

СУМСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ АГРАРНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

*Кваліфікаційна наукова праця
на правах рукопису*

ЗЕЛЕНСЬКИЙ ОЛЕКСІЙ МИКОЛАЙОВИЧ

УДК 351:343.35

ДИСЕРТАЦІЯ

**КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВА ПОЛІТИКА УКРАЇНИ
У СФЕРІ ПРОТИДІЇ КОРУПЦІЙНИМ ПРАВОПОРУШЕННЯМ
В УМОВАХ ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ**

Спеціальність 081 «Право»

Галузь знань 08 «Право»

Подається на здобуття наукового ступеня доктора філософії.

Дисертація містить результати власних досліджень. Використання ідей, результатів і текстів інших авторів мають посилання на відповідне джерело.

 /О. М. Зеленський/

Науковий керівник –

Клочко Альона Миколаївна, доктор юридичних наук, професор

Суми

2026

АНОТАЦІЯ

Зеленський О. М. Кримінально-правова політика України у сфері протидії корупційним правопорушенням в умовах євроінтеграції. – *Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.*

Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора філософії в галузі знань 08 «Право» за спеціальністю 081 «Право». – Сумський національний аграрний університет, Суми, 2026.

Дисертаційна робота є комплексним науковим дослідженням кримінально-правової політики України, виконаним у парадигмі інституційного зміцнення антикорупційного механізму в умовах інтенсифікації євроінтеграційних процесів у державі. Дослідження спрямоване на доктринальне осмислення та нормативне визначення стратегічних векторів модернізації національного кримінального законодавства з урахуванням стандартів, норм та усталеної практики у сфері запобігання корупції, сформованих у правовому просторі Європейського Союзу. У роботі обґрунтовано пріоритетні напрями оновлення кримінально-правового інструментарію держави та запропоновано концептуальні моделі підвищення інституційної спроможності України виявляти й кваліфікувати корупційні діяння.

Наукова новизна одержаних результатів виявляється в тому, що робота є першим в Україні цілісним доктринально-прикладним дослідженням, у межах якого через призму інституційної функції кримінального права розкрито зміст і трансформаційні тенденції національної кримінально-правової політики у сфері протидії корупційним кримінальним правопорушенням. Дослідження ґрунтується на системному узгодженні теоретичних підходів з аналізуванням нормативних критеріїв європейської інтеграції та інституційної здатності держави забезпечувати обґрунтованість кримінальної заборони, невідворотність відповідальності й сталість правозастосовного реагування. У роботі вперше обґрунтовано ключові напрями модернізації кримінального законодавства та

інституційних механізмів його реалізації з огляду на економічні, політичні й правові вимоги, що визначають інтеграційні параметри під час переходу держави до моделі нормативної відповідності в межах євроінтеграційного курсу України.

Особливу увагу приділено трансформації суспільних відносин, що в сучасних умовах зазнали якісного ускладнення внаслідок дії правового режиму воєнного стану в Україні. У роботі наголошено на структурній еволюції корупційної злочинності, що проявляється формуванням її новітніх, нетипових для попередніх періодів моделей, зокрема, *у сферах гуманітарного забезпечення, публічного здоров'я, земельно-ресурсних відносин та державних закупівель*. Змістовний фокус дослідження охоплює також питання гармонізації національного антикорупційного законодавства з відповідними компонентами права ЄС *acquis communautaire*, а також із Копенгагенськими критеріями як системою стійких нормативно-правових та інституційних вимог, що визначають юридичні параметри інтеграції держави до Європейського Союзу. Обґрунтовано, що зазначені стандарти мають імплементуватися з урахуванням нормативної сталості кримінально-правових засобів реагування, а не зводитися виключно до їх формального декларування в національному законодавстві. На підставі аналізування національної практики та європейських регуляторних підходів встановлено, що процеси розбудови антикорупційної моделі в Україні мають перманентний та безперервний характер, проте результати їх практичної реалізації не відповідають суспільним очікуванням, оскільки реформи та законодавчі ініціативи супроводжуються виникненням нових механізмів уникнення юридичних заборон.

Антикорупційна стратегія на 2021–2025 роки, затверджена Законом України «Про засади державної антикорупційної політики на 2021–2025 роки» від 20 червня 2022 року № 2322-IX, як і Антикорупційна стратегія на 2014–2017 роки, була якісним програмним документом із високим антикорупційним

потенціалом. Її програмний зміст передбачав цілісну інтеграцію антикорупційних функцій у діяльність усіх органів влади як структурно узгоджену систему реагування. Водночас установлено, що на сьогодні не вдалося забезпечити нормативної стабільності та міжінституційної обов'язковості виконання приписів, достатнього рівня автономії антикорупційної юрисдикції від політичної доцільності. Такий розрив між регулятивним потенціалом стратегічних актів і фактичною результативністю їх реалізації обмежив можливість формування сталої практики антикорупційного переслідування й контролю, що визначається в дослідженні як один із базових бар'єрів ефективної європейської інтеграції України. Відповідно Антикорупційна стратегія на 2026–2030 роки має визначальний потенціал для виправлення цих прогалин, а кримінально-правова політика у сфері протидії корупції потребує подальшого вдосконалення з орієнтацією на інституційну незалежність, доказову спроможність та неупередженість реагування як структурні індикатори правової євроінтеграційної трансформації. У фокусі сучасних проблем залишаються також питання ефективності *кримінального переслідування високопосадової корупції*.

Доведено, що для держави ключовим пріоритетом повинна стати не лише караність корупційних діянь, а й формування правових та інституційних запобіжників, здатних протидіяти їх модифікації. Окремо наголошено на необхідності утвердження *кримінально-превентивної культури неприйнятності корупційних практик*, зокрема, подолання суспільної толерантності до неправомірної вигоди як соціально легітимованого способу здобуття переваг. У цьому сенсі кримінально-правова політика має доповнюватися механізмами, що забезпечують трансформацію правосвідомості, зміцнення інституційної довіри та викорінення корупційних складових у ключових сферах суспільних відносин.

Досліджено національні моделі антикорупційної політики держав-членів ЄС з метою виявлення їх концептуальних засад, кримінально-правових та інституційних особливостей. Обґрунтовано, що для переважної більшості країн

ЄС характерний комплексний підхід до протидії корупції, який поєднує кримінально-правові, адміністративні й превентивні механізми та спрямований не лише на реагування на корупційні правопорушення, а й на мінімізацію корупційних ризиків на ранніх стадіях. З'ясовано, що у Французькій Республіці антикорупційна політика ґрунтується на положеннях Закону від 9 грудня 2016 року «Про прозорість, боротьбу з корупцією та модернізацію економічного життя» (Sapin II), яким інституціоналізовано обов'язок великих підприємств та організацій упроваджувати внутрішні системи запобігання корупції, зокрема, кодекси професійної поведінки, процедури оцінювання корупційних ризиків, внутрішні канали повідомлення про правопорушення й механізми внутрішнього контролю, а нагляд за їх ефективністю покладено на Французьку антикорупційну агенцію. Установлено, що італійська модель антикорупційної політики характеризується домінуванням адміністративно-превентивного складника, ключовим елементом якого є діяльність незалежної Національної антикорупційної влади (ANAC), уповноваженої на забезпечення прозорості публічного управління, контроль у сфері публічних закупівель та розроблення методик оцінювання корупційних ризиків у діяльності органів влади. Водночас у Румунії провідне місце в системі протидії корупції посідає спеціалізований кримінально-правовий механізм у формі Національної антикорупційної дирекції (DNA), діяльність якої зосереджена на розслідуванні та кримінальному переслідуванні корупційних правопорушень, учинених високопосадовими особами, що забезпечує реалізацію принципу невідворотності кримінальної відповідальності. Установлено, що важливою тенденцією розвитку антикорупційної політики ЄС є інституціоналізація мережевих і координаційних механізмів, зокрема, функціонування Мережі проти корупції ЄС, спрямованих на уніфікацію антикорупційних стандартів, обмін кращими практиками та вироблення узгоджених стратегій протидії корупційним проявам. На підставі проведеного аналізу зроблено висновок про доцільність адаптації Україною

окремих елементів європейського досвіду, зокрема, щодо запровадження внутрішніх механізмів запобігання корупції в діяльності великих організацій, посилення ролі превентивних адміністративних органів, удосконалення спеціалізації кримінального переслідування корупційних правопорушень та розвитку сталих інституційних механізмів координації у сфері протидії корупції.

Обґрунтовано, що сучасний стан кримінально-правової протидії корупції в Україні відображає прогресивний, але інституційно дисфункціональний перехід від нормативного декларування до реальної імплементації європейського антикорупційного *acquis*. За даними Transparency International, Україна у 2024 році отримала 35 балів зі 100 можливих в Індексі сприйняття корупції (CPI) та посіла 105-те місце серед 180 держав. Зазначене свідчить про часткову результативність попередніх антикорупційних реформ та підтверджує збереження високого потенціалу для їх кримінально-правової й інституційної оптимізації.

Сучасна кримінально-правова протидія корупції в Україні перебуває на етапі переходу від формально-нормативного закріплення заборон до їх інституційно забезпеченої практичної реалізації, що є критично важливим у межах виконання критеріїв членства та інтеграції до правового простору ЄС. Установлено, що оцінювання стану реформування України у 2025 році, здійснене Європейською комісією в щорічному звітному документі *Ukraine 2025 Report* від 4 листопада 2025 року, засвідчує як наявність поступу в гармонізації законодавства та демократичній трансформації публічної влади, так і збереження істотних загроз у сфері протидії корупції. Звіт містить комплексне моніторингове оцінювання якості нормотворчої адаптації та ефективності впровадження європейських правових стандартів, фіксуючи нерівномірність їх реалізації та наявність диспропорцій між задекларованими цілями й фактичними результатами. Доведено, що антикорупційна сфера набула в Україні самостійного

нормативно-інституційного значення, оскільки розглядається в межах *CS acquis* не лише як правова вимога, а й як індикатор дієвості державних механізмів.

Доктринальне вивчення стану кримінально-правової політики України у сфері протидії корупційним кримінальним правопорушенням свідчить, що, незважаючи на наявність значного масиву наукових праць, присвячених корупції як соціально-правовому феномену, її факторам, а також проблемам криміналізації окремих корупційних діянь і динаміці реформування антикорупційного законодавства з моменту набуття незалежності України (з 1991 року та після кодифікації 2001 року), концептуальні засади формування саме кримінально-правової політики залишаються опрацьованими недостатньо системно. Це створює термінологічні, нормативні та інституційні труднощі для її розуміння. В умовах воєнного стану, запровадженого у 2022 році, корупційна злочинність зазнає трансформації та проявляється в новітніх, адаптивних і латентних формах, що не обмежуються класичним кримінально-правовим виміром, а набувають значення структурної загрози для інституційної спроможності держави. Частина досліджень демонструє надмірно широкий підхід до визначення кримінально-правової політики, фактично ототожнюючи її із загальною антикорупційною стратегією, що призводить до розмивання кримінально-правової специфіки як регулятивно-охоронного інструменту.

Доведено, що ефективність кримінально-правової антикорупційної моделі повинна оцінюватися не лише з позицій якості законодавчих приписів, а й з урахуванням інституційної дієвості, узгоджених доказових стандартів кваліфікації, координаційної стійкості органів правопорядку та подолання нормативного обходження юридичних заборон, яке на практиці реалізується за допомогою корупційних маніпуляцій та альтернативних форматів тіньового обігу вигоди всупереч установленим заборонам. З огляду на зазначене обґрунтовано наявний доктринальний розрив між теоретичним розумінням кримінально-правової політики та практичними механізмами її реалізації у сфері протидії

корупції. Це зумовлює нагальну потребу її концептуального переосмислення як галузево автономного політико-правового інституту, здатного забезпечити захист публічного правопорядку та безпеки держави в умовах викликів воєнного часу й посилення євроінтеграційного курсу України.

Дослідження історично зумовленого процесу формування сучасної системи кримінально-правових заборон щодо корупційних діянь в Україні на основі історико-правового, формально-юридичного та порівняльно-правового методів обґрунтувало п'ятиетапну періодизацію розвитку криміналізації корупційних правопорушень: від прототипів відповідних норм у Литовських статутах до радянської моделі «посадових злочинів», трансформацій періоду незалежності (1991–2001 рр.), кодифікації 2001 р. та євроінтеграційного етапу 2014–2025 рр. Окремо охарактеризовано доктринальне та практичне значення заміни терміна «хабар» поняттям «неправомірна вигода», розширення переліку складів корупційних кримінальних правопорушень (ст. 364¹, 365², 366², 366³, 368–369², 368⁵, 369³ КК України), а також інституціоналізацію спеціалізованих органів (НАБУ, НАЗК, ВАКС). Зроблено висновок, що генеза криміналізації корупційних правопорушень в Україні відображає взаємодію історичних, соціально-економічних і політичних чинників та обумовлює потребу в збалансованій кримінально-правовій політиці, спрямованій на забезпечення верховенства права й нейтралізацію корупції як загрози національній безпеці та європейській інтеграції України.

Обґрунтовано авторське розуміння категорії «європейські стандарти боротьби з корупцією» як сукупності принципів, норм і вимог, закріплених у праві ЄС, конвенційних актах Ради Європи, документах GRECO, FATF, MONEYVAL та складових *acquis communautaire*, що визначають належний рівень прозорості, підзвітності й доброчесності публічної влади та є критерієм готовності України до повноправного членства в ЄС. На прикладі Конвенції ООН проти корупції, Кримінальної та Цивільної конвенцій Ради Європи (ETS № 173,

ETS № 174), Додаткового протоколу ETS № 191 та участі України в GRECO демонструється їх безпосередній вплив на еволюцію національної антикорупційної моделі. Доведено, що саме виконання міжнародно-правових зобов'язань зумовило кодифікацію частини корупційних кримінальних правопорушень у розділі XVII КК України, оновлення термінологічного апарату дефініцією «неправомірна вигода» із розширенням предмета кримінального правопорушення до нематеріальних преференцій, запровадження інституту відповідальності юридичних осіб за корупційні діяння (ст. 96³ КК України), інституціоналізацію спеціалізованих органів – НАЗК, НАБУ, САП, ВАКС як структур, функціонально наближених до моделей держав-членів ЄС. Водночас, спираючись на показники Індексу сприйняття корупції та нові корупційні ризики в умовах воєнного стану, обґрунтовано висновок про наявність розриву між формальною імплементацією міжнародних стандартів та ефективністю їх реального застосування. Доведено, що *acquis communautaire* в антикорупційній площині для України є не лише джерелом зобов'язань, а й стратегічним інструментом структурної модернізації кримінально-правового механізму протидії корупційним правопорушенням.

У висновках дисертації сформульовано теоретично обґрунтовані та практично значущі пропозиції щодо вдосконалення кримінально-правової політики протидії корупції в Україні. Практичне значення здобутих результатів полягає в тому, що запропоновані в дисертації положення та висновки можуть бути використані в кількох вимірах. *У науковій сфері* – як теоретичне підґрунтя для подальших досліджень проблематики кримінально-правової політики у сфері протидії корупції; *у правотворчості* – для вдосконалення системи кримінально-правових норм, розроблення положень проекту нового Кримінального кодексу України та підготовки відповідних законопроектів; *у правозастосуванні* – у практичній діяльності адвокатів, правозахисників та інших суб'єктів правової діяльності; *в освітньому процесі* – під час викладання дисциплін кримінально-

правового циклу, підготовки навчально-методичних матеріалів, підручників, навчальних посібників і коментарів до кримінального законодавства України. Положення дисертації можуть застосовуватися під час викладання курсів «Кримінальне право України», «Міжнародне кримінальне право», «Порівняльне кримінальне право та процес». Дисертація становить цілісне наукове дослідження, що інтегрує теоретичні напрацювання, результати аналізування законодавства й правозастосовної практики, а також авторські пропозиції щодо підвищення ефективності кримінально-правової політики України у сфері протидії корупції з урахуванням вимог європейської інтеграції та викликів воєнного часу.

Ключові слова: воєнний стан, євроінтеграція, зарубіжний досвід, законотворчість, законодавчі прогалини, детермінанти корупції, корупційні кримінальні правопорушення, кримінально-правова охорона, кримінальні правопорушення у сфері службової та професійної діяльності, пов'язаної з наданням публічних послуг, міжнародний досвід, неправомірна вигода, кримінально-правова політика, протидія, правове регулювання, правова система, корупція у сфері земельних відносин, штучний інтелект.

ABSTRACT

Zelenskyi O. M. Criminal Law Policy of Ukraine in Combating Corruption Offences in the Context of European Integration. – *A Qualifying scientific work on manuscript rights.*

The dissertation on competition of the scientific degree of the doctor of philosophy in the field of 08 «Law» on a specialty 081 «Law». – Sumy National Agrarion University, Sumy, 2026.

The dissertation constitutes a comprehensive scholarly study of the criminal law policy of Ukraine, conducted within the paradigm of institutional strengthening of the anti-corruption mechanism in the context of the intensification of the State's European integration processes. The research is aimed at the doctrinal conceptualisation and

normative determination of the strategic vectors for the modernisation of national criminal legislation, considering the standards, norms, and established practices in the field of corruption prevention developed within the legal order of the European Union. The study substantiates the priority directions for updating the State's criminal-law toolkit and proposes conceptual models for enhancing Ukraine's institutional capacity to detect and legally qualify corrupt conduct.

The scientific novelty of the results obtained lies in the fact that this dissertation is the first comprehensive doctrinal and applied study in Ukraine which, through the prism of the institutional function of criminal law, reveals the content and transformational trends of national criminal law policy in the field of combating corruption-related criminal offences. The research is based on a systematic correlation of theoretical approaches with an analysis of the normative criteria of European integration and the State's institutional capacity to ensure the legitimacy of criminal prohibitions, the inevitability of criminal liability, and the consistency of law-enforcement responses. For the first time, the dissertation substantiates the key directions for the modernisation of criminal legislation and the institutional mechanisms for its implementation in view of the economic, political, and legal requirements that define the integration parameters for the State's transition to a model of normative compliance within the framework of European integration course of Ukraine.

Emphasis is placed on the transformation of social relations which, under contemporary conditions, have undergone qualitative complication as a result of the legal regime of martial law in Ukraine. The study highlights the structural evolution of corruption-related crime, manifested in the emergence of novel models that were atypical of previous periods, notably within the spheres of humanitarian assistance, public health, land and natural resource relations, and public procurement. The substantive focus of the research also encompasses issues of harmonisation of national anti-corruption legislation with the relevant components of EU law, the acquis

communautaire, as well as with the Copenhagen criteria understood as a system of stable normative, legal, and institutional requirements defining the legal parameters of a State's integration into the European Union. It is substantiated that these standards must be implemented with due regard to the normative sustainability of criminal-law enforcement mechanisms, rather than being reduced to their purely formal declaration in domestic legislation. On the basis of an analysis of national practice and European regulatory approaches, the study establishes that the development of Ukraine's anti-corruption model is of a permanent and continuous nature; however, the practical outcomes of its implementation fail to meet societal expectations, as reforms and legislative initiatives are accompanied by the emergence of new mechanisms for circumventing legal prohibitions.

The Anti-Corruption Strategy for 2021–2025, approved by the Law of Ukraine of 20 June 2022 No. 2322-IX, as well as the Anti-Corruption Strategy for 2014–2017, constituted high-quality programmatic instruments with significant anti-corruption potential. Their programmatic content envisaged the comprehensive integration of anti-corruption functions into the activities of all public authorities as a structurally coherent system of response. At the same time, it has been established that, to date, it has not been possible to ensure normative stability and inter-institutional binding force of the prescribed measures, nor a sufficient level of autonomy of anti-corruption jurisdiction from political expediency. This discrepancy between the regulatory potential of strategic acts and the actual effectiveness of their implementation has limited the formation of a sustainable practice of anti-corruption prosecution and oversight, which the study identifies as one of the fundamental barriers to Ukraine's effective European integration. Accordingly, the Anti-Corruption Strategy for 2026–2030 possesses decisive potential to remedy these shortcomings, while criminal law policy in the field of combating corruption requires further refinement with a focus on institutional independence, evidentiary capacity, and impartiality of response as structural indicators of Ukraine's legal European integration transformation. Issues relating to the

effectiveness of criminal prosecution of high-level corruption also remain at the forefront of contemporary challenges.

It has been demonstrated that, for the State, a key priority should consist not only in the punishability of corrupt conduct, but also in the establishment of legal and institutional safeguards capable of counteracting its transformation and adaptation. Emphasis is placed on the necessity of fostering a criminal-preventive culture of intolerance towards corruption practices, including the overcoming of societal tolerance for undue advantage as a socially legitimised means of obtaining benefits. In this regard, criminal law policy should be complemented by mechanisms aimed at transforming legal consciousness, strengthening institutional trust, and eradicating corrupt components within key spheres of social relations.

The national models of anti-corruption policy in EU Member States have been examined with a view to identifying their conceptual foundations, as well as their criminal-law and institutional specificities. It is substantiated that many EU countries adhere to a comprehensive approach to combating corruption, combining criminal-law, administrative, and preventive mechanisms, and aimed not only at responding to corruption-related offences but also at minimising corruption risks at early stages. It has been established that, in the French Republic, anti-corruption policy is based on the provisions of the Law of 9 December 2016 “on transparency, the fight against corruption and the modernisation of economic life” (Sapin II), which institutionalised the obligation of large enterprises and organisations to implement internal anti-corruption compliance systems, including codes of professional conduct, corruption risk assessment procedures, internal whistleblowing channels, and internal control mechanisms, with oversight of their effectiveness entrusted to the French Anti-Corruption Agency. It is further established that the Italian model of anti-corruption policy is characterised by the predominance of an administrative-preventive component, the key element of which is the activity of the independent National Anti-Corruption Authority (ANAC), mandated to ensure transparency in public

administration, exercise control in the field of public procurement, and develop methodologies for assessing corruption risks in the activities of public authorities. At the same time, in Romania, a leading role within the anti-corruption system is played by a specialised criminal-law mechanism in the form of the National Anti-Corruption Directorate (DNA), whose activities are focused on the investigation and criminal prosecution of corruption offences committed by high-level officials, thereby ensuring the implementation of the principle of the inevitability of criminal liability. It has been established that an important trend in the development of EU anti-corruption policy is the institutionalisation of network-based and coordination mechanisms, in particular the functioning of the EU Anti-Corruption Network, aimed at the harmonisation of anti-corruption standards, the exchange of best practices, and the development of coordinated strategies to counter corrupt practices. On the basis of the analysis conducted, the conclusion is drawn as to the expediency of Ukraine adapting certain elements of European experience, in particular with regard to the introduction of internal anti-corruption prevention mechanisms in the activities of large organisations, strengthening the role of preventive administrative bodies, improving the specialisation of criminal prosecution of corruption-related offences, and developing sustainable institutional coordination mechanisms in the field of combating corruption.

It is substantiated that the current state of criminal-law counteraction to corruption in Ukraine reflects a progressive yet institutionally dysfunctional transition from normative declaration to the actual implementation of the European anti-corruption acquis. According to Transparency International, in 2024 Ukraine scored 35 out of 100 points in the Corruption Perceptions Index (CPI) and ranked 105th among 180 countries. This indicates the partial effectiveness of previous anti-corruption reforms and confirms the persistence of significant potential for their criminal-law and institutional optimisation.

Contemporary criminal-law counteraction to corruption in Ukraine is at a stage of transition from the formal-normative establishment of prohibitions to their

institutionally secured practical enforcement, which is critically important in the context of fulfilling the criteria for membership and integration into the EU legal order. It has been established that the assessment of the state of Ukraine's reform process in 2025, carried out by the European Commission in its annual report Ukraine 2025 Report of 4 November 2025, demonstrates both progress in legislative harmonisation and the democratic transformation of public authority, as well as the persistence of substantial threats in the field of combating corruption. The report provides a comprehensive monitoring assessment of the quality of normative adaptation and the effectiveness of the implementation of European legal standards, recording uneven enforcement and the existence of disparities between declared objectives and actual outcomes. It is demonstrated that the anti-corruption sphere has acquired independent normative and institutional significance in Ukraine, as within the EU *acquis* it is regarded not merely as a legal requirement, but also as an indicator of the effectiveness of State governance mechanisms.

A doctrinal examination of the state of criminal law policy of Ukraine in the field of combating corruption-related criminal offences demonstrates that, notwithstanding the existence of a substantial body of scholarly works devoted to corruption as a socio-legal phenomenon, its determinants, issues of criminalisation of specific corrupt practices, and the dynamics of anti-corruption legislative reform since Ukraine's independence (from 1991 and following the 2001 codification), the conceptual foundations of criminal law policy as such remain insufficiently systematised. This results in terminological, normative, and institutional difficulties in its comprehension and application. Under the conditions of martial law introduced in 2022, corruption-related criminality has undergone transformation and manifests itself in novel, adaptive, and latent forms which are not confined to the classical criminal-law dimension but rather acquire the character of a structural threat to the State's institutional capacity. A number of studies adopt an excessively broad approach to defining criminal law policy, effectively equating it with the general anti-corruption strategy, which leads to a

dilution of the criminal-law specificity of this policy as a regulatory and protective instrument.

It is demonstrated that the effectiveness of a criminal-law anti-corruption model should be assessed not only in terms of the quality of legislative provisions, but also with due regard to institutional effectiveness, harmonised evidentiary standards of legal qualification, the coordination resilience of law enforcement bodies, and the overcoming of normative circumvention of legal prohibitions, which in practice is implemented through corrupt manipulations and alternative formats of shadow circulation of benefits in defiance of established prohibitions. In this context, the existence of a doctrinal gap between the theoretical understanding of criminal law policy and the practical mechanisms of its implementation in the field of combating corruption is substantiated. This necessitates its urgent conceptual rethinking as a sectorally autonomous politico-legal institution capable of ensuring the protection of public legal order and State security under the challenges of wartime conditions and the intensification of Ukraine's European integration trajectory.

The study of the historically conditioned process of formation of the modern system of criminal-law prohibitions relating to corrupt conduct in Ukraine, based on historical-legal, formal-legal, and comparative-law methods, has substantiated a five-stage periodisation of the development of the criminalisation of corruption-related offences: from the prototypes of relevant norms in the Lithuanian Statutes, through the Soviet model of "official crimes," to the transformations of the period of independence (1991–2001), the codification of 2001, and the European integration stage of 2014–2025. Particular attention is devoted to the doctrinal and practical significance of replacing the term "bribe" with the concept of "undue advantage," expanding the catalogue of corruption-related criminal offences (Articles 364¹, 365², 366², 366³, 368–369², 368⁵, 369³ of the Criminal Code of Ukraine), as well as the institutionalisation of specialised bodies (the National Anti-Corruption Bureau of Ukraine, the National Agency on Corruption Prevention, and the High Anti-Corruption Court). It is concluded

that the genesis of the criminalisation of corruption-related offences in Ukraine reflects the interaction of historical, socio-economic, and political factors and necessitates a balanced criminal law policy aimed at ensuring the rule of law and neutralising corruption as a threat to national security and Ukraine's European integration.

The author substantiates an original understanding of the category of "European standards for combating corruption" as a set of principles, norms, and requirements enshrined in EU law, Council of Europe conventions, documents of GRECO, FATF, and MONEYVAL, and the components of the *acquis communautaire*, which determine an adequate level of transparency, accountability, and integrity of public authority and serve as a criterion of Ukraine's readiness for full membership in the European Union. By reference to the United Nations Convention against Corruption, the Criminal and Civil Law Conventions on Corruption of the Council of Europe (ETS No. 173, ETS No. 174), the Additional Protocol (ETS No. 191), and Ukraine's participation in GRECO, their direct influence on the evolution of the national anti-corruption model is demonstrated. It is proven that compliance with international legal obligations has led to the codification of a number of corruption-related criminal offences in Chapter XVII of the Criminal Code of Ukraine, the modernisation of the terminological framework through the introduction of the concept of "undue advantage" with the expansion of the subject matter of criminal offences to include non-material benefits, the introduction of the institution of criminal liability of legal persons for corruption-related acts (Article 96³ of the Criminal Code of Ukraine), and the institutionalisation of specialised bodies – NACP, NABU, SAPO, and the HACC – as structures functionally approximating the models of EU Member States. At the same time, based on Corruption Perceptions Index indicators and emerging corruption risks under martial law, the conclusion is substantiated that a gap persists between the formal implementation of international standards and the effectiveness of their actual enforcement. It is demonstrated that, in the anti-corruption dimension, the *acquis communautaire* for Ukraine constitutes not only a source of obligations, but also a strategic instrument for the structural

modernisation of the criminal-law mechanism for combating corruption-related offences.

The conclusions of the dissertation formulate theoretically grounded and practically significant proposals aimed at improving Ukraine's criminal law policy in the field of combating corruption. The practical significance of the results obtained lies in the fact that the provisions and conclusions advanced in the dissertation may be utilised across several dimensions: in the academic sphere – as a theoretical foundation for further research into issues of criminal law policy in the field of anti-corruption; in law-making – for improving the system of criminal-law norms, developing provisions of a draft new Criminal Code of Ukraine, and preparing relevant legislative proposals; in law enforcement – in the practical activities of lawyers, human rights defenders, and other legal practitioners; and in the educational process – when teaching criminal-law disciplines, preparing teaching and methodological materials, textbooks, manuals, and commentaries on Ukraine's criminal legislation. The dissertation's findings may be applied in the teaching of courses such as «Criminal Law of Ukraine», «International Criminal Law», and «Comparative Criminal Law and Procedure». The dissertation constitutes an integrated scholarly study that combines theoretical developments, the results of legislative and law-enforcement analysis, and the author's proposals aimed at enhancing the effectiveness of Ukraine's criminal law policy in combating corruption, considering the requirements of European integration and the challenges of wartime conditions.

Key words: martial law, European integration, foreign experience, lawmaking, legislative gaps, determinants of corruption, corruption-related criminal offences, criminal law protection, criminal offences in the sphere of official and professional activities related to the provision of public services, international experience, undue advantage, criminal law policy, counteraction, legal regulation, legal system, corruption in the sphere of land relations, artificial intelligence.

СПИСОК ПУБЛІКАЦІЙ ЗДОБУВАЧА ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Наукові праці, у яких опубліковані основні результати дисертації:

1. Klochko A. M., Zelenskyi O. M. Exploring the capacity of AI technologies to combat corruption. *Юридичний науковий електронний журнал*. Електронне наукове фахове видання юридичного факультету Запорізького національного університету. 2024. № 2. P. 493–497. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2024-2/122>. URL: http://lsej.org.ua/2_2024/124.pdf. *(Здобувач провів дослідження можливостей цифрових технологій з елементами ШІ як перспективного інструменту для боротьби з корупційними кримінальними правопорушеннями. Надав рекомендації щодо гармонізації наявного правового регулювання ШІ в Україні з чинними регуляціями ЄС).*

2. Клочко А. М., Зеленський О. М. Європейські стандарти боротьби з корупцією: міжнародно-правові джерела та зобов'язання України. *Науково-виробничий журнал «Держава та регіони». Серія «Право»*. 2024. № 4 (86). С. 470–477. DOI: <https://doi.org/10.32782/1813-338X-2024.4.75>. URL: http://law.stateandregions.zp.ua/archive/4_2024/77.pdf. *(Здобувач проаналізував міжнародно-правові джерела, що формують європейські стандарти протидії корупції. Висвітлив питання реалізації міжнародних антикорупційних стандартів в умовах українського правового простору та акцентував на процесах імплементації цих стандартів до антикорупційного законодавства України).*

3. Клочко А. М., Зеленський О. М. Проблеми кримінально-правової протидії корупційним правопорушенням в умовах посилення євроінтеграційних процесів в Україні. *Науковий журнал «Приватне та публічне право»*. 2025. № 2. С. 42–47. DOI: [10.32782/2663-5666.2025.2.7](https://doi.org/10.32782/2663-5666.2025.2.7). URL: http://pp-law.in.ua/archive/2_2025/9.pdf. *(Здобувач здійснив огляд проблем кримінально-правової протидії корупційним кп в Україні. У процесі дослідження встановив, що європейська інтеграція є ключовим зовнішньополітичним вектором розвитку держави. Це*

*потребує адаптації національного законодавства до *acquis communautaire*. Надав пропозиції щодо оптимізації положень розділу XVII КК України «Кримінальні правопорушення у сфері службової діяльності та професійної діяльності, пов'язаної з наданням публічних послуг»).*

4. Зеленський О. М. Сучасні детермінанти корупційних кримінальних правопорушень. *Електронний журнал «Наука і техніка сьогодні». Серія «Право»*. 2025. № 7 (48). С. 121–131. DOI: [https://doi.org/10.52058/2786-6025-2025-7\(48\)-121-131](https://doi.org/10.52058/2786-6025-2025-7(48)-121-131). *(Здобувач здійснив класифікацію сучасних детермінант корупційних кп, що сприяють легітимізації, виникненню та толерантному сприйняттю корупційних проявів. Запропонував класифікацію відповідних чинників з огляду на умови дії правового режиму воєнного стану в Україні. Установив зв'язок між впливом відповідних детермінант та неефективністю реалізації державної антикорупційної політики).*

5. Зеленський О. М. Модернізація кримінального законодавства України як умова протидії корупції. *Науковий журнал «Приватне та публічне право»*. 2025. № 3. С. 137–141. DOI: <https://doi.org/10.32782/2663-5666.2025.3.20>. URL: http://pp-law.in.ua/archive/3_2025/22.pdf. *(Здобувач констатував, що глибоке вкорінення корупції в державне управління, оборонну та гуманітарну сфери зумовлює потребу в оновленні інструментів кримінально-правової політики насамперед за допомогою модернізації кримінального законодавства. Наголосив, що чинне законодавство не завжди належно реагує на нові виклики: немає спеціальних кваліфікувальних ознак для воєнного часу, не визначена низка нових суб'єктів кп, а понятійний апарат залишається фрагментарним і неузгодженим, зокрема щодо цифрових операцій).*

Наукові праці, що засвідчують апробацію матеріалів дисертації:

1. Klochko A. M., Zelenskyi O. M. International experience for the formation of the anti-corruption concept of Ukraine. Збірник тез Міжнародної науково-

практичної конференції «II Наукові читання пам'яті Ганса Гросса». Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича (м. Чернівці, 9 грудня 2022 року). Чернівці. С. 128–132. *(Здобувач проаналізував зарубіжний досвід формування антикорупційної політики з акцентом на держави ЄС та Швейцарську Конфедерацію. Виділив нові види корупційних зловживань, що виникли після повномасштабного вторгнення РФ на територію України, проаналізував нові детермінанти корупційних кп та зобов'язання України в контексті досягнення Копенгагенських критеріїв вступу до ЄС).*

2. Зеленський О. М. Prospects for the Development of Anti-Corruption Legislation in Ukraine. Матеріали науково-практичної конференції викладачів, аспірантів та студентів Сумського НАУ (м. Суми, 25–28 квітня 2023 р.). Суми. С. 551. *(Автор дослідив напрями гармонізації національних норм із європейськими стандартами, зокрема у контексті виконання Україною міжнародних зобов'язань та імплементації acquis ЄС. Окрему увагу приділено перспективам удосконалення кримінально-правових механізмів протидії корупції з урахуванням принципів верховенства права та забезпечення інституційної спроможності антикорупційної системи).*

3. Зеленський О. М. Штучний інтелект як перспективний інструмент протидії корупції в Україні». Матеріали Всеукраїнської наукової конференції студентів та аспірантів, присвяченої Міжнародному дню студента (м. Суми, 13–17 листопада 2023 р.). Суми. С. 431. *(Здобувач проаналізував потенціал застосування технологій ШІ як інструменту підвищення ефективності антикорупційної політики в Україні. Досліджено можливості використання алгоритмічних систем для виявлення корупційних ризиків, автоматизованого аналізу даних у сфері публічних закупівель та фінансового контролю).*

4. Зеленський О. М. Перспективи розвитку антикорупційного законодавства в Україні. Матеріали науково-практичної конференції викладачів, аспірантів та студентів Сумського НАУ (м. Суми, 14–16 травня 2024 р.). Суми.

С. 642. *(Здобувач здійснив аналіз сучасних тенденцій розвитку антикорупційного законодавства України в умовах євроінтеграційних процесів та воєнного стану. Автор також обґрунтував необхідність підвищення узгодженості між кримінально-правовими, процесуальними та інституційними механізмами протидії корупції).*

5. Зеленський О. М. Корупційні ризики у сфері земельних відносин в умовах дії правового режиму воєнного стану в Україні. Матеріали науково-практичної конференції викладачів, аспірантів та студентів Сумського НАУ (м. Суми, 14–18 квітня 2025 р.). Суми. С. 407. *(Здобувач проаналізував специфіку прояву корупційних ризиків у сфері земельних відносин в умовах дії правового режиму воєнного стану в Україні. Досліджено вплив спрощених процедур управління земельними ресурсами, розширення дискреційних повноважень органів влади та обмеження контролю на формування нових корупційних загроз і запропоновано напрями їх мінімізації).*

6. Клочко А. М., Зеленський О. М. Прояви корупції у сфері регулювання земельних правовідносин в умовах воєнного стану та імплементації європейських стандартів врядування в Україні. *Права людини та публічне врядування* : матеріали VIII Міжнародного правничого форуму (м. Чернівці, 30 травня 2025 р.). Львів ; Торунь ; Чернівці. С. 383–386. *(Здобувач висвітлив прояви корупційних зловживань у сфері земельних відносин в умовах продовжуваної земельної реформи в Україні. Проаналізував корупційні ризики, що супроводжують функціонування ринку землі, серед яких виділив найбільш поширені, а саме: зловживання службовим становищем, підроблення документів, незаконну зміну цільового призначення земельних ділянок, одержання неправомірної вигоди під час розподілу чи відчуження земель).*

7. Зеленський О. М. Кримінально-правова політика України у сфері протидії корупції в умовах євроінтеграції. Матеріали VIII Міжнародного молодіжного наукового юридичного форуму. Державний університет «Київський

авіаційний інститут» (м. Київ, 15–16 травня 2025 р.). Київ. С. 194–196. *(Здобувач проаналізував особливості формування та реалізації кримінально-правової політики України у сфері протидії корупції в умовах євроінтеграційних трансформацій. Увагу приділено проблемам гармонізації національного кримінального законодавства з європейськими стандартами та забезпеченню ефективності антикорупційних механізмів у контексті виконання міжнародних зобов'язань України).*

8. Зеленський О. М. Європейська інтеграція як детермінанта трансформації антикорупційної системи України. *Дев'яносто восьмі економіко-правові дискусії. Серія: Соціальні та гуманітарні науки*: матеріали Міжнародної мультидисциплінарної наукової інтернет-конференції (м. Львів, Україна, м. Ополь, Польща, 26–27 червня 2025 р.). Львів. С. 46–49. *(Здобувач проаналізував європейську інтеграцію як ключовий фактор інституційної та нормативної трансформації антикорупційної системи України. Досліджено вплив імплементації стандартів ЄС на модернізацію кримінально-правових механізмів, підвищення прозорості публічного управління та зміцнення інституційної спроможності антикорупційних органів).*

*Свідоцтва про реєстрацію авторського права на твори,
в яких опубліковані результати дисертації:*

1. Свідоцтво на наукову статтю «Exploring the capacity of AI technologies to combat corruption». Літературний письмовий твір наукового характеру / Klochko A.M., Zelenskyi O.M. Свідоцтво № 142891 ; зареєстр. 18.02.2026.

2. Свідоцтво на наукову статтю «Європейські стандарти боротьби з корупцією: міжнародно-правові джерела та зобов'язання України». Літературний письмовий твір наукового характеру / А. М. Ключко, О. М. Зеленський. Свідоцтво № 142890; зареєстр. 18.02.2026.

ЗМІСТ

С.

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ.....	25
ВСТУП.....	26
РОЗДІЛ 1 НАУКОВО-ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВОЇ ПОЛІТИКИ УКРАЇНИ У СФЕРІ ПРОТИДІЇ КОРУПЦІЇ В УМОВАХ ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ.....	48
1.1 Доктринальний стан вивчення кримінально-правової політики в протидії корупційним правопорушенням.....	48
1.2 Генеза та еволюція криміналізації корупційних правопорушень: історичні й соціально-правові аспекти.....	62
1.3 Європейські стандарти боротьби з корупцією: міжнародно-правові джерела та зобов'язання України.....	79
Висновки до розділу 1.....	93
РОЗДІЛ 2 КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВА ХАРАКТЕРИСТИКА КОРУПЦІЙНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ.....	98
2.1 Об'єктивні ознаки корупційних кримінальних правопорушень.....	98
2.2 Суб'єктивні ознаки корупційних кримінальних правопорушень.....	115
2.3 Практика та тенденції сучасної корупційної злочинності.....	133
Висновки до розділу 2.....	146
РОЗДІЛ 3 МЕХАНІЗМИ РЕАЛІЗАЦІЇ КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВОЇ ПОЛІТИКИ ПРОТИДІЇ КОРУПЦІЇ ТА НАПРЯМИ ЇЇ ВДОСКОНАЛЕННЯ В УМОВАХ ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ.....	151
3.1 Суб'єкти реалізації кримінально-правової політики у сфері протидії корупції.....	151
3.2 Сучасні детермінанти корупційних кримінальних правопорушень.....	169
3.3 Напрями вдосконалення кримінально-правової політики України у сфері боротьби з корупцією.....	187

Висновки до розділу 3.....	203
ВИСНОВКИ.....	207
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	219
ДОДАТОК А.....	245
ДОДАТОК Б.....	250
ДОДАТОК В.....	251
ДОДАТОК Г.....	253
ДОДАТОК Д.....	256
ДОДАТОК Е.....	257
ДОДАТОК Ж.....	258
ДОДАТОК И.....	260
ДОДАТОК К.....	261
ДОДАТОК Л.....	262
ДОДАТОК М.....	263
ДОДАТОК Н.....	264
ДОДАТОК Н.....	265

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ

- ВАКС – Вищий антикорупційний суд;
- ВР України – Верховна Рада України;
- ЗУ – закон України;
- ЗСУ – Збройні сили України;
- ЄРДР – Єдиний реєстр досудових розслідувань;
- ЄС – Європейський Союз;
- ЄСПЛ – Європейський суд з прав людини;
- ЄР – Європейська рада;
- КК України – Кримінальний кодекс України;
- КСУ – Конституційний Суд України;
- КУ – Конституція України;
- КУпАП – Кодекс України про адміністративні правопорушення;
- кп – кримінальні правопорушення;
- НМДГ – неоподатковуваний мінімум доходів громадян;
- НАБУ – Національне антикорупційне бюро України;
- НАЗК – Національне агентство з питань запобігання корупції;
- ООН – Організація Об’єднаних Націй;
- ст. – стаття;
- САП – Спеціалізована антикорупційна прокуратура;
- СБУ – Служба безпеки України;
- ШІ – штучний інтелект;
- CPI – Corruption Perceptions Index;
- GRECO – the Group of States against Corruption, група держав проти корупції;
- FATF – Financial Action Task Force on Money Laundering;
- MONEYVAL – Committee of Experts on the Evaluation of Anti-Money Laundering Measures and the Financing of Terrorism;
- TFEU – Treaty on the Functioning of the European Union.

ВСТУП

Обґрунтування теми дослідження. У вступі до Антикорупційної стратегії України на 2021–2025 роки зазначено, що у висновку Європейської комісії щодо заявок на членство в Європейському Союзі, поданих Україною та іншими державами 17 червня 2022 року, встановлено значний прогрес України в боротьбі з корупцією, проте верховенство права та подальші заходи в напрямку антикорупції мають залишатися пріоритетними для суспільства. У червні 2022 року Україна здобула статус кандидата на вступ до Європейського Союзу, що є, безумовно, значним прогресом держави на шляху до євроінтеграції. Водночас статус кандидата є все ж початковим етапом, що передбачає виконання в подальшому важливих умов, які визначають готовність держави-кандидата на вступ до ЄС. У цьому контексті для України важливо виконати передумови, які визначаються як Копенгагенські критерії та являють собою комплекс правових, економічних та політичних вимог, що мають бути досягнуті країнами для забезпечення подальших процесів євроінтеграції. Відповідні критерії, що сформували базові засади подальших процесів розширення ЄС, були затверджені Європейською радою у м. Копенгагені (Королівство Данія) в 1993 році.

Один із ключових блоків – політичні критерії, що передбачають стабільність інституцій, які гарантують демократію, верховенство права, права людини та захист меншин. Сюди входить і наявність ефективної системи протидії корупційним зловживанням. Антикорупційні заходи в Україні та ефективна кримінально-правова політика в цьому напрямку є інструментами виконання цих критеріїв, адже корупція прямо підриває верховенство права, ефективність інституцій і довіру громадян до державної влади. ЄС у своїх звітах щодо України регулярно наголошує, що успішна імплементація антикорупційної політики (зокрема, робота НАБУ, САП, ВАКС, удосконалення кримінального законодавства, прозорість публічних закупівель, захист викривачів) є показником

реального прогресу в наближенні до членства. Тож виконання Копенгагенських критеріїв у політичній частині неможливе без системної протидії корупції, а саму боротьбу з корупцією ЄС розглядає як індикатор зрілості правової системи та готовності держави до інтеграції.

Повномасштабне вторгнення РФ на територію України в лютому 2022 року, з одного боку, поставило під загрозу територіальну цілісність країни та національну безпеку, а з іншого – сприяло появі нових форм корупції, які ще недостатньо врегульовані на кримінально-правовому рівні. Суспільна небезпека корупції, що виникла в умовах дії правового режиму воєнного стану в Україні, характеризується негативним впливом на надання міжнародної гуманітарної допомоги, цивільну безпеку, проведення державних закупівель та навіть стан обороноздатності. Починаючи з 24 лютого 2022 року, почали спостерігатися періодичні прояви нових форм корупції, зумовлених особливостями правового режиму воєнного стану, перерозподілом ресурсів та зміною пріоритетів державної політики. Серед ключових із яких доцільно виокремити, зокрема, зловживання у сфері оборонних закупівель, корупційні схеми щодо розподілу гуманітарної допомоги, маніпуляції під час мобілізації та військової служби, корупцію у сфері відбудови й відновлення інфраструктури, зловживання у сфері публічних закупівель, зумовлені дією правового режиму воєнного стану для уникнення прозорих тендерних процедур, кіберкорупцію та цифрові маніпуляції, а також корупційні зловживання в процесі розподілу міжнародної фінансової допомоги.

Держава здійснює комплексну політику, спрямовану на мінімізацію негативних наслідків повномасштабного збройного вторгнення для безпеки громадян і стабільного функціонування основних сфер суспільного життя. В умовах воєнного стану на особливу увагу заслуговують перегляд та адаптація нормативно-правової бази з метою ефективної протидії новим формам корупційних правопорушень, що виникають під впливом трансформаційних

процесів у державному управлінні й економіці. Кримінально-правові інструменти в цьому контексті є ключовими засобами захисту публічних інтересів, запобігання зловживанню владними повноваженнями та забезпечення прозорості функціонування інституцій. Модернізація кримінального законодавства повинна відбуватися відповідно до *acquis communautaire* Європейського Союзу та сприяти виконанню Копенгагенських критеріїв, що є необхідною умовою для наближення України до повноправного членства в ЄС і водночас важливим чинником зміцнення верховенства права та стійкості демократичних інститутів.

Актуальність тематики дослідження обумовлюється тим, що в сучасних умовах, ускладнених впливом воєнно-політичних та соціально-економічних чинників, виникає необхідність адаптації антикорупційної політики держави до тих проявів корупції, які внаслідок трансформування набрали характеру не лише внутрішніх загроз безпечному функціонуванню суспільства, а й створили перепони на шляху реалізації нормативних вимог до подальшої євроінтеграції держави. Із моменту запровадження в Україні правового режиму воєнного стану окремі антикорупційні заходи було повністю скасовано або істотно обмежено, що призвело до зниження ефективності інституційної протидії корупційним ризикам. Така регуляторна дерегуляція в умовах міжнародного збройного конфлікту трансформувалася в значні корупціогенні чинники, що сприяли поширенню зловживань службовими повноваженнями представниками публічної влади та створили додаткові можливості для незаконного використання ресурсів. За цих обставин особливої актуальності набуває необхідність упровадження превентивних інструментів, що забезпечують додержання принципу пропорційності обмежень, відповідно до стандартів, визначених Конвенцією ООН проти корупції (2003 р.), та рекомендацій GRECO.

Після 24 лютого 2022 року антикорупційне законодавство України зазнавало певних змін, зумовлених насамперед необхідністю збереження

функціонування антикорупційної інфраструктури та її зміцнення під впливом зовнішніх факторів. З огляду на ведення бойових дій та потребу евакуації державних органів із певних територій частина процедур (зокрема, подання електронних декларацій) була технічно неможливою. Законодавець таким чином тимчасово спростив або відтермінував окремі антикорупційні обов'язки, щоб не паралізувати роботу державних службовців та інституцій. Зокрема, потрібно акцентувати на процесах адаптації фінансового контролю в умовах воєнного стану. НАЗК було надане Роз'яснення щодо застосування положень ЗУ «Про запобігання корупції» в умовах правового режиму воєнного стану від 28.02.2022 року № 2, а саме щодо подання декларацій, повідомлень про істотні зміни майнового стану та відкриття валютних рахунків. Із метою посилення інституційної спроможності антикорупційних органів було ухвалено ЗУ «Про внесення зміни до статті 5 Закону України «Про Національне антикорупційне бюро України» щодо посилення інституційної спроможності Національного антикорупційного бюро України» від 08.12.2023 року № 3502-ІХ, який поетапно збільшить чисельність працівників НАБУ на 300 осіб до 2026 року. Також у 2023 році ухвалено ЗУ «Про внесення змін до Закону України «Про запобігання корупції» щодо приведення окремих положень у відповідність до висновків Європейської Комісії щодо України» від 08.12.2023 року № 3503-ІХ з метою узгодження окремих регулятивних приписів із рекомендаціями ЄС.

Важливість незалежного функціонування антикорупційних органів та їх стабільна діяльність підтверджувалися й тим, що 22 липня 2025 року ВР України проголосувала за законопроект № 12414, зокрема, ЗУ «Про внесення змін до Кримінального процесуального кодексу України щодо особливостей досудового розслідування кримінальних правопорушень, пов'язаних із зникненням осіб безвісти за особливих обставин під час дії воєнного стану», який також підписав Президент України. Відповідний Закон значно обмежував незалежність НАБУ та САП, надаючи більше повноважень Генеральному прокуророві, що викликало

значні занепокоєння громадян України, неурядових організацій і навіть зарубіжних партнерів. Проте через один тиждень, 31 липня 2025 року, дію Закону було скасовано, незалежність антикорупційних інституцій відновлено. У червні 2022 року було затверджено ЗУ «Про засади державної антикорупційної політики на 2021–2025 роки» № 2322-IX, положення якого було покладено в основу подальших нормативних реформ. Зазначене свідчить про те, що до повномасштабного вторгнення РФ на територію України було проведено низку важливих змін у сфері антикорупційного законодавства, ключовими серед яких є адаптація процедур антикорупційного контролю до реалій воєнного стану, посилення інституційних ресурсів НАБУ, відновлення незалежності антикорупційних структур після політичного втручання, закріплення стратегічного курсу в державній антикорупційній політиці. Вжиті заходи, хоча й співвідносяться, відповідають викликам воєнного часу, проте мають важливий потенціал для подальшої євроінтеграції України та виконання умов, зазначених у Копенгагенських критеріях.

Вибрану тематику в різних її аспектах досліджували вітчизняні науковці, зокрема, на доктринальному рівні вона була розглянута в працях О. С. Бондаренко «Концепція кримінально-правової протидії корупції» (2021), Р. О. Мовчана «Воєнні» новели Кримінального кодексу України: правотворчі та правозастосовні проблеми» (2022), Т. В. Корнякової, Н. С. Юзікової, О. Л. Соколенко, Н. О. Максименцевої, М. Г. Максименцева, О. О. Дриголь «Держава, суспільство & CORRUPTION (КОРУПЦІЯ)» (2025). Проте серед раніше проведених досліджень не було запропоновано стратегії вдосконалення кримінально-правової політики держави в контексті посилення євроінтеграційних процесів в Україні, що обумовлює сутність наукового завдання та актуальність теми дисертаційного дослідження.

Ключові ідеї дисертаційного дослідження будуються на теоретичних напрацюваннях учених у галузі кримінального права, а також охоплюють окремі

аспекти наукових розробок у сфері адміністративного права. Зокрема, у цьому контексті відзначимо внесок таких учених, як П. Андрушко, І. Арістова, А. Байлов, Р. Бабанли, Р. Вереша, В. Василевич, Р. Гречанюк, Т. Денисова, О. Дудоров, Ю. Дем'янчук, З. Загиней-Заболотенко, С. Конєва, А. Клочко, М. Курило, Д. Кондратов, О. Косиця, Ю. Котвяковський, О. Кравченко, П. Комірничий, Д. Крупко, О. Кваша, Ю. Лавренюк, І. Луговий, О. Малетова (Бондаренко), М. Мельник, Є. Невмержицький, Р. Мовчан, О. Роговенко, О. Рєзнік, Л. Підопригора, І. Піскун, Н. Позняк, Г. Попов, Т. Приступа, О. Проневич, Р. Стефанчишен, С. Ріваченко, П. Радько, С. Роцупкін, А. Савченко, В. Тютюгін, О. Шостко, В. Шаблистий та інші. Проте в умовах посилення євроінтеграційних процесів та набуття Україною статусу кандидата на членство в Європейському Союзі, а також у період міжнародного збройного конфлікту на території держави виникають проблеми в контексті необхідності трансформації підходів не лише до формування, а й до реалізації кримінально-правової політики, вектор якої поступово змістився на захист національної безпеки й територіальної цілісності України. Проте в цих умовах виникають нові форми проявів корупційних зловживань, що потребує, зокрема, істотного вдосконалення положень чинного КК України як для уникнення вкорінення нових форм корупції в суспільні відносини, так і для забезпечення виконання Копенгагенських критеріїв, зокрема юридичних, що визначають ключові вимоги до держав-кандидатів на вступ до ЄС.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертація виконана з урахуванням положень Закону України «Про наукову і науково-технічну діяльність», Цілей сталого розвитку України на період до 2030 року (проголошених Резолюцією Генеральної Асамблеї Організації Об'єднаних Націй від 25 вересня 2015 року № 70/1 та підтриманих Указом Президента України № 722/2019 від 30.09.2019 року), Закону України «Про запобігання корупції» від 14.10.2014 року № 1700-VII, Закону України «Про запобігання та протидію

легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення» від 06.12.2019 року № 361-IX, Конвенції Організації Об'єднаних Націй проти корупції від 31.10.2003 року, ратифікованої Законом України від 18.10.2006 року № 251-V, Кримінальної конвенції про боротьбу з корупцією від 27.01.1999 року, ратифікованої Законом України від 18.10.2006 року № 252-V, Додаткового протоколу до Кримінальної конвенції про боротьбу з корупцією від 15.05.2003 року, ратифікованого Законом України від 18.10.2006 року № 253-V, Цивільної конвенції про боротьбу з корупцією від 04.11.1999 року, ратифікованої Законом України від 16.03.2005 року № 2476-VII, Закону України «Про Загальнодержавну програму адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу» від 18.03.2004 року № 1629-IV та на основі положень Угоди про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони, від 27.06.2014 року, Закону України «Про введення воєнного стану в Україні» від 24.02.2022 року № 64/2022, Закону України «Про засади державної антикорупційної політики на 2021–2025 роки» від 20.06.2022 року № 2322-IX, Закону України «Про правотворчу діяльність» від 24.08.2023 року № 3354-IX, інших нормативно-правових актів, а також науково-дослідної тематики кафедри міжнародних відносин Сумського національного аграрного університету «Міжнародно-правові засади процесів реформування законодавства України в контексті євроінтеграції» (номер державної реєстрації 0121U108975). Тема дисертації затверджена вченою радою (протокол № 7 від 29.11.2022 року).

Мета та завдання дослідження. *Метою дисертаційного дослідження є визначення за допомогою наукового аналізу стану, змісту та ефективності кримінально-правової політики України у сфері протидії корупційним кримінальним правопорушенням в умовах посилення процесів європейської інтеграції й вироблення науково обґрунтованих пропозицій щодо її*

вдосконалення та адаптації до стандартів ЄС на основі узагальнення наукових напрацювань вітчизняних і зарубіжних учених та аналізування кримінально-правових норм чинного Кримінального кодексу України.

Досягнення сформульованої мети зумовило необхідність послідовного виконання таких *завдань*:

- проаналізувати поняття кримінально-правової політики, її ключові компоненти та напрямки діяльності у сфері протидії корупції;

- здійснити всебічний аналіз етапів, що зумовили формування системи криміналізації корупційних правопорушень у сучасній доктринальній інтерпретації, з урахуванням історико-правових витоків, трансформації кримінально-правової політики України в період незалежності, а також впливу євроінтеграційних процесів та антикорупційних реформ у поєднанні з викликами воєнного стану;

- провести комплексний аналіз європейських стандартів протидії корупції через призму міжнародно-правових джерел та взятих Україною зобов'язань;

- визначити рівень адаптації та гармонізації національного антикорупційного законодавства з правовими приписами ЄС (*acquis communautaire*).

- провести кримінально-правову характеристику корупційних кримінальних правопорушень;

- ідентифікувати й концептуалізувати новітні прояви корупційних практик, що виникають в умовах правового режиму воєнного стану, активного впровадження цифрових технологій та інституційно-правової трансформації, пов'язаної з інтеграційними процесами й набуттям Україною статусу кандидата на членство в Європейському Союзі;

- проаналізувати міжнародно-правові джерела та зобов'язання України в контексті додержання європейських стандартів у сфері боротьби з корупцією;

– виявити та проаналізувати актуальні детермінанти корупційної злочинності в кримінально-правовому вимірі;

– систематизувати коло суб'єктів реалізації кримінально-правової політики у сфері протидії корупції в Україні;

– на основі порівняльно-правового аналізу зарубіжного законодавства та оцінювання динаміки національного правового регулювання сформулювати комплекс пропозицій, спрямованих на підвищення ефективності кримінально-правової політики України у сфері протидії корупції.

Об'єктом дослідження є суспільні відносини у сфері становлення та реалізації кримінально-правової політики України, спрямованої на протидію корупційним правопорушенням у контексті посилення європейської інтеграції.

Предметом дослідження є сукупність правових норм, механізмів, принципів, інституційних та організаційно-правових засад кримінально-правової політики України у сфері запобігання й протидії корупційним кримінальним правопорушенням.

Методи дослідження. Сформульовані мета та завдання дисертаційного дослідження сприяли обранню дисертантом комплексу методів наукового пізнання для досягнення визначених цілей.

Використання методу діалектичного пізнання дало змогу розглянути протидію корупційним кримінальним правопорушенням як динамічне правове явище, що постійно трансформується під впливом соціально-економічних, політичних та міжнародно-правових чинників. Використання цього методу сприяло комплексному вивченню процесів формування, розвитку та трансформації кримінально-правової політики у сфері протидії корупції, а також виявленню її взаємозв'язків з іншими інститутами права, міжнародними стандартами й правозастосовною практикою. Це дало змогу встановити об'єктивні та суб'єктивні чинники, що зумовлюють зміну підходів до

криміналізації корупційних діянь, і визначити тенденції їх подальшої еволюції в контексті європейської інтеграції України.

Застосовуючи *метод системного аналізу*, удалося проаналізувати взаємозв'язок таких понять, як «корупційне кримінальне правопорушення», «кримінально-правова політика», «антикорупційна політика» (підрозділи 1.1, 1.2). Використання *історичного методу* дало змогу простежити еволюцію криміналізації корупційних правопорушень у взаємозв'язку з розвитком суспільних відносин в Україні, що перебувають під охороною кримінально-правових засобів (підрозділ 1.2). Застосування *формально-логічного та системно-структурного методів* у процесі аналізування кримінально-правових норм чинного КК України, що встановлюють відповідальність за корупційні діяння, дало змогу виявити їх концептуальні недоліки та змістові особливості, а також сформулювати науково обґрунтовані пропозиції щодо їх удосконалення (підрозділи 2.1, 2.2). *Порівняльно-правовий метод* було використано як інструмент для виявлення спільних (уніфікованих) і відмінних (національно-специфічних) елементів антикорупційного регулювання в праві ЄС та законодавстві окремих держав-членів (Франції, Італії, Румунії), а також для оцінювання ступеня відповідності української кримінально-правової політики європейським стандартам і визначення напрямів її адаптації з метою формулювання науково обґрунтованих рекомендацій (підрозділи 1,3, 3.3).

Статистичний метод під час дослідження було застосовано з метою аналізування динаміки криміналізації корупційних діянь в Україні у 2019–2024 роках. Поєднання нормативного аналізу з офіційною судовою й правоохоронною статистикою дало змогу виявити тенденції розвитку антикорупційної кримінальної політики та оцінити ефективність відповідних законодавчих рішень (підрозділи 3.1, 3.2). Детальне аналізування положень національного кримінального законодавства та наукових джерел із предметної сфери дослідження, поєднане з використанням вищезазначених методів наукового

пізнання, дало змогу комплексно дослідити напрямки реалізації кримінально-правової політики України в контексті протидії сучасним проявам корупційних кримінальних правопорушень, а також значення євроінтеграційних процесів України щодо посилення та вдосконалення кримінально-правових засобів боротьби з корупційними та пов'язаними з корупцією діяннями, з'ясувати вплив правового режиму воєнного стану й запровадження окремих цифрових інструментів у сфері антикорупційних заходів на вдосконалення системи протидії корупції та приведення чинного законодавства України у відповідність до положень концепції ЄС (*acquis communautaire*).

Науково-теоретичним підґрунтям дисертаційного дослідження стали наукові праці вчених у галузі кримінального права та кримінології, порівняльного кримінального права, окремі положення законодавства Європейського Союзу (*acquis communautaire*).

Нормативну основу дослідження становили Конституція України, Кримінальний кодекс України, постанови Кабінету Міністрів України, чинні закони України, відомчі нормативно-правові акти та окремі міжнародно-правові документи у сфері протидії корупції.

Інформаційну та емпіричну бази дослідження становили матеріали узагальнень судової практики у справах про корупційні діяння та інші правопорушення, пов'язані з корупцією, відомості Єдиного державного реєстру осіб, які вчинили корупційні або пов'язані з корупцією правопорушення, акти Верховного Суду та рішення судів загальної юрисдикції, наукові публікації й довідкові видання, а також результати аналізування практичної діяльності антикорупційних органів.

Наукова новизна одержаних результатів дисертаційного дослідження полягає в тому, що воно вперше в національній правовій доктрині комплексно розкриває кримінально-правову політику держави у сфері запобігання та протидії корупційним кримінальним правопорушенням в умовах інтенсифікації

євроінтеграційних процесів і нормативного обов'язку України забезпечити гармонізацію національної антикорупційної моделі з Копенгагенськими критеріями, визначеними в правовому просторі ЄС. У дослідженні з урахуванням напрацювань вітчизняних і зарубіжних учених висвітлено сутність антикорупційної політики в Україні та акцентовано на сприятливих тенденціях і проблемах у боротьбі з корупцією в умовах міжнародного збройного конфлікту, зокрема кримінально-правовими засобами. Надано оцінювання поточного стану ефективності антикорупційних заходів та проаналізовано їх результати з визначенням напрямків удосконалення кримінально-правової політики України щодо протидії корупції й гармонізації національного антикорупційного законодавства з правом ЄС, побудованого на засадах *acquis communautaire*.

Уперше:

– запропоновано авторське визначення кримінально-правової політики протидії корупційним правопорушенням, що визначається як системно впорядкований комплекс цінностей, принципів, пріоритетів, нормотворчих рішень та правозастосовних практик, спрямованих на охорону ключових суспільних відносин від корупційних загроз, за допомогою застосування інструментів кримінально-правового регулювання, що забезпечують невідворотність відповідальності, справедливу та пропорційну криміналізацію, а також поєднання каральних і превентивних засобів відповідно до європейських стандартів верховенства права;

– визначено етапи становлення та розвитку системи криміналізації корупційних правопорушень в Україні в сучасній доктринальній інтерпретації:

- 1) історико-правові витоки та соціально-правові передумови криміналізації корупційних проявів;
- 2) радянський період кримінально-правового регулювання;
- 3) трансформаційний етап формування кримінально-правової політики в умовах незалежності (1991–2001 рр.);
- 4) кодифікаційний етап, пов'язаний з ухваленням Кримінального кодексу України 2001 р.;
- 5) період інтенсифікації

євроінтеграційних процесів та антикорупційних реформ, поєднаний із викликами воєнного стану (2014–2025 рр.);

– запропоновано авторський доктринальний підхід до узагальнення європейських стандартів протидії корупції як багаторівневої системи імплементації міжнародно-правових інструментів (UNCAC, ETS № 173/174, ETS № 191, механізмів GRECO) у національне законодавство України, що поступово дало змогу трансформувати кримінально-правову модель від поняття «хабар» до категорії «неправомірна вигода», започаткувати інститут корпоративної відповідальності та зумовило створення спеціалізованої інфраструктури (НАБУ, САП, НАЗК, ВАКС). На основі проведеного аналізу автор обґрунтовує, що формальне наближення законодавства до *acquis communautaire* не гарантує дієвості без переходу до моделі результативності, ключовими параметрами якої є невідворотність відповідальності, уніфікованість правозастосовної практики, якісна судова практика та реальний захист прав потерпілих відповідно до стандартів ETS № 174;

– доведено, що системними детермінантами корупційної стійкості залишаються дефіцит політичної волі, фрагментарність нормативної бази, обмежена дієвість механізмів притягнення юридичних осіб та недостатній рівень гарантій захисту викривачів. Запропоновано інтегрувати рекомендації GRECO в національне правове поле з визначенням індикаторів виконання та регулярним публічним моніторингом, а також адаптувати кримінально-процесуальні механізми до умов воєнного стану (спрощені й прискорені процедури у справах топкорупції, уточнення складів кримінальних правопорушень (кп), пов'язаних із військовим обов'язком). Запропоноване концептуалізує перехід від формальної відповідності до дієвої інтеграції практик з європейськими стандартами через поєднання якісного законотворення, інституційної спроможності спеціалізованих органів та активного залучення громадянського суспільства;

– запропоновано підхід до систематизації корупційних і пов’язаних із корупцією кримінальних правопорушень у структурі Особливої частини КК України з урахуванням вимог євроінтеграційних процесів та міжнародних антикорупційних стандартів. Обґрунтовано, що на сучасному етапі розвитку кримінального законодавства України фрагментарне розміщення складів відповідних правопорушень у різних розділах КК України не відповідає принципам системності, узгодженості та правової визначеності, передбаченим Конвенцією ООН проти корупції (2003 р.), Кримінальною конвенцією про боротьбу з корупцією (1999 р.) та рекомендаціями Групи держав проти корупції (GRECO). Доведено, що брак єдиного концептуального підходу до структурування корупційних кримінальних правопорушень у межах національного кримінального законодавства перешкоджає його гармонізації з європейськими правовими стандартами, ускладнює ефективне правозастосування та знижує результативність кримінально-правової політики у сфері протидії корупції.

Удосконалено положення щодо:

– визначення меж кримінально-правового втручання у сферу протидії корупції, оптимізованих обґрунтуванням принципу вибіркової криміналізації як методологічної основи формування антикорупційного кримінального законодавства. Доведено, що кримінальне право має застосовуватися виключно щодо найбільш суспільно небезпечних корупційних проявів, за наявності доведеного порушення публічних інтересів, тоді як інші корупційні ризики доцільно нейтралізувати засобами адміністративного, фінансового та інституційного контролю. Додержання зазначених меж кримінально-правового реагування сприяє реалізації принципу *ultima ratio*, запобігає інфляції кримінальної репресії й підвищує ефективність антикорупційної політики держави, зокрема, в умовах воєнного стану, цифровізації публічного управління та зростання транснаціональних корупційних ризиків;

– класифікації суб'єктів корупційних кримінальних правопорушень як компонентів розвитку кримінально-правової політики України в контексті її євроінтеграційного курсу. Зокрема, уточнено критерії належності осіб до окремих груп суб'єктів корупційних та пов'язаних із корупцією діянь, що дало змогу підвищити рівень системності й узгодженості законодавчого регулювання. Обґрунтовано доцільність законодавчої конкретизації поняття «осіб, прирівняних до уповноважених на виконання функцій держави або місцевого самоврядування» із визначенням характеру їх повноважень, ступеня впливу на ухвалення управлінських рішень та меж юридичної відповідальності. Розвинуто положення щодо розширення суб'єктного складу корупційних правопорушень за рахунок посадових осіб міжнародних організацій, осіб, які виконують публічні функції у сфері державно-приватного партнерства, а також представників політичних партій, які мають доступ до публічних ресурсів. Удосконалено підхід до диференціації кримінальної відповідальності суб'єктів корупційних правопорушень залежно від рівня їх владних чи управлінських повноважень, що забезпечує пропорційність санкцій ступеня суспільної небезпеки діяння та відповідає принципам індивідуалізації покарання в європейському кримінальному праві;

– підходів до імплементації стандартів Європейського суду з прав людини та Венеційської комісії в національне кримінальне законодавство, удосконалених за допомогою аналізу рішень Конституційного Суду України й практики Європейського суду з прав людини (ЄСПЛ) у справах, пов'язаних із криміналізацією корупційних діянь. Зазначені підходи конкретизовано через обґрунтування необхідності додержання принципів правової визначеності, пропорційності та індивідуалізації кримінальної відповідальності, заборони надмірної й формальної криміналізації. Доведено, що ефективна імплементація європейських антикорупційних стандартів можлива лише за умови їх системного поєднання з національними конституційними принципами та кримінально-

правовими інститутами, що дає змогу забезпечити баланс між публічним інтересом у протидії корупції й захистом основоположних прав і свобод людини;

– напрямів оптимізації кримінально-правової політики протидії корупції, уточнених комплексним обґрунтуванням необхідності системного поєднання репресивних і превентивних механізмів кримінально-правового впливу, оскільки ефективна антикорупційна політика не може ґрунтуватися виключно на посиленні кримінальної репресії, а має передбачати збалансоване застосування кримінально-правових, адміністративно-правових та інституційно-превентивних засобів впливу;

– тлумачення оцінних понять «неправомірна вигода», «істотна шкода» та «корупційна мета», систематизованих з урахуванням положень Кримінального кодексу України, практики Верховного Суду та антикорупційного законодавства. Зокрема, обґрунтовано необхідність відмежування неправомірної вигоди від суміжних правових категорій, визначено критерії істотності шкоди з урахуванням її майнового та немайнового характеру, а також розкрито зміст корупційної мети як обов'язкової ознаки суб'єктивної сторони, що відрізняє корупційні злочини від інших службових правопорушень.

Набули подальшого розвитку:

– положення про те, що інститут корпоративної відповідальності відіграє важливу роль у формуванні кримінально-правової політики України в контексті євроінтеграції, забезпечуючи перехід від персоналізованої до інституційної моделі кримінально-правового впливу. Розвиток цього інституту відображає еволюцію кримінально-правової політики України в напрямку гармонізації з європейськими стандартами відповідального корпоративного врядування;

– положення щодо значущості та впливу практики ЄСПЛ на формування кримінально-правової політики України у сфері протидії корупції, який виявляється у становленні європейського стандарту антикорупційної юстиції, що поєднує ефективність державного контролю з безумовним пріоритетом захисту

прав людини. Розвиток цього положення ґрунтується на аналізованні рішення ЄСПЛ у справі «Ситник проти України» (Sitnyk v. Ukraine, заява № 17202/20, рішення від 7 березня 2024 року), у якому Суд констатував порушення п. 1 ст. 6, ст. 8 та ст. 18 Європейської конвенції з прав людини у зв'язку з недодержанням принципів справедливого судового розгляду, неупередженості суду та пропорційності обмеження прав особи у провадженні про корупційне правопорушення. На основі цього рішення доведено, що практика ЄСПЛ є чинником європеїзації кримінально-правової політики України, сприяючи формуванню інтегрованої моделі антикорупційного переслідування, яка узгоджує цілі ефективності та результативності з додержанням фундаментальних гарантій прав людини. Такий підхід є необхідною передумовою інституційного наближення України до правового простору ЄС та реалізації євроінтеграційного курсу держави;

– положення наукового підходу, сформульованого О. Мовчаном, О. Малетовою та О. Роговенком, щодо типологізації корупційних проявів з урахуванням трансформації способів їх учинення в умовах диджиталізації публічного управління й інтенсивного розвитку цифрових технологій. Обґрунтовано, що цифровізація адміністративних, фінансових і контрольних процесів не лише модифікує традиційні корупційні практики, а й зумовлює якісно нові форми корупційної поведінки, які характеризуються використанням автоматизованих систем, електронних реєстрів, алгоритмів оброблення даних і цифрових платформ для досягнення неправомірної вигоди. У цьому контексті набули подальшої концептуалізації пропозиції щодо виокремлення цифрової корупції як самостійного різновиду корупційної злочинності, що має специфічний механізм учинення, особливі об'єкти посягання та підвищений рівень латентності;

– положення щодо інституціоналізації ризик-орієнтованого підходу в кримінально-правовій політиці протидії корупції, що полягає в обґрунтуванні

створення єдиної державної аналітичної платформи оцінювання корупційних ризиків із використанням алгоритмів машинного навчання. Таку платформу розглядають як інструмент системного аналізування великих масивів даних – електронних декларацій, реєстрів публічних закупівель, судової практики та бюджетних транзакцій із метою виявлення аномальних моделей поведінки, ризикогенних фінансових операцій і структурних індикаторів корупції.

Практичне значення одержаних результатів полягає в тому, що викладені в дисертаційному дослідженні положення в подальшому можна використовувати в:

– *науково-дослідній роботі* – для розроблення теоретичних і практичних засад формування антикорупційної політики України;

– *правотворчості та правозастосовній діяльності* – з метою вдосконалення антикорупційної політики держави та відповідної системи кримінально-правових норм, розроблення проєктів законів, а також у практичній діяльності під час розгляду кримінальних проваджень щодо корупційних та пов'язаних із корупцією кримінальних правопорушень (*Акт впровадження від 5 травня 2025 року в практичну діяльність адвоката Нежевело Валентини Вікторівни результатів дисертаційного дослідження Зеленського Олексія на тему «Кримінально-правова політика України у сфері протидії корупційним правопорушенням в умовах євроінтеграції», Акт впровадження в практичну діяльність № 5 від 26 серпня 2025 року Сумського місцевого центру з надання безоплатної вторинної правової допомоги результатів дисертаційного дослідження Зеленського Олексія на тему «Кримінально-правова політика України у сфері протидії корупційним правопорушенням в умовах євроінтеграції»*);

– *освітньому процесі* – під час викладання дисциплін кримінально-правового циклу, підготовки методичних рекомендацій, навчальних посібників, підручників, коментарів кримінального законодавства України. Положення

дисертації можуть застосовуватися під час викладання курсів «Кримінальне право України», «Порівняльне кримінальне право та процес» (*Акт впровадження результатів дисертаційної роботи в навчальний процес кафедри правосуддя та філософії Сумського національного аграрного університету від 8 вересня 2025 року*).

Особистий внесок здобувача. Дисертаційне дослідження, проведене здобувачем, являє собою наукову працю, що відзначається обґрунтованістю та комплексним підходом, у якій подано авторський підхід до вдосконалення кримінально-правової політики України у сфері протидії корупційним правопорушенням в Україні. Висновки й положення дисертації обґрунтовані на основі авторських наукових досліджень, результатів праць вітчизняних і зарубіжних учених, аналізування нормативно-правових актів, аналітичних та довідкових матеріалів, а також узагальнення судової практики. Усі наведені в роботі ідеї та розробки є особистим інтелектуальним доробком автора. Структура дисертаційної роботи побудована відповідно до визначених мети та завдань дослідження, що забезпечує послідовність і логічну цілісність викладу.

Більшість порушених у роботі питань досліджено вперше, а дискусійні аспекти подано з урахуванням нових авторських концепцій та інтерпретацій положень національного й іноземного законодавства. Окремі теоретично невизначені положення, виявлені в процесі дослідження, потребували додаткового наукового опрацювання, зокрема, за допомогою перекладу та аналізування іноземних джерел кримінально-правового змісту.

У наукових публікаціях, виконаних у співавторстві, визначено індивідуальний внесок здобувача, що містить такі науково обґрунтовані положення:

1) у публікації «Exploring the capacity of AI technologies to combat corruption» (Klochko A. M., Zelenskyi O. M. Exploring the capacity of AI technologies to combat corruption. *Юридичний науковий електронний журнал*.

Електронне наукове фахове видання юридичного факультету Запорізького національного університету. 2024. № 2. Р. 493–497. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2024-2/122>) здобувач провів огляд можливостей цифрових технологій з елементами штучного інтелекту для застосування як інструменту боротьби з корупційними кримінальними правопорушеннями. Особистим внеском є те, що він проаналізував національну й міжнародну нормативно-правові бази щодо регулювання відповідних інноваційних технологій та їх корисних властивостей як антикорупційного інструменту, а також надав рекомендації, спрямовані на гармонізацію наявного правового регулювання ШІ в Україні з відповідним законодавством ЄС;

2) у публікації «Європейські стандарти боротьби з корупцією: міжнародно-правові джерела та зобов'язання України» (Клочко А. М., Зеленський О. М. Європейські стандарти боротьби з корупцією: міжнародно-правові джерела та зобов'язання України. *Науково-виробничий журнал «Держава та регіони». Серія «Право»*. 2024. № 4 (86). С. 470–477. DOI: <https://doi.org/10.32782/1813-338X-2024.4.75>) здобувач проаналізував чинні міжнародно-правові джерела у сфері протидії корупції. Особистим внеском здобувача є те, що він проаналізував процеси реалізації міжнародних антикорупційних стандартів в умовах українського правового простору, а також приділив увагу імплементації відповідних стандартів до антикорупційної системи України, зокрема Кримінального кодексу України. Здобувач акцентував на необхідності вдосконалення механізмів реального застосування заходів кримінально-правового характеру щодо юридичних осіб відповідно до ст. 96³ КК України за вчинення корупційних правопорушень;

3) в публікації «Проблеми кримінально-правової протидії корупційним правопорушенням в умовах посилення євроінтеграційних процесів в Україні» (Клочко А. М., Зеленський О. М. Проблеми кримінально-правової протидії корупційним правопорушенням в умовах посилення євроінтеграційних процесів

в Україні. *Науковий журнал «Приватне та публічне право»*. 2025. № 2. С. 42–47. DOI: 10.32782/2663-5666.2025.2.7. URL: http://pp-law.in.ua/archive/2_2025/9.pdf. URL) *здобувач окреслив проблеми кримінально-правової протидії корупційним кримінальним правопорушенням в Україні в умовах сучасних викликів. Особистим внеском здобувача є те, що він надав пропозиції щодо оптимізації положень розділу XVII Кримінального кодексу України «Кримінальні правопорушення у сфері службової діяльності та професійної діяльності, пов'язаної з наданням публічних послуг». У процесі дослідження встановив, що реалізація антикорупційної політики держави значно ускладнюється дією правового режиму воєнного стану в Україні.*

Апробація результатів дослідження. Основні наукові результати дисертаційного дослідження автор обговорив та висвітлив на всеукраїнських і міжнародних науково-практичних конференціях, науково-практичних семінарах та форумах, зокрема: у збірнику тез Міжнародної науково-практичної конференції «II Наукові читання пам'яті Ганса Гросса» (Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича, м. Чернівці, 9 грудня 2022 року), матеріалах науково-практичної конференції викладачів, аспірантів та студентів Сумського НАУ (м. Суми, 25–28 квітня 2023 року), матеріалах Всеукраїнської наукової конференції студентів та аспірантів, присвяченої Міжнародному дню студента (м. Суми, 13–17 листопада 2023 року), матеріалах науково-практичної конференції викладачів, аспірантів та студентів Сумського НАУ (м. Суми, 14–16 травня 2024 року), матеріалах науково-практичної конференції викладачів, аспірантів та студентів Сумського НАУ (м. Суми, 14–18 квітня 2025 року), матеріалах VIII Міжнародного правничого форуму «Права людини та публічне врядування» (м. Чернівці, 30 травня 2025 року), матеріалах VIII Міжнародного молодіжного наукового юридичного форуму (Державний університет «Київський авіаційний інститут», м. Київ, 15–16 травня 2025 року), матеріалах Міжнародної мультидисциплінарної наукової інтернет-конференції

«Дев'яносто восьмі економіко-правові дискусії». Серія: Соціальні та гуманітарні науки (м. Львів, Україна, м. Ополе, Польща, 26–27 червня 2025 року).

За результатами проведеного дослідження опубліковано 13 наукових праць, зокрема, 5 статей – у наукових фахових виданнях (із яких 2 одноосібні та 3 у співавторстві), 8 тез доповідей – у збірниках матеріалів конференцій.

Структура та обсяг дисертації. Дисертація складається із вступу, трьох розділів, що містять 9 підрозділів, висновків, списку використаних джерел та 13 додатків. Загальний обсяг дисертації становить 265 сторінок, зокрема, 218 сторінок – основний текст, 26 сторінок – список використаних джерел, що вміщує 200 найменувань.

РОЗДІЛ 1
НАУКОВО-ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ
КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВОЇ ПОЛІТИКИ УКРАЇНИ
У СФЕРІ ПРОТИДІЇ КОРУПЦІЇ В УМОВАХ ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ

1.1 Доктринальний стан вивчення кримінально-правової політики в протидії корупційним правопорушенням

Проблематика кримінально-правової протидії корупційним та пов'язаним із корупцією правопорушенням займає провідну позицію в сучасній юридичній науці України, а також зарубіжних держав, оскільки корупція є системним негативним явищем, що підриває засади верховенства права та демократії в багатьох державах світу. У науковому дискурсі проводили дослідження, присвячені аналізуванню корупції як соціально-правового феномена, визначенню її детермінант, а також розробленню ефективних механізмів кримінально-правового впливу, здатного мінімізувати як прояви, так і наслідки цього негативного явища. Проте розвиток суспільних відносин потребує переосмислення практичних і наукових підходів до формування основ кримінально-правової політики держави, зокрема, в контексті протидії корупційним кримінальним правопорушенням.

У вітчизняній правовій науці питання протидії корупції досліджували з різних аспектів: теоретико-правового, кримінально-правового, кримінологічного та практико-правозастосовного. З метою реалізації завдань дослідження насамперед вважаємо за доцільне звернутися до сутності окремих ключових дефініцій та їх змістовного наповнення в контексті визначення комплексу актуальних антикорупційних заходів, здатних забезпечити подальше просування процесів європейської інтеграції України. З цією метою звернемося до раніше проведених досліджень вітчизняних учених, які опрацьовували

питання кримінально-правової політики держави та антикорупційної політики, а також проаналізуємо доцільність використання в контексті цього дослідження формулювання «кримінально-правова політика у сфері протидії корупційним правопорушенням» як найбільш змістовного й репрезентативного. Необхідно констатувати, що дослідження вчених у контексті вибраної тематики спрямовували як на розроблення доктринальних підходів до визначення складів корупційних та пов'язаних із корупцією правопорушень, так і на практичний аналіз ефективності антикорупційних законодавчих змін, ухвалених із моменту здобуття Україною незалежності 24 серпня 1991 року та набрання чинності Кримінальним кодексом України 1 вересня 2001 року [116]. Водночас питанням формування та реалізації кримінально-правової політики держави було приділено недостатньо уваги. Наприклад, Є. О. Письменський у своєму дослідженні, присвяченому визначенню основ кримінально-правової політики України в умовах дії правового режиму воєнного стану, стверджує, що кримінально-правова політика є складовою внутрішньої правової політики, а тенденції її формування та реалізації мають безпосередній зв'язок зі специфічними стресовими умовами, які стали наслідком повномасштабного вторгнення держави-агресора на територію України [148, с. 18]. Очевидним є те, що введення правового режиму воєнного стану в Україні 24 лютого 2022 року [152] певною мірою змінило стратегічний вектор кримінально-правової політики держави в напрямку забезпечення національної безпеки, обороноздатності, публічної безпеки й стабільності державного управління. Проте такі трансформації не повинні впливати на якість новоухваленого законодавства, додержання засад легітимності, пропорційності, передбачуваності та недопущення декларативної криміналізації. О. В. Острогляд стверджує, що сучасна кримінально-правова політика характеризується гуманізацією та лібералізацією кримінальної відповідальності, що, на думку вченого, все ж є можливим у результаті проведення ґрунтовного реформування кримінального

законодавства [143, с. 69]. Наведена теза О. В. Острогляда про те, що сучасна кримінально-правова політика характеризується гуманізацією та лібералізацією кримінальної відповідальності, у принципі узгоджується з європейською парадигмою *ultima ratio*, пропорційності й індивідуалізації покарання. Водночас вбачаємо, що в умовах інтенсифікації євроінтеграційного курсу України та розгорнутого міжнародного збройного конфлікту виникає потреба ефективної протидії корупційним зловживанням в усіх життєво важливих соціальних сферах, що все ж суперечить тенденціям гуманізації кримінального законодавства. Гуманізація в цих умовах полягає не в «символічній» караності, а у відмові від надмірної репресії там, де ефективнішими є превентивні, організаційні чи адміністративні інструменти. Зі свого боку Г. Л. Шведова переконана, що протидія корупції насамперед обумовлюється ефективністю кримінально-правової політики, що потребує звернення до нормативних реформ кримінального законодавства [195, с. 54]. Однак у цьому контексті необхідно зазначити, що ефективність кримінально-правової політики у сфері протидії корупційним правопорушенням визначається не лише текстом норм, а й інституційною спроможністю та незалежністю антикорупційних інституцій, їх координацією, методичними стандартами доказування, а також прозорістю даних. Реформування повинні супроводжуватися оцінюванням їх регуляторного впливу, судовою статистикою та компаративними дослідженнями. Тож додержуємося думки, що теза Г. Л. Шведової є переконливою за умови її розуміння як вимоги до збалансованої, узгодженої та доказово обґрунтованої кримінально-правової політики, що поєднує якісну криміналізацію, інституційну спроможність і превентивні засоби, відповідає європейським стандартам та здатна забезпечити реальний, а не номінальний антикорупційний ефект в Україні.

У розумінні Д. Балабанової кримінальна політика трактується як безперервна практична діяльність державних інституцій у взаємодії з громадськістю, зорієнтована на належну організацію та здійснення заходів

запобігання й протидії злочинності, а її ядро становлять ідеологічні та соціально-економічні заходи, спрямовані на усунення причин злочинності й мінімізацію її проявів [54, с. 7]. У наведеному визначенні науковиці кримінальна політика постає не лише як формально-правова діяльність держави, а й як багатовимірний соціально-правовий процес, що охоплює взаємодію між державними інституціями та громадянським суспільством. Такий підхід наголошує на міждисциплінарному характері протидії злочинності, зокрема й кримінальної. Науковиця акцентує на безперервності практичної діяльності, що підтверджує розуміння кримінальної політики як динамічного процесу, адаптивного до змін соціально-економічного середовища. Водночас виокремлення її сутності, що проявляється ідеологічними та соціально-економічними заходами, акцентує на пріоритеті превентивного підходу, спрямованого на усунення глибинних причин злочинності, а не лише на боротьбу з її наслідками. На нашу думку, концепція Д. Балабанової узгоджується із сучасними тенденціями в кримінально-правовій науці, які орієнтують увагу на соціальну зумовленість злочинності та необхідність застосування комплексних стратегій її мінімізації. З іншого боку, О. М. Лукашук стверджує, що державна кримінально-правова політика протидії корупції являє собою цілісну, системно організовану діяльність суспільства та держави, що ґрунтується на інституційних, правових, освітніх, адміністративних і міжнародних механізмах та спрямована на виявлення, запобігання, усунення й перешкоджання корупції в різних сферах суспільного життя [120, с. 3]. Такий підхід має беззаперечну наукову цінність, оскільки підкреслює комплексність і багаторівневість антикорупційних заходів, а також наголошує на важливості поєднання національних і міжнародних інструментів. Зазначене відповідає сучасним тенденціям у правовій науці, де акцент роблять на взаємозв'язку кримінально-правової політики з іншими видами державної політики, а саме: освітньою, адміністративною та міжнародною. Водночас подане формулювання викликає певні дискусії. Зокрема, воно є надто широким, оскільки в його змісті

кримінально-правова політика фактично ототожнюється із загальнодержавною антикорупційною політикою. Унаслідок цього нівелюється її кримінально-правова специфіка, **що полягає у формуванні кримінально-правових заборон, санкцій та механізмів правозастосування.** Крім того, використання терміна «діяльність суспільства» потребує уточнення, адже суспільство не має владних важелів формування та реалізації кримінально-правових заходів, а, найімовірніше, може відігравати роль суб'єкта громадського контролю чи партнерської взаємодії. Авторське формулювання О. М. Лукашук, безсумнівно, має наукову цінність, оскільки розширює аналізування кримінально-правової політики, виводячи її за межі суто юридичної сфери. Водночас воно потребує уточнення в частині відмежування **кримінально-правової політики від комплексної антикорупційної політики,** щоб не втратити її предметної спрямованості та уникнути надмірної концептуальної узагальненості. І. О. Кравченко, А. М. Клочко та О. Ю. Котвяковський зазначають, що в період воєнного стану корупція не лише проявляється як кримінальне правопорушення, а й трансформується у фактор системного ризику для стабільного функціонування державного механізму. Така ситуація зумовлює необхідність не лише адекватного реагування в межах кримінально-правових інструментів, а й глибшого переосмислення концептуальної моделі кримінально-правової політики у сфері протидії корупції. Це особливо актуально в умовах міжнародного збройного конфлікту та інтенсивних трансформацій суспільних відносин, що потребують підвищення ефективності й комплексності антикорупційних стратегій [114, с. 221]. Позиція авторів логічно розвиває раніше подані в цьому дослідженні наукові підходи. Зокрема, вона кореспондує з ідеєю Д. Балабанової про необхідність поєднання кримінально-правових та соціально-економічних заходів у межах кримінальної політики, а також перегукується з концепцією О. М. Лукашук, яка наголошує на комплексному характері антикорупційної діяльності, що вміщує інституційні, адміністративні та

міжнародні механізми. Водночас на відміну від цих підходів зазначене бачення акцентує на особливостях воєнного стану як чинника, що радикально підвищує загрозу корупції, перетворюючи її з «традиційного» кримінального правопорушення на елемент, здатний дестабілізувати державний лад та підірвати інституційну спроможність країни в період міжнародного збройного конфлікту. У цьому сенсі підхід І. О. Кравченко, А. М. Клочко та О. Ю. Котвяковського не лише розширює уявлення про об'єкт кримінально-правової політики, а й обґрунтовує потребу її адаптивної трансформації від класичної моделі реагування до стратегії, що враховує виклики воєнного часу та швидкоплинність соціальних процесів. Вважаємо, що наведене положення має істотне теоретичне й практичне значення, оскільки дає змогу розглядати кримінально-правову політику протидії корупції не лише як інструмент покарання, а й як засіб забезпечення інституційної стійкості держави в умовах кризових трансформацій.

З іншого боку, у контексті цього дослідження бачимо за доцільне проаналізувати сутність *антикорупційної політики держави* та визначити місце кримінально-правової політики протидії корупційним правопорушенням в її структурі. До вивчення проблем та перспектив розвитку державної антикорупційної політики вже зверталися вчені в Україні на різних етапах розвитку суспільних відносин. Зокрема, П. І. Гаман у своєму дослідженні розглядає антикорупційну політику та антикорупційне законодавство практично як тотожні поняття та акцентує на тому, що до ключових змін законодавчого поля належать проблеми врегулювання ключових секторів антикорупційної діяльності в державі, до яких, на думку вченого, належать превентивна антикорупційна діяльність, формування та моніторинг державної антикорупційної політики, переслідування за корупцію [65, с. 3]. На нашу думку, позиція вченого має певне підґрунтя, оскільки саме правове регулювання визначає межі, інструменти та форми реалізації антикорупційної політики держави. Проте, з іншого боку, така думка є дещо узагальненою, оскільки складається враження, що політичний

вимір зводиться виключно до законодавчої площини. Потрібно зауважити, що антикорупційна політика як категорія має ширший зміст з огляду на те, *що, крім нормотворчої діяльності, вона складається з організаційних, інституційних, освітніх та інформаційних заходів, спрямованих на формування антикорупційної культури та зменшення корупційних ризиків*. Досить обґрунтованою вбачаємо виділення науковцем трьох ключових секторів, у яких законодавче забезпечення відіграє вирішальну роль, а саме: превентивна діяльність, формування й моніторинг державної політики, а також переслідування за корупційні правопорушення. Ці напрями дійсно становлять базові складові антикорупційного механізму, однак їх ефективність залежить не лише від якості правових норм, а й від інституційної спроможності та політичної волі держави в напрямку їх реалізації. Зазначене дає змогу констатувати, що наукова позиція П. І. Гамана має практичне значення для розуміння *значення законодавства як центрального елемента антикорупційної політики*, проте для комплексного наукового аналізу доцільно диференціювати ці поняття з метою збереження ширшого контексту дослідження та розуміння практичної реалізації антикорупційних стратегій у державі. М. Кікалішвілі стверджує, що прозорість державного управління належить до ключових умов ефективної боротьби з корупцією, оскільки доступність та відкритість влади позитивно впливають на зростання довіри суспільства до неї [97, с. 154]. Позиція М. Кікалішвілі узгоджується із сучасними підходами європейської антикорупційної політики, де прозорість та відкритість державного управління визнаються фундаментальними передумовами мінімізації корупційних ризиків. Прозорість у цьому контексті є не лише технічним інструментом доступу громадян до інформації, а й базовим елементом формування публічної підзвітності та довіри до інституцій влади. Це відповідає стандартам Ради Європи, рекомендаціям GRECO та принципам, закріпленим у Конвенції ООН проти корупції. Водночас у процесі посилення євроінтеграційних процесів в Україні прозорість набуває додаткового значення:

вона є показником наближення нашої та інших держав-кандидатів до практик боротьби з корупцією ЄС та ефективного управління, що є однією з ключових політико-правових вимог ЄС. Доступність і відкритість управлінських рішень створюють умови для ефективного громадського контролю, запровадження електронного урядування та забезпечення рівного доступу до публічних послуг. Отже, в тезі науковиці акцентовано на тому, що прозорість у сфері державного управління виконує подвійну функцію: по-перше, є превентивним механізмом протидії корупції, а по-друге, є інтеграційним критерієм, без додержання якого неможливе повноцінне входження до європейського правового та інституційного простору. Натомість Т. В. Корнякова стверджує, що національна антикорупційна політика в процесі інтеграції в міжнародну антикорупційну політику повинна враховувати особливості принципів правової системи, що обумовлюються особливостями проявів корупційних діянь та історичними витоками злочинності. Водночас саме держава є суб'єктом антикорупційного забезпечення національної безпеки. Зважаючи на це, держава зобов'язана зробити все для підняття морального стану людей, який повинен виконувати функцію віктимологічного виміру соціального імунітету до проявів корупції як частини безпеки держави [109, с. 3]. Підхід Т. В. Корнякової акцентує на двох надзвичайно важливих аспектах сучасної антикорупційної політики України. По-перше, вчена справедливо стверджує, що інтеграція національної антикорупційної політики в міжнародний правовий простір не може відбуватися механічним перенесенням зовнішніх стандартів. Вона повинна враховувати історичну специфіку правової системи та форми проявів корупції, що мають національні корені та соціально-правову зумовленість. Такий підхід кореспондує з положеннями кримінології про культурно-правові особливості злочинності й дає змогу адаптувати міжнародні механізми, як-от Конвенція ООН проти корупції [104], рекомендації GRECO, стандарти ЄС до внутрішніх умов. Поряд із зазначеним логічним є те, що саме держава є центральним суб'єктом антикорупційного забезпечення національної

безпеки. Корупція розглядається не лише як кримінально-правове явище, а як загроза інституційній спроможності держави, що прямо впливає на стабільність політичної системи та довіру суспільства. У цьому контексті важливою є ідея науковиці щодо важливості формування так званого «соціального імунітету» до корупційних проявів, де моральний стан суспільства є елементом превентивної політики. Такий підхід логічно співвідноситься із засадами віктимології, оскільки населення (суспільство) розглядається не лише як потенційна жертва корупційних практик, а й як активний суб'єкт опору цим діям через розвиток антикорупційної культури. Отже, у науковій позиції Т. В. Корнякової поєднуються два важливих компоненти антикорупційної політики: правова адаптація міжнародних стандартів до національних умов та соціально-моральний вимір антикорупційної безпеки. Саме таке поєднання, на думку науковиці, здатне забезпечити ефективність антикорупційної політики України в умовах євроінтеграції та системних трансформацій суспільства. Зважаючи на дослідження І. В. Діордіци, В. В. Дасюка, доцільно констатувати, що автори досить своєчасно наголошують на потребі вироблення деонтологічних засад антикорупційної функції держави. На думку вчених, останні можуть бути структуровані як самостійний інститут у межах антикорупційного права. Тому наголошується на важливості вироблення таких механізмів публічного управління у сфері антикорупції. Тобто мова йде про системні напрями в організаційній діяльності інституціональної структури у відповідній сфері, під якою необхідно розуміти антикорупційну функцію [78, с. 33].

У наукових дослідженнях І. В. Діордіци та В. В. Дасюка простежується ініціатива концептуалізації антикорупційної політики держави із використанням деонтологічного підходу, що є досить інноваційним для української правової доктрини. Наголошується на необхідності вироблення деонтологічних засад антикорупційної функції держави, що свідчить про прагнення авторів вийти за межі суто нормативно-правового аналізу й інтегрувати в антикорупційну

політику. Це відповідає сучасним європейським тенденціям, де боротьба з корупцією все більше розглядається не лише як питання ефективності кримінально-правових санкцій чи адміністративних процедур, а як проблема формування культури доброчесності та професійної етики публічної служби. На особливу увагу заслуговує авторська позиція про можливість структурування деонтологічних засад у самостійний інститут антикорупційного права. Такий підхід свідчить про намагання науковців інституціоналізувати морально-етичний компонент у межах правової системи, що могло б забезпечити більш системне поєднання юридичних та етичних механізмів запобігання корупції. Водночас необхідно зауважити, що формалізація деонтологічних принципів у правовій площині може викликати дискусії щодо того, наскільки моральні норми можна інтегрувати в праві та ефективності їх застосування на практиці. Додержуємося думки, що концепція науковців І. В. Діордіци та В. В. Дасюка є своєчасною та актуальною в контексті трансформації української антикорупційної політики, оскільки вона окреслює перспективу переходу від суто нормативних заходів до системного бачення антикорупційної функції держави, що охоплює як організаційні, так і етико-правові засади. Натомість С. В. Мосейчук стверджує, що у сфері державної політики наразі наявний достатній нормативно-правовий ресурс для забезпечення антикорупційної політики в державі. Проте існує необхідність у подальших дослідженнях учених сконцентрувати увагу на інституційному забезпеченні державної антикорупційної політики в Україні в умовах розвитку суспільних відносин на нинішньому етапі [131, с. 29]. Позиція С. В. Мосейчук відображає особливість сучасного стану антикорупційної політики України, що проявляється в достатньо розвиненій нормативно-правовій базі, яка формально створює підґрунтя для ефективною реалізації державних антикорупційних заходів. Це, справді, відповідає поточним реаліям, адже Україна, виконуючи зобов'язання перед міжнародними інституціями, ухвалила низку спеціальних законів, концепцій і стратегій, що визначають стандарти

прозорості, підзвітності та превентивних механізмів у сфері протидії корупції. Водночас слушним є зауваження щодо необхідності посиленої уваги до інституційного забезпечення антикорупційної політики. Адже наявність правових норм ще не гарантує ефективної реалізації без дієвих інституцій, здатних забезпечити їх виконання. Проблеми дублювання функцій, обмеженої координації між органами, недостатнього кадрового потенціалу та впливу політичних чинників істотно знижують результативність навіть якісних законодавчих рішень. Тож позиція С. В. Мосейчука демонструє перехід акцентів від кількісного зростання нормативних актів до якісного вдосконалення інституційної архітектури антикорупційної політики. Саме інституційна спроможність органів, їх незалежність, належне ресурсне забезпечення та взаємодія з громадянським суспільством визначатимуть ефективність антикорупційних заходів України на сучасному етапі розвитку суспільних відносин та в умовах посилення процесів євроінтеграції України.

Аналізування наведених наукових підходів дає змогу виокремити принципову відмінність між антикорупційною політикою держави та кримінально-правовою політикою у сфері протидії корупційним правопорушенням. Насамперед *антикорупційна політика держави* має комплексний, міждисциплінарний характер. Вона містить не лише правові, а й організаційні, інституційні, освітні, інформаційні та соціально-моральні заходи, спрямовані на формування доброчесності, прозорості державного управління та зниження корупційних ризиків. Як свідчать позиції П. І. Гамана, М. В. Кікалішвілі та Т. В. Корнякової, антикорупційна політика охоплює сфери превенції, формування державних стратегій, забезпечення прозорості, громадського контролю, адаптації міжнародних стандартів до національних умов, а також вироблення «соціального імунітету» до корупції. Її об'єктом є вся система суспільних відносин, уражених корупційними ризиками, а метою – забезпечення стійкості демократичних інститутів і національної безпеки. Кримінально-правова

політика у сфері протидії корупційним правопорушенням є вужчим поняттям і складовою частиною антикорупційної політики. Як зазначають Є. О. Письменський, О. В. Острогляд та Г. Л. Шведова, її предметом є криміналізація та декриміналізація корупційних діянь, визначення видів і меж кримінальної відповідальності, застосування покарань і санкцій, а також практика правозастосування. У межах цього підходу основний акцент робиться на карально-превентивному впливі кримінального права, що має стримувати поширення корупційних практик і забезпечувати невідворотність відповідальності. Водночас сучасна кримінально-правова політика України відповідно до європейських стандартів характеризується тенденціями гуманізації та індивідуалізації покарання, проте стикається з викликами правового режиму воєнного стану, що визначає необхідність більш жорсткої протидії корупції як загрози національній безпеці.

Отже, антикорупційна політика держави – це цілісний комплекс політичних, соціальних та правових заходів, спрямованих на мінімізацію корупції в усіх її проявах, тоді як кримінально-правова політика у сфері протидії корупційним правопорушенням – це її галузева підсистема, що функціонує виключно в межах кримінально-правових інструментів і спрямована на забезпечення каральної та превентивної функцій держави. Відповідно для ефективної боротьби з корупцією необхідне їх узгоджене поєднання: антикорупційна політика створює стратегічні орієнтири, а кримінально-правова політика забезпечує їх реалізацію у сфері кримінальної юстиції.

З урахуванням аналізування наукових джерел, присвячених дослідженню кримінально-правової й антикорупційної політики держави, доцільним є використання в дисертаційному дослідженні формулювання «кримінально-правова політика у сфері протидії корупційним правопорушенням» як найбільш змістовного та репрезентативного. На нашу думку, відповідне формулювання дає змогу відмежувати кримінально-правову політику від ширшої антикорупційної

політики держави, яка охоплює не лише кримінально-правові, а й адміністративні, організаційні, економічні, освітні та соціально-моральні заходи. У такий спосіб вдається уникнути термінологічної неточності й забезпечити фокусування дослідження саме на карально-превентивному потенціалі кримінального права. Крім того, відповідне формулювання акцентує на галузевій специфіці кримінально-правової політики, що проявляється в криміналізації та декриміналізації корупційних діянь, визначенні меж кримінальної відповідальності, забезпеченні невідворотності покарання й поєднанні репресивних і превентивних інструментів. Саме такий підхід дає змогу розглядати політику не лише як систему нормотворчих рішень, а й як комплекс практик правозастосування, що формують ефективний механізм протидії корупції. Ще одним аргументом на користь використання цього формулювання є те, що останнє узгоджується з європейською науковою традицією, яка виражається в диференціації загальнодержавних політик від галузевих, а також із сучасними загрозами, що постали перед Україною в умовах повномасштабного вторгнення та інтенсифікації євроінтеграційних процесів. Дефініція, яку ми використовуємо, відображає потребу в збалансованій кримінально-правовій політиці, яка, з одного боку, ґрунтується на засадах гуманізації та пропорційності, а з іншого – здатна ефективно реагувати на корупційні загрози як чинник національної безпеки. Отже, формулювання «кримінально-правова політика у сфері протидії корупційним правопорушенням» є найбільш змістовним і репрезентативним, оскільки воно відображає предметну спрямованість дослідження, зберігає точність термінологічного апарату й дає змогу інтегрувати наукові підходи до розуміння політики в галузі кримінального права із сучасними тенденціями розвитку антикорупційних стратегій держави.

Корупція трансформувалася в явище масштабної правової деформації, що проникає в усі ключові сфери функціонування органів публічної влади та адміністративного управління. Європейська нормативно-правова система

протидії корупції ґрунтується на фундаментальних стандартах, серед яких необхідно виокремити принцип верховенства права, законність, системність та наукову обґрунтованість антикорупційних заходів, їх об'єктивність і практичну спрямованість, ефективну взаємодію органів публічної влади з інститутами громадянського суспільства, економічну доцільність, а також належну відповідальність держави за завдану шкоду [99, с. 471].

В умовах посилення євроінтеграційних процесів та дії правового режиму воєнного стану доктринальне вивчення кримінально-правової політики у сфері протидії корупційним правопорушенням набуває особливої актуальності для України. З одного боку, інтеграція України до європейського правового простору вимагає адаптації національних підходів до стандартів ЄС, Ради Європи та GRECO [181], орієнтованих на верховенство права, пропорційність кримінальної відповідальності й ефективність інституційних механізмів. Необхідність імплементації європейських стандартів у національне правове поле України зумовлюється інтенсифікацією євроінтеграційних процесів та потребою виконання Копенгагенських критеріїв [45] у тій їх частині, яка визначає зобов'язання держави на шляху до набуття повноправного членства в ЄС. З іншого боку, дія правового режиму воєнного стану створює специфічні виклики, за яких корупція перетворюється на фактор системного ризику для національної безпеки та функціонування державного механізму, що потребує переосмислення традиційних засобів кримінально-правового впливу.

Стан наукового опрацювання проблематики корупційних правопорушень в Україні свідчить про наявність певної кількості досліджень, присвячених аналізуванню корупції як соціально-правового феномена, визначенню її детермінант та розробленню механізмів криміналізації окремих діянь. Водночас питанню системного визначення кримінально-правової політики у сфері протидії корупційним правопорушенням приділяється недостатня увага. Це обумовлює потребу в ґрунтовному доктринальному аналізі, що дасть змогу сформулювати

рекомендації, спрямовані на вдосконалення моделі кримінально-правової політики, здатної поєднувати принципи гуманізації та пропорційності з ефективними заходами протидії корупційним загрозам у надзвичайних умовах. Сучасний етап розвитку української правової системи потребує не лише вдосконалення законодавчих інструментів протидії корупції, а й вироблення теоретично обґрунтованих концептуальних засад кримінально-правової політики, що відповідають розвитку суспільних відносин в Україні та забезпечують поступові динамічні кроки нашої держави на шляху до європейського правового простору.

1.2 Генеза та еволюція криміналізації корупційних правопорушень: історичні й соціально-правові аспекти

Проблема криміналізації корупційних правопорушень в Україні має глибокі історичні та соціально-правові корені, пов'язані як із загальними тенденціями розвитку державності, так і зі специфікою трансформаційних процесів у період становлення України як незалежної держави. Аналізування генези та еволюції цього процесу дасть змогу виявити закономірності формування сучасної системи кримінально-правових заборон та окреслити їх соціально-правові аспекти. Соціально-правові аспекти криміналізації корупційних кп охоплюють аналізування суспільних передумов, що зумовлювали потребу в установленні кримінальної відповідальності за корупційні діяння, а також дослідження правових інструментів, за допомогою яких держава реалізовувала цю потребу в конкретних історичних умовах. Вони виражаються у вивченні впливу соціально-економічних процесів, політичних трансформацій, рівня правосвідомості суспільства та міжнародних зобов'язань на формування й зміст кримінально-правових норм. Соціально-правовий вимір дає змогу розглядати криміналізацію корупції не лише як техніко-юридичний процес, а й як відображення суспільних

викликів і запитів на забезпечення верховенства права та публічної довіри до інституцій держави.

У цьому контексті, на нашу думку, доцільно виокремити декілька етапів, що зумовили формування системи корупційних кп у сучасній доктринальній інтерпретації. А саме: 1) історико-правові витоки та передумови криміналізації корупційних проявів; 2) період радянського кримінально-правового регулювання; 3) трансформація кримінально-правової політики України в умовах незалежності (1991–2001 рр.); 4) кодифікаційний етап (2001 р. – ухвалення Кримінального кодексу України); 5) період інтенсифікації євроінтеграційних процесів та антикорупційних реформ, поєднаний із викликами воєнного стану (2014–2025 рр.).

Необхідно зазначити, що наразі ст. 45 КК України містить положення та роз'яснення щодо дефініцій «корупційне кримінальне правопорушення» та «кримінальні правопорушення, пов'язані з корупцією». Отже, *корупційними кримінальними правопорушеннями* відповідно до КК України вважають діяння, передбачені статтями 191, 262, 308, 312, 313, 320, 357, 410 у випадку їх учинення зловживанням службовим становищем. Окрім зазначених, до відповідної категорії суспільно небезпечних діянь належать кримінальні правопорушення, передбачені статтями 210, 354, 364, 364¹, 365², 368–369² КК України [116]. Та сама стаття 25 КК України встановлює, що кримінальними правопорушеннями, пов'язаними з корупцією, є діяння, врегульовані кримінально-правовими нормами 366², 366³ КК України [116].

Звертаючись до історико-правових витоків та передумов криміналізації корупційних правопорушень, необхідно зазначити, що перші намагання протидії корупції в правовій площині знаходять своє відображення в період Київської Русі. Зокрема, «Руська правда» (1036–1037 рр.) передбачала відповідальність за зловживання службовим становищем, незважаючи на те, що термінологічно корупція як суспільно небезпечне діяння ще не була виокремлена у відповідному

джерелі законів. Зазначене зведення, сформоване в період князювання Ярослава Мудрого (1036–1037 рр.) та його наступників, містило положення, які можна тлумачити як прототипи сучасних кримінально-правових норм про відповідальність за корупційні правопорушення. У тексті документа простежуються елементи криміналізації діянь, пов'язаних із зловживанням владою та недобросовісним виконанням службових обов'язків. З усіх положень «Руської правди» найбільш наближеними до сучасного розуміння корупційних практик є п. 9–10 розширеної редакції. Зокрема, ст. 9 «Руської правди» [194, с. 32] встановлює норми щодо утримання «вирника» (посадової особи, яка збирала штрафи-вири та наглядала за виконанням вироків князя). У цій нормі прямо зазначено, що вирник мав отримувати від громади продукти (солод, м'ясо, курей, хліб, крупи), гроші та навіть утримання коней. Стаття 10 «Руської правди» передбачала, що частина вири (штрафу за вбивство) відходить на користь вирника та його обслуги [194, с. 32]. Зазначені положення можна інтерпретувати як закріплення «легалізованих» форм службових поборів, оскільки посадова особа фактично отримувала додаткові вигоди від виконання своїх обов'язків. Хоча в ті часи це сприймалося як *нормований звичай*, а не правопорушення, з позиції сучасної кримінально-правової доктрини така практика є наближеною до «Зловживання службовим становищем» (ст. 364 КК України) і ст. 386 КК України «Прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди службовою особою».

Отже, саме норми про винагороду вирникам можна розглядати як перші історичні прототипи корупційних діянь, що свідчать про усвідомлення суспільством ризиків зловживання службовими функціями й одночасно про неможливість на тому етапі повністю відокремити «службову винагороду» від «неправомірної вигоди». Хоча такі норми мали легальний характер, вони фактично інституціоналізували практику неправомірного збагачення службових осіб, яка в сучасній правовій доктрині розглядається як форма зловживання

владою та отримання неправомірної вигоди. Відповідне створило основу для подальшого розвитку норм, спрямованих на обмеження службових зловживань у Литовських статутах та актах Речі Посполитої. Упродовж XVI – першої половини XIX ст. Литовський статут [182, с. 653] (далі – Статут) відіграв роль основного кодифікованого джерела права на українських землях, у якому з'явилися норми, що забороняли хабарництво, недбалість і зловживання службовим становищем. Ці правові інститути були тісно пов'язані з потребою збереження державної дисципліни та легітимності влади. Литовські статuti (1529, 1566, 1588 рр.), які упродовж XVI – першої половини XIX ст. були основним збірником права на українських землях, містили низку норм, спрямованих на регламентацію поведінки посадових осіб, обмеження зловживань владою та забезпечення відповідальності за недобросовісне виконання службових обов'язків. Хоча термін «корупція» або «корупційне правопорушення» в сучасному його розумінні тоді ще не застосовували, окремі положення Статутів можуть розглядатися як прототипи криміналізації сучасних корупційних правопорушень. Зокрема, мова йде про відповідальність суддів та чиновників. У статтях Статутів містилися норми про відповідальність суддів за неправосудні рішення та зловживання своїми повноваженнями. Зокрема, у Першому литовському статуті (1529 р.) визначалося, що суддя, який прийняв несправедливе рішення або діяв усупереч закону, міг бути позбавлений посади та підданий майновим санкціям. Це положення фактично було спрямоване проти судової корупції й зловживань у сфері правосуддя. Поряд із цим були розроблені положення, спрямовані на обмеження одержання неправомірної вигоди. Статuti забороняли отримання винагороди суддями й урядниками за винесення рішень, закріплюючи, що будь-яке «дарування» в процесі судочинства вважалося протиправним. У цьому аспекті положення Литовських статутів перегукувалися з нормами «Руської правди», проте були більш деталізованими, оскільки визнавали такі дії окремим видом порушення службових обов'язків. У Другому литовському статуті (1566 р.) було

передбачено низку положень, що стосувалися контролю за діяльністю воєвод, старост та інших адміністративних посадових осіб, зокрема, їх підзвітності та обов'язку діяти лише на підставі писаних законів. За перевищення повноважень або використання посади у власних інтересах наставав обов'язок компенсувати завдані збитки, що фактично наближалось до сучасної категорії «зловживання владою». У тексті статутів (особливо в редакції 1566 р.) декларувалася відповідальність суддів та урядників незалежно від соціального стану, що було спрямовано на зменшення можливостей зловживання шляхетським статусом та використання його як інструменту уникнення покарання. Це правило можна розглядати як засіб протидії «системній корупції», властивій сучасному суспільству. У Третньому литовському статуті (1588 р.) особливу увагу було приділено майновим правопорушенням, учиненим службовими особами, установлюючи суворі санкції за незаконне привласнення, шахрайство чи неправомірне використання ввіреного майна. Така регламентація фактично формувала основу для запобігання корупційним діянням, що мали економічний характер.

У період радянського кримінально-правового регулювання (1960–1991 рр.) корупцію не визнавали окремим соціально-правовим феноменом. Законодавець у положеннях Кримінального кодексу Української РСР [164] зосереджував увагу переважно на посадових правопорушеннях та навіть на окремих господарських злочинах. Зокрема, Глава VI Кримінального кодексу Української РСР «Господарські злочини» містила статтю 155-2 «Одержання незаконної винагороди від громадян за виконання робіт, зв'язаних з обслуговуванням населення», що встановлювала відповідальність за одержання працівником підприємства, установи чи організації, який формально не належить до категорії посадових осіб, неправомірної винагороди за допомогою вимагання від громадянина за виконання роботи або надання послуги у сферах торгівлі, громадського харчування, побутового, комунального, медичного, транспортного

чи іншого обслуговування населення, що входить до кола його службових обов'язків. Санкція передбачала виправні роботи на строк до одного року або штраф до сорока мінімальних розмірів заробітної плати. У випадках, коли таке діяння вчинялося неодноразово або у великих розмірах, воно мало наслідком покарання у вигляді позбавлення волі на строк до трьох років або штрафу від ста до двохсот мінімальних розмірів заробітної плати [164]. Тож ця кримінально-правова норма походить із радянського кримінального законодавства, зокрема, Кримінального кодексу УРСР 1960 р., де один із видів хабарництва було виокремлено для працівників, які не мали формального статусу «посадової особи», але виконували функції у сфері обслуговування населення.

У чинному КК України, очевидно, аналогії цієї статті вже немає. Проте її можна розглядати як історичний прототип ст. 354 КК України «Підкуп працівника підприємства, установи чи організації». Відповідне діяння передбачає кримінальну відповідальність як за пропозицію чи надання неправомірної вигоди, так і за її одержання працівником, який не є посадовою особою, але виконує трудові чи професійні функції. В обох випадках ідеться про «корупційні ризики поза публічно-службовим сектором», що охоплюють сферу приватних послуг і господарської діяльності. Тож наведена норма радянського періоду може слугувати передумовою сучасного викладу кримінального правопорушення, передбаченого ст. 354 КК України, яка розширила регламентацію неправомірних вигод у непублічному секторі.

Глава VII КК Української РСР мала назву «Посадові злочини» та містила систему діянь, яка встановлювала відповідальність за вчинення відповідних правопорушень посадовими особами. Зокрема, у ст. 164 КК УРСР «Визначення понять, що вживаються в статтях цієї глави» зазначено, що посадовими особами в кримінально-правовій сфері визначалися особи, які постійно чи тимчасово здійснювали функції представників влади, а також ті, які обіймали на підприємствах, в установах чи організаціях незалежно від форми власності

посади, пов'язані з виконанням організаційно-розпорядчих або адміністративно-господарських функцій, чи виконували такі функції на підставі спеціального повноваження. До категорії посадових осіб, які займали відповідальне становище, належали службові особи, віднесені згідно зі ст. 25 ЗУ «Про державну службу» в редакції відповідного періоду до третьої – шостої категорій, а також судді, прокурори та слідчі. Водночас до категорії посадових осіб, які займали особливо відповідальне становище, були віднесені особи, визначені в ч. 1 ст. 9 зазначеного вище Закону, а також особи, чії посади віднесено до першої та другої категорій державної служби [164]. Кримінально-правове визначення посадової особи як суб'єкта вчинення корупційних діянь мало ключове значення. Це пов'язано з тим, що воно встановлювало суб'єктні межі відповідальності за службові та корупційні злочини. У доктрині наголошувалося, що правовий статус посадової особи характеризується наявністю владних або управлінських повноважень, які створюють потенційну можливість зловживання наданими правами в приватних інтересах. Виділення категорій «відповідального» та «особливо відповідального становища» дало змогу відобразити ієрархію посад у системі державної служби й зумовило диференціацію кримінальної відповідальності, адже чим вищий рівень повноважень, тим більш небезпечними для державних інтересів є можливі корупційні зловживання. Отже, поняття посадової особи в українському кримінальному праві є центральним конструктивним елементом у складі корупційних правопорушень, оскільки саме воно визначає, хто може бути притягнутий до відповідальності за діяння, що підривають засади публічного управління та верховенства права. Система посадових злочинів КК УРСР 1960 р. містила такі діяння: ст. 165 «Зловживання владою або посадовим становищем», ст. 166 «Перевищення влади або посадових повноважень», ст. 167 «Халатність», ст. 168 «Одержання хабара», ст. 169 «Посередництво в хабарництві», ст. 170 «Дача хабара», ст. 171. «Провокація хабара», ст. 172 «Посадовий підлог». Сукупність зазначених складів

суспільно небезпечних діянь утворювала цілісну систему кримінально-правових заборон, спрямованих на охорону належного функціонування органів влади та управління, а також на забезпечення добросовісності службової діяльності. Необхідно констатувати, що ця система стала модельним розділом, у якому у вітчизняному кримінальному праві конкретно виокремлено сферу посадових діянь як об'єкт самостійної криміналізації, окреслено ключові корупційні практики, зокрема, хабарництво в його різних формах (одержання, давання, посередництво, провокація), та визначено коло службових зловживань, включаючи перевищення повноважень, халатність та службове підроблення, що й сьогодні формують основу спеціальної частини чинного КК України. Поряд із цим було закладено ієрархію санкцій, орієнтовану на диференціацію відповідальності залежно від ступеня небезпечності діяння. Отже, можна констатувати, що радянська модель систематизації посадових злочинів заклала основу для подальшого розвитку інституту корупційних кримінальних правопорушень у незалежній Україні. Під час розроблення положень КК України 2001 року значна частина вищезазначених складів суспільно небезпечних діянь була трансформована та адаптована до нових правових і соціально-політичних умов, проте їх структура й логіка залишилися визначальними для формування сучасної системи кримінально-правових заборон у сфері протидії корупції.

Формально кримінальне законодавство СРСР проголошувало принцип «непримиренності» до будь-яких проявів корупційної поведінки, а в публічному дискурсі корупцію трактували як «капіталістичне» явище, нібито несумісне із соціалістичним ладом. Проте на практиці криміналізація мала здебільшого декларативний характер. Брак незалежної судової системи, інституційного розподілу влади та прозорих механізмів правозастосування призводив до того, що норми кримінального права виконували більше репресивну та політико-ідеологічну функцію, ніж превентивну чи антикорупційну. Ця суперечність проявлялася у вибіркового застосуванні санкцій: кримінальні справи про

хабарництво чи зловживання владою порушували здебільшого в межах політичних кампаній або для усунення небажаних чиновників, а не як наслідок системного контролю. Отже, корупційні практики фактично інституціоналізувалися, що сприяло утвердженню так званої «тіньової економіки». Ці особливості радянського кримінально-правового регулювання створили структурні передумови для поширення системної корупції в умовах державної незалежності України, що має бути остаточно подолане в контексті майбутньої євроінтеграції нашої держави. З одного боку, у спадок було отримано розгалужену систему правових норм, що формально передбачали відповідальність за хабарництво та інші посадові злочини, проте з іншого – брак належної інституційної практики їх неупередженого застосування зумовив недостатню довіру до правової системи та ускладнив формування сучасної антикорупційної політики.

Перший етап трансформації кримінально-правової політики України в умовах незалежності (1991–2001 рр.) характеризувався тим, що після здобуття Україною незалежності ухваленням Акта «Про проголошення незалежності України від 24.08.1991» [167] корупція стала однією з основних загроз становленню демократичної держави. У цей період ухвалюються перші законодавчі акти, спрямовані на протидію корупції, зокрема ЗУ «Про боротьбу з корупцією» (1995 р.) [151], що закріпив визначення корупційних діянь та встановив адміністративну й кримінальну відповідальність за окремі їх прояви. Зокрема, відповідно до ст. 1 вищезазначеного Закону під корупцією розумілася діяльність осіб, уповноважених на виконання функцій держави, спрямована на протиправне використання наданих їм повноважень для одержання матеріальних благ, послуг, пільг або інших переваг [151]. Закон передбачав обмеження для державних службовців, визначав коло осіб, уповноважених на виконання функцій держави, та встановлював заборону отримання подарунків чи інших неправомірних вигод у зв'язку зі службовим становищем. Важливим здобутком

було й запровадження процедур фінансового контролю, які переважно мали формальний характер і не мали реальних механізмів забезпечення. Необхідно констатувати, що інституційна база для реалізації антикорупційної політики була слабкою, оскільки спеціалізованих органів із протидії корупції ще не існувало, а наявні правоохоронні структури, як-от міліція, прокуратура або суди, здебільшого зберігали радянські методи діяльності, що не давало змоги забезпечити системний та неупереджений контроль. Брак політичної волі та незалежних судів і низький рівень прозорості державного управління зумовлювали фактичну необов'язковість правових норм, що також призводило до подальшої легітимізації корупційних практик у державному та господарському секторах. Проте саме цей етап мав важливе історико-правове значення, оскільки він започаткував нормативну основу для криміналізації корупційних проявів у національному праві, визначив перехід від радянської моделі «посадових злочинів» до системного бачення корупції як комплексного явища. Поряд із цим було закладено підґрунтя для подальшої розбудови законодавства, зокрема, для кодифікаційної роботи, що завершилася ухваленням КК України 2001 року. Отже, перший етап трансформації кримінально-правової політики незалежної України характеризується формуванням початкових законодавчих меж антикорупційної діяльності, які, незважаючи на обмеженість їх практичної реалізації, заклали основу для подальшої еволюції національної антикорупційної політики в контексті її інституціоналізації та наближення до європейських стандартів.

Можна констатувати очевидний перехід від радянської моделі «службових злочинів» до нової парадигми, оскільки радянська система трактувала явище корупції лише через призму хабарництва, зловживання владою, службового підроблення. У 90-х роках ХХ ст. почало формуватися усвідомлення корупції як комплексного соціально-правового явища, що охоплює не лише кримінально-правові, а й адміністративні, дисциплінарні та етичні аспекти. Ці процеси можна тлумачити як перехід від «криміналізації окремих злочинів» до розуміння

антикорупційної політики як системного напрямку державної політики. Проте, з іншого боку, необхідно констатувати певну нормативну фрагментарність і брак системності в розробленні підходів до боротьби з корупцією. Це проявлялося в тому, що ЗУ «Про боротьбу з корупцією» (1995 р.) був дещо ізольованим актом, оскільки не був належним чином інтегрований у кримінальне та адміністративне законодавство, а кримінально-правові норми КК УРСР 1960 р., які хоч і утворювали певну систему службових злочинів, проте не були модернізовані відповідно до нових соціально-правових реалій. Це формувало суперечливу правову конструкцію, оскільки, з одного боку, необхідно констатувати про існування відповідних кримінально-правових норм, а з іншого боку, зберігалися радянські підходи в правозастосуванні. У цей період розвитку української державності не існувало незалежних органів антикорупційної юрисдикції (наприклад, НАБУ, НАЗК, ВАКС, які з'явилися пізніше), а правоохоронні органи (прокуратура, міліція, СБУ) продовжували відтворювати радянську модель правового мислення, що робило боротьбу з корупцією селективною й залежною від політичної доцільності. У 90-х роках ХХ ст. Україна приєдналася до низки міжнародних ініціатив у сфері боротьби з корупцією та відмиванням доходів, здобутих злочинним шляхом. Так, 9 листопада 1995 р. Україна приєдналася до Ради Європи, ставши 37-ю державою-членом, що автоматично зумовило орієнтацію на європейські стандарти доброчесності та верховенства права [145]. Сімнадцятого липня 1997 року Верховна Рада України (ВР України) ратифікувала Конвенцію про захист прав людини і основоположних свобод 1950 року [106] (Європейську конвенцію з прав людини), яка набула чинності для України 11 вересня того самого року. Цей крок став не лише інтеграцією України в загальноєвропейський механізм захисту прав людини, а й важливою передумовою європейської інтеграції держави. Громадяни України одержали можливість після вичерпання національних засобів правового захисту звертатися до Європейського суду з прав людини, що підвищило рівень міжнародних

гарантій їхніх прав і свобод. У цьому контексті приєднання до вищезазначеної Конвенції стало чинником поступового наближення правової системи України до стандартів Ради Європи та ЄС, зокрема, у сфері забезпечення верховенства права, публічної підзвітності та протидії корупційним практикам, оскільки окремі рішення ЄСПЛ охоплюють питання справедливого суду, ефективності правових засобів захисту й належного функціонування державних інституцій. У 2000 році відбулося підписання Конвенції ООН проти транснаціональної організованої злочинності [105] (ратифікація якої для України відбулася у 2004 році). Факт приєднання до цього міжнародного договору засвідчив визнання Україною корупції та організованої злочинності не лише внутрішньою, а й глобальною загрозою, що потребує комплексної взаємодії на міжнародному рівні. Положення відповідної Конвенції створили правове підґрунтя для криміналізації низки корупційних діянь, пов'язаних з організованою злочинністю (зокрема, зловживання владою, відмивання доходів, отриманих злочинним шляхом), та гармонізації кримінального законодавства України з міжнародними стандартами. Необхідно констатувати, що документ заклав основи для розвитку інституту міжнародного співробітництва у сфері протидії корупції: екстрадиції, взаємної правової допомоги, конфіскації незаконних активів і передавання кримінальних проваджень. Це стало ключовим для боротьби з транскордонною корупцією, особливо у фінансовій сфері. Крім того, ця Конвенція стимулювала поступове формування в Україні антикорупційної політики, зорієнтованої на інтеграцію до міжнародних механізмів контролю та моніторингу, що підвищило вимоги до прозорості державних інституцій.

Перша взаємодія України з FATF відбулася наприкінці 90-х років ХХ ст., коли держава, на тлі поширення організованої злочинності та масштабних корупційних практик зазнала викликів відмивання коштів, одержаних злочинним шляхом [29]. Зокрема, у цей період держава набула статусу спостерігача в FATF та Комітеті експертів Ради Європи з оцінки заходів протидії відмиванню коштів

(MONEYVAL) [139], а згодом і повноправного учасника механізмів взаємного оцінювання. Ці кроки стали важливим етапом інтеграції України до європейського та міжнародного антикорупційного простору та заклали правові й інституційні підвалини для подальшої імплементації стандартів фінансового моніторингу. У 1999 році була створена й розпочала свою діяльність GRECO (Група держав проти корупції Ради Європи), а Україна фактично приєдналася до GRECO 1 січня 2006 року [181]. У 2005 році Україна ратифікувала Цивільну конвенцію Ради Європи про боротьбу з корупцією [193]. У 2006 році Україна ратифікувала Кримінальну конвенцію Ради Європи про боротьбу з корупцією [115].

Отже, період із 1991 до 2001 р. характеризувався для України закладенням підґрунтя для подальшої інституціоналізації антикорупційної політики з орієнтуванням на європейські та міжнародні стандарти. Це започаткувало процес гармонізації кримінально-правових норм із міжнародними стандартами, що також безпосередньо впливало на ухвалення у 2001 р. нового КК України, більш адаптованого до європейських підходів. З іншого боку, слабкість державного контролю та правова невизначеність сприяли побутовій і системній корупції. Це позначилося й на кримінально-правовій політиці: корупційні злочини тлумачилися не лише як правопорушення проти державної служби, а й як загроза економічній безпеці та розвитку ринкових відносин. Отже, окреслений етап розвитку антикорупційної політики для України був перехідним і суперечливим. З одного боку, було започатковано нормативну базу протидії корупції (Закон 1995 р., підготовка до ухвалення нового КК 2001 р.), а з іншого боку, очевидними були слабкість інституцій, фрагментарність норм та брак системного підходу, що фактично зумовили інституціоналізацію корупції як елемента політичної та економічної систем.

Кодифікаційний етап (2001 р. – ухвалення Кримінального кодексу України).

На цей час система відповідних правопорушень розміщена в розділі XVII

Особливої частини КК України під назвою «Кримінальні правопорушення у сфері службової діяльності та професійної діяльності, пов'язаної з наданням публічних послуг». Водночас примітка ст. 45 КК України встановлює, що корупційними кримінальними правопорушеннями відповідно до положень КК України вважаються діяння, передбачені в статтях 191, 262, 308, 312, 313, 320, 357, 410 КК України за вчинення відповідних суспільно небезпечних діянь зловживанням службовим становищем. Окрім зазначених діянь, до них належать кп, передбачені статтями 210, 354, 364, 364¹, 365², 368–369² КК України. У той самий час до кп, пов'язаних із корупцією, належать діяння, установлені статтями 366², 366³ КК України [116]. Необхідно зауважити, що до 2011 року в КК України традиційно використовували термін радянського періоду «хабар» (наприклад, ст. 368 «Одержання хабара»). Термін «неправомірна вигода» з'явився у законодавстві внаслідок унесення змін у межах антикорупційної реформи. Так, 7 квітня 2011 року ВР України ухвалила ЗУ «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо відповідальності за корупційні правопорушення» № 3207-VI, який набрав чинності з 1 липня 2011 року [155], оптимізувавши положення адміністративного та кримінального законодавства щодо відповідальності за корупційні правопорушення. Розділ XVII КК України «Злочини у сфері службової діяльності та професійної діяльності, пов'язаної з наданням публічних послуг» був доповнений значною кількістю кримінально-правових норм, а саме: ст. 364¹ «Зловживання повноваженнями службовою особою юридичної особи приватного права незалежно від організаційно-правової форми», ст. 365¹ «Перевищення повноважень службовою особою юридичної особи приватного права незалежно від організаційно-правової форми», ст. 365² «Зловживання повноваженнями особами, які надають публічні послуги», ст. 368² «Незаконне збагачення», ст. 368³ «Комерційний підкуп службової особи юридичної особи приватного права незалежно від організаційно-правової

форми», ст. 368⁴ «Підкуп особи, яка надає публічні послуги», ст. 369² «Зловживання впливом».

Зміна дефініції «хабар» на термін «неправомірна вигода» в кримінальному законодавстві України була запроваджена ЗУ від 18 квітня 2013 року «Про внесення змін у деякі законодавчі акти України щодо приведення національного законодавства у відповідність зі стандартами Кримінальної конвенції про боротьбу з корупцією» [159]. Уведення поняття «неправомірна вигода» в кримінально-правову площину було зумовлено декількома причинами, зокрема, необхідністю уніфікації кримінального законодавства України з міжнародними стандартами. Україна у 2006 р. ратифікувала Кримінальну конвенцію про боротьбу з корупцією (1999 р.) [115] та Конвенцію ООН проти корупції (2003 р.) [104]. У цих документах застосовується ширше поняття, що охоплює не лише гроші чи майно, а й будь-які інші вигоди нематеріального характеру. Термін «хабар» у контексті кримінального законодавства радянського періоду, а також після ухвалення КК України 2001 року мав дещо обмежене розуміння, що насамперед передбачало грошову чи матеріальну винагороду. Відповідні зміни, безумовно, сприяли розширенню предмета кримінальних правопорушень. «Неправомірна вигода» означає не лише гроші, цінності чи майно, а й пільги, послуги, нематеріальні преференції, інші вигоди майнового або немайнового характеру (зокрема, незаконне надання путівки, знижки, працевлаштування родича, сексуальні послуги тощо). Безумовно, необхідно констатувати активізацію процесів гармонізації українського законодавства з *acquis* ЄС [4]. Зокрема, термін «bribe» (хабар) в європейських правових системах зазвичай замінюють більш універсальними категоріями: *undue advantage*, *illicit benefit*, *improper advantage*. Необхідно констатувати також, що застосування відповідної дефініції в кримінально-правовому розумінні позитивно позначилося й на ефективності правозастосування, оскільки в практиці органів досудового розслідування та судів систематично виникали невизначеності тлумачення, через

те що не всі форми «винагороди» відповідали сутності терміна «хабар», це сприяло уникненню кримінальної відповідальності у випадках, коли вигода мала нематеріальний характер.

Уведення відповідної дефініції в кримінальне законодавство України, безумовно, мало значення для розвитку кримінально-правової політики у сфері протидії корупції. Це фактично дало змогу законодавцю розширити сферу криміналізації щодо діянь, які містять ознаки корупційних. Отже, кримінально-правова охорона була поширена не лише на випадки отримання грошових хабарів, а й на будь-які інші форми неправомірної вигоди незалежно від їх майнового чи немайнового характеру. Крім того, це дало змогу усунути прогалини у кваліфікації діянь, що попередньо сприяло уникненню відповідальності, наблизило Україну до європейських правових традицій та міжнародних антикорупційних стандартів. Очевидно, що заміна терміна «хабар» на термінологічне визначення «неправомірна вигода» сприяло істотній модернізації кримінально-правової політики України у сфері протидії корупції.

Ухвалення нового КК України у 2001 р. стало важливим етапом у розвитку криміналізації корупційних правопорушень. Кодекс систематизував склади відповідних діянь у сфері службової діяльності та передбачив кримінальну відповідальність за одержання неправомірної вигоди, зловживання владою, службову підробку та інші суспільно небезпечні діяння. Проте, як свідчить практика, норми мали значний простір для вибіркового застосування, що знижувало їх превентивний ефект.

Період інтенсифікації євроінтеграційних процесів та антикорупційних реформ, поєднаний із викликами воєнного стану (2014–2025 рр.), можна охарактеризувати як етап посиленої євроінтеграційної трансформації антикорупційної політики, інституційного зміцнення кримінально-правових засобів боротьби з корупцією та їх випробування в умовах викликів дії правового режиму воєнного стану. Революція гідності 2014 року, спрямована на посилення

євроінтеграційного курсу України, зумовила істотні зміни у сфері криміналізації корупційних правопорушень. У цей період відбулися процеси, що істотно вплинули на формування дієвої антикорупційної системи в державі. Зокрема, були створені нові антикорупційні інституції. Наприклад, Національне антикорупційне бюро України (НАБУ) [165], Національне агентство з питань запобігання корупції (НАЗК) [169], Вищий антикорупційний суд [153], продовжилися процеси гармонізації національного законодавства з вимогами Конвенції ООН проти корупції, Кримінальної конвенції Ради Європи про боротьбу з корупцією, рекомендаціями GRECO. Крім того, було розширено систему кримінальних правопорушень у сфері протидії корупції. Так, у розділі XVII Особливої частини КК України «Кримінальні правопорушення у сфері службової діяльності та професійної діяльності, пов'язаної з наданням публічних послуг» з'явилися такі кримінально-правові норми: ст. 364² «Здійснення народним депутатом України на пленарному засіданні Верховної Ради України голосування замість іншого народного депутата України» [157], ст. 365³ «Бездіяльність працівника правоохоронного органу щодо незаконної діяльності з організації або проведення азартних ігор, лотерей» [160], ст. 366² «Декларування недостовірної інформації», ст. 366³ «Неподання суб'єктом декларування декларації особи, уповноваженої на виконання функцій держави або місцевого самоврядування» [156], ст. 368⁵ «Незаконне збагачення» [156], ст. 369³ «Протиправний вплив на результати офіційних спортивних змагань» [162].

Повномасштабне вторгнення РФ на територію України в лютому 2022 року поставило корупцію в низку системних загроз національній безпеці держави. У цих умовах формування кримінально-правової політики повинне бути обумовлене завданнями щодо забезпечення невідворотності відповідальності за корупційні діяння та водночас недопущенням надмірної криміналізації, що могло б супроводжуватися порушенням засад верховенства права. На цьому етапі на

особливу увагу заслуговувало питання гуманізації та пропорційності кримінальних санкцій у поєднанні з ефективними майновими заходами (конфіскація, відшкодування збитків). Генеза криміналізації корупційних правопорушень в Україні відображає не лише правову еволюцію, а й соціальні трансформації. Корупція історично розвивалася як відповідь на дисфункцію державного управління та недовіру до влади. Тому сучасна криміналізація не може обмежуватися виключно нормотворчою діяльністю, вона має бути інтегрована в ширшу антикорупційну політику, що передбачає розвиток громадянського суспільства, формування культури доброчесності та прозорість функціонування антикорупційних інституцій. Еволюція криміналізації корупційних правопорушень в Україні пройшла шлях від окремих заборон на етапі формування державності до комплексної системи кримінально-правових норм, що поступово інтегруються в європейський правовий простір. Водночас необхідно констатувати, що історичні, соціальні та політичні чинники продовжують визначати специфіку цього процесу. Сучасний етап розвитку та оптимізації кримінального законодавства й трансформації кримінально-правової політики у сфері протидії кп потребує збалансованої кримінально-правової політики, яка відповідає б стандартам верховенства права та водночас забезпечувала б ефективну протидію корупції як загрози національній безпеці й європейській інтеграції України.

1.3 Європейські стандарти боротьби з корупцією: міжнародно-правові джерела та зобов'язання України

Корупція постає як комплексна загроза стабільності функціонування публічної влади, утвердженню принципів правової держави та забезпеченню економічної безпеки. У процесі посилення європейської інтеграції Україна взяла на себе низку міжнародно-правових зобов'язань, спрямованих на запобігання та

протидію корупційним проявам. У цьому контексті аналізування міжнародно-правових джерел антикорупційної політики та оцінювання відповідності національної правової системи встановленим стандартам набувають особливої значущості як із погляду наукового пізнання, так і в практико-правовому аспекті [94, с. 642]. Подолання корупції становить один із визначальних стратегічних векторів державної політики України, що обумовлено системним і міжгалузевим характером цього феномену, який істотно перешкоджає реалізації принципів верховенства права, соціальної справедливості та демократичного врядування. Корупція в сучасних умовах набула ознак масштабної деформації правового механізму, проникаючи в ключові сфери функціонування органів публічної влади та державного управління. Європейська модель антикорупційного регулювання базується на системі фундаментальних принципів, серед яких: верховенство права, законність, наукова обґрунтованість, комплексність, об'єктивність і практична спрямованість заходів, інституційна взаємодія органів державної влади з інститутами громадянського суспільства, економічна раціональність та обов'язок держави забезпечувати належну відповідальність за завдану шкоду. Зазначені принципи є підґрунтям для формування єдиної та ефективної антикорупційної стратегії в державах-членах ЄС. У контексті адаптації європейських стандартів протидії корупції в Україні особливого значення набуває аналізування ключових міжнародно-правових актів у сфері запобігання та мінімізації корупційних ризиків і виконання відповідних зобов'язань нашою державою. Водночас потребує уточнення дефініція «європейські стандарти», під якими необхідно розуміти сукупність загальноновизнаних правових принципів, норм і вимог, напрацьованих інституціями ЄС, Радою Європи та міжнародними організаціями, членами яких є європейські держави. Ці стандарти покликані забезпечити єдність правозастосовної практики, високий рівень захисту прав людини, належне функціонування демократичних інституцій, прозорість, доброчесність і недискримінаційність у сфері публічного управління. Їх

імплементация в українське правове поле детермінується інтенсивністю євроінтеграційних процесів та необхідністю виконання Копенгагенських критеріїв, що постають як обов'язкова умова набуття Україною повноправного членства в Європейському Союзі.

Проблематика дослідження міжнародних стандартів антикорупційної діяльності відображена в працях вітчизняних науковців. Так, С. О. Кузніченко ґрунтовно проаналізував стандарти Ради Європи у сфері запобігання та протидії корупції, зіставивши їх із положеннями національного антикорупційного законодавства України. [117, с. 17]. У своїх наукових напрацюваннях учений наголосив на необхідності імплементції європейських стандартів, що передбачають, зокрема, формування партнерської взаємодії органів публічної влади з інститутами громадянського суспільства та окремими громадянами в процесі реалізації державної антикорупційної політики, а також створення дієвих механізмів правового захисту прав і законних інтересів осіб, яким завдано шкоди внаслідок корупційних правопорушень. Зі свого боку Ю. М. Войтенко зосередив увагу на аналізуванні європейських практик протидії корупції, здійснивши порівняльний огляд особливостей правового регулювання та інституційних підходів окремих держав-членів ЄС у сфері запобігання та мінімізації корупційних проявів у діяльності посадових осіб [64, с. 29]. К. Буряк дослідила детермінанти корупційних зловживань у державах-членах ЄС, виокремивши особливості їх антикорупційної політики та проаналізувавши позитивний досвід застосування ефективних інституційних і правових механізмів протидії корупційним правопорушенням [57, с. 356]. Р. М. Савчук комплексно проаналізував законодавства зарубіжних держав щодо створення та функціонування органів, аналогічних за своїм функціональним призначенням Державному бюро розслідувань, із визначенням можливих напрямів імплементції іноземного досвіду в практику діяльності цього правоохоронного інституту в Україні [179, с. 102]. С. С. Панченко здійснила вивчення дослідження

інституційних механізмів боротьби з корупційними зловживаннями [147, с. 30].

Водночас корупційні кп продовжують системно проявлятися на різних рівнях публічної влади та в ключових сферах суспільного життя України, окремі з яких мають безпосередній зв'язок із повномасштабним вторгненням РФ, що зумовило виникнення нових форм корупційних проявів. Така динаміка свідчить про об'єктивну необхідність поглибленого наукового аналізування зазначеної проблематики та більш комплексного залучення міжнародного досвіду, що має бути спрямований не лише на формальне відтворення європейських практик у вітчизняному правопорядку, а й на викорінення так званої «корупційної культури» в суспільній свідомості, яка істотно ускладнює імплементацію новітніх антикорупційних реформ та нівелює їх позитивні результати. У цьому підрозділі досліджені джерела права ЄС, імplementовані в національне правове поле, що здатні стати основою для формування ефективної антикорупційної системи України. Європейські стандарти в цій сфері виконують функцію не лише орієнтира для держав-членів ЄС та Ради Європи, а й критерію нормативної відповідності для країн, які перебувають у процесі європейської інтеграції, зокрема України. Як зазначає Р. М. Дудник, приєднання до європейських угод та взаємна адаптація нормативних актів супроводжуються виникненням нових викликів для вітчизняної правової системи. Водночас інтеграційні процеси мають значний потенціал модернізації та підвищення ефективності національного законодавства й правозастосовної практики, сприяючи його гармонізації з *acquis* ЄС та забезпеченню стійкої антикорупційної політики [81, с. 40].

Імплементація європейських стандартів об'єктивно зумовлює необхідність глибокої трансформації національної правової системи з метою її гармонізації з *acquis communautaire*. У межах реалізації Угоди про асоціацію між Україною та ЄС ці стандарти є концептуальною основою модернізації національного законодавства, що охоплює ключові сфери суспільно-правового життя. Зокрема,

йдеться про реформування інститутів публічної адміністрації, удосконалення судочинства, посилення правопорядку, формування комплексної антикорупційної політики, а також розвиток нормативно-правових засад захисту персональних даних. Така інтеграція визначає вектор адаптації українського правопорядку до європейських вимог, забезпечуючи поступове наближення до стандартів функціонування правових систем держав-членів ЄС [189].

Гармонізація національного антикорупційного законодавства з правовими актами Європейського Союзу створює умови для інтеграції провідних європейських практик у вітчизняне правове поле та сприяє переорієнтації діяльності суб'єктів протидії корупції на сучасні превентивні й репресивні механізми з урахуванням специфіки еволюції суспільних відносин в Україні. У цьому контексті особливої уваги потребує аналізування ключових міжнародно-правових та європейських нормативних документів, що визначають засади запобігання й протидії корупційним зловживанням, а також формують стандарти, обов'язкові для країн, які перебувають на шляху євроінтеграції.

Конвенція ООН проти корупції (United Nations Convention against Corruption, UNCAC) [104] була ухвалена у 2003 р., набула чинності у 2005 р., а Україна підписала її у 2003 р. та ратифікувала у 2006 р. з уведенням у дію з 2010 р. Станом на цей час Конвенція ратифікована 183 державами світу, що підкреслює її універсальний характер та фундаментальне значення в глобальній антикорупційній політиці. Документ закріплює комплексний підхід до протидії корупції, передбачаючи заходи у сфері запобігання, криміналізації, міжнародного співробітництва та повернення активів. Водночас державам-учасницям надано право самостійно формувати узгоджену державну політику у сфері антикорупційної діяльності з урахуванням власних правових традицій, інституційних можливостей та соціально-економічних реалій. Особливе значення Конвенції полягає у визнанні інституційної варіативності організаційного забезпечення антикорупційної діяльності. Зокрема, допускається

створення як органів, уповноважених здійснювати функції з попередження кп, так і спеціалізованих структур, спрямованих на виявлення, розслідування та переслідування корупційних злочинів. Саме ці положення стали міжнародно-правовим підґрунтям для формування в Україні сучасної системи інституційної протидії корупції, що охоплює Національне агентство з питань запобігання корупції (НАЗК), Національне антикорупційне бюро України (НАБУ), Спеціалізовану антикорупційну прокуратуру (САП) та Вищий антикорупційний суд (ВАКС). Отже, Конвенція ООН проти корупції є одним із ключових міжнародних джерел формування сучасної антикорупційної політики України. Її імплементація не лише сприяла структурній трансформації національної антикорупційної системи та гармонізації українського законодавства з міжнародними стандартами, а й стала каталізатором поглибленої співпраці України з міжнародними організаціями у сфері кримінального переслідування та повернення незаконно виведених активів. У цьому сенсі виконання положень Конвенції становить важливу передумову подальшої європейської інтеграції України.

Кримінальна конвенція про боротьбу з корупцією (ETS № 173) [115], ухвалена Радою Європи в 1999 році, становить один із фундаментальних міжнародно-правових інструментів, спрямованих на уніфікацію та стандартизацію підходів до криміналізації корупційних проявів у державах-учасниках. Документ передбачає обов'язок держав установити кримінальну відповідальність за базові форми корупційної поведінки, серед яких активне та пасивне хабарництво, зловживання владою чи службовим становищем, відмивання доходів, одержаних злочинним шляхом, а також низка суміжних правопорушень. Україна, приєднавшись до Конвенції, взяла на себе міжнародно-правове зобов'язання адаптувати та гармонізувати національне кримінальне законодавство з європейськими стандартами у сфері протидії корупції. Її значення для вітчизняної правової системи полягає у формуванні єдиної

нормативної рамки, яка не лише визначає перелік діянь, що підлягають криміналізації, а й забезпечує належні механізми міжнародного співробітництва у сфері кримінального переслідування, екстрадиції та взаємної правової допомоги. У внутрішньому правопорядку положення Конвенції стали концептуальною основою для формування системи кримінально-правових заборон, відображених у розділі XVII КК України «Кримінальні правопорушення у сфері службової діяльності та професійної діяльності, пов'язаної з наданням публічних послуг». Зокрема, саме вони сприяли кодифікації та уточненню складів корупційних кп, забезпечивши їх відповідність міжнародним стандартам і створивши підґрунтя для посилення антикорупційної політики держави. Мова йде про такі склади, як одержання неправомірної вигоди, зловживання впливом, службове підроблення та інші діяння, що відповідають типології, викладеній у Конвенції. Варто підкреслити, що положення ETS № 173 стали підґрунтям для запровадження в українське законодавство інституту відповідальності юридичних осіб за корупційні правопорушення, а також механізмів конфіскації активів, здобутих незаконним способом. Зазначені інструменти узгоджуються з принципами належного врядування та фінансової прозорості, що становлять основу сучасної європейської правової традиції. Загалом імплементація Кримінальної конвенції про боротьбу з корупцією відіграла визначальну роль у становленні сучасної системи кримінально-правових засобів протидії корупції в Україні, сприяла формуванню цілісної нормативної бази, орієнтованої як на ефективне кримінальне переслідування корупційних діянь, так і на створення дієвих превентивних механізмів у сфері публічного управління.

Цивільна конвенція про боротьбу з корупцією (ETS № 174) [193], ухвалена Радою Європи в 1999 році, є першим міжнародно-правовим інструментом, що комплексно закріплює стандарти цивільно-правового захисту осіб, яким завдано шкоди внаслідок корупційних діянь. На відміну від Кримінальної конвенції (ETS № 173), спрямованої на переслідування винних у публічно-правовому

порядку, Конвенція ETS № 174 формує нормативне підґрунтя для відновлення порушених прав та інтересів потерпілих у межах приватноправових відносин. Україна приєдналася до Конвенції у 2003 році, що засвідчило готовність держави імплементувати європейські підходи до відшкодування шкоди, завданої корупційними практиками, а також удосконалювати механізми деліктної відповідальності в цивільному процесі. Ключове значення в тексті Конвенції мають положення щодо обов'язку держав-учасниць гарантувати: 1) право особи, яка постраждала від корупційного правопорушення, на звернення до суду з позовом про компенсацію шкоди; 2) встановлення причинно-наслідкового зв'язку між корупційною поведінкою та заподіяними збитками; 3) можливість покладення цивільної відповідальності як на фізичних, так і на юридичних осіб. Імплементация цих положень у правовій системі України має фундаментальне значення для розвитку ефективних механізмів компенсації шкоди, завданої протиправними діями посадових осіб або іншими суб'єктами, причетними до корупційних практик. У сучасних умовах цивільно-правові засоби протидії корупції є важливим складником національної антикорупційної системи, оскільки вони доповнюють кримінально-правові та адміністративні механізми, забезпечуючи комплексність правового захисту. Отже, Цивільна конвенція про боротьбу з корупцією справила істотний вплив на модернізацію українського цивільного права та є орієнтиром для подальшої гармонізації національного законодавства з європейськими стандартами у сфері захисту потерпілих від корупційних правопорушень.

Додатковий протокол до Кримінальної конвенції про боротьбу з корупцією (ETS № 191) [80], ухвалений Радою Європи у 2003 році, є вагомим елементом міжнародно-правового механізму протидії корупції, спрямованим на розширення кола суб'єктів кримінальної відповідальності. Його основне значення полягає в закріпленні принципу притягнення юридичних осіб до кримінальної чи іншої форми юридичної відповідальності за участь у корупційних правопорушеннях.

Такий підхід істотно трансформував підхід до антикорупційного законодавства, оскільки спрямовував правозастосовну практику на виявлення й притягнення до відповідальності не лише фізичних осіб, а й організаційно-правових структур, що є безпосередніми або опосередкованими учасниками корупційних схем. Для України ратифікація Протоколу стала одним із ключових кроків у процесі адаптації кримінального законодавства до європейських стандартів. Відповідно до його положень держава-учасниця зобов'язана створити дієвий механізм притягнення юридичних осіб до відповідальності, що передбачає: 1) формування правового інструментарію для переслідування компаній та організацій за корупційні діяння, учинені в їхніх інтересах або від їх імені; 2) забезпечення відповідності санкцій тяжкості правопорушень. В українському законодавстві ці вимоги відображені в статті 96³ КК України, що закріплює підстави та особливості застосування заходів кримінально-правового характеру до юридичних осіб. Відповідний інститут, запроваджений у 2014 році, був сформований з урахуванням міжнародних зобов'язань України, зокрема, положень Протоколу ETS № 191. Його значення для національної правової системи полягає в закладенні концептуальних основ корпоративної відповідальності в антикорупційній політиці. Запровадження таких механізмів стимулює розвиток внутрішнього корпоративного контролю, підвищення прозорості бізнес-практик та зміцнення доброчесності у сфері приватного сектору. Отже, Додатковий протокол до Кримінальної конвенції про боротьбу з корупцією виконує функцію міжнародно-правового орієнтира для вдосконалення інституту відповідальності юридичних осіб у кримінальному праві України, підвищує ефективність національної антикорупційної системи та сприяє подальшій гармонізації українського законодавства зі стандартами Ради Європи.

Україна є членом Групи держав проти корупції Ради Європи (GRECO) [181] з 2006 року. Група держав проти корупції (GRECO) є авторитетним

міжурядовим механізмом Ради Європи, основним завданням якого є моніторинг додержання державами-учасницями міжнародних стандартів антикорупційної політики, закріплених у конвенційних інструментах організації. Участь України в діяльності GRECO має принципове значення для формування, гармонізації та подальшого вдосконалення національної антикорупційної стратегії відповідно до європейських принципів верховенства права, прозорості та інституційної підзвітності. GRECO функціонує як незалежний інструмент зовнішнього контролю, що забезпечує об'єктивне оцінювання законодавчих та організаційних реформ у сферах публічного управління, правосуддя, політичного процесу й діяльності правоохоронних органів. На основі періодичних оцінювальних раундів Група формує рекомендації, обов'язкові до розгляду державами-учасницями, а також здійснює перевірку ступеня їх практичної імплементації. Участь України в GRECO має багатовимірний характер і передбачає: 1) інтеграцію міжнародно визнаних підходів до криміналізації корупційних правопорушень і запобігання конфлікту інтересів; 2) зміцнення інституційної спроможності антикорупційних органів за допомогою проходження незалежних зовнішніх оцінювань; 3) підвищення рівня довіри з боку міжнародних партнерів до національної системи протидії корупції; 4) одержання аналітичної підтримки в процесі гармонізації українського законодавства з положеннями Кримінальної та Цивільної конвенцій Ради Європи про боротьбу з корупцією. Членство України в GRECO має також вагомий політико-правовий значення в контексті європейської інтеграції, оскільки імплементація рекомендацій цього органу є одним із критеріїв належного функціонування антикорупційного механізму, що прямо кореспондує із зобов'язаннями України за Угодою про асоціацію з ЄС. Отже, участь у GRECO є не лише формальним підтвердженням належності України до європейського антикорупційного простору, а й важливим чинником підвищення результативності національної антикорупційної політики та інструментом забезпечення доброчесності, прозорості й публічної підзвітності в діяльності

органів державної влади.

Водночас необхідно констатувати, що, попри поступову імплементацію міжнародних антикорупційних стандартів, корупція в Україні зберігає ознаки системного явища. Зокрема, відповідно до даних дослідження Transparency International [44] за результатами 2024 року Україна отримала 35 зі 100 можливих балів в Індексі сприйняття корупції (CPI) та посіла 105-те місце серед 180 країн. Певні позитивні зрушення пояснюються насамперед реформами, пов'язаними з євроінтеграційним курсом та виконанням міжнародних зобов'язань. Водночас наявна динаміка свідчить про обмежений характер цих змін: спостерігається сповільнення темпів зростання CPI, що відображає формалізм у реалізації частини реформ та зниження якості імплементації вже започаткованих перетворень. Це підтверджує, що суто нормативне виконання міжнародних зобов'язань не може розглядатися як достатня передумова для подолання корупції без забезпечення реальних інституційних і структурних змін. Запровадження Україною ключових міжнародно-правових інструментів у сфері запобігання та протидії корупції, безумовно, сприяло формуванню сучасної нормативно-інституційної основи антикорупційної політики. Проте навіть за умов належної правової імплементації корупційні кп продовжують становити одну з найбільш актуальних загроз, що засвідчує наявність розриву між формальними нормами та фактичним рівнем їх застосування. Функціонування спеціалізованих органів – НАБУ, САП, НАЗК та ВАКС – стало важливим кроком у цьому напрямі, однак практика демонструє низку проблем: сповільненість розслідувань корупційних діянь високопосадовців, низький відсоток обвинувальних вироків у провадженнях Вищого антикорупційного суду, а також брак належного механізму притягнення до відповідальності юридичних осіб, передбаченого, зокрема, положеннями Додаткового протоколу ETS № 191.

Видається обґрунтованим виокремлення комплексу детермінант, що зумовлюють збереження високого рівня корупції в Україні, незважаючи на

здійснену нормативну імплементацію міжнародних зобов'язань. Насамперед йдеться про недостатність політичної волі на всіх рівнях публічного управління в частині забезпечення реальної інституційної незалежності антикорупційних органів та недопущення політичного впливу на їх діяльність. Важливим чинником є також фрагментарність і нестабільність національної нормативно-правової бази, що ускладнює уніфіковане та ефективне застосування антикорупційного законодавства. Симптоматичними в цьому контексті є прогалини в механізмах притягнення юридичних осіб до відповідальності за корупційні правопорушення, передбачених ст. 96³ КК України. Додаткові обмежувальні фактори – це низький рівень виконання судових рішень та недостатня результативність механізмів відшкодування шкоди потерпілим від корупційних діянь, що суперечить стандартам ETS № 174 (Цивільної конвенції про боротьбу з корупцією). Недостатньо розвиненим залишається й інститут викривачів, який за умов належних гарантій захисту (передбачених UNCAC та рекомендаціями GRECO) міг би стати одним із ключових елементів у виявленні корупційних зловживань. У кінцевому підсумку актуальним видається висновок про певний формалізм у виконанні міжнародних зобов'язань: ухвалені антикорупційні стратегії та програми здебільшого не супроводжуються належним механізмом їх практичного впровадження та моніторингу результативності. Водночас поза увагою міжнародних конвенційних інструментів залишається проблема корупції на місцевому рівні, що істотно впливає на Індекс сприйняття корупції та загальну довіру громадян до інститутів влади. Особливої гостроти ця проблема набула в умовах дії правового режиму воєнного стану, коли поширилися корупційні зловживання у сферах земельних відносин, публічних закупівель та розподілу гуманітарної допомоги.

Зовнішня допомога, зокрема, з боку міжнародних організацій і держав з ефективними антикорупційними моделями, є надзвичайно важливою [52, с. 45].

Здійснені національні та міжнародні зусилля вже зумовили певне зниження

рівня корупції в Україні, що пояснюється як організаційними заходами (створенням ключових інституцій антикорупційної інфраструктури), так і законодавчими реформами, спрямованими на вдосконалення механізмів запобігання корупційним практикам у сфері публічного управління, а також міжнародним співробітництвом, зокрема, підтримкою з боку ЄС у сфері координації антикорупційних реформ. З огляду на зазначене постає об'єктивна потреба подальшого вдосконалення кримінально-правового механізму протидії корупційним правопорушенням з урахуванням вимог *acquis communautaire* та досвіду держав-членів ЄС. У межах антикорупційної політики України термін *acquis communautaire* потрібно розглядати як інтеграційний правовий орієнтир, що визначає базові засади гармонізації національного законодавства та інституційної політики у сфері протидії корупції. Під *acquis communautaire* розуміють сукупність норм, стандартів і практик Європейського Союзу, які повинні бути імplementовані та ефективно застосовані державами-кандидатами на членство або країнами, які прагнуть інтеграції в європейський правовий простір. У площині антикорупційної політики це поняття охоплює положення первинного та вторинного прав ЄС, що закріплюють принципи прозорості, доброчесності та підзвітності публічної влади; директиви, спрямовані на запобігання відмиванню доходів, фінансуванню тероризму та іншим корупційним правопорушенням; європейські стандарти незалежності та ефективності спеціалізованих антикорупційних органів (НАБУ, САП, ВАКС), а також рекомендації GRECO та інших міжнародних інституцій, які визначають найкращі практики превенції й кримінального переслідування. У цьому контексті *acquis communautaire* постає не лише нормативною базою, а й стратегічним інструментом побудови демократичної та правової держави, зміцнення довіри громадян і міжнародних партнерів, а також забезпечення сталого розвитку й національної безпеки України. Ефективність подальшої європейської інтеграції України та забезпечення стійких позитивних трансформацій у системі суспільних

відносин безпосередньо зумовлюються рівнем інституційного й нормативного вдосконалення державної антикорупційної політики [93, с. 195].

Україна імплементувала провідні міжнародно-правові стандарти протидії корупції – від адаптації нормативних актів до створення спеціалізованих інституцій. Однак ефективність цих трансформацій значною мірою визначається наявністю політичної волі, інституційної спроможності та активної участі громадянського суспільства. Високий рівень корупції зумовлений не браком нормативних стандартів, а слабкістю механізмів їх практичного застосування, нестабільністю законодавчої бази та впливом політичних чинників на роботу антикорупційних органів. Це підтверджує потребу переходу від декларативної до результативної моделі антикорупційної політики, що ґрунтується на реальному контролі за виконанням норм, невідворотності відповідальності та прозорості діяльності органів влади. У цьому контексті імплементація *acquis communautaire* постає не лише як формальне наближення національного законодавства до європейських стандартів, а й як упровадження ефективних правозастосовних механізмів, що відповідають принципам верховенства права, прав людини та належного врядування. Особливого значення це набуває в умовах воєнного стану, коли суспільні ризики корупції зростають. Отже, актуальним є вдосконалення кримінально-правових інструментів, зокрема, уточнення складів корупційних правопорушень, пов'язаних із військовим обов'язком, а також запровадження прискорених процедур розгляду справ про корупційні кп в період дії правового режиму воєнного стану. Поєднання внутрішніх реформ із міжнародною підтримкою дасть змогу підвищити ефективність протидії корупції, зміцнити демократичний правопорядок та забезпечити стале просування України до європейського правового простору.

Висновки до розділу 1

1 Кримінально-правова політика є системно організованим комплексом цінностей, принципів, пріоритетів, нормотворчих рішень та правозастосовних практик, покликаних забезпечити охорону ключових суспільних відносин за допомогою інструментарію кримінального права. У сфері протидії корупційним діям, що підривають публічну довіру та засади верховенства права, гуманізація кримінальної відповідальності має поєднуватися з ефективними майновими санкціями (штрафи, конфіскація, відшкодування завданих збитків), невідворотністю притягнення до відповідальності та застосуванням додаткових покарань (позбавлення права обіймати певні посади, установлення професійних заборон). Ідеї гуманізації та лібералізації кримінальної репресії загалом відповідають засадам сучасної правової держави, проте в антикорупційному вимірі їх застосування повинно мати селективний характер, базуватися на доказовій обґрунтованості та супроводжуватися посиленням майнових, інституційних і процесуальних механізмів протидії.

2 Аналізування вибіркового історико-правового джерела і соціально-правових детермінант засвідчує, що криміналізація корупційних правопорушень в Україні має поступальний, проте нерівномірний характер: від ранніх прототипів відповідальності за зловживання владою в «Руській правді» й Литовських статутах через радянську систему «посадових злочинів» до формування національної моделі в період незалежності України. Виокремлена періодизація (історико-правові витoki, радянський етап, трансформація 1991–2001 рр., кодифікаційний етап 2001 р., євроінтеграційно-воєнний період 2014–2025 рр.) дає змогу простежити еволюцію об'єкта охорони (від захисту «службового порядку» до комплексної охорони публічної служби, економічної безпеки й довіри до інституцій) та поступове розширення кола корупційних діянь. Це дає змогу констатувати, що криміналізація корупції не зводиться до техніко-

юридичного конструювання складів кп, а її зміст обумовлюють соціально-економічні трансформації, рівень правосвідомості, міжнародні зобов'язання та запит суспільства на верховенство права й підзвітність влади.

3 Подальша еволюція системи кримінально-правових норм у сфері протидії корупції простежується через кодифікацію 2001 р. та гармонізацію з міжнародними стандартами, що, зокрема, проявилось у відмові від терміна «хабар» і запровадженні категорії «неправомірна вигода», розширенні предмета посягання та спеціальних складів (зокрема, у приватному секторі), а також інституційному зміцненні (НАБУ, НАЗК, САП, ВАКС). Євроінтеграційні процеси імперативів і загрози, обумовлені повномасштабним вторгненням РФ на територію України, вплинули на те, що корупція набула виміру загрози національній безпеці. Це зумовлює потребу збалансованої кримінально-правової політики з невідворотністю відповідальності, дієвими майновими заходами, окресленням спеціального суб'єкта, проте без надмірної криміналізації та на підставі доказово обґрунтованих рішень. Ефективність сучасної моделі визначається не лише якістю норм, а й інституційною спроможністю, процесуальними стандартами доказування та інтеграцією кримінально-правових засобів у ширшу державну антикорупційну стратегію, узгоджену з *acquis* ЄС.

4 Періодизація криміналізації корупційних правопорушень в Україні охоплює п'ять ключових етапів:

– виникнення перших норм, що обмежували зловживання владою та службовими обов'язками («Руська правда», Литовські статuti) та поява прототипів сучасних кримінально-правових заборон. Цей етап охоплює період Київської Русі, Литовсько-польської доби та правову традицію козацької державності. У нормативних джерелах, як-от «Руська правда» чи Литовські статuti, були закріплені положення, які можна розглядати як прототипи сучасних норм про відповідальність за зловживання службовим становищем, хабарництво чи службову недбалість. Соціально-правова зумовленість цього етапу полягала

в необхідності підтримання дисципліни та легітимності влади обмеженням свавілля посадових осіб;

– радянський період кримінально-правового регулювання (1960–1991 рр.) що характеризувався формальним проголошенням «непримиренності» до корупції та виокремленням системи посадових злочинів (хабарництво, зловживання, службове підроблення), проте з декларативністю та вибіркоким застосуванням норм. У Кримінальному кодексі УРСР 1960 р. корупцію не визнавали самостійним соціально-правовим феноменом. На практиці криміналізація мала декларативний характер. Соціально-правова зумовленість проявлялася в потребі зміцнення державної дисципліни, проте брак незалежних інституцій фактично легітимізував системну корупцію;

– етап трансформації кримінально-правової політики незалежної України (1991–2001 рр.) характеризувався ухваленням перших спеціальних законів, проте фрагментарністю регулювання та браком дієвих антикорупційних інституцій. Після проголошення незалежності було усвідомлено корупцію як одну з ключових загроз демократизації. Ухвалення Закону України «Про боротьбу з корупцією» (1995 р.) започаткувало нормативну базу протидії, однак практична імплементація виявилася слабкою. Водночас у цей період Україна приєдналася до міжнародних ініціатив (Рада Європи, Європейська конвенція з прав людини, Конвенція ООН проти транснаціональної організованої злочинності), що зумовило орієнтацію на європейські стандарти. Суспільний запит полягав у відмежуванні від радянської моделі та формуванні самостійної антикорупційної політики. Характерним для цього періоду є формування початкових засад системного бачення корупції;

– кодифікаційний етап (2001 р. – ухвалення КК України) вирізнявся систематизацією складів корупційних правопорушень у КК України та появою сучасної конструкції кримінально-правових норм із поступовим наближенням до європейських стандартів. Ухвалення нового КК України 2001 р. систематизувало

склади правопорушень у сфері службової діяльності, передбачивши кримінальну відповідальність за хабарництво, зловживання владою, службове підроблення. Подальші зміни (2011–2013 рр.) замінили радянську дефініцію «хабар» на «неправомірну вигоду», що дало змогу охопити ширший спектр майнових і немайнових вигід та гармонізувати національне законодавство з міжнародними стандартами (Конвенція ООН проти корупції, Кримінальна конвенція Ради Європи). Цей етап характеризується інституційною модернізацією кримінально-правових засобів протидії;

– період інтенсифікації євроінтеграційних процесів та антикорупційних реформ, поєднаний із викликами воєнного стану (2014–2025 рр.). Революція гідності та курс на євроінтеграцію стали каталізаторами створення нової антикорупційної інфраструктури: НАБУ, НАЗК, ВАКС. У кримінальному законодавстві з’явилися нові склади правопорушень (декларування недостовірної інформації, зловживання впливом тощо). Воєнний стан актуалізував питання невідворотності відповідальності за корупційні діяння та пропорційності санкцій у контексті загроз національній безпеці. Сутність цього етапу полягає в інтеграції антикорупційної політики в європейський правовий простір та одночасному пристосуванні кримінально-правових механізмів до умов воєнних викликів.

5 Європейські та універсальні антикорупційні інструменти (UNCAC, ETS № 173/174, ETS № 191, механізми GRECO) сформували нормативне ядро зовнішніх зобов’язань України, що визначає як перелік криміналізованих корупційних діянь, так і стандарти превенції, відшкодування шкоди та міжнародної взаємодії. Імплементация цих актів у національне право зумовила докорінне оновлення розділу XVII КК України, перехід від концепту «хабар» до «неправомірної вигоди», запровадження інституту корпоративної відповідальності (ст. 96³ КК України), а також створення спеціалізованої інфраструктури (НАБУ, САП, НАЗК, ВАКС). Попри формальне наближення законодавства до стандартів ЄС, зберігається розрив між закріпленими

стандартами й дієвим правозастосуванням: вибірковість переслідування топ-корупції, повільність проваджень і низька частка обвинувальних вироків підривають превентивний ефект норм.

6 Ключовими системними детермінантами корупційної стійкості є дефіцит політичної волі, фрагментарність і нестабільність регулювання, прогалини в притягненні юридичних осіб, недостатня захищеність викривачів та слабкість механізмів виконання рішень і компенсації шкоди (стандарт ETS № 174 реалізовано неповною мірою). Участь України в GRECO відіграє роль незалежного «зовнішнього аудиту» антикорупційної політики: рекомендації Групи мають бути інтегровані в цикл формування політик із визначеними індикаторами виконання та регулярним публічним моніторингом. Воєнний стан підвищує корупційні ризики у сфері публічних закупівель, земельних відносин, гуманітарній сфері, що потребує процесуальних адаптацій та прискорених пропорційних процедур розслідування.

7 Для досягнення матеріальної ефективності імплементації *acquis communautaire* потрібна «модель результативності»: невідворотність відповідальності, збалансовані санкції з майновими заходами, якісна судова практика та уніфіковані методичні стандарти для правоохоронних органів. Подальша гармонізація має охоплювати: а) уточнення складів корупційних кп (зокрема, пов'язаних із військовим обов'язком); б) розбудову повного циклу корпоративної відповідальності; в) посилення захисту викривачів відповідно до стандартів ЄС. Євроінтеграційна логіка потребує переходу від «формальної відповідності» до «функціональної конвергенції»: реального наближення практик розслідування, судового оцінювання доказів, відшкодування шкоди. Стійкий антикорупційний ефект можливий лише за умови синергії трьох рівнів: якісного законотворення (з урахуванням *acquis communautaire*), інституційної спроможності спеціалізованих органів та активної участі громадянського суспільства в незалежному моніторингу й контролі.

РОЗДІЛ 2

КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВА ХАРАКТЕРИСТИКА ТА КЛАСИФІКАЦІЯ КОРУПЦІЙНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ

2.1 Об'єктивні ознаки корупційних кримінальних правопорушень

У межах сучасної кримінально-правової науки об'єктивні ознаки корупційних кп мають істотне значення у формуванні юридичної конструкції складу кп, що дає змогу здійснювати належну правову кваліфікацію протиправного діяння та забезпечує тотожність правозастосовної практики. Визначення й систематизація об'єктивних ознак є необхідними передумовами для ефективної протидії корупційній злочинності, особливо в умовах дії правового режиму воєнного стану, коли масштаби розподілу публічних ресурсів зростають, а ризики зловживань значно посилюються. Об'єктивні ознаки корупційних кп становлять сукупність зовнішніх характеристик діяння, що дають змогу відмежовувати його від інших видів злочинної поведінки та кваліфікувати як корупційне. У кримінально-правовій доктрині ці ознаки охоплюють об'єкт та об'єктивну сторону діяння (дію або бездіяльність), суспільно небезпечні наслідки, причинний зв'язок між ними, а також обстановку, час, місце, спосіб та інші обставини вчинення кп. Їх сукупність дає змогу вирізнити корупційні правопорушення з-поміж інших кримінально караних діянь. У цьому підрозділі ми проаналізуємо об'єкт та об'єктивну сторону корупційних та пов'язаних із корупцією кп, а також спробуємо виокремити їх особливості, властиві саме цій системі суспільно небезпечних діянь. Водночас проаналізуємо інші діяння, що в нинішніх умовах сприяють еволюції поняття корупційного кримінального правопорушення та розширень кола корупційних чи пов'язаних із корупцією діянь. На думку С. Колоса, вчення про об'єкт кп належить до одного з суперечливих та найбільш складних інститутів кримінально-правової доктрини.

В умовах активізації процесів європейської інтеграції України, поступового наближення до відповідних цінностей та соціально орієнтованої ринкової економіки, що ґрунтуються на принципах верховенства права, поваги до прав і свобод людини та громадянина, особливого значення набуває формування якісно оновленої системи національного права. Це також зумовлює необхідність подальшого вдосконалення чинного законодавства, зокрема, у сфері кримінального права. Очевидним є той факт, що трансформаційні політико-правові процеси, які малий мають місце в Україні впродовж останнього десятиліття, безпосередньо впливають на розвиток інституту кримінального законодавства, зокрема, на доктринальне та нормативне осмислення об'єкта кп як одного з його ключових елементів [102, с. 196].

Аналізування вибіркового джерела, що охоплюють учення про об'єкт кп, дало нам змогу виділити окремі позиції вчених, що формують основні концепції щодо об'єкта кп у доктрині кримінального права. Нам удалося встановити, що об'єктом кп визначають: 1) суспільні відносини; 2) цінності; 3) порядок суспільних відносин. Існують й інші підходи до визначення об'єкта кп, проте, на нашу думку, зазначені концепції є найбільш сучасними та обґрунтованими для потреб дослідження корупційних кп. Аналізування окремих теорій щодо визначення об'єкта кп сприятиме більш конкретизованому з'ясуванню об'єкта корупційних правопорушень, що дасть нам змогу виділити їх специфічні особливості серед інших суспільно небезпечних діянь.

Серед прибічників теорії об'єкта кп як суспільних відносин необхідно зазначити дослідження М. Й. Коржанського, який констатував, що об'єктом протиправного діяння є *суспільні відносини*, що перебувають під охороною кримінального закону, порушенням яких заподіюється суспільно небезпечна шкода [108, с. 122]. У науковій юридичній літературі представники концепції, згідно з якою об'єктом кп визнаються суспільні відносини, аргументують свою позицію тим, що кримінально-правова охорона спрямована не на самі по собі

матеріальні блага чи цінності, а на ті соціальні зв'язки, які формуються в процесі реалізації прав, свобод або обов'язків суб'єктів правовідносин. Тобто предметом кримінально-правового впливу є не фізична чи економічна сутність цінностей, а саме правовий стан і функціонування суспільних відносин, які втілюють або опосередковують ці блага. Вчинення кримінального правопорушення в такому розумінні розглядається як посягання на усталену систему нормативно регульованих взаємозв'язків між учасниками суспільного життя, що забезпечуються правовими приписами та санкціями. Отже, суспільні відносини є об'єктом охорони з боку кримінального права як найбільш уразливий елемент у структурі правового порядку. Саме об'єкт кп визначає соціальну сутність діяння й ті цінності, які перебувають під кримінально-правовою охороною.

Зважаючи на положення теорії кримінального права, вбачається, що об'єктом кп можна вважати суспільні відносини, а також певні соціальні блага та інтереси, які підлягають охороні на кримінально-правовому рівні, з огляду на те, що вчинення відповідних протиправних діянь щодо цих об'єктів характеризуватиметься суспільною небезпечністю або загрозою заподіяння їм істотної шкоди. Водночас необхідно констатувати, що в наукових колах існують різні концепції щодо визначення такого елемента складу кп, як об'єкт. Це також ускладнює можливість формулювання його уніфікованого визначення. Потрібно зауважити, що не всі суспільні відносини потребують кримінально-правової охорони, а лише ті, що мають особливу цінність для держави та суспільства. Як стверджує В. Тацій, наявні суспільні відносини або ті, які виникають у нашій державі, співвідносяться з інтересами значної частини членів нашого суспільства. Існування відповідних відносин забезпечується їх добровільною реалізацією [187, с. 58]. На думку інших учених, об'єктом кп є такі специфічні суспільні відносини, яким властиві змінюваність, водночас поява або зникнення з цілісної системи суспільних відносин. П. А. Воробей, С. С. Мірошніченко, О. В. Микитчик та О. В. Воробей додержуються думки, що ці суспільні

відносини поширюються на різні сфери публічного простору, державного, громадянського, а також конституційного устрою. Їх багатоманітність є свідченням того, що різні види протиправних діянь вирізняються своїми унікальними особливостями – фізичними та психічними [141, с. 612].

У межах другої концептуальної парадигми, що визначає *цінності як об'єкти*, сутність об'єкта розкривається через його матеріальну або нематеріальну природу, наділену правовим значенням. Згідно з положеннями цієї доктрини об'єктом кримінального правопорушення є конкретна соціально значуща цінність – матеріальна чи нематеріальна, на яку спрямоване протиправне діяння й щодо якої виникають кримінально-правові наслідки. Вчені, які підтримують цей підхід, стверджують, що об'єктом кп є насамперед людина як носій правового статусу, а також створені нею соціальні інституції, правові установлення, норми та засоби їх забезпечення. Отже, у межах цієї концепції вчинення правопорушення розглядають як посягання на охоронювані кримінальним законом цінності, яким безпосередньо або потенційно заподіюється шкода та які мають ключове значення для збереження публічного порядку, правопорядку й соціальної стабільності. Зокрема, П. С. Матишевський зазначав, що об'єкт як елемент складу кп репрезентує собою систему суспільно значущих цінностей, що перебувають під охороною кримінального закону, на які спрямоване суспільно небезпечне діяння і яким унаслідок цього діяння завдається або може бути завдано істотної шкоди [126, с. 312]. П. Андрушко обґрунтовано зазначав, що серед наявних наукових підходів найбільш концептуально виваженою є аксіологічна (ціннісна) теорія об'єкта кп, згідно з якою об'єктом кримінально-правової охорони визнаються соціальні цінності, на які посягає злочинне діяння, унаслідок чого їм може бути завдано або фактично завдається шкода [49, с. 5]. П. С. Берзін обґрунтував, що об'єкт кп необхідно розуміти як найбільш значущі та суспільно вагомні цінності, важливі для окремої особи, колективу, суспільства чи держави загалом, охорона яких безпосередньо забезпечується кримінальним

законодавством і проти яких спрямоване відповідне злочинне діяння, здатне завдати або фактично завдає їм шкоди [55, с. 19, 21]. На нашу думку, відповідна концепція є переконливою, що підтверджується наявністю значної кількості досліджень, спрямованих на її розвиток та обґрунтування.

Концепція щодо визначення об'єктом ПК порядку суспільних відносин у доктрині кримінального права, зокрема, в наукових розробках, сформульованих О. М. Костенком, установлює, що суспільна небезпечність діянь полягає не стільки в посяганні на безпеку суспільства як таку, скільки в прояві свавілля, що порушує встановлений правопорядок, а саме систему нормативно закріплених взаємин між членами суспільства, яка є основою забезпечення безпеки кожного громадянина. Отже, загальний об'єкт кримінально-правової охорони не зводиться виключно до категорії «суспільної безпеки», а охоплює *правовий порядок соціальних відносин*, закріплений у законодавстві, як необхідну передумову стабільного функціонування суспільства та гарантії прав і свобод особи [112, с. 67]. А. В. Ландіна обґрунтовано стверджує, що кримінально протиправне посягання заподіює шкоду не лише конкретним благам чи інтересам, а насамперед усталеному порядку функціонування суспільних відносин, який формалізується та закріплюється в актах законодавства [118, с. 278]. Поділяючи зазначену позицію вчених, необхідно констатувати, що механізм заподіяння шкоди в межах кп передбачає взаємозв'язок об'єктивного та суб'єктивного аспектів діяння. Особа, яка вчиняє кримінально каране діяння, реалізує свою волю свідомим ігноруванням кримінально-правової заборони, передбаченої законом. У сфері службової та професійної діяльності, пов'язаної з наданням публічних послуг, корупційні кримінальні правопорушення проявляються, зокрема, у порушенні встановлених законом принципів доброчесності, неупередженості та підзвітності, що становлять основу публічного управління. Такі посягання спрямовані проти належного функціонування інституційної структури державної влади й місцевого

самоврядування та зумовлюють заподіяння шкоди правам і законним інтересам громадян, юридичних осіб або держави. Учинення корупційних правопорушень у цій сфері підриває суспільну довіру до публічної влади як носія правотворчої, виконавчої чи контрольної функції, та ставить під сумнів легітимність здійснюваних нею управлінських рішень.

У сфері службової та професійної діяльності, пов'язаної з наданням публічних послуг, корупційні зловживання проявляються порушенням правових засад через посягання на законні майнові та немайнові інтереси громадян, що підриває довіру до службових осіб як представників держави. З огляду на вищевикладене вважаємо доцільним застосування підходу до розуміння об'єкта кримінального правопорушення, відповідно до якого основною цінністю, охоронюваною кримінальним правом, є нормативно закріплений порядок суспільних відносин.

Отже, об'єктом корупційних та пов'язаних із корупцією кримінальних правопорушень є порядок суспільних відносин переважно у сфері публічної служби та надання публічних послуг, що забезпечується засобами кримінально-правової протидії корупційним кримінальним правопорушенням. Такий підхід дає змогу комплексно розглядати корупцію як загрозу правовій системі держави, легітимності управлінських процесів та довірі громадян до інституцій публічної влади. Порушення цього порядку шляхом зловживання владою чи службовим становищем, одержання неправомірної вигоди чи службового підроблення підриває легітимність інституційної структури держави, знижує рівень довіри громадян до органів влади та дискредитує державну політику загалом. Отже, формування сучасної кримінально-правової політики України у сфері протидії корупції потребує науково обґрунтованого підходу до розуміння об'єкта корупційного правопорушення як особливої соціальної цінності – нормативно врегульованого порядку суспільних відносин, порушення якого завдає шкоди не лише

конкретним інтересам, а й державі загалом. Саме такий підхід дає змогу адаптувати українське законодавство до європейських стандартів, підвищити його ефективність та відповідність принципам правової держави.

У контексті євроінтеграційних прагнень України, що ґрунтуються на засадах верховенства права, поваги до прав і свобод людини та побудови соціально орієнтованої ринкової економіки, питання протидії корупції засобами кримінального права набуває особливої актуальності. Поєднання євроінтеграційного курсу України з умовами правового режиму воєнного стану потребує цілісного, скоординованого підходу до формування ефективної антикорупційної політики [91, с. 47]. Формування якісно оновленої національної правової системи передбачає не лише оновлення нормативної бази, а й поглиблене доктринальне осмислення ключових елементів кп, зокрема, об'єкта як його структурної складової. З позиції сучасної кримінально-правової науки об'єктивні ознаки корупційних кп мають ключове значення для побудови юридично коректної конструкції складу кп, що також забезпечує належну правову кваліфікацію діяння та уніфікованість правозастосовної практики. В умовах воєнного стану, коли обсяги розподілу публічних ресурсів значно зростають, а ризики зловживань набирають системного характеру, аналізування й систематизація таких ознак стають необхідною передумовою ефективної реалізації державної антикорупційної політики. Об'єктивні ознаки охоплюють зовнішні характеристики діяння – об'єкт та об'єктивну сторону (дію чи бездіяльність), причинно-наслідковий зв'язок, суспільно небезпечні наслідки, а також обстановку, час, місце, спосіб та інші обставини вчинення кримінального правопорушення. Сукупність цих елементів дає змогу об'єктивно вирізнити корупційні кримінальні правопорушення серед інших діянь, установити їх соціальну небезпечність та спрямованість. З урахуванням зобов'язань України у сфері імплементації *acquis communautaire* та виконання умов Угоди про асоціацію з ЄС зазначений підхід відповідає вимогам європейського антикорупційного

права та рекомендаціям міжнародних інституцій (GRECO, Європейської комісії, ОЕСР тощо). Крім того, він забезпечує відповідність національного кримінального законодавства Копенгагенським критеріям, зокрема, у частині гарантування функціонування стабільних інституцій, спроможних ефективно протидіяти корупції.

Як було вищезазначено в положеннях цього дослідження, ст. 45 КК України визначає, що корупційними кп є діяння, встановлені в таких статтях КК України: ст. 191, 262, 308, 312, 313, 320, 357, 410, а також ст. 210, 354, 364, 364¹, 365², 368–369² КК України. До кп, пов'язаних із корупцією, належать діяння, установлені статтями 366², 366³ КК України [116]. Зазначене дає змогу констатувати, що відповідні діяння містяться в різних структурних розділах КК України, що також відображає глибоке проникнення корупційних практик у значну кількість сфер суспільного життя й свідчить про підвищений рівень небезпеки таких діянь для різних об'єктів кримінально-правової охорони. Констатуємо, що корупційні та пов'язані з корупцією правопорушення розміщені в таких розділах КК України: розділі VI «Кримінальні правопорушення проти власності» (ст. 191), розділі IX «Кримінальні правопорушення проти громадської безпеки» (ст. 262), розділі XIII «Кримінальні правопорушення у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів та інші кримінальні правопорушення проти здоров'я населення» (ст. 308, 312, 313, 320). Крім того, відповідні діяння розміщені в розділі XV КК України «Кримінальні правопорушення проти авторитету органів державної влади, органів місцевого самоврядування, об'єднань громадян та кримінальні правопорушення проти журналістів» (ст. 357), розділі XIX «Кримінальні правопорушення проти встановленого порядку несення військової служби (військові кримінальні правопорушення)» (ст. 410), розділі VII «Кримінальні правопорушення у сфері господарської діяльності» (ст. 210), розділі XV «Кримінальні правопорушення проти авторитету органів державної влади, органів місцевого самоврядування,

об'єднань громадян та кримінальні правопорушення проти журналістів» (ст. 354), розділі XVII «Кримінальні правопорушення у сфері службової діяльності та професійної діяльності, пов'язаної з наданням публічних послуг» (ст. 364, 364¹, 365², 368, 368³, 368⁴, 368⁵, 369, 369², 366², 366³) [116]. Така систематизація корупційних та пов'язаних із корупцією діянь дещо ускладнює можливість виділення уніфікованого об'єкта відповідної групи суспільно небезпечних діянь через той факт, що відповідні корупційні діяння встановлені у восьми розділах Особливої частини КК України. Це також специфічно відображає напрямки кримінально-правової політики держави в контексті євроінтеграції, оскільки свідчить про необхідність гармонізації національного законодавства з європейськими стандартами у сфері протидії корупції, уніфікації правових підходів та забезпечення системності кримінально-правових норм. ЄС потребує послідовності та узгодженості антикорупційних норм, проте розміщення відповідних складів корупційних і пов'язаних із корупцією кп у різних розділах КК ускладнює їх системне застосування. **Тому уніфікація та гармонізація кримінально-правових положень належать до важливого напрямку євроінтеграційної політики України.** Окремі з корупційних кп передбачають наявність предметів. Зокрема, предметами корупційних кп, передбачених КК України, визнаються матеріальні чи нематеріальні цінності, якими службова особа незаконно заволодіває шляхом зловживання своїм службовим становищем. Згідно з приміткою до ст. 45 КК України до таких діянь належать, зокрема, діяння, передбачені статтями 191, 262, 308, 312, 313, 320 та 357 КК України, у разі їх учинення з використанням службових повноважень.

Предметом кп за ст. 191 КК України «Привласнення, розтрата майна або заволодіння ним шляхом зловживання службовим становищем» [116] є чуже майно, ввірене або що перебуває у віданні службової особи, яка, зловживаючи посадою, незаконно заволодіває ним у власних інтересах. Для статті 262 КК України «Викрадення, привласнення, вимагання вогнепальної зброї, бойових

припасів, вибухових речовин чи радіоактивних матеріалів або заволодіння ними шляхом шахрайства або зловживанням службовим становищем» [116] предметами є вогнепальна зброя, боєприпаси, вибухові речовини, вибухові пристрої чи радіоактивні матеріали, незаконне отримання яких можливе шляхом використання владних повноважень. У кп, передбачених ст. 308 КК України «Викрадення, привласнення, вимагання наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів чи заволодіння ними шляхом шахрайства або зловживання службовим становищем», ст. 312 КК України «Викрадення, привласнення, вимагання прекурсорів або заволодіння ними шляхом шахрайства або зловживання службовим становищем» і ст. 313 КК України «Викрадення, привласнення, вимагання обладнання, призначеного для виготовлення наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів, чи заволодіння ним шляхом шахрайства або зловживання службовим становищем та інші незаконні дії з таким обладнанням» [116], предметами є наркотичні засоби, психотропні речовини, прекурсори та обладнання для їх виготовлення, якими службова особа заволодіває чи розпоряджається всупереч установленим правилам, використовуючи своє службове становище. За статтею 357 КК України «Викрадення, привласнення, вимагання документів, штампів, печаток, заволодіння ними шляхом шахрайства чи зловживання службовим становищем або їх пошкодження» [116] предметами є офіційні документи, штампи, печатки або приватні документи, що мають юридичне значення, якими особа заволодіває чи розпоряджається внаслідок зловживання посадовими повноваженнями. Спільною ознакою зазначених предметів є їх зв'язок із виконанням службових функцій, а корупційна сутність діяння виявляється у використанні владних чи адміністративно-господарських повноважень всупереч інтересам служби з метою одержання неправомірної вигоди.

Об'єктивна сторона корупційних та пов'язаних із корупцією кп характеризується наявністю суспільно небезпечних діянь (дії або бездіяльності),

спрямованих на протиправне використання службового становища, владних чи управлінських повноважень із метою одержання неправомірної вигоди або на заволодіння майном чи іншими матеріальними цінностями, що перебувають під охороною закону. Здебільшого відповідні появи характеризуються активними діями та виражаються такими формами: привласнення, розтрата або заволодіння чужим майном шляхом зловживання службовим становищем (ст. 191, 262, 308, 312, 313, 410 КК України); порушення спеціальних правил чи встановленого порядку діяльності, що створює умови для неправомірного збагачення або заподіяння шкоди державним чи громадським інтересам (ст. 210, 320 КК України); одержання, надання чи пропозиція неправомірної вигоди службовими особами або особами, які надають публічні послуги (ст. 368, 368³, 368⁴, 369, 369² КК України); зловживання владою, службовим становищем або повноваженнями з корисливих мотивів чи в інших особистих інтересах (ст. 364, 364¹, 365² КК України); підкуп працівників підприємств, установ, організацій, службових осіб приватного сектору чи осіб, які надають публічні послуги (ст. 354, 368³, 368⁴ КК України); незаконне збагачення як самостійна форма безпідставного набуття активів (ст. 368⁵ КК України); порушення обов'язків щодо фінансового контролю, пов'язаних із декларуванням доходів та майна (ст. 366², 366³ КК України). Важливою ознакою об'єктивної сторони зазначених складів є *використання особою владних чи службових повноважень всупереч інтересам служби, що свідчить про зловживання довірою держави або суспільства*. У багатьох складах кп службове становище є способом або умовою вчинення діяння (наприклад, заволодіння майном, підкуп, зловживання впливом), що зумовлює їх віднесення до кола корупційних, для більшості з яких характерна матеріальна конструкція об'єктивної сторони, тобто обов'язковою ознакою є настання суспільно небезпечних наслідків – заподіяння майнової шкоди, підрив авторитету органів влади, порушення принципу законності, підрив довіри до публічної служби. Водночас окремі діяння (наприклад, одержання неправомірної вигоди

або декларування недостовірної інформації) мають формальний склад, що означає закінчення діяння з моменту вчинення дії незалежно від настання наслідків. Окремі з таких корупційних правопорушень ретельно досліджували вчені на національному рівні. Наприклад, А. Вознюк, Д. Каменський, О. Дудоров, Р. Мовчан та А. Андрушко зазначали, що суспільна небезпека діяння, передбаченого ст. 366² КК України «Декларування недостовірної інформації», полягає в тому, що таке діяння створює умови для приховування майна, яким володіє, користується або розпоряджається декларант, а також інших його активів, витрат, фінансових зобов'язань тощо; ускладнює виявлення корупційних чи інших правопорушень; перешкоджає ефективному досудовому розслідуванню незаконного збагачення; не забезпечує можливості належного контролю за додержанням принципів етики, насамперед вимог доброчесності, особами, уповноваженими на виконання функцій держави або місцевого самоврядування [46, с. 138]. Крім того, автори констатували, що в контексті криміналізації цього діяння Україна виконує зобов'язання перед міжнародною спільнотою щодо запобігання та протидії корупційним правопорушенням. У той самий час досвід інших держав свідчить про доцільність установлення кримінальної відповідальності за вмісне неподання декларацій та за подання завідомо недостовірних відомостей [46, с. 139]. Усі корупційні та пов'язані з корупцією правопорушення об'єднує відповідна кримінально-правова сутність – використання службового чи публічного статусу для задоволення приватного інтересу, що підриває засади публічної влади, принципи доброчесності, рівності та верховенства права.

Об'єктивна сторона кп відображає його зовнішній прояв у реальній дійсності та характеризує суспільно небезпечну поведінку особи в її фактичному вираженні. Вона має багатокomпонентну структуру й визначається сукупністю ознак, що розкривають механізм посягання на об'єкт кримінально-правової охорони. Відповідні ознаки можуть мати як обов'язковий, так і факультативний

характер залежно від складу конкретного суспільно небезпечного діяння. У теорії кримінального права загально визнано, що до елементів об'єктивної сторони складу кп належать: 1) суспільно небезпечне діяння у формі дії або бездіяльності; 2) суспільно небезпечні наслідки цього діяння; 3) причинний зв'язок між діянням та його наслідками; 4) спосіб, місце, час, обстановка та інші умови вчинення кп; 5) засоби та знаряддя, за допомогою яких реалізується злочинна поведінка [123, с. 167]. Тож об'єктивна сторона становить систему зовнішніх ознак, що у своїй єдності відображають динаміку злочинного діяння, визначаючи його юридичну сутність як суспільно небезпечного акту поведінки особи. Об'єктивна сторона корупційних та пов'язаних із корупцією кп має специфічну юридичну природу, поєднує службово-правовий та майновий аспекти суспільно небезпечної поведінки та відображає зовнішню сторону відповідних діянь, що характеризується суспільно небезпечним діянням, способом його вчинення, механізмом використання владних чи адміністративно-господарських повноважень, наслідками та причинним зв'язком між дією й наслідками, заподіяними інтересам служби, держави чи суспільства. Для корупційних кп (ст. 191, 262, 308, 312, 313, 320, 357, 410 КК України) характерним є *вчинення діяння шляхом зловживання службовим становищем*. Об'єктивна сторона таких діянь полягає у використанні службових повноважень усупереч інтересам служби для незаконного заволодіння майном, документами, матеріальними цінностями або отримання іншої неправомірної вигоди. Особливостями відповідних діянь є їх активний характер, оскільки особа не лише не виконує обов'язків належним чином, а й активно використовує службовий статус для досягнення особистої вигоди (зокрема, у ст. 191, 308, 313 КК України). Спосіб учинення кп характеризує зловживання владою або службовим становищем, тобто використання повноважень не за службовим призначенням, а всупереч інтересам служби (накази, розпорядження, підроблені документи, доступ до матеріальних цінностей). Суспільно небезпечні наслідки проявляються в незаконному вибутті

майна, коштів чи інших матеріальних благ із законного володіння, що супроводжується порушенням публічних інтересів та дискредитацією авторитету державної служби. Для кваліфікації також важливо звертати увагу на наявність причинного зв'язку між неправомірними діями та заподіяною шкодою (чи то матеріальною, чи то організаційною, чи то репутаційною). Момент закінчення кп визначається з моменту фактичного заволодіння предметом злочинного посягання або створення реальної можливості розпоряджатися ним. Наприклад, у ст. 191 КК України «Привласнення, розтрата майна або заволодіння ним шляхом зловживання службовим становищем» особа незаконно обертає ввірене майно на власну користь, що краще візуалізувати з судової практики. Так у справі № 127/9221/25 провадження № 1-кп/127/313/25 Вінницького міського суду Вінницької області встановлено, що в м. Вінниці впродовж березня – жовтня 2019 р. невстановлені службові особи ГС «ВОФФ», зловживаючи службовим становищем, у попередній змові з ФОП ОСОБА_4 організували незаконне вибуття бюджетних коштів із Вінницького обласного бюджету. Об'єктивна сторона діяння полягала у вчиненні активних дій, а саме: 1) укладенні 12 договорів на готельні послуги та харчування збірної; 2) складанні й підписанні завідомо неправдивих первинних документів (рахунків, актів приймання-передавання) про неіснуючі послуги; 3) перерахуванні коштів із реєстраційного рахунку ГС «ВОФФ» на рахунки ФОП ОСОБА_4 і подальшому їх оберненні на користь співучасників; 4) штучному документальному оформленні «тренувальних зборів», які фактично не проводили. Спосіб учинення проявлявся у використанні службових повноважень посадовців ГС «ВОФФ» для створення видимості правомірності господарських операцій. ОСОБА_4 здійснювала пособництво шляхом надання засобів і документального оформлення фіктивних послуг (ч. 5 ст. 27 КК України). Предметом посягання були бюджетні кошти, а наслідками діяння – заподіяння матеріальної шкоди в особливо великому розмірі на суму 1 565 710 грн. Наявним також був причинний зв'язок між підробленими

документами, проведенням платежів і фактичним вибуттям коштів. Суд, урахувавши повне визнання вини та інші пом'якшувальні обставини, кваліфікував дії ФОП ОСОБА_4 за ч. 5 ст. 191 КК України в поєднанні з ч. 5 ст. 27 КК України як пособництво у заволодінні чужим майном шляхом зловживання службовим становищем за попередньою змовою групою осіб в особливо великих розмірах і призначив покарання з випробуванням [88]. Інші корупційні кп проявляються по-іншому, наприклад, у ст. 308 КК України «Викрадення, привласнення, вимагання наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів чи заволодіння ними шляхом шахрайства або зловживання службовим становищем» [116]. Зокрема, у вироку Святошинського районного суду м. Києва від 4 березня 2025 року встановлено, що ОСОБА_3, перебуваючи на замісній підтримувальній терапії в ТОВ «АДДІМЕД», у квітні – вересні 2023 року неодноразово прибував до іншого закладу ТОВ «Українська клініка трансформації» і шляхом обману лікаря (умисне приховування факту одночасного лікування та отримання метадону в іншому закладі) незаконно одержував спеціальні рецепти форми № 3 (Ф-3) на метадон. Надалі він використовував ці незаконно одержані документи пред'явленням їх в аптеках і фактично придбавав наркотичний засіб (метадон) у визначених у вироку кількостях (20–40 таблеток за кожним рецептом) багаторазово. Об'єктивна сторона діяння характеризується діянням, а саме: незаконним заволодінням наркотичним засобом шляхом шахрайства (уведення в оману медичного працівника для отримання рецепта) та протизаконним використанням незаконно одержаних документів (рецептів форми № 3 (Ф-3)) для придбання метадону. Способом у цьому випадку стало приховування істотних даних про лікування, що забезпечило виписування рецептів поза вимогами МОЗ і законів про обіг наркотичних засобів. Предметами кп були наркотичний засіб – метадон, а також документ, що надає право на його отримання (рецепт форми № 3 (Ф-3)). Наслідком відповідних діянь стало вилучення метадону з легального обігу без

правових підстав та створення загрози охоронюваним інтересам у сфері здоров'я населення. Було встановлено причинний зв'язок між обманом (незаконним одержанням рецептів), їх використанням та фактичним придбанням метадону. Суд кваліфікував дії за ч. 1, 2 ст. 308 КК України (заволодіння наркотичним засобом шляхом шахрайства повторно) та ч. 1, 2 ст. 318 КК України (незаконне використання неправомірно одержаного документа повторно) і призначив остаточне покарання строком 5 років позбавлення волі з додатковими санкціями; 12.06.2025 р. апеляцією вирок змінено (частково) [89].

За статтею 313 КК України об'єктивна сторона діяння може проявлятися в діях особи, яка, наприклад, будучи завідувачем лабораторії, який, зловживаючи службовим становищем, незаконно списує обладнання, призначене для виготовлення психотропних речовин, створює у такий спосіб умови для його подальшого незаконного використання. Водночас за ст. 357 КК України службова особа може вилучати або знищувати службові документи з метою приховати факти незаконної діяльності чи унеможливити встановлення істини в службовій сфері. Такі діяння є взаємозв'язаними за своєю суттю, оскільки в обох випадках службова особа використовує владні чи організаційно-розпорядчі повноваження всупереч інтересам служби, завдаючи шкоди публічним і майновим інтересам. Такі кп мають інтегрований склад, у межах якого об'єктивна сторона відображає поєднання матеріального елемента (заволодіння майном, знищення матеріальних цінностей, заподіяння шкоди) та службового елемента (зловживання владою чи службовими повноваженнями). Саме ця єдність зумовлює їх підвищену суспільну небезпечність та визначає спеціальний суб'єкт – службову особу, уповноважену діяти від імені органу чи установи. До кп, пов'язаних із корупцією, належать діяння, передбачені статтями 366² та 366³ КК України, які не завжди супроводжуються зловживанням владою, однак мають корупційний потенціал, оскільки спрямовані на приховування або спотворення відомостей про незаконне збагачення, активи чи конфлікт інтересів. Об'єктивна сторона цих

правопорушень полягає в поданні недостовірних відомостей у декларації (ст. 366² КК України) або вмисному неподанні декларації особою, уповноваженою на виконання функцій держави чи місцевого самоврядування (ст. 366³ КК України). Вона має формальний характер, тобто діяння вважається закінченим із моменту подання чи неподання декларації, незалежно від настання шкідливих наслідків. Суспільна небезпека відповідних діянь полягає в порушенні принципів добросовісності, прозорості та підзвітності публічної служби, а предметом є офіційна інформація про доходи, активи, фінансові зобов'язання суб'єкта декларування. Спосіб учинення може полягати як в активній дії (надання неправдивих даних), так і в бездіяльності (вмисне ухилення від подання декларації) з метою приховати неправомірну вигоду або її джерела.

Наукова особливість цих правопорушень полягає в тому, що на відміну від «класичних» корупційних кп їх об'єктивна сторона не передбачає безпосереднього заволодіння майном, однак створює правові та фактичні передумови для його незаконного одержання чи приховування, що становить потенційну загрозу виникнення корупційних проявів у публічній сфері. Отже, об'єктивна сторона як елемент складу корупційних і пов'язаних із корупцією кримінальних правопорушень відображає зовнішній прояв протиправної поведінки службової особи, що виражається в дії чи бездіяльності, спрямованій на використання службових повноважень усупереч інтересам служби з метою одержання, приховування чи легалізації неправомірної вигоди, відображає специфічний механізм перетворення службових повноважень на інструмент одержання або приховування неправомірної вигоди, що є визначальною рисою корупційної злочинності у сфері публічної влади.

2.2 Суб'єктивні ознаки корупційних кримінальних правопорушень

Суб'єктивні ознаки, до яких належать суб'єкт та суб'єктивна сторона кп, мають важливе значення для визначення особливостей і виділення окремих напрямків кримінально-правової політики держави у контексті протидії корупційним зловживанням. Відповідні ознаки корупційних діянь не лише впливають на коректність їх кримінально-правової кваліфікації, а й позначаються на формуванні ефективної кримінально-правової політики держави у сфері запобігання та протидії корупції. Їх наукове осмислення дає змогу більш глибоко зрозуміти внутрішній механізм злочинної поведінки, мотиви, мету та психічне ставлення особи до вчинюваного діяння, що є ключовим для визначення характеру суспільної небезпеки корупційного та пов'язаного з корупцією діяння. У контексті євроінтеграційного курсу України, коли держава бере на себе зобов'язання гармонізувати антикорупційне законодавство з нормами та стандартами ЄС, зокрема, Конвенції ООН проти корупції (2003 р.), Кримінальної конвенції Ради Європи про боротьбу з корупцією (1999 р.) та Директив ЄС, дослідження суб'єктивних ознак заслуговує на особливу увагу. Це пов'язано з тим, що сучасні європейські стандарти боротьби з корупцією ґрунтуються не лише на криміналізації об'єктивних форм неправомірної поведінки, а й на розумінні внутрішньої антисуспільної мотивації корупційних діянь, пов'язаної з корисливими намірами, особистою вигодою, конфліктом інтересів та зловживанням владними ресурсами. Усвідомлення особою протиправності своїх дій, їх службового характеру й спрямованості на одержання неправомірної вигоди визначає корупційне діяння як таке, що порушує не лише правовий, а й етичний та інституційний порядок публічної служби. У цьому сенсі суб'єктивна сторона корупційних кп є певним індикатором моральної та професійної девіації службової особи, яка перетворює надані їй владні повноваження на інструмент особистого збагачення. З огляду на зазначене в межах сучасної кримінально-

правової політики держава повинна орієнтуватися не лише на каральний, а й на превентивний підхід, що враховує мотиваційну складову корупційної поведінки. Аналізування суб'єктивних ознак відповідної системи суспільно небезпечних діянь, як-от суб'єкт та суб'єктивна сторона, та їх особливостей дасть змогу в цьому підрозділі виявити латентні чинники корупційної поведінки в системі публічного управління та визначити орієнтири для формування комплексної антикорупційної політики, спрямованої на мінімізацію умов, що сприяють корисливій мотивації службових осіб. В умовах поглиблення євроінтеграційних процесів важливим стає й забезпечення єдності кримінально-правових підходів із практикою ЄСПЛ та рекомендаціями GRECO. Це потребує точного визначення суб'єктивного змісту, а саме корупційного умислу, зокрема, у вигляді усвідомленого використання службового становища для досягнення особистої вигоди або вигоди третіх осіб. ЄСПЛ істотно впливає на формування кримінально-правової політики України у сфері протидії корупції, оскільки його рішення визначають стандарти справедливого правосуддя, неупередженості суду та додержання прав особи в кримінальному провадженні [86]. Показовим є рішення ЄСПЛ у справі «Ситник проти України», у якій Суд установив порушення п. 1 ст. 6 (право на справедливий суд), ст. 8 (право на повагу до приватного життя) та ст. 18 (заборона зловживання обмеженням прав) Європейської конвенції з прав людини [106]. ЄСПЛ підкреслив, що українські суди діяли упереджено, покладаючись на суперечливі свідчення, не забезпечили належного розгляду доводів захисту та допустили порушення принципу незалежності суду [87]. Це рішення має прецедентне значення для української антикорупційної політики, оскільки акцентує на неприпустимості політичного чи особистісного переслідування під виглядом боротьби з корупцією, потребує гарантій процесуальної справедливості та презумпції невинуватості навіть у справах щодо посадових осіб антикорупційних органів і сприяє гармонізації кримінально-процесуальних стандартів України з європейськими принципами

прав людини. Тож необхідно констатувати, що практика ЄСПЛ стимулює вдосконалення кримінально-правової політики України запровадженням балансу між ефективністю антикорупційного переслідування та додержанням фундаментальних прав особи, що є ключовою вимогою в процесі євроінтеграції.

Дослідження суб'єктивних ознак корупційних та пов'язаних із корупцією кп розпочнемо з аналізування ознак їх суб'єкта. Відповідно до ч. 1 ст. 18 КК України встановлено таке: «суб'єктом кримінального правопорушення є фізична осудна особа, яка вчинила кримінальне правопорушення у віці, з якого відповідно до цього КК України може наставати кримінальна відповідальність» [116]. Тож основні ознаки суб'єкта кп – це те, що він є фізичною, осудною особою, яка відповідно до положень чинного кримінального законодавства досягла віку кримінальної відповідальності. Ю. В. Гродецький та О. В. Зайцев додержуються думки, що в чинному КК України доцільно говорити про наявність «термінологічної надмірності», що фактично означає використання у КК України різної термінології для позначення однієї дефініції. На думку авторів, це свідчить про порушення принципів законодавчої техніки та є недоліком, який потребує усунення [70, с. 259]. Ми погоджуємося з науковцями, що доцільно замінити терміни, які також застосовують у положеннях кримінального законодавства: «особа, яка підлягає кримінальній відповідальності», «суб'єкт правопорушення», «особа» та «винний» уніфікованим поняттям «суб'єкт кримінального правопорушення», використовуваним законодавцем ст. 18 КК України. Водночас Законом № 314-VII від 23.05.2013 р. КК України доповнено розділом XIV-1 «Заходи кримінально-правового характеру щодо юридичних осіб» [154]. У контексті застосування заходів кримінально-правового характеру щодо юридичних осіб положення відповідного розділу КК України передбачають їх відповідальність за вчинення таких корупційних кп згідно зі ст. 96³ «Підстави для застосування до юридичних осіб заходів кримінально-правового характеру» в разі вчинення відповідною уповноваженою особою в інтересах юридичної особи

діянь, установлених такими статтями КК України: ч. 1 та 2 ст. 368³, ч. 1 та 2 ст. 368⁴, 369 і 369² КК України [116]. Ст. 96³ КК України визначає підстави для застосування до юридичних осіб заходів кримінально-правового характеру, що є одним з елементів модернізації національного кримінального законодавства відповідно до європейських стандартів корпоративної відповідальності. Згідно з положеннями цієї норми до юридичної особи можуть бути застосовані заходи кримінально-правового характеру у випадку, якщо її уповноважена особа вчинила кп від імені, в інтересах або з відома юридичної особи. Тож відповідальність юридичних осіб набирає похідного характеру від поведінки її органів управління, засновників або представників, однак не залежить від наявності чи встановлення вини конкретної фізичної особи (ч. 2 ст. 96² КК України). Це положення є інституційним утіленням *принципу автономності корпоративної відповідальності*, властивого законодавству ЄС (зокрема, Директиві (ЄС) 2017/1371 про боротьбу з шахрайством [77], що охоплює фінансові інтереси ЄС, та Рекомендації Ради Європи Rec(88)18) [39]. Згідно з приміткою 2 до ст. 96³ КК України кп визнаються вчиненими в інтересах юридичної особи, якщо вони призвели до одержання нею неправомірної вигоди, створили умови для отримання такої вигоди, були спрямовані на ухилення від відповідальності або коли неправомірна вигода була обіцяна чи надана за вплив на ухвалення рішень в її інтересах. Цей підхід відповідає положенням статей 18 та 19 Конвенції ООН проти корупції (2003 р.), а також ст. 2 Кримінальної конвенції Ради Європи про боротьбу з корупцією (1999 р.), які вимагають від держав-учасниць запровадження ефективної відповідальності юридичних осіб за корупційні діяння. У національному правопорядку це означає, що юридична особа несе відповідальність за недодержання антикорупційних стандартів корпоративного управління включно з невжиттям внутрішніх заходів контролю та запобігання конфлікту інтересів (п. 2 ч. 1 ст. 96³ КК України). Відповідальність може наставати навіть тоді, коли керівник або представник юридичної особи не

притягнутий до кримінальної відповідальності, але встановлено сам факт порушення. У системі кримінально-правової політики України запровадження відповідальності юридичних осіб за корупційні правопорушення відображає переорієнтацію держави на превентивну модель протидії корупції, де увага зосереджується не лише на покаранні фізичних осіб, а й на усуненні інституційних причин зловживань. Це положення сприяє європеїзації кримінального законодавства, наближаючи його до правових систем держав ЄС, де корпоративна кримінальна відповідальність (*corporate criminal liability*) є усталеною практикою. Застосування ст. 96³ КК України створює правовий механізм забезпечення доброчесності бізнесу, посилює антикорупційний контроль у приватному секторі й зміцнює взаємодію держави та бізнесу у сфері комплаєнсу. Впровадження та застосування ст. 96³ КК України є обов'язковою складовою виконання міжнародних зобов'язань України перед Радою Європи, ЄС та ООН. Зокрема, це відповідає вимогам п. 23 Угоди про асоціацію між Україною та ЄС (2014 р.) [189], який передбачає приведення українського кримінального законодавства у відповідність до *acquis* ЄС у сфері боротьби з корупцією, Антикорупційної стратегії на 2021–2025 роки (затверджена Указом Президента України № 722/2021) [163], яка визначає одним із пріоритетів формування «ефективної системи корпоративної доброчесності та запобігання правопорушенням у діяльності юридичних осіб», Рекомендацій GRECO (2022 р.), які акцентують на необхідності вдосконалення механізмів корпоративної відповідальності для підвищення дієвості антикорупційної політики. Тож відповідальність юридичних осіб за ст. 96³ КК України є інструментом імплементації європейських стандартів протидії корупції та одночасно індикатором виваженості національної кримінально-правової політики. Її практична реалізація забезпечує перехід від персоналізованої до інституційної моделі кримінальної відповідальності, що є невід'ємною складовою євроінтеграційного курсу України та підтверджує прагнення держави

до побудови прозорої й добросесної системи управління, сумісної з правовими цінностями ЄС. У процесі реформування сучасного українського суспільства вивчення проблем протидії корупції є надзвичайно актуальним, оскільки корупційні прояви в державному апараті становлять перешкоду для реалізації будь-яких реформ, а також гальмують можливості геополітичних, економічних та інших державних проривів [20, с. 131]. Повертаючись до суб'єктивних ознак корупційних та пов'язаних із корупцією кп, необхідно зазначити, що відповідні питання були предметом дослідження вітчизняних учених. Зокрема, В. К. Матвійчук та І. О. Харь зазначали, що до кола суб'єктів корупційних кп належать чотири основні групи осіб, визначені законодавством України. Насамперед це особи, уповноважені на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, які здійснюють відповідні владно-управлінські повноваження від імені держави чи територіальної громади. До другої групи вчені відносять осіб, які відповідно до положень закону прирівнюються до осіб, уповноважених на виконання функцій держави або місцевого самоврядування з урахуванням специфіки їх правового статусу та характеру виконуваних функцій. Третя група охоплює осіб, які постійно або тимчасово обіймають посади, пов'язані з реалізацією організаційно-розпорядчих чи адміністративно-господарських повноважень, або спеціально уповноважені на виконання таких функцій у юридичних особах приватного права незалежно від їх організаційно-правової форми, а також інші особи, які не мають статусу службових, але виконують роботу чи надають послуги на підставі цивільно-правового договору з підприємством, установою або організацією у випадках, прямо передбачених законом. По-четверте, науковці виділяють категорію кандидатів на пост Президента України та кандидатів у народні депутати України, офіційно зареєстрованих у порядку, визначеному виборчим законодавством [125, с. 112]. Додержуємося думки, що в межах сучасної кримінально-правової політики України в умовах євроінтеграції наведена класифікація суб'єктів корупційних кп

викликає зацікавленість. Вона відображає поступову гармонізацію національного законодавства з правовими стандартами ЄС та Ради Європи у сфері запобігання й протидії корупції. Розширення суб'єктного складу таких правопорушень, зокрема, включення представників приватного сектору, осіб, які виконують організаційно-розпорядчі або адміністративно-господарські функції, а також кандидатів на виборні посади, свідчить про перехід від вузькоформального тлумачення поняття «службова особа» до комплексного бачення корупції як суспільно небезпечного явища, що пронизує різні сфери суспільних відносин.

На думку А. П. Надточієвої, становлення національного законодавства у сфері запобігання та протидії корупції характеризується низкою ключових етапів, що мають визначальне значення для розвитку доктрини кримінально-правового регулювання й формування системи диференціації суб'єктів корупційних кп. Серед основних етапів, що засвідчують еволюцію антикорупційного законодавства України, науковиця виокремлює такі: 1) запровадження у вітчизняне кримінальне законодавство поняття «службова особа», що заклало основи формування інституту відповідальності за діяння, пов'язані зі зловживанням владними чи службовими повноваженнями; 2) визначення кола суб'єктів корупційних діянь, до якого віднесено не лише службових осіб публічного сектору, а й представників приватного сектору, осіб, які не є державними службовцями або посадовими особами місцевого самоврядування, але надають публічні послуги, а також посадових осіб іноземних держав, міжнародних організацій, працівників юридичних осіб приватного права та фізичних осіб, які пропонують чи надають неправомірну вигоду; 3) виключення з переліку суб'єктів окремих категорій осіб, зокрема, військовослужбовців строкової служби та осіб рядового складу органів і підрозділів цивільного захисту, що зумовлено відсутністю в них дискреційних повноважень, пов'язаних із корупційними ризиками, а також наявністю спеціальних обмежень та обов'язків, передбачених законодавством у сфері запобігання корупції;

4) вдосконалення понятійного апарату антикорупційного законодавства, спрямоване на гармонізацію його положень із загальними принципами кримінального права, узгодження норм спеціальних галузевих актів із базовими положеннями законодавства про запобігання корупції та імплементацію міжнародних антикорупційних стандартів у національну правову систему, зокрема, положень Конвенції ООН проти корупції та Кримінальної конвенції Ради Європи про боротьбу з корупцією. Тож це свідчить про те, що процес становлення законодавства у сфері протидії корупції відзначається поступовим розширенням суб'єктного складу, уточненням критеріїв їх відповідальності та зближенням національного правового регулювання з міжнародно-правовими стандартами, що забезпечує комплексний і системний характер сучасної кримінально-правової політики України в цій сфері [132, с. 41]. Водночас В. К. Матвійчук та В. В. Тильчик зазначають, що з метою розуміння суб'єкта корупційного правопорушення доцільно з'ясувати ознаки корупції [124, с. 327]. Не можна не погодитися з авторами, що така методологічна послідовність є необхідною передумовою для правильної ідентифікації суб'єкта, оскільки саме зміст і сутність корупції визначають характер, межі та критерії віднесення особи до кола суб'єктів відповідальності за відповідні діяння. Саме ознаки корупції відображають її соціально-правову природу, визначають специфіку протиправної поведінки, мотиви, способи та наслідки, що також дає змогу сформулювати змістовне розуміння суб'єктного складу. Це обумовлюється тим, що без усвідомлення того, які дії чи бездіяльність мають корупційний характер, неможливо коректно визначити, хто саме може нести кримінальну відповідальність за їх учинення.

Тож з'ясування ознак корупції виконує функцію системоутворювального елемента у структурі кримінально-правового аналізу та забезпечує узгодженість між об'єктивною стороною правопорушення (корупційним діянням) та суб'єктом його вчинення, що є необхідною умовою диференціації кримінальної

відповідальності. У цьому контексті потрібно погодитися з твердженням Р. О. Мовчана та В. М. Янівського, що корупція займає одне з провідних місць серед чинників, які впродовж тривалого часу стримували євроінтеграційні прагнення України та ускладнювали процес гармонізації національної правової системи з *acquis communautaire* ЄС. Корупційні прояви як системне соціально-правове явище становили реальну загрозу ефективності державного управління, верховенству права та довірі до інституцій влади, що також негативно впливало на виконання Україною міжнародних зобов'язань у сфері демократичного врядування. Ухвалення 26 червня 2022 року історичного рішення про надання Україні статусу держави-кандидата на вступ до Європейського Союзу не означає зняття проблеми корупції з порядку денного. Навпаки, цей крок зумовлює посилення вимог до ефективності антикорупційної політики, оскільки саме здатність держави забезпечити реальне функціонування механізмів запобігання, виявлення та притягнення до відповідальності за корупційні правопорушення є одним із ключових критеріїв оцінювання готовності України до членства в ЄС. Тож у контексті євроінтеграційного поступу боротьба з корупцією набуває не лише правового, а й політико-інституційного значення, стаючи складовою загальної стратегії зміцнення демократичних засад, підвищення прозорості та підзвітності влади, а також утвердження принципу верховенства права як основоположного ціннісного орієнтира європейської правової спільноти. [130, с. 76]. Як стверджують І. В. Арістова, А. М. Ключко та Ю. О. Котвяковський, відповідне рішення окреслило конкретні передумови, визначені в межах Копенгагенських критеріїв, для майбутнього вступу України. Зокрема, другий критерій – економічний, передбачає створення ефективної ринкової економіки та здатність витримувати конкурентний тиск і ринкові сили. Таке узгодження є необхідним для виконання Україною своїх зобов'язань за міжнародними договорами, зокрема, положень Угоди про асоціацію між Україною та ЄС [51, с. 76].

Необхідно відмітити, що в ч. 2 ст. 18 КК України зазначено ознаки спеціального суб'єкта кп, тобто такого, який поряд із загальними ознаками, наведеними в ч. 1 ст. 18 КК України, має специфічні ознаки, властиві лише певній категорії осіб. Відповідне є застосовуваним для корупційних та пов'язаних із корупцією діянь. Розглянемо ознаки суб'єктів окремих корупційних кп. Зокрема, у ст. 364 КК України «Зловживання владою або службовим становищем» суб'єктом кп є службова особа органу державної влади, місцевого самоврядування або юридичної особи публічного права. Специфічною ознакою відповідного суб'єкта є наявність у нього владних чи організаційно-розпорядчих повноважень. У статті 368 КК України «Прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди службовою особою» суб'єктом є службова особа, наділена повноваженнями приймати рішення або впливати на їх ухвалення. У статті 368³ КК України «Підкуп службової особи юридичної особи приватного права незалежно від організаційно-правової форми» суб'єктом є працівник приватної структури, який виконує організаційно-розпорядчі чи адміністративно-господарські функції. У статті 368⁴ КК України «Підкуп особи, яка надає публічні послуги» особливість виражається у тому, що відповідний суб'єкт не є представником влади, але здійснює діяльність у сфері публічних інтересів. Стаття 369 КК України «Пропозиція, обіцянка або надання неправомірної вигоди службовій особі» передбачає, що суб'єктом відповідних діянь є будь-яка фізична особа (громадянин України, іноземець чи особа без громадянства). У статті 369² КК України «Зловживання впливом» суб'єктом може бути як службова особа, так і будь-яка інша особа, яка пропонує, обіцяє чи надає неправомірну вигоду за вплив на ухвалення рішення. У статтях 366² КК України «Декларування недостовірної інформації» та 366³ КК України «Неподання суб'єктом декларування декларації особи, уповноваженої на виконання функцій держави або місцевого самоврядування» суб'єктом є особа, уповноважена на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, згідно із ЗУ «Про

запобігання корупції». Тож очевидним є те, що саме спеціальний статус суб'єкта є обов'язковою ознакою більшості корупційних кп (зокрема, у ст. 364, 368, 368³, 368⁴ КК України). Водночас саме наявність владних або управлінських повноважень належить до ключових умов визнання діяння корупційним, а поширення суб'єктності на приватний сектор (ст. 368³ КК України) є свідченням гармонізації українського законодавства з Кримінальною конвенцією Ради Європи про боротьбу з корупцією (1999 р.). Європейська тенденція інституційної відповідальності в поєднанні з положеннями ст. 96³ КК України забезпечує поступовий перехід від персональної до корпоративної кримінальної відповідальності за корупційні діяння. Отже, законодавець визначає суб'єктний склад корупційних кримінальних правопорушень як такий, що охоплює як осіб, наділених владними чи управлінськими повноваженнями в публічній сфері, так і певне коло приватноправових суб'єктів, чия діяльність потенційно пов'язана з виконанням управлінських функцій або впливом на ухвалення рішень у сфері публічних інтересів.

Суб'єктний склад корупційних кп у КК України має комплексний характер, охоплюючи як службових осіб публічного сектору, так і осіб, які здійснюють управлінські функції в приватних структурах. Це, на нашу думку, відповідає європейському підходу до розширення меж кримінальної відповідальності за корупційні прояви в умовах реалізації євроінтеграційної стратегії України.

Удосконалення класифікації суб'єктів корупційних кп належить до елементів розвитку кримінально-правової політики України в контексті поглиблення її євроінтеграційного курсу. Незважаючи на те, що раніше запропонована класифікація суб'єктів корупційних кп В. К. Матвійчуком та І. О. Харь охоплює основні категорії осіб, потенційно схильних до корупційних ризиків, вона потребує певного нормативного й концептуального доопрацювання для забезпечення її більшої узгодженості, системності та ефективності застосування.

Вважаємо за потрібне здійснити уточнення критеріїв належності осіб до окремих груп суб'єктів корупційних та пов'язаних із корупцією діянь. Зокрема, доцільно законодавчо конкретизувати поняття «особи, прирівняні до уповноважених на виконання функцій держави або місцевого самоврядування», визначивши ознаки їх повноважень, ступінь впливу на ухвалення управлінських рішень та сферу відповідальності, що сприятиме усуненню колізій у правозастосуванні. Крім того, своєчасним є розширення суб'єктного складу за рахунок посадових осіб міжнародних організацій, осіб, які виконують публічні функції за участі держави чи місцевого самоврядування у сфері державно-приватного партнерства, а також представників політичних партій, які мають доступ до публічних ресурсів. Запровадження диференціації відповідальності залежно від рівня владних чи управлінських повноважень суб'єкта є також своєчасним у контексті сьогодення, що сприятиме застосуванню пропорційних кримінально-правових санкцій з урахуванням ступеня суспільної небезпеки діяння.

Зважаючи на суб'єктивну сторону досліджуваних діянь, потрібно акцентувати на особливостях, характерних конкретному елементу складу корупційних кп. Відповідно до положень ст. 23 КК України вина визначається як психічне ставлення особи до вчинюваної нею дії або бездіяльності та її наслідків, виражене у формі умислу чи необережності [116]. Ця базова, фундаментальна ознака складу кп являє собою складний інтегративний феномен, що поєднує правові та психологічні елементи й до цього часу залишається об'єктом дискусій у кримінально-правовій доктрині. На думку О. Дудорова, зважаючи на нормативне визначення вини, законодавець орієнтується на психологічну концепцію, відповідно до якої встановлення вини передбачає з'ясування певного психічного ставлення особи до вчиненого нею діяння та його наслідків. Такий підхід виходить із розуміння того, що вина є внутрішнім психічним станом особи, який визначає її суб'єктивну позицію щодо власної поведінки та заподіяної

шкоди. Вчений звертається й до нормативної (оцінної) теорії вини, що пропонує інше бачення цієї категорії. У межах цього підходу умисел і необережність не розглядаються як форми вини, а лише як психологічні факти, які суд має враховувати під час правового оцінювання поведінки. Опоненти цієї теорії стверджують, що вона розширює межі суддівського розсуду та неповною мірою відображає індивідуально-психологічний аспект ставлення суб'єкта до вчиненого правопорушення. Незважаючи на неприйнятність нормативної теорії вини для сучасної української доктрини кримінального права, не можна заперечувати, що оцінний компонент у понятті вини має певне місце. Як соціально-правова категорія вина не лише характеризує психічний стан особи, а й виконує оцінну функцію, що обґрунтовує саме існування кримінальної відповідальності. Вина є негативним психічним станом, який осуджується правом, а держава в особі уповноважених органів висловлює суб'єкту осудження за вчинене ним суспільно небезпечне діяння [83, с. 186–187].

Суб'єктивна сторона корупційних і пов'язаних із корупцією правопорушень у чинному КК України характеризується умисною формою вини, корисливим мотивом, прагненням до неправомірної вигоди та усвідомленням протиправності власних дій, що відповідно підсилює їх суспільну небезпеку й морально-правовий осуд.

Суб'єктивна сторона корупційних та пов'язаних із корупцією кримінальних правопорушень, передбачених, зокрема, ст. 191, 262, 308, 312, 313, 320, 357 КК України, характеризується наявністю обов'язкових і факультативних ознак, що визначають психічне ставлення винного до вчиненого діяння та його наслідків. Передусім форма вини в більшості таких діянь є вмисною, причому переважно у формі прямого умислу. Це означає, що особа усвідомлює суспільно небезпечний характер своєї поведінки, передбачає її наслідки та бажає їх настання. Так, наприклад, у кп, передбачених ст. 191 КК України «Привласнення, розтрата майна або заволодіння ним шляхом зловживання службовим

становищем», винний діє свідомо з метою незаконного заволодіння чужим майном, розуміючи протиправність своїх дій та їх наслідки у вигляді заподіяння шкоди власникові чи державі. У діяннях, передбачених ст. 308, 312, 313 КК України, де йдеться про викрадення, привласнення або збут наркотичних засобів чи прекурсорів, форма вини також є вмисною. Особа усвідомлює незаконність обігу відповідних речовин, передбачає наслідки своїх дій і прагне досягти певного результату, а саме одержання матеріальної або іншої вигоди. В окремих складах кп, зокрема, у ст. 320 КК України «Порушення встановлених правил обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів», можливою є як умисна, так і необережна форма вини. У цьому випадку необережність може проявлятися у вигляді недбалості або самовпевненості, коли особа не усвідомлює суспільної небезпеки свого діяння або легковажно розраховує на відвернення шкідливих наслідків. Необхідно зауважити, що, на думку В. В. Шаблистого, в українському праві можливе існування корупційних проявів, учинених із необережності, проте в таких випадках, коли йдеться про незначні порушення антикорупційного законодавства, доцільним є застосування виключно дисциплінарної відповідальності до відповідних суб'єктів. Це зумовлено тим, що законодавче визначення корупційних та пов'язаних із корупцією правопорушень допускає необережну форму вини, яка, однак, не досягає рівня суспільної небезпеки, необхідного для кваліфікації таких діянь як кримінально караних [161, с. 233].

З погляду вдосконалення кримінально-правової політики України у сфері протидії корупції в контексті євроінтеграційних процесів вищенаведене відображає сучасну тенденцію до диференціації юридичної відповідальності залежно від ступеня суспільної небезпеки діяння та форми вини. Тобто визнання можливості корупційних проявів, учинених із необережності, не означає необхідності їх криміналізації, а, на нашу думку, підкреслює потребу в раціональному балансі між кримінально-правовим та дисциплінарним

реагуванням. Такий підхід відповідає європейським принципам кримінальної політики, відповідно до яких кримінальне покарання застосовують лише як *ultima ratio* – крайній засіб реагування, коли інші юридичні механізми не забезпечують належного превентивного ефекту. У межах гармонізації українського законодавства з *acquis* ЄС на особливу увагу заслуговує вимога пропорційності та індивідуалізації юридичної відповідальності. Потрібно погодитися з науковцем, що необережні, технічні або процедурні порушення антикорупційного законодавства не повинні кваліфікуватися як злочинні, якщо вони не супроводжуються вмісним зловживанням владою, службовим становищем чи прагненням до неправомірної вигоди. Тому, на нашу думку, в контексті формування сучасної кримінально-правової політики України, спрямованої на інтеграцію до європейського правового простору, доцільно забезпечити оптимальне законодавче відмежування кримінальної й дисциплінарної відповідальності за корупційні та пов'язані з корупцією діяння.

Однією з ключових морально-психологічних ознак суб'єктивної сторони є мотив кп. Для більшості корупційних діянь він має корисливий характер (прагнення до незаконного збагачення, одержання матеріальної або нематеріальної вигоди). Так, у контексті ст. 191 КК України корисливий мотив є визначальним, оскільки винний прагне безпідставно отримати майнові блага за рахунок державного чи приватного майна. Аналогічна спрямованість простежується в ст. 354 КК України «Одержання незаконної винагороди працівником підприємства, установи чи організації», де основною спонукальною причиною є одержання неправомірної вигоди. Мета таких правопорушень також пов'язана з мотивом і полягає в незаконному одержанні вигоди, привласненні матеріальних ресурсів або забезпеченні переваг для себе чи третіх осіб. В окремих кримінально-правових нормах, наприклад, ст. 312 КК України «Викрадення, привласнення, вимагання прекурсорів або заволодіння ними шляхом шахрайства або зловживання службовим становищем», мета діяння є

більш конкретизованою, виражається в збуті прекурсорів для подальшого виробництва наркотичних засобів, що підкреслює свідоме прагнення винного до досягнення конкретного злочинного результату.

Особливістю суб'єктивної сторони службових корупційних кп (зокрема, передбачених ст. 191, 364, 368 КК України) є використання службового становища всупереч інтересам служби. У цьому випадку психічне ставлення особи має подвійний зміст: з одного боку, службова особа усвідомлює, що діє всупереч службовим обов'язкам, а з іншого – вона свідомо використовує своє становище для досягнення особистих інтересів. Отже, вина охоплює як усвідомлення неправомірності використання службових повноважень, так і прагнення до одержання неправомірної вигоди, що свідчить про підвищений рівень суспільної небезпеки таких діянь. Усвідомлення наслідків відповідних діянь полягає в розумінні того, що в результаті таких дій підриваються авторитет державної влади, довіра до публічної служби, порушуються принципи доброчесності, неупередженості та законності, закріплені в ЗУ «Про запобігання корупції» та ЗУ «Про державну службу» [142].

Тож необхідно констатувати, що суб'єктивна сторона корупційних і пов'язаних із корупцією кп характеризується переважно вмісною формою вини (здебільшого прямим умислом), корисливим мотивом, прагненням до неправомірної вигоди та усвідомленням протиправності вчиненого. Відповідний елемент складу кп є ключовим, що визначає суспільну небезпеку діяння, відмежовує корупційні кп від дисциплінарних або адміністративних проступків.

Звернемося до судової практики для більш ґрунтовного розуміння особливостей суб'єктивних ознак корупційних і пов'язаних із корупцією кп. Очевидним є те, що доведення наявності прямого умислу та корисливого мотиву є визначальним для правильної кваліфікації діяння як корупційного, а також важливе значення має статус особи, зокрема, службової особи як суб'єкта вчинення відповідного протиправного діяння. Нашу увагу привернула Постанова

колегії суддів Першої судової палати Касаційного кримінального суду (далі – ККС) від 21.05.2024 р. у справі № 686/8627/22 (провадження № 51-72км24) [142, с. 31–33]. У відповідній справі ключовим для кваліфікації діяння за ч. 2 ст. 369² КК України стало встановлення статусу суб'єкта – голови медико-соціальної експертної комісії (далі – МСЕК) як службової особи, уповноваженої на виконання функцій держави. ККС, залишаючи без змін вирок апеляційного суду, наголосив, що для кримінально-правового оцінювання таких дій необхідно визначити, чи мав суб'єкт реальну можливість впливати на осіб, від рішень яких залежить результат, у якому зацікавлений хабародавець. Апеляційний суд, посилаючись на ЗУ «Про реабілітацію осіб з інвалідністю в Україні» та Положення про медико-соціальну експертизу (Постанова КМУ № 83 від 22.02.1992), дійшов висновку, що МСЕК є органом, який реалізує державну політику у сфері охорони здоров'я, а її члени та голова – особами, уповноваженими діяти від імені держави. Отже, статус голови МСЕК як службової особи став визначальним для встановлення складу корупційного кп, оскільки саме завдяки службовому становищу він мав змогу впливу на ухвалення юридично значущого рішення про встановлення інвалідності, що підтверджує наявність як об'єктивних, так і суб'єктивних ознак корупційного кп. У наведеній судовій справі особливо акцентовано на важливості суб'єкта та суб'єктивної сторони корупційного діяння, що є ключовими елементами складу корупційного кп. Ще одним важливим аспектом є характеристика вини, мотиву та мети – обов'язкових ознак суб'єктивної сторони корупційного кп. ККС підтвердив, що дії обвинуваченого мали прямий умисел: він усвідомлював протиправність своїх дій, передбачав їх наслідки та бажав їх настання, оскільки одержував неправомірну вигоду в сумі 1 100 доларів США за вплив на ухвалення рішення членами МСЕК. Крім того, суд установив наявність корисливого мотиву – прагнення одержати матеріальну вигоду – та мети вплинути на ухвалення позитивного рішення щодо встановлення інвалідності конкретній особі. Ці

ознаки чітко свідчать про високий ступінь суспільної небезпеки діяння, що відрізняє його від дисциплінарного чи адміністративного проступку. Наведене демонструє, що суб'єкт та суб'єктивна сторона є вирішальними елементами у кваліфікації корупційного правопорушення. Суб'єкт визначає можливість особи реалізовувати державні функції чи впливати на їх виконання навіть опосередковано через службове становище чи авторитет посади. Суб'єктивна сторона розкриває внутрішню спрямованість поведінки – умисел, корисливість, усвідомлення протиправності, без яких неможливо встановити кримінальну відповідальність за корупційне кп. У цьому контексті позиція ККС цілком узгоджується з доктринальним підходом до розуміння складу корупційних кп, де суб'єктивна сторона має істотне значення у відмежуванні кримінально караних діянь від дисциплінарних порушень, а суб'єкт визначає сферу владних чи публічно значущих повноважень, через які реалізуються державні функції. У відповідному рішенні ККС простежується тенденція до посилення персональної відповідальності службових осіб, які, використовуючи свій офіційний статус, сприяють корупційним впливам у сфері соціально значущих рішень, що цілком відповідає напрямам розвитку кримінально-правової політики України в контексті євроінтеграції та верховенства права. Тож формальна наявність факту одержання матеріальної вигоди чи порушення службових обов'язків ще не свідчить про наявність складу корупційного кп, якщо не доведено, що особа усвідомлювала протиправність своїх дій, передбачала їх наслідки та бажала їх настання. Так, в окремих постановках ККС зазначається, що під час визначення вини службової особи суди повинні з'ясовувати мотиви й мету її дій, а також обставини, за яких вони були вчинені, зокрема, чи спрямовувалися вони на одержання неправомірної вигоди для себе або третіх осіб. Такий підхід відповідає положенням ст. 23 КК України, згідно з якою вина визначається як психічне ставлення особи до вчинюваного діяння та його наслідків, і саме вона є підставою для кримінальної відповідальності. Наведене демонструє, що

суб'єктивна сторона є не лише обов'язковою ознакою складу корупційного кп, а й ключовим критерієм диференціації між кримінально караними діяннями та дисциплінарними або адміністративними проступками.

Дослідження суб'єктивних ознак корупційних кп є методологічним підґрунтям удосконалення кримінально-правової політики України. Відповідне сприяє підвищенню якості кримінально-правових норм за допомогою конкретизації складів корупційних та пов'язаних із корупцією кп та узгодження їх із європейськими стандартами. Це дало змогу нам усвідомити передумови гуманізації покарань за вчинення відповідних діянь через глибше розуміння вини та мотивів. Такий аналіз сприяє формуванню системи превентивних заходів, зорієнтованих на усунення психологічних і соціальних передумов корупційних проявів. У сучасних умовах інтеграції до європейського правового простору аналізування й урахування суб'єктивних ознак корупційних кп є не лише теоретично значущими, а й практично необхідними для побудови ефективної, справедливої та превентивно орієнтованої кримінально-правової політики держави у сфері протидії корупції.

2.3 Практика та тенденції сучасної корупційної злочинності

Сучасна корупційна злочинність є одним із найбільш деструктивних чинників деформації механізму публічної влади. Її кримінально-правова оцінка має не лише карально-превентивне, а й стратегічне значення у вимірі забезпечення сталого виконання Україною євроінтеграційних вимог та подальшої гармонізації законодавства відповідно до *acquis* ЄС. Сьогодні спостерігається структурна еволюція корупційної злочинності, що проявляється формуванням її новітніх, нетипових для попередніх періодів моделей, зокрема, у сферах *гуманітарного забезпечення, публічного здоров'я, земельно-ресурсних відносин та державних закупівель*. Розширення й галузева диверсифікація корупційної

злочинності формують потребу держави в розбудові кримінально-правової політики, яка має містити дієві механізми доказування складних корупційних схем, єдину кримінально-правову методологію їх кваліфікації, стабілізацію понятійного апарату, послідовність застосування санкцій та гарантії інституційної незалежності органів переслідування.

Річний моніторинг динаміки України щодо виконання критеріїв вступу до правового й інституційного простору ЄС засвідчив одночасне поєднання динамічної адаптації нормативної бази до стандартів демократичного врядування та наявності стійких системних викликів у реалізації антикорупційної політики. Зміст звіту *Ukraine 2025 Report* (далі – Звіт 2025) від 4 листопада 2025 року [85] демонструє прогрес у гармонізації європейських регуляторних приписів, проте ідентифікуючи їх практичну фрагментарність та неповну узгодженість між стратегічними деклараціями держави й реальними антикорупційними наслідками. У відповідному Звіті 2025 встановлено, *що судова влада в Україні реформується в межах законодавчого й кадрового оновлення*. Унормовано створення спеціалізованої адміністративної судової вертикалі, тривають процедура добору суддів, формування Вищої ради правосуддя [61] та інституційне кваліфікаційне оцінювання суддівського корпусу. Встановлено, що ефективність оновлення судової влади стримується комплексом інституційних перешкод, серед яких домінують дефіцит професійних кадрів та незавершеність процедур конституційного рекрутингу. Зокрема, Конституційний Суд України [86] залишається в умовах обмеженої операційної спроможності через неповну укомплектованість складу, обумовлену тим, що законодавчий орган не завершив призначення суддів навіть після успішного проходження кандидатами міжнародних та фахових перевірок у межах незалежного зовнішнього добору. Така процедурна непослідовність призводить до інституційного дисбалансу між законною процедурою добору й браком її кадрового результату, що в сукупності знижує здатність Конституційного Суду України (КСУ) здійснювати повний

обсяг конституційної юрисдикції та перешкоджає стабільності правозастосовної практики у сфері публічної доброчесності. Система правосуддя додатково потерпає від критичної нестачі фахівців і надмірної процесуальної завантаженості, що унеможлиблює сталу оперативність розгляду корупційних кримінальних проваджень та генералізацію єдиної правозастосовної практики.

У Звіті Європейської комісії 2025 установлено, що антикорупційний сектор характеризується функціонуванням спеціалізованого кримінально-переслідувального трикутника інституцій: Національного антикорупційного бюро України [137], Спеціалізованої антикорупційної прокуратури [144], Вищого антикорупційного суду України [62]. Відповідні органи, які реалізують мандати з виявлення, розслідування, публічного обвинувачення та судового розгляду справ топкорупції. Водночас уперше за роки незалежності законодавча ініціатива щодо субординації цих органів мала спробу вертикального заміщення інституційної автономії політично обумовленим прокурорським впливом. Йдеться про проект Закону про внесення змін до Кримінального процесуального кодексу України щодо особливостей досудового розслідування кримінальних правопорушень, пов'язаних із зникненням осіб безвісти за особливих обставин в умовах воєнного стану № 12414 від 16.01.2025, який мав значний суспільний резонанс [170] через загрози в забезпеченні процесуальної автономії САП та ймовірного негативного впливу на ефективність роботи НАБУ. Проте дискусійні положення були вчасно переглянуті. Ухвалення відповідного закону в початковому варіанті могло б створити небезпечний прецедент для регресії доказово-незалежного переслідування корупції [18].

Прикладом інституційної вразливості є законодавчі спроби розширення дискреційного впливу на антикорупційні органи через зміну наглядової юрисдикції та ситуативне втручання в процеси добору й призначення суддів або членів Вищої кваліфікаційної комісії суддів України. Європейська інтеграція України не може оцінюватися виключно через факт ухвалення актів

криміналізації або інституційного створення органів, однак визначальною, на нашу думку, є якість правозастосування, інституційної незалежності, кадрової спроможності та передбачуваності санкційної політики. Саме ці складові сьогодні повинні формувати напрямки вдосконалення кримінально-правової політики у сфері протидії корупції, що розглядається як невід’ємна умова виконання Україною переговорного блоку антикорупційних зобов’язань та набуття повної інтеграційно-правової відповідності стандартам ЄС [47].

У період 2024–2025 рр. в Україні відбувся істотний етап інституціоналізації антикорупційної системи, зокрема, й створення спеціалізованих органів розслідування та суду, проте ефективність кримінально-правового реагування продовжує залежати від реальних гарантій незалежності відповідних органів.

Показовими прикладами корупційних зловживань на цей час, наприклад, є використання службовими особами *контролю над бюджетом для укладення закупівель*. Зокрема, йдеться про випадки, коли службові особи лікарні формують технічні вимоги під конкретного постачальника, завищуючи вартість медичного обладнання чи ліків, що відповідає ознакам складу кп, передбаченого ст. 364 КК України «Зловживання владою або службовим становищем», та здійсненню нецільового використання бюджетних коштів відповідно до ст. 210 КК України. Наприклад, у 2023 році встановлено факт системного корупційного зловживання у сфері бюджетного адміністрування медичних закупівель за участі службових осіб регіональних структур публічної влади та афілійованих суб’єктів господарювання, що відігравали роль постачальників медичного устаткування. У межах досудового розслідування було ідентифіковано протиправний механізм заволодіння бюджетними асигнуваннями за допомогою штучного завищення договірної вартості предмета закупівлі, яким були апарати ультразвукової діагностики кількістю 49 одиниць і загальним обсягом фінансування 86,7 млн грн. Установлено, що ціна договорів істотно перевищувала їх економічно обґрунтовану ринкову вартість, а частина поставленого обладнання

була технічно некомплектною, зокрема, без джерел автономного живлення та інших елементів, критичних для належного функціонування діагностичних систем. Завдану публічному бюджету шкоду попередньо оцінено в обсязі, який перевищує 31,6 млн грн, що свідчить про ознаки складів кп, передбачених ст. 364 КК України та ст. 210 КК України [73]. У ширшому політико-правовому контексті зазначене засвідчує збереження імплементаційних розривів між нормативною моделлю антикорупційного регулювання та її фактичною кримінально-правовою дієвістю в умовах адаптації до зобов'язань євроінтеграційного процесу.

У 2023 році в публічному інформаційному просторі висвітлено факти, що містять ознаки корупційних ризиків під час реалізації процедур публічних закупівель у сфері охорони здоров'я. Так, на сторінках Української правди [119] було оприлюднено відомості про конкурсні закупівлі медичного устаткування, ініційовані обласною лікарняною установою на території Київської області, що супроводжувалися очевидним відхиленням договірної ціни від середньоринкових показників, неповнотою технічної специфікації, а також браком достатньої процедурної прозорості, це спричинило суспільний резонанс та посилену увагу медіа. Такі обставини відображають типову для трансформаційних правових систем модель корупційної девіації, коли службові уповноважені особи, реалізуючи дискреційні повноваження щодо розподілу бюджетних ресурсів і побудови закупівельних параметрів, створюють штучні бар'єри економічної конкуренції формуванням технічних вимог під задалегідь визначеного підрядника, узгодженим усуненням альтернативних комерційних пропозицій та маніпуляцією ціноутворенням за браком належних компенсаційних механізмів державного контролю.

З юридичного погляду наведене є змістовно співмірним із практиками, які в національному кримінальному праві охоплюються інститутами відповідальності за протиправне використання владних повноважень у приватних інтересах та нецільове розпорядження публічними фінансами, що відповідає

доктринальній сутності кримінально-правових заборон, передбачених ст. 364 та 210 КК України.

В іншому випадку у 2022 році в м. Києві правоохоронними органами було викрито протиправну діяльність керівного складу мережі спеціалізованих військових магазинів, які, діючи за попередньою змовою, здійснили незаконне заволодіння захисним спорядженням, призначеним для підрозділів Національної гвардії України, що було ввезене на митну територію держави як гуманітарна допомога в умовах дії правового режиму воєнного стану. За даними досудового розслідування, службові особи використали одержані повноваження всупереч інтересам служби та забезпечили відчуження гуманітарних товарів на користь підконтрольних комерційних структур, які в подальшому реалізували амуніцію на ринку за ринковими цінами, що свідчить про наявність умисної корисливої спрямованості діянь. Орієнтовний розмір завданих державі збитків перевищував 8 млн грн. Відповідні діяння попередньо охоплювали ознаки складу кп, передбачених, зокрема, ст. 191 КК України «Привласнення, розтрата або заволодіння чужим майном шляхом зловживання службовим становищем», учинених в умовах воєнного стану, що є обтяжувальною ознакою, ч. 2 ст. 364 КК України «Зловживання владою або службовим становищем», що спричинило тяжкі наслідки, та ймовірно ст. 209 КК України «Легалізація (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом» [184]. З урахуванням обставин дії правового режиму воєнного стану та гуманітарного характеру вилучених товарів зазначене діяння становить підвищену суспільну небезпеку, оскільки порушує гарантії належного забезпечення військовослужбовців засобами індивідуального захисту та завдає шкоди обороноздатності держави.

У 2023 році одним із найбільш резонансних кримінальних проваджень, що виникли в умовах дії правового режиму воєнного стану, стала справа щодо закупівель продовольчого забезпечення для ЗСУ, здійснюваних Міністерством оборони України. Матеріалами досудового розслідування встановлено, що

службові особи в змові з представниками афілійованих комерційних структур організували механізми постачання харчових продуктів за цінами, істотно завищеними порівняно з ринковими, зокрема, йдеться про укладання контрактів із закупівлі яєць за ціною близько 17 грн за одиницю. За даними слідства, реалізація цієї схеми призвела до незаконного заволодіння коштами державного бюджету на суму понад 733 млн грн, а також учинення замаху на розтрату додаткових 788 млн грн, що в сукупності свідчить про наявність ознак умисної корисливої діяльності організованого характеру. У межах провадження було повідомлено про підозру посадовим особам Міністерства оборони та керівникам комерційних підприємств, причетних до виконання відповідних договорів поставки, за ознаками кп, передбачених ст. 191 КК України, ст. 364 КК України та ст. 15, 191 КК України [186]. Викладені факти свідчать про системний характер корупційних ризиків у сфері оборонних закупівель та демонструють підвищену суспільну небезпеку таких діянь в умовах воєнного стану.

В іншому випадку також у 2023 році детективами НАБУ задокументовано діяльність організованої групи службових осіб, причетних до системного та масштабного заволодіння гуманітарною допомогою, що надходила в Україну в умовах воєнного стану. За матеріалами досудового розслідування, упродовж приблизно шести місяців було незаконно відчужено й фактично втрачено гуманітарні вантажі, що транспортувалися у 22 морських контейнерах, 389 залізничних вагонах і 220 вантажних автомобілях, що свідчить про промислові масштаби протиправної діяльності та наявність сталих каналів її реалізації. Зібрані докази засвідчували можливу причетність до організації схеми керівництва Запорізької обласної військової адміністрації, зокрема, голови ОВА, його заступниці, депутата обласної ради та інших службових осіб, дії яких, за попереднім оцінюванням, перебували у взаємній координації та мали ознаки організованої злочинної структури, спрямованої на незаконне привласнення

гуманітарних ресурсів, призначених для забезпечення життєво важливих потреб цивільного населення та військових формувань [172].

У 2025 році НАБУ спільно із САП задокументовано масштабну корупційну схему незаконного заволодіння бюджетними коштами, призначеними для закупівлі високовартісного медичного обладнання для забезпечення потреб онкологічних пацієнтів, зокрема для Національного інституту раку. За матеріалами досудового розслідування, службові особи у взаємодії з представниками афілійованих суб'єктів господарювання системно маніпулювали умовами проведення публічних закупівель, зокрема, штучним формуванням технічних вимог під задалегідь визначених постачальників, завищенням очікуваної вартості обладнання та створенням перешкод для добросовісної конкуренції. Унаслідок реалізації зазначених протиправних дій державі спричинено збитків розміром понад 231 млн грн, що свідчить про організований, стійкий та високоризиковий характер корупційної діяльності в особливо чутливій сфері охорони здоров'я [190].

Правова оцінка встановлених обставин свідчить про можливу наявність ознак кримінальних правопорушень, передбачених ст. 191, 36 та 366 КК України. З огляду на критичність забезпечення онкохворих пацієнтів належним медичним обладнанням такі злочинні дії набувають підвищеної суспільної небезпеки, оскільки прямо впливають на доступність і якість медичної допомоги, порушують принципи раціонального й цільового використання бюджетних коштів та підривають довіру до державних інституцій.

Окрім вищезазначеного, журналістські та офіційні публікації, що висвітлюють результати розслідування НАБУ, свідчать про існування та подальшу еволюцію корупційних практик у стратегічному енергетичному секторі, зокрема, за участі державного підприємства «Енергоатом» та осіб, наближених до представників вищого політичного керівництва держави. Установлені факти свідчать про функціонування складних, багаторівневих схем,

характерними ознаками яких є залучення посередницьких та афілійованих комерційних структур, укладення непрозорих або економічно необґрунтованих договорів, що не відповідали принципу належного управління державним майном; учинення нееквівалентного майнового обміну, що призводило до фінансових втрат державного підприємства та створювало передумови для незаконного перерозподілу ресурсів; наявність ознак координації дій між посадовими особами підприємства та зовнішніми бенефіціарами, що свідчить про організований характер протиправної діяльності [185].

Зазначені обставини заслуговують на особливу суспільну увагу в умовах воєнного стану, оскільки енергетичний сектор є критичною інфраструктурою, а неправомірні дії в його сфері безпосередньо впливають на національну безпеку, стійкість оборонного потенціалу та функціонування держави загалом. Юридична оцінка описаних процесів дає підстави для кваліфікації відповідних дій за ознаками кримінальних правопорушень, передбачених ст. 364, 191, а за наявності відповідних елементів – ст. 209 КК України.

Ключовим етапом удосконалення державної антикорупційної політики має стати затвердження проєкту Антикорупційної стратегії на 2026–2030 роки [136], здатного забезпечити нормативну узгодженість та секторальну спеціалізацію кримінально-правового реагування на корупційні виклики. Задекларований стратегічний потенціал цього документа пов'язаний із потребою реформування кримінально-правової політики: посиленням інституційної автономії слідчих і прокурорських органів, упровадженням систематизованих стандартів доказування економічної та немайнової шкоди, стабілізацією практики застосування санкцій включно з конфіскаційними й компенсаційними механізмами, усуненням вибіркості кримінального переслідування, зміцненням публічної довіри до юрисдикційного та безпекового механізмів держави. Розділ II відповідного проєкту присвячений запобіганню корупції у пріоритетних сферах, до яких його розробники відносять сфери судоустрою,

прокуратури, правопорядку та протидії злочинності, адвокатури й правничої допомоги, оборони, будівництва, відновлення, енергетики, публічних закупівель, державного регулювання та контролю у сфері економіки, оподаткування, митної справи, надрокористування, земельної сфери, аграрної сфери, охорони здоров'я, освіти й науки [136]. На нашу думку, визначення в проєкті Антикорупційної стратегії на 2026–2030 роки пріоритетних сфер запобігання корупції є результатом комплексного оцінювання ступеня корупційної вразливості окремих секторів публічного управління, їх системоутворювального значення для функціонування держави, а також масштабу потенційної шкоди, яку корупційні практики здатні завдати публічним інтересам, правам людини та національній безпеці. Насамперед ідеться про сфери, що безпосередньо забезпечують реалізацію верховенства права та ефективність кримінально-правового реагування. Корупція в цих сегментах має мультиплікативний ефект, оскільки не лише породжує первинні кримінальні правопорушення, а й унеможлиблює їх належне розслідування, переслідування та судовий розгляд, формуючи вибірковість правозастосування й підриваючи довіру до юстиції як такої. Окрему групу пріоритетів становлять сектори, пов'язані з управлінням значними фінансовими, матеріальними та природними ресурсами, як оборона, будівництво й відновлення, енергетика, надрокористування, земельні та аграрні відносини [92, с. 407; 101, с. 384]. У цих сферах корупційні практики зазвичай мають організований і системний характер, пов'язані з масштабними бюджетними потоками, дискреційними управлінськими повноваженнями та складними регуляторними процедурами. Особливої актуальності вони набувають в умовах воєнного стану та післявоєнного відновлення, коли значні обсяги публічних коштів, міжнародної допомоги та інвестицій створюють підвищені ризики зловживань, що потребують спеціалізованого кримінально-правового реагування.

Не менш обґрунтованим вбачаємо віднесення до пріоритетних соціально чутливих сфер – охорони здоров'я, освіти та науки, де корупція безпосередньо впливає на реалізацію конституційних прав громадян, доступ до базових публічних благ і якість людського капіталу. У цих галузях корупційні діяння часто набирають латентного характеру, поєднуються з адміністративними та дисциплінарними порушеннями й водночас здатні заподіювати значну немайнову шкоду, що ускладнює їх кримінально-правове оцінювання та доказування. Очевидним є те, що секторальна спеціалізація антикорупційної політики, закладена в проєкті Антикорупційної стратегії на 2026–2030 роки, ґрунтується на поєднанні кримінально-правових, інституційних та соціально-економічних критеріїв. Вона покликана забезпечити цільову адаптацію кримінально-правових інструментів до специфіки окремих сфер, підвищити ефективність запобігання й переслідування корупційних правопорушень, а також зміцнити довіру до публічної влади як ключову умову сталого розвитку та європейської інтеграції України.

В умовах дії правового режиму воєнного стану корупційна злочинність в Україні демонструє виразну секторальну концентрацію та інструментальну адаптацію до режиму публічної мобілізації ресурсів, коли найбільш криміногенно вразливими стають сфери оборонних закупівель, гуманітарної допомоги, охорони здоров'я й стратегічної енергетики. Характерною для воєнного періоду є трансформація корупційної злочинності від переважно побутової до високовартісних, інституційно вбудованих та організованих схем, що реалізуються через механізми публічних закупівель і багаторівневі посередницько-афілійовані ланцюги постачання. Така конструкція злочинної діяльності ускладнює встановлення причинно-наслідкового зв'язку між конкретним управлінським рішенням (визначенням предмета закупівлі, технічних вимог, переможця, ціни) і матеріальними збитками або неправомірною вигодою, підвищує доказові ризики в кримінальному провадженні та, як наслідок,

посилює ймовірність фрагментарного й вибіркового кримінального переслідування.

В оборонному сегменті простежуються тенденція завищення вартості критично важливої продукції та механізми одержання неправомірної вигоди у формі латентних компенсацій. У грудні 2025 року НАБУ, САП спільно із СБУ повідомили про викриття корупційної схеми із заволодінням понад 102 млн грн, призначених для динамічного захисту бронетехніки, що відображає криміногенність закупівель із підвищеною терміновістю, закритістю специфікацій та значними бюджетними потоками [135].

Окремий блок корупції воєнного часу становить привласнення або комерціалізація гуманітарних вантажів. Зокрема, у січні 2023 року ДБР повідомляло про передавання Національній гвардії бронеплит і балістичних шоломів на суму близько 8 млн грн у межах проваджень щодо незаконного обігу такого спорядження, ввезеного та призначеного як допомога [76].

Узагальнення наведених емпіричних матеріалів свідчить, що корупційні правопорушення, учинювані в умовах воєнного стану, набирають переважно організованого та системного характеру, реалізуються за участі множинних суб'єктів і структурно зосереджуються навколо процедур публічних закупівель, розподілу бюджетних, гуманітарних та матеріально-технічних ресурсів. Така еволюція воєнної корупції об'єктивно зумовлює необхідність модернізації кримінально-правової політики. У контексті воєнного стану в Україні питання корупційних діянь, пов'язаних з ухиленням від мобілізації, набули особливої суспільно-правової значущості. Однією з визначених проблем є корупційні ризики в процедурах перетину державного кордону військовозобов'язаними особами, які прагнуть unikнути служби. Згідно з аналітичним звітом НАЗК під час перетину кордону військовозобов'язаними можуть виникати типові корупційні ризики, зокрема, пов'язані з непрозорими рішеннями прикордонних органів щодо пропуску, невизначеністю документальних вимог та можливістю

зловживань службовців, що створює передумови для підкупу з метою одержання дозволу на виїзд з України в період мобілізації [135]. Ще одним поширеним корупційним феноменом є використання фальшивих чи неправомірно оформлених медичних довідок і статусу інвалідності для ухилення від призову. У 2024 році стала резонансною справа, у якій унаслідок корупційних зловживань членів МСЕК тисячі посвідчень про інвалідність були видані без належних підстав, що дало змогу отримувачам уникати мобілізації. Органи слідства затримали десятки посадових осіб МСЕК та скасували понад 4 000 неправомірно виданих сертифікатів про інвалідність [35]. У відповідь на ці факти Президент України та Рада національної безпеки і оборони України ухвалили рішення щодо посилення контролю за встановленням інвалідності та протидії корупційним правопорушенням у цій сфері [178]. Ще одним проявом мобілізаційної корупції є схеми ухилення від призову за допомогою фіктивного зарахування до закладів вищої освіти. Правоохоронні органи задокументували випадки, коли посадові особи університетів та військових комісаріатів сприяли ухилянтам в отриманні студентського статусу без фактичного навчання, що надає законодавчі підстави для відстрочення від служби. Так, під час низки спеціальних операцій викрито щонайменше три корупційні схеми ухилення від мобілізації в місті Києві, Черкаському та Закарпатському регіонах, де фальшиві студентські документи використовували для легалізації ухилення від військового обов'язку [191]. Крім того, зафіксовано численні схеми переправлення громадян призовного віку через державний кордон за даними правоохоронних органів, зокрема, через незаконну організацію перетину кордону до Румунії, що само по собі містить ознаки злочинних діянь щодо незаконного перетину кордону та участі в організованих групах із корупційним мотивом [133].

Наведені факти засвідчують, що «мобілізаційна корупція» в умовах воєнного стану набирає характеру функціонально пов'язаного комплексу криміногенних практик, які виникають на перетині адміністративних процедур

(прикордонний контроль, медична експертиза, освітні відстрочення) та дискреційних повноважень посадових осіб. Для вдосконалення кримінально-правової політики в цій сфері ключовим є зміщення акценту з реактивного переслідування окремих епізодів на системне руйнування корупційної інфраструктури: 1) пріоритезація кваліфікації за моделлю організованого сприяння ухиленню (із фіксацією ролей посередників, бенефіціарів і службових осіб), а не лише за фактом підроблення документів чи одержання неправомірної вигоди; 2) нормативне й методичне посилення стандартів доказування причинного зв'язку між рішенням уповноваженого суб'єкта (пропуск через кордон, установлення інвалідності, оформлення студентського статусу) та суспільно небезпечним наслідком у вигляді підриву мобілізаційної спроможності; 3) запровадження ефективних майнових інструментів як обов'язкової складової реагування на корупційні схеми; 4) інституційні гарантії процесуальної автономії органів розслідування та обвинувачення й уніфікація судової практики щодо таких справ. У кінцевому підсумку кримінально-правова політика має забезпечити не лише невідворотність покарання виконавців, а й нейтралізацію каналів корупційних джерел (через довідки, рішення комісій, формальні підстави для відстрочення), що перетворюють ухилення від мобілізації на відтворювану, прибуткову та високостатусну протиправну діяльність.

Висновки до розділу 2

1 Установлено, що об'єктом корупційних та пов'язаних із корупцією кримінальних правопорушень необхідно вважати нормативно врегульований порядок суспільних відносин у сфері публічної служби та надання публічних послуг, який перебуває під охороною кримінального закону. Зазначений підхід обумовлює можливість комплексного сприйняття корупції як системної загрози не лише окремим публічним інститутам, а й функціонуванню правової системи

держави загалом, її управлінській легітимності та рівню суспільної довіри до органів публічної влади. Вчинення відповідних діянь призводить до делегітимізації державної інституційної структури, девальвації авторитету органів влади та дискредитації державної політики. В умовах активізації євроінтеграційного курсу України актуальності набуває формування сучасної кримінально-правової політики у сфері протидії корупції, що базується на науково обґрунтованому баченні об'єкта корупційного кп як пріоритетної соціальної цінності.

2 Констатовано, що проблематика системного розміщення корупційних і пов'язаних із корупцією кримінальних правопорушень у різних розділах КК України набуває значення в контексті потреби гармонізації національного законодавства з європейськими стандартами та забезпечення ефективної реалізації антикорупційної політики держави. Аналізування чинного кримінального законодавства свідчить про фрагментарність розміщення складів корупційних кп, що є наслідком історичного розвитку кримінального законодавства та прагнення законодавця відобразити багатогранність проявів корупційної діяльності. Такий розподіл свідчить не лише про міжгалузевий характер корупційних посягань, а й про брак системності щодо визначення правової природи корупційних кп. Це ускладнює практику їх кваліфікації, перешкоджає уніфікації підходів до правозастосування, а також створює проблеми в статистичному та кримінологічному аналізуванні корупційної злочинності.

3 Практика ЄСПЛ відіграє системоутворювальну роль у формуванні сучасної кримінально-правової політики України у сфері протидії корупції. Вона сприяє інституційному збалансуванню між ефективністю антикорупційного переслідування та додержанням фундаментальних прав людини, закріплених у Європейській конвенції з прав людини. Рішення ЄСПЛ, зокрема, у справі «Ситник проти України», мають прецедентне значення, оскільки конкретизують

стандарти справедливого суду, неупередженості правосуддя, пропорційності та презумпції невинуватості, що безпосередньо впливають на зміст і напрями розвитку національної антикорупційної політики. У контексті євроінтеграції практика ЄСПЛ виконує нормативно-коригувальну та гармонізаційну функції, забезпечуючи узгодження українського кримінального законодавства з європейськими принципами верховенства права, належного процесу та правової визначеності. Її імплементація сприяє зміщенню акцентів антикорупційної політики держави від суто каральних до превентивних і правозахисних механізмів, що враховують мотиваційну та етичну складові корупційної поведінки.

4 У межах цього розділу обґрунтовано необхідність подальшого вдосконалення класифікації суб'єктів корупційних кп як важливого напрямку розвитку кримінально-правової політики України в умовах євроінтеграції. Установлено, що раніше запропоновані класифікації відповідних суб'єктів потребують оптимізації за допомогою уточнення критеріїв віднесення осіб до окремих груп суб'єктів та розширення її суб'єктного складу. Запропоновано законодавчо конкретизувати поняття «осіб, прирівняних до уповноважених на виконання функцій держави або місцевого самоврядування», а також увести до кола суб'єктів корупційних правопорушень посадових осіб міжнародних організацій, учасників державно-приватного партнерства та представників політичних партій, які мають доступ до публічних ресурсів. Крім того, обґрунтовано доцільність запровадження диференціації кримінальної відповідальності залежно від рівня владних чи управлінських повноважень суб'єкта, що забезпечить пропорційність покарання ступеню суспільної небезпеки діяння та узгодженість національного законодавства з європейськими антикорупційними стандартами.

5 Інститут корпоративної відповідальності за корупційні кп має потенціал подальшого розвитку в системі кримінального права України як один із ключових

інструментів реалізації європейських стандартів доброчесності та прозорості в публічному й приватному секторах. Перспективи його еволюції визначаються необхідністю поглиблення інституційної відповідальності юридичних осіб за невиконання обов'язків щодо запобігання корупції й підвищення ефективності механізмів корпоративного контролю та внутрішнього аудиту. Подальший розвиток цього інституту потребує кодифікаційне уточнення правового статусу юридичної особи як суб'єкта кримінально-правового впливу, зокрема, розширенням переліку кп. Поряд із цим потребує вдосконалення процедурний механізм застосування заходів кримінально-правового характеру, зокрема, розробленням критеріїв оцінювання корпоративної вини з урахуванням принципів пропорційності та обґрунтованості санкцій. Крім того, доцільним є інтеграція системи внутрішнього контролю та корпоративної доброчесності юридичної особи, що може бути підставою для звільнення юридичної особи від кримінально-правових заходів.

6 У контексті вдосконалення кримінально-правової політики України у сфері протидії корупції в умовах поглиблення євроінтеграційних процесів визнання можливості існування корупційних проявів, учинених із необережності, не повинно автоматично зумовлювати їх криміналізацію, а свідчить про необхідність забезпечення раціонального балансу між кримінально-правовими та дисциплінарними засобами реагування. Це повністю узгоджується з європейськими принципами кримінальної політики, відповідно до яких кримінальне покарання розглядають як *ultima ratio* – крайній захід державного примусу, що має застосовуватися лише у випадках, коли інші правові механізми не гарантують належного рівня превенції. У межах гармонізації національного законодавства з *acquis* ЄС на особливу увагу заслуговує принцип пропорційності та індивідуалізації юридичної відповідальності, який потребує врахування суб'єктивної сторони правопорушення, мотивів і наслідків протиправної поведінки.

7 Сучасна корупційна злочинність в Україні в умовах воєнного стану набуває рис секторально спеціалізованих, організованих та багатосуб'єктних схем, інтегрованих у процедури публічних закупівель, розподілу гуманітарних і бюджетних ресурсів, оборонного забезпечення, медичних та енергетичних програм, а також у механізми надання відстрочень і перетину державного кордону. У цьому вимірі кримінально-правове оцінювання корупції виконує не лише карально-превентивну, а й системоутворювальну функцію, оскільки визначає спроможність держави гарантувати доброчесність публічної влади, захист публічних фінансів і стійкість інституцій у контексті євроінтеграції та узгодження правопорядку з правом ЄС. Моніторингові оцінки прогресу реформ засвідчують одночасне посилення нормативної бази й інституційних механізмів та збереження структурних уразливостей – кадрового дефіциту судової системи, процедурної непослідовності конституційного рекрутингу, нестабільності гарантій незалежності спеціалізованих антикорупційних інституцій і фрагментарності практичної імплементації стандартів, що прямо впливає на результативність проваджень щодо топкорупції. Пріоритетом у подальшому має стати якісне вдосконалення кримінально-правової політики: уніфікація та стабілізація понятійного апарату й методології кваліфікації складних корупційних моделей, підвищення стандартів доказування економічної та немайнової шкоди й неправомірної вигоди; посилення та процесуальна ефективність майнових заходів, забезпечення інституційної автономії органів розслідування та обвинувачення, формування сталої судової практики як необхідної умови реальної, а не декларативної, антикорупційної трансформації й досягнення інтеграційно-правової відповідності стандартам ЄС.

РОЗДІЛ 3

МЕХАНІЗМИ РЕАЛІЗАЦІЇ КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВОЇ ПОЛІТИКИ ПРОТИДІЇ КОРУПЦІЇ ТА НАПРЯМИ ЇЇ ВДОСКОНАЛЕННЯ В УМОВАХ ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ

3.1 Суб'єкти реалізації кримінально-правової політики у сфері протидії корупції

Протидія злочинним проявам традиційно посідає провідне місце серед основних функцій демократичної правової держави та є одним із визначальних напрямів реалізації кримінально-правової політики України. Корупційні кримінальні правопорушення становлять підвищену суспільну небезпеку, оскільки порушують ефективність публічного управління, підривають довіру суспільства до органів державної влади, стримують проведення інституційних і соціально-економічних реформ, а також негативно впливають на процеси європейської інтеграції України.

У цьому контексті особливої актуальності набуває поглиблений перегляд теоретичних засад і практичних механізмів формування та реалізації кримінально-правової політики у сфері протидії корупції. Важливу роль у цьому процесі відіграє інституційний механізм реалізації відповідної політики, що охоплює систему уповноважених органів і посадових осіб, наділених повноваженнями щодо виявлення, розслідування, запобігання корупційним правопорушенням та притягнення винних осіб до юридичної відповідальності.

Результативність кримінально-правової політики у сфері протидії корупції безпосередньо залежить від рівня координації та взаємодії між правоохоронними органами, органами прокуратури, судами й спеціалізованими антикорупційними інституціями [90, с. 551]. Саме узгоджена, системна й інституційно прозора діяльність зазначених суб'єктів створює передумови для ефективної протидії

корупційним проявам, забезпечення єдності правозастосовної практики та утвердження принципу верховенства права як базової цінності сучасної української держави.

У цьому підрозділі здійснене комплексне аналізування системи суб'єктів, уповноважених на реалізацію кримінально-правової політики у сфері протидії корупції в Україні з метою оцінювання результативності їх діяльності, виявлення нормативно-правових прогалин та інституційних обмежень, що негативно впливають на ефективність міжвідомчої взаємодії. Особливу увагу приділено з'ясуванню чинників, що ускладнюють координацію між відповідними органами, а також визначенню пріоритетних напрямів удосконалення кримінально-правового регулювання та організаційно-правових механізмів співпраці в умовах воєнного стану з урахуванням міжнародних антикорупційних стандартів і євроінтеграційних зобов'язань України. Формування науково виваженої класифікації суб'єктів реалізації кримінально-правової політики у сфері протидії корупції має істотне теоретичне, прикладне та методологічне значення для науки кримінального права. Така класифікація є інструментом систематизації інституційного механізму державного реагування на корупційні прояви, створює передумови для вдосконалення кримінального законодавства та сприяє підвищенню ефективності кримінально-правового захисту публічних інтересів [94, с. 642].

Класифікація системи суб'єктів реалізації кримінально-правової політики у сфері протидії корупції ґрунтується на виокремленні відповідних органів та інституцій залежно від обсягу їх повноважень, функціонального призначення, правового статусу й рівня залученості до процесів виявлення, розслідування, кримінального переслідування, попередження та запобігання корупційним кримінальним правопорушенням. Зокрема, доцільним убачається здійснення класифікації суб'єктів за такими критеріями: 1) функціональним призначенням;

2) рівнем спеціалізації; 3) інституційним статусом; 4) роллю у формуванні та реалізації кримінально-правової політики.

Використання зазначених критеріїв класифікації дає змогу здійснити системне оцінювання функціонування інституційного механізму протидії корупції в Україні, виявити наявні прогалини, дублювання повноважень, що знижують ефективність міжвідомчої координації. Доцільним є поглиблене дослідження функцій кожного із зазначених суб'єктів у межах запропонованої класифікаційної моделі.

З урахуванням функціональної ролі в механізмі реалізації кримінально-правової політики у сфері протидії корупції доцільно диференціювати відповідні суб'єкти за характером виконуваних ними завдань. У цьому контексті можуть бути виокремлені: 1) органи, що здійснюють виявлення та досудове розслідування корупційних кп; 2) суб'єкти, наділені повноваженнями з процесуального керівництва, підтримання публічного обвинувачення та здійснення наглядових функцій; 3) судові інституції, які забезпечують здійснення правосуддя у відповідній категорії справ; 4) органи, уповноважені на формування нормативно-правової бази та визначення державної антикорупційної політики, а також контрольні й аудиторські органи, діяльність яких спрямована на запобігання та виявлення корупційних ризиків.

У межах першої групи суб'єктів, відповідальних за виявлення та досудове розслідування корупційних кримінальних правопорушень, функціонують спеціалізовані й загальнодержавні правоохоронні органи. До них належать, зокрема, Національне антикорупційне бюро України як ключовий спеціалізований орган антикорупційної юрисдикції; підрозділи Національної поліції України, зокрема Департамент стратегічних розслідувань; Служба безпеки України – у межах наданої їй законом компетенції, а також Бюро економічної безпеки України, діяльність якого спрямована на протидію кримінальним правопорушенням у сфері економіки та публічних фінансів.

Національне антикорупційне бюро України [137] функціонує як спеціалізований правоохоронний інститут, наділений виключною предметною підслідністю щодо корупційних кп і кримінальних правопорушень, пов'язаних із корупцією, учинених особами, які займають особливо відповідальне становище у системі публічної влади. У межах реалізації кримінально-правової політики у сфері протидії корупції НАБУ виконує комплекс взаємозв'язаних функцій, що охоплюють ідентифікацію корупційних практик, їх процесуальну фіксацію, припинення протиправної діяльності, а також ініціювання механізмів кримінального переслідування з метою притягнення винних осіб до юридичної відповідальності. Поряд із безпосередньо правоохоронною складовою діяльністю Бюро має виразний аналітико-превентивний характер, що проявляється у виявленні системних корупційних детермінант, оцінюванні ризиків та напрацюванні пропозицій щодо корекції законодавчого регулювання і вдосконалення інституційних засад антикорупційної політики.

У структурі суб'єктів реалізації кримінально-правової політики у сфері протидії корупції важливе місце посідає Національна поліція України, зокрема, її спеціалізований підрозділ – Департамент стратегічних розслідувань [74], діяльність якого спрямована на виявлення, документування та нейтралізацію корупційних і пов'язаних із корупцією кп, зокрема, в діяльності органів державної влади та органів місцевого самоврядування. Реалізуючи покладені на нього повноваження, зазначений підрозділ здійснює оперативно-розшукову діяльність, забезпечує інформаційно-аналітичний супровід кримінальних проваджень, а також взаємодіє з органами досудового розслідування й прокуратури з метою формування належної доказової бази та забезпечення ефективного кримінального переслідування. Функціональне призначення Департаменту не обмежується репресивним сегментом, оскільки його діяльність передбачає превентивні заходи, спрямовані на виявлення та мінімізацію

корупційних ризиків, а також підготовку пропозицій щодо вдосконалення механізмів запобігання корупції.

Служба безпеки України [180], діючи в межах спеціальної компетенції, є суб'єктом реалізації кримінально-правової політики у сфері протидії корупції в аспекті забезпечення національної безпеки держави. Її діяльність зосереджена на виявленні, припиненні та розслідуванні корупційних кп, які за своїм характером або наслідками створюють загрозу обороноздатності, економічній стабільності чи суверенітету України. Пріоритетними сферами протидії корупції з боку СБУ є оборонно-промисловий комплекс, сектор державної безпеки, а також діяльність посадових осіб, пов'язана з доступом до державної таємниці або функціонуванням спеціальних правових режимів. Крім правоохоронної складової, СБУ здійснює контррозвідувальну, аналітичну та інформаційно-профілактичну діяльність, спрямовану на нейтралізацію системних корупційних загроз та посилення інституційної стійкості антикорупційної політики.

Бюро економічної безпеки України [59] є спеціалізованим органом, діяльність якого спрямована на забезпечення реалізації кримінально-правової політики у сфері протидії корупції, пов'язаній з економічними кп, насамперед у бюджетній, податковій, митній і фінансовій сферах. У межах визначених законом повноважень Бюро економічної безпеки України здійснює аналітичне опрацювання інформації про економічні процеси та фінансові операції, виявляє, документує та розслідує корупційні кримінальні правопорушення, які завдають шкоди економічній безпеці держави. Важливим елементом діяльності Бюро економічної безпеки України є формування пропозицій щодо усунення системних прогалин у правовому регулюванні, забезпечення міжвідомчої координації та підвищення ефективності механізмів запобігання й протидії корупції в економічній сфері як складової загальної стратегії фінансової безпеки держави.

До кола суб'єктів, наділених повноваженнями у сфері процесуального керівництва, підтримання публічного обвинувачення та здійснення наглядових функцій у справах про корупційні кп, доцільно віднести Спеціалізовану антикорупційну прокуратуру [144], а також Офіс Генерального прокурора – у частині реалізації функції загального нагляду. Спеціалізована антикорупційна прокуратура, функціонуючи як самостійний структурний підрозділ у системі органів прокуратури, відіграє визначальну роль у реалізації кримінально-правової політики держави у сфері протидії корупції. Її діяльність охоплює здійснення процесуального керівництва досудовим розслідуванням у кримінальних провадженнях, віднесених до підслідності Національного антикорупційного бюро України, підтримання публічного обвинувачення в судах, а також представництво інтересів держави у справах, пов'язаних із корупційними посяганнями. Крім того, САП виконує координаційну функцію щодо взаємодії правоохоронних органів у сфері протидії корупції, здійснює контроль за додержанням вимог законності під час досудового провадження та бере участь у підготовці пропозицій, спрямованих на вдосконалення антикорупційного законодавства.

Офіс Генерального прокурора в системі суб'єктів реалізації кримінально-правової політики у сфері протидії корупції забезпечує виконання функції загального нагляду за додержанням законів органами, що здійснюють діяльність з виявлення, розслідування та переслідування корупційних кримінальних правопорушень. У межах зазначених повноважень він координує діяльність правоохоронних органів, здійснює контроль за законністю процесуальних рішень у кримінальних провадженнях, а також забезпечує належний рівень ефективності процесуального керівництва. Важливими складовими діяльності Офісу Генерального прокурора є також узагальнення правозастосовної практики у сфері протидії корупції та формування концептуальних пропозицій щодо подальшого розвитку кримінального законодавства.

До судових органів, які обґрунтовано необхідно розглядати як суб'єктів протидії корупційним кримінальним правопорушенням, належать Вищий антикорупційний суд [62] та суди загальної юрисдикції. Зазначені судові інституції реалізують кримінально-правову політику держави за допомогою здійснення правосуддя у справах про корупційні кп, забезпечуючи додержання принципів законності, справедливості та невідворотності кримінальної відповідальності. Вищий антикорупційний суд як спеціалізований судовий орган здійснює розгляд кримінальних проваджень, віднесених до його предметної підсудності, зокрема, вирішує питання застосування запобіжних заходів, затвердження угод, розгляду обвинувальних актів та винесення вироків у справах щодо корупції на найвищому рівні публічної влади. Суди загальної юрисдикції також здійснюють розгляд інших категорій корупційних кп у межах визначеної законом компетенції, забезпечуючи єдність судової практики та реалізацію основоположних засад кримінального судочинства.

Серед суб'єктів правотворчої діяльності та формування державної політики, чия діяльність безпосередньо або опосередковано спрямована на протидію корупційним кп, особливе місце займають ВР України, зокрема, її профільний комітет із питань правоохоронної діяльності [103], Міністерство юстиції України та Міністерство внутрішніх справ України. ВР України визначає нормативні засади кримінально-правової політики у сфері протидії корупції ухваленням законів та внесенням змін до кримінального законодавства, тоді як Міністерство юстиції України [128] забезпечує правову експертизу та супровід відповідних нормативно-правових актів. Міністерство внутрішніх справ України [127] у межах формування та реалізації державної політики визначає стратегічні орієнтири протидії корупції в підпорядкованих органах і забезпечує реалізацію політичного курсу держави у цій сфері.

Верховна Рада України, здійснюючи повноваження єдиного органу законодавчої влади, посідає визначальне місце в системі суб'єктів формування та

реалізації кримінально-правової політики у сфері протидії корупції. Саме на рівні парламенту закладаються нормативні основи кримінальної відповідальності за корупційні кп, визначаються межі криміналізації відповідних діянь та формуються правові механізми їх запобігання. Вагому роль у цьому процесі відіграє профільний Комітет ВР України з питань правоохоронної діяльності, який забезпечує підготовку та опрацювання законопроектів у сфері кримінального й кримінального процесуального права, здійснює правову експертизу відповідних нормативно-правових актів, а також реалізує парламентський контроль за діяльністю правоохоронних і спеціалізованих антикорупційних органів. Крім того, ВР України бере участь у визначенні стратегічних пріоритетів державної антикорупційної політики за допомогою затвердження відповідних програмних документів і стратегій, а також забезпечує механізми політичної відповідальності органів, уповноважених на протидію корупції.

Міністерство юстиції України та Міністерство внутрішніх справ України, діючи як центральні органи виконавчої влади, є важливими суб'єктами реалізації кримінально-правової політики у сфері протидії корупції, передусім у площині розроблення та впровадження державного політичного курсу у відповідній сфері. Міністерство юстиції України здійснює нормативно-правове забезпечення антикорупційної діяльності, координує виконання міжнародно-правових зобов'язань України у сфері боротьби з корупцією, забезпечує функціонування Єдиного державного реєстру осіб, які вчинили корупційні або пов'язані з корупцією правопорушення, а також бере участь у формуванні та реалізації загальнодержавної антикорупційної стратегії. Міністерство внутрішніх справ України також реалізує державну політику у сфері забезпечення правопорядку, здійснює організаційне, кадрове та нормативне забезпечення діяльності підпорядкованих органів, зокрема Національної поліції України, у частині

виявлення, попередження та припинення корупційних кп, а також залучається до розроблення й упровадження державних програм у сфері протидії корупції.

До кола суб'єктів контрольного й аудиторського спрямувань, діяльність яких має істотне значення для протидії корупції, належать Національне агентство з питань запобігання корупції [134], Рахункова палата [173] та Державна аудиторська служба України [75]. Зазначені інституції відіграють важливу роль у забезпеченні превентивної, наглядової та аналітичної складових антикорупційної політики держави, створюючи підґрунтя для ефективної реалізації кримінально-правових механізмів реагування на корупційні прояви.

Національне агентство з питань запобігання корупції (НАЗК) функціонує як центральний орган виконавчої влади зі спеціальним статусом, уповноважений на формування та реалізацію державної антикорупційної політики в превентивному вимірі. У межах наданої компетенції НАЗК здійснює контроль за додержанням вимог антикорупційного законодавства, проводить перевірки декларацій осіб, уповноважених на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, виявляє та врегульовує конфлікти інтересів, а також застосовує передбачені законом заходи реагування у формі обов'язкових для виконання приписів. Результати діяльності НАЗК періодично створюють підстави для ініціювання заходів юридичної, зокрема кримінальної, відповідальності.

Рахункова палата, здійснюючи функції органу зовнішнього державного фінансового контролю, забезпечує нагляд за законністю та ефективністю використання коштів Державного бюджету України. У процесі реалізації своїх повноважень вона виявляє порушення у сфері управління публічними фінансами, що свідчать про наявність системних корупційних ризиків або зловживань, та формує відповідні висновки й рекомендації, які можуть бути використані правоохоронними органами під час оцінювання наявності ознак корупційних кримінальних правопорушень.

Державна аудиторська служба України здійснює внутрішній державний фінансовий контроль та аудит у сфері публічних фінансів, спрямований на виявлення фактів порушення бюджетного законодавства, неефективного, нецільового або незаконного використання державних ресурсів. Матеріали перевірок та аудитів Держаудитслужби в разі встановлення ознак корупційних зловживань передаються до компетентних правоохоронних органів для подальшого правового оцінювання та реагування в межах кримінального провадження.

Отже, діяльність зазначених органів забезпечує системну аналітичну та контрольну підтримку кримінально-правової політики у сфері запобігання й виявлення корупції, доповнюючи репресивні механізми превентивними та наглядовими інструментами й сприяючи комплексному характеру державної антикорупційної стратегії.

З огляду на ступінь спеціалізації в механізмі реалізації кримінально-правової політики у сфері протидії корупції в Україні доцільно розмежовувати суб'єктів, для яких антикорупційна діяльність становить основний, профільний напрям функціонування, та органи, що здійснюють протидію корупції в межах загальної правоохоронної або контрольної компетенції. *До першої групи* належать спеціалізовані антикорупційні інституції, створені виключно з метою запобігання, виявлення, розслідування й судового розгляду корупційних кримінальних правопорушень, зокрема, НАБУ, САП, НАЗК та Вищий антикорупційний суд. *Другу групу* становлять органи загальної юрисдикції та контролю, що реалізують антикорупційні функції поряд з іншими завданнями, зокрема, Національна поліція України, СБУ України, БЕБ України, органи прокуратури та суди загальної юрисдикції.

За інституційною природою та місцем у системі органів державної влади суб'єкти протидії корупції можуть бути класифіковані залежно від належності до певної гілки влади або конституційного статусу. У цьому аспекті доцільно

виокремлювати органи виконавчої влади, до яких належать НАБУ, НАЗК, БЕБ України, Національна поліція та СБУ України; органи судової влади, представлені Вищим антикорупційним судом та судами загальної юрисдикції; органи прокуратури, зокрема, Спеціалізовану антикорупційну прокуратуру та Офіс Генерального прокурора, а також конституційні органи правотворчого й контрольного характеру, серед яких особливе місце посідають ВР України, Президент України та Рахункова палата.

З урахуванням ролі у формуванні та практичній реалізації кримінально-правової політики у сфері протидії корупції доцільно розмежовувати суб'єктів стратегічного та операційного рівнів. До суб'єктів формування кримінально-правової політики потрібно віднести органи, уповноважені на визначення нормативних і концептуальних засад антикорупційного курсу держави, зокрема, ВР України, Президента України, Конституційний Суд України та Міністерство юстиції України. Водночас суб'єкти реалізації кримінально-правової політики забезпечують безпосереднє застосування кримінально-правових норм та антикорупційних механізмів на практиці; до них належать НАБУ, САП, НАЗК, ВАКС, Національна поліція України, Служба безпеки України, Бюро економічної безпеки України та Офіс Генерального прокурора.

В умовах повномасштабної збройної агресії проти України, що поєднується з інтенсивним просуванням євроінтеграційного курсу, результативність функціонування антикорупційних інституцій дедалі більше залежить від рівня інституційної узгодженості, чіткого розмежування повноважень і належної координації між суб'єктами, уповноваженими на реалізацію кримінально-правової політики у сфері протидії корупції. Запропонована багатокритеріальна класифікація таких суб'єктів – за функціональним призначенням, ступенем спеціалізації, інституційним статусом і роллю у формуванні та реалізації антикорупційної політики – створює методологічну основу для комплексного

аналізування їх взаємодії, виявлення структурних дисфункцій і визначення напрямів удосконалення інституційного механізму протидії корупції.

До найбільш проблемних аспектів функціонування зазначеної системи належить дублювання повноважень між окремими правоохоронними органами, зокрема, НАБУ, Службою безпеки України, Бюро економічної безпеки України та Національною поліцією України, що ускладнює чіткий розподіл юрисдикції, породжує конфлікти компетенції й негативно впливає на ефективність кримінально-правового реагування на корупційні кримінальні правопорушення. Брак єдиного координаційного центру, спроможного забезпечити оперативний обмін інформацією, узгодження аналітичних матеріалів і стратегічну взаємодію між ключовими антикорупційними суб'єктами, є істотною організаційно-правовою прогалиною, що набуває особливої гостроти в умовах воєнного стану. Саме в цей період значна частина ресурсів безпекового сектору спрямовується на забезпечення оборонних потреб, тоді як ризики корупції у сфері оборонних закупівель, розподілу гуманітарної допомоги та управління публічними фінансами істотно зростають.

У контексті європейської інтеграції додатковим викликом є невідповідність національної практики координації діяльності антикорупційних органів стандартам належного врядування (*good governance*), що становлять складову *acquis communautaire*, а також рекомендаціям GRECO та Європейської комісії. Забезпечення ефективного функціонування антикорупційного інституційного механізму включно з реальними гарантіями незалежності спеціалізованих органів, прозорістю їх діяльності та налагодженою взаємодією з іншими інституціями публічної влади є однією з ключових передумов набуття Україною повноправного членства в ЄС. У цьому контексті обґрунтованою є позиція М. А. Аніщенка, згідно з якою імплементація норм міжнародного права у сфері протидії корупції становить важливу складову формування глобального антикорупційного порядку [50, с. 145].

З огляду на результати проведеного аналізування обґрунтовується доцільність запровадження комплексу взаємозв'язаних заходів, спрямованих на підвищення узгодженості та результативності діяльності антикорупційних інституцій. **Насамперед виникає потреба інституційного оформлення постійного координаційного механізму або міжвідомчого формату співпраці, наділеного повноваженнями у сфері стратегічного планування, функціонального розмежування компетенцій та забезпечення системної взаємодії між усіма суб'єктами антикорупційної політики. Такий координаційний центр доцільно інтегрувати в організаційну структуру Офісу Генерального прокурора або функціонально пов'язати з діяльністю Національної ради з питань антикорупційної політики.**

Окремого значення набуває необхідність уніфікації підходів до аналітичного забезпечення діяльності у сфері запобігання та протидії корупції, що передбачає створення єдиного антикорупційного аналітичного осередку. Його завданнями мають стати акумулювання, систематизація, комплексне опрацювання й поширення інформації, отриманої від Національного агентства з питань запобігання корупції, Державної аудиторської служби України, Рахункової палати, Національного антикорупційного бюро України та Спеціалізованої антикорупційної прокуратури. Такий підхід сприяв би забезпеченню цілісного бачення корупційних ризиків і підвищенню обґрунтованості управлінських та процесуальних рішень.

Водночас нагальною є потреба нормативного усунення перетинів компетенцій і прогалів у правовому регулюванні передусім розмежуванням юрисдикцій між НАБУ, Бюро економічної безпеки України, СБУ України та Національною поліцією України з особливим акцентом на кп у сфері економічної й службової корупції. В умовах активного впровадження цифрових технологій особливої актуальності набуває питання інституційної та процесуальної цифровізації антикорупційної діяльності, що має передбачати створення

інтегрованих інформаційних ресурсів, запровадження електронного документообігу та використання міжвідомчих систем управління кримінальними провадженнями.

Крім того, доцільним є впровадження механізму регулярного незалежного оцінювання ефективності діяльності антикорупційних органів із застосуванням європейських стандартів аудиту, що враховували б не лише кількісні показники, а й якісні критерії результативності, зокрема, інституційну спроможність, додержання процесуальних гарантій і рівень суспільної довіри. Реалізація таких підходів сприятиме підвищенню якості антикорупційної діяльності та її відповідності принципам належного врядування.

Загалом системний аналіз суб'єктного складу кримінально-правової політики у сфері протидії корупції дає змогу не лише комплексно оцінити функціональне навантаження кожної інституції, а й виявити критичні вузли інституційної взаємодії, що потребують удосконалення з урахуванням умов воєнного стану та стратегічної орієнтації України на інтеграцію до ЄС.

Протидія злочинності традиційно належить до базових функцій держави та є одним із ключових напрямів реалізації кримінального права України. В умовах глибокої трансформації суспільних відносин особливо небезпечними є корупційні кримінальні правопорушення, що дестабілізують процеси реформування, підривають довіру до інститутів публічної влади та істотно ускладнюють реалізацію євроінтеграційного курсу держави. Зазначені обставини об'єктивно зумовлюють необхідність переосмислення підходів до формування кримінально-правової політики та вдосконалення механізмів її практичної імплементації.

Проведене аналізування інституційного механізму реалізації кримінально-правової політики у сфері протидії корупції дало змогу виявити низку системних проблем, серед яких ключовими залишаються дублювання повноважень між окремими правоохоронними органами, брак чіткого нормативного розмежування

юрисдикцій та дефіцит ефективних координаційних інструментів. Такий стан негативно впливає на рівень міжвідомчої взаємодії, знижує оперативність і результативність реагування на корупційні кримінальні правопорушення та ускладнює правозастосовну практику.

У цьому контексті підвищення інституційної спроможності антикорупційних органів, прозорості їх діяльності та ефективності взаємодії набуває визначального значення як для належного функціонування системи протидії корупції в умовах воєнного стану, так і для приведення її у відповідність до стандартів ЄС. Запропоновані стратегічні напрями вдосконалення – створення єдиного координаційного механізму, уніфікація аналітичної діяльності, нормативне розмежування компетенцій, цифровізація міжвідомчої взаємодії й упровадження незалежного аудиту ефективності антикорупційних інституцій – формують концептуальну основу для побудови цілісної, узгодженої та дієвої системи протидії корупційним кримінальним правопорушенням в Україні.

У системі суб'єктів реалізації кримінально-правової політики у сфері протидії корупції КСУ обіймає особливе місце як самостійний суб'єкт, діяльність якого має визначальний вплив на формування змісту та меж кримінально-правового реагування на корупційні кп. Реалізуючи свої конституційні повноваження щодо контролю за відповідністю законів та інших нормативно-правових актів Конституції України, КСУ безпосередньо впливає на процес криміналізації та рекриміналізації корупційних діянь, а також на визначення допустимих стандартів кримінальної відповідальності. Практика КСУ виконує функцію конституційного коректора кримінально-правової політики, забезпечуючи імплементацію стандартів ЄСПЛ та Венеційської комісії [32; 34; 33] в національне кримінальне законодавство України.

Стандарти Венеційської комісії у сфері протидії корупції через систему висновків, рекомендацій і правових позицій, вироблених у межах оцінювання національного законодавства держав-членів Ради Європи, зокрема України,

ґрунтуються на принципах верховенства права, правової визначеності, пропорційності юридичної відповідальності, інституційної незалежності органів правосуддя та ефективності механізмів публічної підзвітності. У сфері протидії корупції Венеційська комісія послідовно наголошує на неприпустимості надмірної криміналізації, необхідності чіткого й передбачуваного формулювання кримінально-правових заборон, а також на забезпеченні балансу між публічним інтересом у боротьбі з корупцією та захистом основоположних прав і свобод людини. Особливе значення в цьому контексті мають рекомендації Венеційської комісії щодо інституційної архітектури антикорупційної системи, що передбачають наявність спеціалізованих органів, наділених чітко визначеними повноваженнями, процесуальною автономією та гарантіями незалежності від політичного впливу. Водночас ефективність таких органів розглядається Комісією в нерозривному зв'язку з незалежністю судової влади, прозорістю процедур добору суддів і прокурорів, а також дієвістю механізмів конституційного контролю. У своїх висновках щодо України Венеційська комісія неодноразово підкреслювала, що саме узгодженість кримінального законодавства з практикою Європейського суду з прав людини й стабільність конституційних гарантій є визначальними чинниками реальної, а не декларативної протидії корупції.

Імплементація стандартів Венеційської комісії має для України принципове значення в контексті європейської інтеграції, оскільки боротьба з корупцією є складовою так званих «копенгагенських критеріїв» та ключовим елементом оцінювання стану верховенства права в державі-кандидаті на членство в ЄС. Відповідність національного кримінального законодавства цим стандартам розглядається європейськими інституціями як передумова довіри до правової системи держави, ефективності використання міжнародної фінансової допомоги, стабільності інвестиційного клімату та здатності забезпечувати належний захист публічних фінансів. У цьому сенсі стандарти Венеційської комісії відіграють роль

нормативно-ціннісного орієнтира, що спрямовує розвиток кримінально-правової політики України у сфері протидії корупції в руслі європейської правової традиції та забезпечує поступову інтеграцію національної правової системи до правового простору ЄС.

Водночас саме через рішення КСУ міжнародні антикорупційні стандарти трансформуються у внутрішньодержавні правові орієнтири, обов'язкові для законодавця, органів досудового розслідування, прокуратури, судів та спеціалізованих антикорупційних інституцій. У цьому контексті КСУ є не лише гарантом верховенства Конституції, а й активним суб'єктом формування кримінально-правової політики у сфері протидії корупції, що визначає межі допустимого кримінально-правового втручання, забезпечує додержання принципів правової визначеності, пропорційності та презумпції невинуватості, а також сприяє узгодженню діяльності інших суб'єктів протидії корупції з конституційними та міжнародно-правовими стандартами. Розглянемо, як саме практика КСУ впливала на оптимізацію кримінального законодавства у сфері протидії корупції.

Показовим у цьому контексті є Рішення КСУ від 26 лютого 2019 року № 1-р/2019 у справі щодо конституційності статті 368² КК України [176], в якій передбачається кримінальна відповідальність за незаконне збагачення. У зазначеному рішенні Суд дійшов висновку про неконституційність відповідної норми через її невідповідність принципам презумпції невинуватості та правової визначеності, а також через фактичне запровадження елементів об'єктивного інкримінування. Така позиція КСУ України кореспондує з усталеною практикою ЄСПЛ щодо неприпустимості перекладення тягаря доказування на особу в кримінальному провадженні та стала нормативною передумовою для подальшої рекриміналізації незаконного збагачення з урахуванням європейських стандартів. Йдеться про декриміналізацію ст. 368² КК України та рекриміналізацію ст. 368⁵ КК України «Незаконне збагачення».

Подальший розвиток зазначених підходів відображений у Рішенні КСУ від 27 жовтня 2020 року № 13-р/2020 [177], яким було визнано неконституційними окремі положення антикорупційного законодавства, зокрема, ст. 366¹ КК України щодо декларування недостовірної інформації. У цьому рішенні Суд акцентував на необхідності додержання принципу пропорційності кримінальної відповідальності та вимог правової визначеності, що узгоджується з рекомендаціями Венеційської комісії щодо недопущення надмірної криміналізації формальних правопорушень у сфері публічної служби.

Значення для імплементації стандартів ЄСПЛ має також Рішення КСУ від 4 грудня 2018 року № 11-р/2018 [174], у якому Суд підкреслив, що кримінально-правові норми повинні бути сформульовані з достатнім ступенем чіткості та передбачуваності, щоб особа могла усвідомлювати правові наслідки своєї поведінки. Такий підхід безпосередньо відповідає критеріям *foreseeability* та *legal certainty*, послідовно застосовуваним ЄСПЛ під час оцінювання якості кримінального закону.

На окрему увагу заслуговує Рішення КСУ від 5 червня 2019 року № 4-р(II)/2019 [175], у якому було розвинено доктринальний підхід до визначення допустимих меж кримінально-правового втручання у сферу публічних інтересів. Суд наголосив на ролі кримінального права як засобу *ultima ratio*, що має застосовуватися виключно у випадках, коли інші правові механізми є недостатніми для досягнення легітимної мети. Така позиція узгоджується з рекомендаціями Венеційської комісії щодо обмеженого та пропорційного використання кримінальної репресії у сфері протидії корупції.

Аналізування рішень КСУ від 26.02.2019 р. № 1-р/2019, 27.10.2020 р. № 13-р/2020, 04.12.2018 р. № 11-р/2018 та 05.06.2019 р. № 4-р(II)/2019 свідчить, що імплементація стандартів ЄСПЛ та Венеційської комісії у сфері протидії корупції в Україні здійснюється за допомогою конституційно орієнтованого тлумачення кримінально-правових норм, спрямованого на забезпечення правової

визначеності, пропорційності кримінальної відповідальності та додержання презумпції невинуватості як фундаментальних засад кримінального права. Структурована таблиця корупційних кп в Україні з акцентом на динаміку розвитку антикорупційних кримінально-правових норм у період із 2019–2024 рр. наведена в додатку Ж.

3.2 Сучасні детермінанти корупційних кримінальних правопорушень

У межах цього підрозділу аналізуються детермінанти корупційних кп з урахуванням специфіки їх формування в умовах дії правового режиму воєнного стану в Україні. Особлива увага приділена тим факторам, які посилюють корупційні ризики в період специфічних правових і соціально-економічних обставин, а також їх впливу на ефективність реалізації кримінально-правової політики. Дослідження зазначених детермінант здійснюється через призму євроінтеграційних прагнень України, що зумовлює необхідність узгодження національних підходів до протидії корупції зі стандартами ЄС, Ради Європи та практикою ЄСПЛ.

У сучасних умовах на особливу наукову увагу заслуговує дослідження чинників, що зумовлюють виникнення та відтворення корупційних кп. Таке аналізування має охоплювати не лише їх класифікацію, а й з'ясування закономірностей формування корупційних практик у контексті трансформаційних процесів, зокрема, змін у політичній системі, динаміки соціально-економічних відносин та реалізації євроінтеграційного курсу України. Комплексне осмислення зазначених детермінант створює передумови для поглиблення теоретичних уявлень про природу корупції та формування науково обґрунтованих підходів до вдосконалення кримінально-правових механізмів протидії їй.

Проблематика корупційних кп і пошуку ефективних засобів їх запобігання та протидії вже неодноразово ставала предметом дослідження вітчизняних науковців. Так, А. С. Політова, аналізуючи офіційні статистичні показники у сфері виявлення корупційних правопорушень, звертає увагу на те, що вони переважно відображають інтенсивність діяльності таких інституцій, як НАЗК, НАБУ, органи прокуратури та Національна поліція, у частині фіксації відповідних правопорушень, проте не дають вичерпного уявлення про реальний масштаб ужитих заходів і їх результативність щодо подолання корупції [149, с. 149].

Так, М. М. Давидова та Ю. М. Коцюбинська, досліджуючи передумови поширення корупції, звертали увагу на надмірну зарегульованість окремих сфер суспільних відносин, що проявляється в значній кількості дозвільних процедур, ліцензійних вимог і заборон на здійснення окремих видів діяльності, які створюють сприятливе підґрунтя для зловживань дискреційними повноваженнями посадових осіб [72, с. 226]. У такому контексті корупція постає як наслідок не лише індивідуальної поведінки, а й структурних недоліків адміністративно-правового регулювання. Н. А. Никифорова у своїх працях пропонує комплексний підхід до аналізування детермінації корупційних кримінальних правопорушень, виокремлюючи соціально-економічні, суспільно-політичні, організаційно-управлінські, правові, культурно-психологічні та техніко-організаційні чинники, що в сукупності формують сприятливе середовище для виникнення й відтворення корупційних практик [140, с. 318]. Така багатовимірна класифікація дає змогу розглядати корупцію як системне явище, зумовлене взаємодією різномірних факторів, а не як ізольований прояв девіантної поведінки окремих осіб. М. Ю. Шуп'яна, аналізуючи соціальні аспекти корупційної злочинності, наголошує на високому рівні толерантності суспільства до корупційних практик, що відображено в поширеному сприйнятті корупції як звичного або навіть неминучого механізму отримання матеріальних чи нематеріальних благ [197, с. 161]. Таке сприйняття, на думку науковиці, сприяє

зростанню латентності корупційних кп і формуванню стійких уявлень про допустимість корупційної поведінки, що істотно ускладнює реалізацію превентивних і репресивних заходів. А. В. Мовчан також обґрунтовує тезу про те, що наявні форми корупції, а також імовірність появи нових її різновидів обумовлені широким спектром як об'єктивних, так і суб'єктивних чинників, актуальність яких особливо посилюється в періоди глибоких політичних та соціально-економічних трансформацій [129, с. 117]. За таких умов нестабільність інституцій, зміна правил регулювання та зростання дискреції посадових осіб створюють додаткові корупційні ризики. Водночас аналізування наукових напрацювань свідчить, що проблема детермінації корупційних кп у контексті дії правового режиму воєнного стану залишається недостатньо дослідженою. Надзвичайні умови функціонування держави, зумовлені воєнними загрозами, супроводжуються концентрацією управлінських повноважень, спрощенням процедур, обмеженням контролю та перерозподілом значних фінансових і матеріальних ресурсів, що істотно змінює конфігурацію корупційних ризиків. Це також об'єктивно зумовлює потребу в проведенні комплексного наукового аналізування детермінант корупційних кп з урахуванням специфіки правового режиму воєнного стану та сучасних євроінтеграційних орієнтирів України.

На сучасному етапі розвитку української державності протидія корупції трансформується з окремого напрямку діяльності уповноважених суб'єктів у комплексний системний імператив, що зумовлює характер і динаміку глибинних інституційних, правових та соціально-економічних перетворень. Рівень ефективності реалізації антикорупційної політики набуває визначального значення для формування спроможної публічної влади, утвердження принципу верховенства права та забезпечення сталості демократичних інститутів. Водночас саме результативність протидії корупції є одним із ключових критеріїв оцінювання відповідності України європейським стандартам належного врядування та правової держави, що безпосередньо впливає на визначення її ролі

й перспектив у європейському правовому просторі, зокрема, в контексті інтеграції до ЄС [95, с. 122].

Формування злочинної мотивації конкретної особи в процесі вчинення кримінального правопорушення зумовлюється сукупністю детермінант злочинності, що впливають на вибір протиправної моделі поведінки. Корупційна злочинність як окремий різновид кримінально караної поведінки також характеризується наявністю специфічних причин та умов, що визначають її виникнення, поширення й відтворення. Такі детермінанти формуються в різних сферах суспільного життя, зокрема, в економічній, політичній, ідеологічній, правовій, морально-психологічній та сімейно-побутовій, які за певних соціальних і правових обставин здатні істотно впливати на рівень і структуру злочинності. У науковій літературі детермінацію злочинності розглядають як складну систему взаємозв'язків і взаємодій між явищами, процесами, станами та подіями суспільного розвитку, які безпосередньо або опосередковано породжують злочинність чи створюють умови для її існування. Так, Б. М. Головкін визначає детермінацію злочинності як сукупність причинно-наслідкових і функціональних зв'язків між соціальними явищами, що обумовлюють виникнення та відтворення кримінально протиправної поведінки [67, с. 275].

На нашу думку, детермінанти корупційних кп, що формуються в умовах дії правового режиму воєнного стану в Україні, мають комплексний і багаторівневий характер. Їх специфіка зумовлена поєднанням традиційних факторів корупційної злочинності з новими викликами, спричиненими збройною агресією проти України, зміною механізмів публічного управління та концентрацією значних матеріальних і фінансових ресурсів у розпорядженні держави. За таких умов виникають додаткові ризики корупційних зловживань, що потребують окремого наукового осмислення.

Насамперед доцільно звернути увагу на інституційну нестабільність та розширення дискреційних повноважень посадових осіб. Запровадження воєнного

стану об'єктивно зумовлює наділення органів державної влади та місцевого самоврядування додатковими управлінськими повноваженнями у сферах оборони, мобілізації, розподілу гуманітарної допомоги, бюджетних і матеріальних ресурсів. Водночас недостатня врегульованість процедур контролю за реалізацією таких повноважень створює сприятливі умови для зловживань службовим становищем, зокрема, пов'язаних з одержанням неправомірної вигоди. На окрему увагу заслуговує також послаблення механізмів зовнішнього та громадського контролю, що є характерним для періоду дії воєнного стану. Обмеження доступу до публічної інформації, тимчасове припинення або відтермінування обов'язку подання електронних декларацій, звуження можливостей інституційної участі громадянського суспільства у здійсненні контролю за діяльністю органів влади негативно впливають на ефективність антикорупційних запобіжників. У сукупності ці чинники підвищують рівень латентності корупційних кп та ускладнюють їх своєчасне виявлення й належну кримінально-правову реакцію.

До кола детермінант корупційних кп, безпосередньо зумовлених дією правового режиму воєнного стану в Україні, доцільно віднести *підвищену корупціогенність процедур публічних закупівель у сфері оборони та безпеки*. Надзвичайні умови функціонування держави, пов'язані з істотним зростанням обсягів матеріально-технічного забезпечення ЗСУ, інтенсифікацією логістичних процесів і терміновістю укладення контрактів, об'єктивно підвищують навантаження на відповідні управлінські та фінансові механізми. Через брак належних інструментів контролю й прозорості це створює сприятливе середовище для реалізації корупційних практик, зокрема, зловживанням дискреційними повноваженнями, маніпулюванням процедурами закупівель та нецільовим використанням бюджетних коштів.

Істотним чинником, що посилює корупційні ризики в період воєнного стану, є економічна вразливість як широких верств населення, так і осіб,

наділених владними чи управлінськими повноваженнями. Зниження рівня доходів, втрата стабільних джерел існування, знищення або пошкодження майна внаслідок бойових дій, а також загальна економічна невизначеність формують сприятливе підґрунтя для виникнення корупційних мотивів. У таких умовах корупційні прояви набувають особливої поширеності на побутовому рівні, зокрема, у процесах мобілізації, наданні гуманітарної допомоги, вирішенні питань перетину державного кордону особами призовного віку й доступу до соціальних та адміністративних послуг.

На окрему увагу заслуговує проблема нормативної невизначеності та фрагментарності правового регулювання окремих суспільних відносин у період дії правового режиму воєнного стану. Брак вичерпно сформульованих та узгоджених правових алгоритмів щодо управління націоналізованим майном, функціонування військової логістики, використання об'єктів критичної інфраструктури та розподілу матеріальних ресурсів створює простір для зловживань службовим становищем і корупційних правопорушень. Неврегульованість таких процедур у поєднанні з розширеною дискрецією посадових осіб істотно підвищує ризик ухвалення свавільних рішень.

До системи чинників, що сприяють детермінації корупційної злочинності, необхідно також віднести *зниження інституційної спроможності антикорупційних органів у період воєнного стану*. Це проявляється, зокрема, у впливі політичної кон'юнктури на їх діяльність, кадровій нестабільності, істотному зростанні функціонального навантаження та обмеженні фінансових і матеріально-технічних ресурсів. Такі обставини негативно позначаються на ефективності функціонування ключових антикорупційних інституцій, зокрема, НАБУ, НАЗК та ВАКС, знижуючи їх спроможність своєчасно виявляти, розслідувати та запобігати корупційним кп. Водночас *збереження елементів так званої «корупційної культури»* на рівні управлінської та політичної еліти суспільства також є однією з ключових детермінант корупційної злочинності. Про

це свідчить наявність толерантного ставлення до корупційних практик у владних структурах, що нерідко супроводжується уникненням реальної юридичної відповідальності або застосуванням формальних, символічних санкцій до посадових осіб. Така практика формує атмосферу безкарності, підриває принцип невідворотності покарання та сприяє відтворенню корупційних моделей поведінки.

Отже, в умовах дії правового режиму воєнного стану корупційні кп зумовлюються одночасною дією зовнішніх факторів – збройної агресії, надзвичайного розширення владних повноважень і концентрації ресурсів – та внутрішніх чинників, серед яких інституційна слабкість, правова невизначеність і стійкі соціокультурні установки. Така детермінація потребує комплексного та системного переосмислення наявних механізмів протидії корупції.

З метою мінімізації зазначених детермінант корупційних кп у період воєнного стану, а також для посилення позицій України в міжнародних рейтингах сприйняття корупції (зокрема, Corruption Perceptions Index), забезпечення виконання Копенгагенських критеріїв та реалізації стратегічного курсу на європейську інтеграцію доцільно впровадити комплекс стратегічно орієнтованих заходів міждисциплінарного характеру. *Насамперед ідеться про посилення інституційної спроможності антикорупційної інфраструктури за допомогою забезпечення кадрової стабільності, належного фінансування та реальної незалежності таких органів, як НАБУ, НАЗК, Спеціалізована антикорупційна прокуратура та Вищий антикорупційний суд.* Важливим є також налагодження ефективної координації між зазначеними інституціями з метою усунення дублювання повноважень і мінімізації політичного впливу. Окрему увагу потрібно приділити оновленню й уніфікації антикорупційного законодавства з урахуванням стандартів ЄС, практики ЄСПЛ та рекомендацій міжнародних антикорупційних інституцій.

Імплементація положень *acquis communautaire* у сфері протидії корупції не може обмежуватися формальним відтворенням європейських стандартів у національному законодавстві, а має здійснюватися за допомогою їх реального втілення в практику публічного управління. Йдеться, зокрема, про впровадження прозорих і підзвітних адміністративних процедур, розвиток механізмів електронного врядування, розширення доступу до відкритих даних, а також забезпечення повноцінного функціонування системи фінансового контролю включно з обов'язковим і всеохопним декларуванням активів та інтересів осіб, уповноважених на виконання функцій держави. Саме практична реалізація цих інструментів дає змогу трансформувати антикорупційні стандарти ЄС. Вагоме значення в цьому контексті має подальше вдосконалення механізмів кримінально-правового реагування на корупційні кримінальні правопорушення. *Зокрема, постає потреба в законодавчому врегулюванні проблеми строків давності у справах, що перебувають на розгляді ВАКС, з урахуванням складності таких проваджень і їх суспільної значущості. Окремого опрацювання потребує також інститут застосування заходів кримінально-правового характеру до юридичних осіб за вчинення корупційних правопорушень, що має відповідати європейським підходам до корпоративної відповідальності та забезпечувати ефективне запобігання використанню юридичних осіб як інструменту корупційних схем.*

В умовах дії правового режиму воєнного стану пріоритетним напрямом антикорупційної політики має стати посилення контролю за використанням публічних ресурсів у сферах оборони, мобілізації, державних закупівель і надання гуманітарної допомоги. Запровадження системного та безперервного моніторингу процедур публічних закупівель, забезпечення відкритості інформації про кінцевих бенефіціарних власників, а також використання цифрових інструментів контролю здатні істотно знизити ризики зловживань у зазначених секторах, що є стратегічно важливими для національної безпеки.

Окремим і водночас довгостроковим завданням у процесі мінімізації детермінант корупційної злочинності має стати подолання так званої «корупційної культури», що виявляється в стійкій толерантності до зловживань владою та вибіркового застосуванні відповідальності. Реалізація цього завдання потребує комплексних заходів, зокрема, розвитку антикорупційної просвіти, формування стандартів етичної поведінки на публічній службі, реформування системи освіти (зокрема, юридичної), а також посилення дисциплінарної відповідальності за порушення вимог антикорупційного законодавства. Важливу роль у цьому процесі відіграє також активізація громадського та міжнародного контролю, зокрема, через інституалізацію діяльності громадських рад, проведення незалежних аудитів, залучення міжнародних експертів і використання механізмів інституційної підтримки з боку ЄС, Групи держав проти корупції (GRECO) та Організації економічного співробітництва та розвитку (OECD).

Динамічний розвиток цифрових технологій, зокрема, інформаційно-комунікаційних систем із використанням елементів ШІ, істотно трансформує механізми функціонування публічного управління, економіки та сфери безпеки. Водночас цифровізація державних і суспільних процесів породжує нові виклики у сфері протидії корупції, особливо в умовах дії правового режиму воєнного стану та паралельного здійснення євроінтеграційних реформ в Україні [96, с. 431]. Запровадження електронного врядування, автоматизованих систем ухвалення рішень, цифрових реєстрів і платформ управління ресурсами, з одного боку, сприяє підвищенню прозорості та підзвітності влади, а з іншого – створює потенційні можливості для нових форм корупційних зловживань. В умовах воєнного стану цифрові технології широко використовують у сферах оборонних закупівель, мобілізаційних процесів, розподілу гуманітарної допомоги, управління публічними фінансами та критичною інфраструктурою. Використання алгоритмічних систем включно з елементами ШІ для аналізування

великих масивів даних, прогнозування потреб та оптимізації управлінських рішень значно підвищує ефективність державного управління. Водночас брак належного нормативного регулювання, прозорості алгоритмів і незалежного контролю за функціонуванням таких систем створює ризики їх використання як інструмента прихованого впливу, маніпуляцій та корупційних практик.

Корупційні зловживання в цифровому середовищі проявляються, зокрема, у формі маніпулювання алгоритмами автоматизованого відбору контрагентів у публічних закупівлях, несанкціонованого втручання в цифрові реєстри, використання штучного інтелекту для маскування незаконних фінансових операцій, а також створення дискримінаційних або непрозорих моделей ухвалення управлінських рішень. У воєнний період такі ризики посилюються через концентрацію повноважень у публічних органах, спрощення процедур та обмеження механізмів зовнішнього й громадського контролю [19, с. 494].

Особливої актуальності набуває проблема так званої «алгоритмічної корупції», коли корупційний вплив реалізується не безпосередньо через посадову особу, а навмисним налаштуванням або використанням цифрових систем та алгоритмів у власних інтересах. За відсутності вимог щодо пояснюваності рішень, аудиту алгоритмів і персональної відповідальності за їх функціонування такі практики можуть залишатися латентними та складними для виявлення в межах традиційних кримінально-правових механізмів.

У контексті євроінтеграційних процесів України проблема використання цифрових технологій із корупційними цілями набуває поширення. ЄС у межах формування спільного цифрового ринку та розвитку правового регулювання ШІ (зокрема, відповідно до принципів *good governance*, *rule of law* та *trustworthy AI*) висуває підвищені вимоги до прозорості, підзвітності й етичності використання цифрових інструментів у публічному секторі. Відповідність цим стандартам є необхідною передумовою інтеграції України до європейського правового простору та виконання Копенгагенських критеріїв.

ІІІ у загальнонауковому розумінні визначають як здатність цифрових обчислювальних систем або автоматизованих пристроїв виконувати завдання, що традиційно асоціюються з інтелектуальною діяльністю людини [11]. Сучасні наукові дослідження підтверджують зростаючу значущість ІІІ, зокрема, й у сфері антикорупційної превенції. Так, N. Köbis, C. Starke, I. Rahwan [21] досліджують відмінності між централізованими й децентралізованими моделями впровадження інструментів ІІІ та їх вплив на рівень корупційних загроз. Henry Adobor та Robert Yawson [2] звертають увагу на низку викликів і ризиків, пов'язаних із використанням ІІІ у сфері боротьби з корупцією, зокрема, етичного та правового характеру. Sanchez-Graells Albert [40] обґрунтовує позицію, згідно з якою ІІІ має розглядатися не як заміна, а як доповнення до традиційних антикорупційних механізмів. Практичний досвід застосування таких технологій ілюструє, зокрема, F. Odilla [30], аналізуючи використання інструментів ІІІ в бразильських антикорупційних ініціативах. Незважаючи на значний потенціал ІІІ щодо підвищення ефективності публічних сервісів та управлінських процесів, практики наголошують на його обмежених можливостях у сфері розуміння соціальних контекстів, емоційних чинників і складних мотиваційних аспектів людської поведінки.

Д. Кос [22], аналізуючи антикорупційну ситуацію в Україні ще до початку повномасштабної агресії, підкреслює вирішальну роль української держави за підтримки міжнародної спільноти у відновленні ефективної діяльності національних антикорупційних органів і посиленні ролі громадянського суспільства щодо здійснення контрольних функцій. Реалізація антикорупційної політики, на його переконання, не може обмежуватися декларативними кроками, а має ґрунтуватися на реальних інституційних і технологічних рішеннях. Технології ІІІ формують додатковий, потужний інструментарій, здатний істотно посилити превентивний вплив у динамічному технологічному контексті.

В Україні окремі заходи з використанням ШІ у сфері боротьби з корупцією вже перебувають на стадії поступового впровадження.

Показовим у цьому аспекті є зміна підходів НАБУ до перевірки декларацій осіб, уповноважених на виконання функцій держави. Наразі в зазначених процедурах передбачено застосування інструментів ШІ, водночас пріоритет надають перевірки декларацій найвищих посадових осіб, зокрема, Президента України, членів КМУ, народних депутатів, а також суддів Конституційного та Верховного Судів. Раніше понад 99 % поданих декларацій фактично не охоплювалися системним контролем, а перевірки щодо посадових осіб інших категорій здійснювалися переважно за зверненнями громадян, матеріалами журналістських розслідувань або в межах взаємодії з правоохоронними органами [196]. Водночас вважаємо, що контроль за деклараціями високопосадовців має здійснюватися на постійній і системній основі. Протидія політичній та великомасштабній корупції не може обмежуватися виключно формальною перевіркою декларацій [71, с. 56]. Ключовим завданням повинне стати запровадження превентивних механізмів, спрямованих на недопущення корупційних кп на всіх етапах професійної діяльності відповідних суб'єктів.

З огляду на це виникає об'єктивна потреба в удосконаленні кримінально-правових і кримінологічних підходів до протидії корупційним кп, учинюваним із використанням цифрових технологій та елементів ШІ. Це передбачає, зокрема, адаптацію національного кримінального законодавства до нових форм протиправної поведінки, розроблення спеціалізованих методик виявлення та доказування цифрових корупційних кп, а також посилення інституційної спроможності антикорупційних органів у сфері цифрової експертизи [146, с. 133]. Розвиток цифрових технологій із використанням ШІ в умовах воєнного стану та євроінтеграційного поступу України є водночас чинником підвищення ефективності публічного управління й потенційним джерелом нових корупційних ризиків [121, с. 208]. Це зумовлює необхідність формування

комплексної стратегії **протидії цифровій корупції**, яка повинна поєднувати кримінально-правові, організаційні, технологічні та етичні механізми з урахуванням європейських стандартів і національних безпекових інтересів.

Ми погоджуємося з позицією О. Малетової, яка констатує, що результативне впровадження технологій ШІ можливе лише за умови комплексного врегулювання низки принципів питань, які мають як правовий, так і етичний характер. Насамперед ідеться про необхідність забезпечення належного рівня захисту персональних даних, додержання етичних стандартів використання цифрових технологій, а також прозорості та підзвітності алгоритмічних рішень. Окремого значення набувають формування нормативно-правових та етико-правових меж застосування ШІ, створення ефективних гарантій конфіденційності та запровадження дієвих механізмів контролю й нагляду, спрямованих на попередження можливих зловживань і мінімізацію ризиків негативного впливу таких технологій на права та свободи людини [122, с. 262].

Звернення до антикорупційного досвіду ЄС є необхідним для забезпечення відповідності України міжнародним стандартам доброчесності. Як слушно зазначають Т. Becker, В. Eichengreen та Y. Gorodnichenko, поєднання міжнародної фінансової допомоги з перспективою членства в ЄС здатне сформувати для України привабливі умови щодо залучення прямих іноземних інвестицій, що також сприятиме прискоренню післявоєнного відновлення та поглибленню інтеграції до світової економіки. Автори обґрунтовують, що саме процес вступу до ЄС є ключовим чинником реалізації глибоких інституційних реформ, спрямованих на подолання таких хронічних проблем, як корупція [1].

Сімнадцятого червня 2022 року Європейська комісія рекомендувала надати Україні статус держави-кандидата на вступ до ЄС, а вже 23 червня 2022 року Європейський парламент ухвалив резолюцію щодо негайного надання Україні такого статусу [17]. Також визначені попередні умови та вимоги, виконання яких

є необхідним для подальшого набуття членства в ЄС. Серед трьох ключових критеріїв, закріплених Копенгагенськими критеріями, особливе значення має економічний критерій, що передбачає наявність у державі ефективної ринкової економіки та її спроможність витримувати конкурентний тиск і дію ринкових механізмів [27]. Реалізація цього критерію безпосередньо пов'язана з виконанням Україною своїх міжнародно-правових зобов'язань, зокрема, в межах Угоди про асоціацію між Україною та ЄС.

Подальший розвиток цифрового виміру євроінтеграційного курсу України підтверджується ухваленням 23 лютого 2023 року законопроєкту № 0187 «Про ратифікацію Угоди між Україною та ЄС щодо участі України в програмі Європейського Союзу “Цифрова Європа” (2021–2027 рр.)» [169]. Програма передбачає реалізацію проєктів у таких стратегічно важливих напрямках, як розвиток суперкомп'ютерних потужностей, ШІ, кібербезпеки, цифрових навичок, а також забезпечення широкого впровадження цифрових технологій в економічне та суспільне життя. Окремо необхідно зазначити, що Україна є учасником Спеціального комітету з питань ШІ Ради Європи, а ще в жовтні 2019 року приєдналася до рекомендацій Організації економічного співробітництва та розвитку щодо політики у сфері ШІ [154]. У цьому контексті показовим є План відновлення України, розроблений Національною радою з питань післявоєнного відновлення, матеріали якого в межах робочої групи «Цифровізація» окреслюють ключові проблеми та стратегічні цілі, що мають бути досягнуті в процесі відбудови держави [31]. Етап «Структурна модернізація та повна інтеграція до ЄС», запланований на період 2026–2032 років, передбачає активне впровадження технологій ШІ у сферу надання публічних послуг, відповідальність за що покладено на Міністерство цифрової трансформації України. У межах завдання «Україна – міжнародний лідер у сфері протидії корупції, розвитку громадянського суспільства та відкритості публічної інформації» особливе значення надається повній імплементації законодавства ЄС щодо вільного руху неперсоналізованих

даних, а також поширенню знань у сфері відкритих даних через освітні програми та портал «Дія. Відкриті дані» [79]. Відновлення пошкодженої цифрової інфраструктури України водночас визначається одним із пріоритетних завдань у секторі цифрових послуг [28, с. 38].

Надання Україні статусу кандидата в члени ЄС супроводжувалося наголосом на необхідності посилення антикорупційних заходів. Проблематика корупції залишається однією з ключових перешкод на шляху суспільних реформ через негативний вплив на функціонування державного апарату та ефективність правосуддя. Корупція у сфері здійснення правосуддя є одним із найбільш поширених і водночас найбільш суспільно небезпечних її проявів. Показовим прикладом є події травня 2023 року, коли голові Верховного Суду та посереднику-адвокату було повідомлено про підозру в одержанні неправомірної вигоди розміром 2,7 млн доларів США за ухвалення судового рішення в інтересах одного з високопосадовців. Зазначених осіб було затримано Національним антикорупційним бюро України 15 травня 2023 року [111]. На думку О. С. Бондаренко, підвищена суспільна небезпека зазначених діянь полягає в тому, що корупційні правопорушення, вчинювані відповідними суб'єктами, мають не лише індивідуально-правові, а й системні негативні наслідки. Вони істотно підривають авторитет і репутацію судової влади, зумовлюють ерозію суспільної довіри до правосуддя та формують у громадян стійке переконання в нездатності суду забезпечити ефективний захист порушених прав і законних інтересів здійсненням справедливого, незалежного та неупередженого судочинства. Такі прояви корупції, за своєю суттю, ставлять під сумнів реалізацію принципу верховенства права та функціонування судової влади як ключового інституту демократичної правової держави [56, с. 250].

У контексті європейської інтеграції особливого значення набувають положення Угоди про асоціацію між Україною та ЄС [189], а також діяльність Антикорупційної ініціативи ЄС в Україні (EUACI) [16], спрямованої на підтримку

й координацію антикорупційних реформ. Усе вищезазначене свідчить про те, що впровадження підходів до протидії корупції з використанням технологій ШІ має важливе значення не лише на національному рівні, а й у ширшому міжнародному вимірі, зокрема, в боротьбі з транснаціональними корупційними проявами.

Як зазначає антикорупційна експертка Lemaitre Sophie, створення міждержавних платформ для обміну досвідом у сфері запобігання корупції дає змогу ефективніше ідентифікувати як успішні практики, так і проблемні аспекти антикорупційної політики [23].

Усвідомлюючи наявні прогалини в антикорупційних системах держав-членів, Європейська комісія 3 травня 2023 року запропонувала проєкт Директиви [38], спрямованої на посилення та гармонізацію антикорупційних заходів у межах ЄС. Запропонована модель передбачає уніфікацію визначень корупційних правопорушень і санкцій за їх учинення, а також забезпечення застосування ефективних інструментів кримінального права в усіх 27 державах-членах. Метою є комплексне посилення як превентивних, так і правоохоронних механізмів реагування на корупцію [37]. На думку Francesco Clementucci та Adrianna Miekina, цілі цієї Директиви є триєдиними: по-перше, консолідація чинних антикорупційних норм в єдиний нормативно-правовий акт, по-друге, формування ефективної системи доброчесності за допомогою інформаційно-просвітницьких кампаній, наукових досліджень та освітніх програм, по-третє, забезпечення належних умов для результативного розслідування й кримінального переслідування корупційних правопорушень, зокрема, через достатнє кадрове забезпечення та спеціалізовані інструменти слідства [10]. Вважаємо, що запропонований документ неповною мірою відповідає принципу пропорційності в поєднанні превентивних і репресивних заходів. Поряд із традиційними каральними механізмами доцільним видається ширше використання інноваційних підходів, зокрема, застосування технологій ШІ як альтернативного інструмента запобігання корупційним зловживанням у глобальному масштабі.

Передумови для цього є очевидними: правове регулювання використання ШІ в ЄС перебуває на стадії формування, тоді як державна політика України в цій сфері залишається фрагментарною та недостатньо скоординованою, що ускладнює розроблення галузевих нормативних актів щодо застосування ШІ. Європейська комісія ще 21 квітня 2021 року запропонувала проєкт Регламенту ЄС щодо ШІ [15], яким визначено загальні обов'язкові вимоги до проєктування та розроблення систем ШІ перед їх уведенням на ринок, із подальшою деталізацією через гармонізовані технічні стандарти. Лише 14 червня 2023 року Європейський парламент ухвалив компромісний текст Закону ЄС про ШІ із відповідними доповненнями. Цей акт став першим міжнародним нормативно-правовим документом, що комплексно регулює використання систем ШІ.

У контексті посилення євроінтеграційних процесів в Україні Закон ЄС про ШІ виконує функцію модельного нормативного акта для формування та розвитку відповідного національного законодавства. Очевидно, що цей акт має уніфікований характер для держав-членів ЄС та визначає спільні підходи до правового регулювання проєктування, упровадження та використання систем ШІ. Післявоєнне відновлення економіки України потребуватиме істотних інвестицій у сферу фінансових технологій та рішень, які ґрунтуються на ШІ, що є можливим лише за умови функціонування таких технологій у межах визначеного й стабільного правового режиму, закріпленого на національному рівні [43].

На нашу думку, цифрова корупція є особливою формою корупційної протиправної діяльності, що виявляється у використанні інформаційно-комунікаційних технологій, автоматизованих систем, цифрових реєстрів, алгоритмів оброблення даних або інструментів з елементами ШІ з метою одержання неправомірної вигоди, надання такої вигоди чи створення умов для її отримання за допомогою маніпулювання цифровими процесами ухвалення управлінських рішень, спотворення інформації або обходу

встановлених правових та контрольних механізмів у публічній чи приватній сфері.

Узагальнюючи вищевикладене, необхідно констатувати, що мінімізація детермінант корупційних кп в Україні має ґрунтуватися на системному й міждисциплінарному підходах, які поєднують кримінально-правові засоби з організаційними, інформаційними та поведінковими механізмами впливу. Такі підходи сприятимуть не лише зниженню корупційних ризиків у короткостроковій перспективі, а й формуванню добросовісного правового середовища, сумісного зі стандартами ЄС. Водночас у сучасних умовах функціонування правової системи України, особливо в період дії воєнного стану, корупційні кп становлять одну з найбільш серйозних загроз для належного здійснення публічної влади, реалізації структурних і політичних реформ, а також забезпечення національної безпеки [98, с. 93]. Ефективна протидія таким правопорушенням потребує глибокого наукового осмислення чинників, що зумовлюють їх виникнення, поширення та соціальну легітимізацію [66, с. 243]. *Детермінанти корупційної злочинності мають багатовекторний характер та охоплюють інституційні, нормативно-правові, соціально-психологічні, економічні, політичні й безпекові аспекти.* Особливо небезпечною є інституціоналізація корупційних практик у стратегічно важливих сферах, зокрема, оборонному секторі, системі гуманітарної допомоги та сфері публічних закупівель.

У цьому контексті імплементація міжнародних стандартів протидії корупції включно з положеннями *acquis communautaire* є необхідною передумовою виконання Копенгагенських критеріїв і подальшого просування України на шляху до європейської інтеграції [199, с. 58]. Однак результативність цього процесу безпосередньо залежить від усунення структурних і функціональних чинників, що перешкоджають комплексній реалізації антикорупційної політики [110, с. 288]. Розроблення й упровадження ефективних кримінально-правових механізмів запобігання та притягнення до відповідальності за корупційні

правопорушення має базуватися на всебічному аналізуванні детермінант корупції та супроводжуватися інституційним зміцненням антикорупційної інфраструктури, удосконаленням законодавства, забезпеченням реального громадського контролю та утвердженням принципу нульової толерантності до корупційних практик.

3.3 Напрями вдосконалення кримінально-правової політики України у сфері боротьби з корупцією

Антикорупційна політика в ЄС є одним із ключових елементів забезпечення верховенства права, доброчесності публічної адміністрації та захисту фінансових інтересів спільноти. На рівні ЄС питання запобігання та протидії корупції регулюються не лише національними законодавствами, а й через наднаціональні інструменти, як-от директиви, механізми співробітництва та мережі обміну практиками [48, с. 12]. У контексті взаємодії України з ЄС імплементація таких підходів може стати вагомим чинником підвищення ефективності національної кримінально-правової політики [5].

Європейський Союз має встановлену систему регулювань для боротьби з корупцією, що випливають із договірних основ, зокрема, ст. 67 та 83 Договору про функціонування ЄС (TFEU). Стаття 83 визначає корупцію як «euro-crime», що дає змогу встановлювати мінімальні правила криміналізації для держав-членів та здійснювати гармонізацію кримінального законодавства в межах компетенції ЄС. Водночас ст. 325 TFEU зобов'язує держави й сам Союз захищати свій бюджет від шахрайства та корупції [5]. На рівні ЄС існує чинний комплекс законодавчих актів, що охоплюють питання корупції як у публічному, так і в приватному секторах. Єврокомісія ініціювала оновлення цього правового поля з метою посилення профілактики, криміналізації та санкційного тиску щодо корупційних діянь у межах ЄС.

До ключових інституцій, що здійснюють реалізацію антикорупційної політики на наднаціональному рівні в межах ЄС, належать Європейське антикорупційне бюро (OLAF) [7], Європейський прокурорський офіс (EPPO) [8], а також Мережа проти корупції ЄС [6]. OLAF виконує функції адміністративного розслідування випадків шахрайства та кп, що заподіюють шкоду фінансовим інтересам ЄС, зокрема, у межах інституцій, органів та агентств ЄС. EPPO наділений повноваженнями щодо здійснення кримінального переслідування та підтримання обвинувачення у справах про злочини, що мають транскордонний характер і пов'язані з посяганням на бюджет ЄС, зокрема, корупційні діяння, учинені в державах-членах [41, с. 846]. Важливу координаційну та методологічну роль відіграє також Мережа проти корупції ЄС, що функціонує як платформа для обміну кращими практиками між державами-членами, органами публічної влади та іншими зацікавленими суб'єктами, сприяючи формуванню узгоджених підходів до запобігання й протидії корупції. Сукупність зазначених інституційних механізмів забезпечує комплексний характер антикорупційної політики ЄС, поєднуючи кримінально-правові, адміністративні та превентивні інструменти в межах інтегрованої системи протидії корупційним проявам [26, с. 149].

Національні моделі антикорупційної політики в державах-членах ЄС характеризуються різноманітністю правових підходів та інституційних механізмів, що зумовлено особливостями правових систем, політико-адміністративної організації та історичного розвитку окремих країн. Водночас спільною рисою для більшості держав ЄС є поєднання кримінально-правових, адміністративних і превентивних інструментів протидії корупції, що дає змогу забезпечити комплексний характер відповідної політики. Показовими в цьому контексті є моделі, сформовані у Франції, Італії та Румунії, які репрезентують різні, проте взаємодоповнювальні підходи до запобігання та протидії корупційним проявам.

У Франції антикорупційна політика набрала системного характеру після ухвалення Закону від 9 грудня 2016 року «Про прозорість, боротьбу з корупцією та модернізацію економічного життя» (так званий закон Sapin II) [25], який закріпив обов'язок великих компаній та організацій упроваджувати внутрішні механізми запобігання корупції, а саме комплекс антикорупційних заходів, що містять кодекси поведінки, процедури оцінювання корупційних ризиків, внутрішні канали повідомлення про правопорушення, системи внутрішнього контролю й дисциплінарної відповідальності. Контроль за реалізацією таких заходів здійснює Французька антикорупційна агенція (Agence française anticorruption) [3], уповноважена проводити аудит ефективності антикорупційних програм та надавати методичні рекомендації. Особливістю французької моделі є поєднання превентивного регулювання діяльності приватного сектору з механізмами кримінальної відповідальності за корупційні злочини, що зміщує акцент із виключно карального реагування на попередження корупційних ризиків і **формування культури доброчесності** [3].

Італійська модель антикорупційної політики ґрунтується на посиленні адміністративних механізмів запобігання корупції в публічному секторі. Ключову роль у цій системі відіграє Національна антикорупційна влада (Autorità Nazionale Anticorruzione, ANAC), створена у 2012 році як незалежний орган із широкими регуляторними та наглядовими повноваженнями. Основна діяльність ANAC спрямована на встановлення стандартів прозорості, контроль за додержанням законодавства у сфері публічних закупівель, розроблення антикорупційних планів і методик оцінювання ризиків для органів публічної адміністрації. Такий підхід відображає розуміння корупції як системного явища, що потребує інституційного стримування через прозорі процедури, уніфіковані правила та постійний адміністративний нагляд, особливо у сферах, пов'язаних з управлінням значними бюджетними ресурсами [9].

На відміну від переважно превентивних моделей Франції та Італії в Румунії центральне місце в антикорупційній політиці займає спеціалізований кримінально-правовий механізм. Національна антикорупційна дирекція (Direcția Națională Anticorupție, DNA) [14] є автономним підрозділом прокуратури, наділеним повноваженнями щодо розслідування та кримінального переслідування корупційних діянь, учинених високопосадовими особами. Практика діяльності DNA зорієнтована на невідворотність кримінальної відповідальності як ключовий інструмент протидії корупції, що підтверджується значною кількістю кримінальних проваджень і судових вироків щодо осіб, які обіймали високі державні посади. Така модель демонструє ефективність спеціалізації органів кримінального переслідування в боротьбі з корупцією в найвищих ланках публічної влади.

Поряд із національними моделями важливу роль у формуванні сучасної антикорупційної політики відіграють загальноєвропейські підходи, зокрема, розвиток мережевих і координаційних структур [12, с. 348]. Європейський Союз підтримує механізми обміну кращими практиками та узгодження антикорупційних стандартів між державами-членами, прикладом цього є функціонування Мережі проти корупції ЄС. Такі платформи сприяють накопиченню експертних знань, поширенню інноваційних підходів до управління корупційними ризиками та формуванню спільного бачення ефективної антикорупційної політики. *Такий підхід відповідає сучасним теоретико-прикладним уявленням про те, що дієва протидія корупції має ґрунтуватися не лише на кримінально-правових санкціях, а й на прозорості, міжінституційній взаємодії та системному превентивному впливі.*

Європейський Союз у сфері протидії корупції розвиває не лише нормативно-правові засади, а й інституційні механізми координації та мережевої взаємодії, спрямовані на уніфікацію антикорупційних стандартів у державах-членах [24, с. 6]. Важливим прикладом такого підходу є функціонування Мережі

проти корупції ЄС (EU Network Against Corruption), що забезпечує системний обмін кращими практиками між державами-членами, органами публічної влади та експертним середовищем, а також сприяє спільному аналізуванню корупційних ризиків і виробленню узгоджених стратегій протидії корупційним проявам. На відміну від європейської моделі, у якій координаційна взаємодія між антикорупційними суб'єктами має інституціоналізований і регулярний характер, в Україні відповідні механізми переважно мають фрагментарний характер, що зумовлює обмежену узгодженість дій між правоохоронними, контрольними та превентивними органами. **Така відмінність свідчить про необхідність переорієнтації національної антикорупційної політики з переважно моделі, зорієнтованої на кримінальне переслідування, на комплексний підхід, у межах якого кримінально-правові засоби доповнюються сталими інституційними механізмами координації, прозорості та системного обміну аналітичною й експертною інформацією.** Упровадження подібних мережевих форматів співпраці з урахуванням європейського досвіду могло б сприяти підвищенню ефективності реалізації кримінально-правової політики України у сфері протидії корупції та забезпеченню її відповідності стандартам ЄС.

З урахуванням курсу України на європейську інтеграцію та зобов'язань щодо гармонізації національного законодавства з правом ЄС доцільним є використання окремих елементів антикорупційної правової політики держав-членів ЄС з метою вдосконалення вітчизняної кримінально-правової політики у сфері протидії корупції. Аналізування європейського досвіду свідчить, що ефективність протидії корупційним проявам переважно забезпечується поєднанням каральних і превентивних механізмів, а також належним рівнем інституційної координації.

Заслуговує на увагу французька модель, закріплена в Законі «Sapin II», яка передбачає законодавче встановлення обов'язку великих підприємств та організацій упроваджувати внутрішні механізми запобігання корупції. Такі

механізми охоплюють системи оцінювання корупційних ризиків, кодекси професійної поведінки, внутрішні канали повідомлення про порушення, а також процедури внутрішнього контролю. Застосування подібного підходу в Україні сприяло б зміщенню акценту кримінально-правової політики з виключно репресивного реагування на формування середовища доброчесності в приватному секторі та створенню умов для раннього виявлення корупційних ризиків.

Важливим для України є також італійський досвід функціонування незалежних адміністративних органів, наділених повноваженнями у сфері запобігання корупції, зокрема Національної антикорупційної влади (ANAC) [36]. Діяльність такого органу спрямована на забезпечення прозорості публічного управління, контроль за процедурами державних закупівель, розроблення стандартів доброчесності та оцінювання корупційних ризиків у діяльності органів влади [13]. Запозичення подібної моделі дало б змогу Україні посилити превентивну складову антикорупційної політики, особливо у сферах із підвищеним рівнем корупціогенних загроз, зменшуючи навантаження на кримінально-правові механізми реагування.

Поряд із цим актуальним для України є румунський досвід спеціалізації кримінального переслідування корупційних злочинів [42, с. 39]. Незважаючи на наявність у національній правовій системі спеціалізованих антикорупційних органів (НАБУ, САП, ВАКС), практика діяльності Національної антикорупційної дирекції Румунії демонструє важливість інституційного розмежування повноважень, концентрації ресурсів і забезпечення реальної незалежності органів, що здійснюють розслідування та переслідування корупції на високому рівні. Посилення спеціалізації та інституційної автономії таких органів є необхідною умовою забезпечення невідворотності кримінальної відповідальності за корупційні кп.

На окрему увагу заслуговує також і європейський підхід до розвитку міжнародної та міжінституційної координації у сфері протидії корупції [192, с. 6]. Активна участь у мережах обміну практиками, що функціонують в ЄС, дає змогу державам адаптувати інноваційні методи управління корупційними ризиками, розробляти уніфіковані аналітичні інструменти та застосовувати стандартизовані критерії оцінювання ефективності антикорупційної політики. Для України посилення участі в таких форматах співпраці сприяло б підвищенню узгодженості дій національних антикорупційних інституцій та наближенню вітчизняної моделі до стандартів ЄС. Антикорупційна політика держав-членів ЄС характеризується мультикомпонентністю та багаторівневістю, поєднанням кримінально-правових, адміністративних і превентивних інструментів, а також розвиненими механізмами координації та обміну практиками [63]. Найбільш результативними елементами таких моделей є запровадження внутрішніх антикорупційних механізмів у діяльності великих організацій, функціонування незалежних органів прозорості та контролю, спеціалізація кримінального переслідування складних корупційних діянь і розвиток наднаціональних координаційних мереж. Адаптація цих підходів з **урахуванням національних особливостей України сприятиме подальшому вдосконаленню кримінально-правової політики у сфері протидії корупційній злочинності та підвищенню її ефективності в умовах європейської інтеграції.**

Ідентифікація ключових прогалин у нормативному регулюванні кримінально-правової протидії корупції за сучасних умов є важливою передумовою подальшого розвитку та підвищення ефективності кримінально-правової політики України у сфері боротьби з корупційною злочинністю. Усвідомлення та системне аналізування таких недоліків дають змогу не лише оцінити ступінь відповідності чинного кримінального законодавства актуальним викликам, а й сформулювати науково обґрунтовані пропозиції щодо його вдосконалення. Проблематика оновлення та адаптації положень КК України в

контексті протидії корупції вже тривалий час перебуває у фокусі наукових досліджень вітчизняних учених. Так, О. О. Дудоров, аналізуючи зміст Антикорупційної стратегії України на 2021–2025 роки, звертає увагу на те, що одним із базових викликів, подолання яких передбачене реалізацією цього стратегічного документа, є наявність нормативних розбіжностей між окремими положеннями кримінального законодавства, які встановлюють відповідальність за корупційні правопорушення, та міжнародно-правовими стандартами у відповідній сфері. Вчений наголошує на проблемі внутрішньої несистемності таких норм, їх недостатній узгодженості між собою, а також із положеннями кримінального процесуального законодавства та ЗУ «Про запобігання корупції», що ускладнює єдність правозастосовної практики [82, с. 68]. Так, С. В. Бабанін аргументовано звертає увагу на необґрунтованість звуження кола суб'єктів кримінальної відповідальності за перевищення влади або службових повноважень виключно до працівників правоохоронних органів, що передбачено диспозицією статті 365 КК України [53], с. 202]. Такий підхід, на думку науковця, неповною мірою відповідає реаліям сучасного публічного управління та структурі владних повноважень. М. Грищук, аналізуючи еволюцію антикорупційних зобов'язань України, зазначав, що значна частина вимог у сфері запобігання та протидії корупції, а також необхідність комплексного реформування системи державного управління були зумовлені укладенням Угоди про асоціацію між Україною, з одного боку, та ЄС, Європейським співтовариством з атомної енергії та їх державами-членами, з іншого боку [69, с. 26]. Саме євроінтеграційний вектор став визначальним фактором активізації законодавчих та інституційних змін у цій сфері.

Д. С. Арсентьев у межах аналізування положень Конвенції ООН проти корупції дійшов висновку, що зазначений міжнародно-правовий акт не встановлює вичерпного переліку кримінально-правових заходів впливу, які можуть або повинні застосовуватися до юридичних осіб. Водночас науковець

підкреслює, що національне кримінальне законодавство України було частково приведене у відповідність до міжнародних стандартів і рекомендацій, сформульованих у відповідних конвенційних документах [52, с. 60]. Т. І. Пономарьова, оцінюючи стан реалізації Державної антикорупційної програми на 2023–2025 роки, звернула увагу на суперечливі наслідки змін до кримінального законодавства. Незважаючи на те, що окремі завдання Програми були виконані, відповідні законодавчі новації призвели до надмірного пом'якшення кримінальної відповідальності для осіб, які вчинили корупційні кп або правопорушення, пов'язані з корупцією, та уклали угоди про визнання винуватості. Такий підхід, за висновком науковиці, неповною мірою відповідає положенням і рекомендаціям, закріпленим у європейських правових актах [50, с. 96].

Необхідно зазначити, що більшість наукових праць, присвячених проблемам удосконалення кримінального законодавства у сфері протидії корупції, не охоплювали специфіки його модернізації в умовах дії правового режиму воєнного стану, а також появи нових форм і способів корупційних зловживань. Питання трансформації антикорупційної діяльності за надзвичайних умов частково порушував Р. В. Стефанчишен, який констатував, що сучасний етап розвитку суспільних відносин характеризується наявністю чинників, які об'єктивно зумовлюють перегляд базових принципів правового регулювання. Правовий режим воєнного стану, запроваджений в Україні, не є винятком щодо цього процесу. Науковець наголошував, що хоча нормативне забезпечення запобігання корупції зазнавало змін і раніше, проте з 24 лютого 2022 року воєнний стан істотно трансформував як антикорупційну політику держави, так і загальну систему правового регулювання [183, с. 59].

Повномасштабна збройна агресія РФ стала додатковим каталізатором формування нових детермінант корупційної злочинності, що зумовило її ускладнення та еволюцію, зокрема, у сферах публічного управління, оборонних

закупівель, розподілу гуманітарної допомоги, а також земельних відносин [92, с. 407; 101, с. 384]. Чинне кримінальне законодавство України на цей час неповною мірою адаптоване до зазначених викликів і корупційних загроз. Незважаючи на розроблення проєкту нового КК України [188], питання його ухвалення залишається відкритим. Зокрема, повномасштабне вторгнення РФ спричинило переорієнтацію державної політики на першочергове забезпечення оборони, національної безпеки, міжнародної підтримки та підтримання життєдіяльності країни. У таких умовах проведення масштабної кодифікаційної реформи кримінального законодавства об'єктивно відходить на другорядний план, оскільки ухвалення нового кодексу потребує значних ресурсів, тривалого експертного обговорення та наявності сталої політичної волі.

Необхідність оновлення кримінально-правового регулювання у сфері протидії корупції на сучасному етапі є своєчасним, оскільки стан та якість відповідних норм безпосередньо впливають не лише на ефективність внутрішньої антикорупційної політики, а й на подальше просування України шляхом інтеграції до європейського правового простору [68, с. 278]. Однією з ключових проблем залишається брак спеціалізованих кримінально-правових положень, які б відображали підвищений рівень суспільної небезпеки корупційних кп, учинених в умовах воєнного стану.

Чинний КК України формально враховує фактор надзвичайних умов лише через загальну обставину, що обтяжує покарання, передбачену п. 11 ч. 1 ст. 67 КК України, яка стосується вчинення кп з використанням умов воєнного або надзвичайного стану. Відповідно до ст. 1 ЗУ «Про правовий режим воєнного стану» воєнний стан є особливим правовим режимом, що запроваджується в разі збройної агресії або загрози нападу та пов'язаний з істотними обмеженнями й трансформацією механізмів публічного управління [166]. Однак кримінальне законодавство містить обмежене коло діянь, безпосередньо пов'язаних з умовами воєнного стану. Необхідно зауважити, що подібний підхід застосований

законодавцем щодо злочинів проти основ національної безпеки держави. Так, кваліфікувальні ознаки, пов'язані з учиненням діянь у період воєнного або надзвичайного стану, закріплені, зокрема, у ст. 114² КК України, а також у ч. 2 ст. 111 КК України. Така вибірковість у законодавчому регулюванні призводить до браку належної диференціації кримінальної відповідальності за корупційні правопорушення, що суперечить принципам справедливості та індивідуалізації покарання і, як наслідок, знижує превентивний потенціал кримінального права.

Окрему проблему становить недостатня визначеність кримінально-правової термінології, пов'язаної з обігом гуманітарної допомоги та благодійних пожертв [84, с. 28]. Незважаючи на включення до КК України спеціальної норми – ст. 201², що передбачає відповідальність за незаконне використання гуманітарної допомоги з метою отримання прибутку, законодавець не забезпечив чіткого кримінально-правового визначення таких базових понять, як «гуманітарна допомога», «благодійна жертва» чи «цільове використання». Брак відповідних дефініцій, зокрема, у формі приміток або відсильних норм до спеціального законодавства, ускладнює доведення суб'єктивної сторони правопорушення, визначення розміру завданої шкоди й меж кримінальної відповідальності, що породжує неоднорідність правозастосовної практики та правову невизначеність.

Не менш проблемним є й вузьке визначення кола суб'єктів корупційних кп. Чинне законодавство не завжди враховує реальну специфіку виконання публічних функцій та рівень фактичного впливу на розподіл публічних ресурсів [68, с. 276]. Особи, які де-факто беруть участь у процесах публічного управління, зокрема, позаштатні радники, радники на громадських засадах, представники волонтерських або благодійних організацій, залучені до розподілу фінансової чи матеріальної допомоги, нерідко залишаються поза межами поняття «службова особа» в значенні ст. 18 КК України. Це створює можливість уникнення кримінальної відповідальності у випадках фактичного зловживання владними

або управлінськими повноваженнями через брак формального службового статусу.

На практиці також відчутним є брак уніфікованих підходів до кваліфікації складних, багатокомпонентних корупційних діянь. У межах кримінальних проваджень корупційної спрямованості простежується сукупність взаємозв'язаних правопорушень – розкрадання майна, службове підроблення, зловживання повноваженнями, незаконне заволодіння гуманітарною допомогою, правове оцінювання яких становить труднощі. Чинне кримінальне законодавство не містить загальної доктринальної або процесуальної моделі кваліфікації таких складних форм протиправної поведінки, що негативно впливає на єдність судової практики.

В умовах дії воєнного стану особливо постає проблема недостатнього нормативного врегулювання відповідальності за порушення доброчесності у сфері оборонних закупівель [113, с. 55]. Корупційні зловживання, пов'язані з недодержанням процедур державного оборонного замовлення, укладенням фіктивних контрактів або постачанням неякісної продукції для потреб оборони, не завжди отримують належну кримінально-правову оцінку [58, с. 105]. Брак спеціальних складів кп або кваліфікувальних ознак у цій сфері ускладнює притягнення винних осіб до кримінальної відповідальності та інколи зводить реагування держави до застосування адміністративних чи дисциплінарних санкцій.

Додатковим викликом є обмежена адаптованість кримінального законодавства до цифрових форм корупції. Активне використання електронних систем публічних закупівель, цифрових платформ розподілу гуманітарної допомоги, електронного військового обліку та інших інформаційних ресурсів зумовлює появу нових корупційних схем, які не завжди можуть бути адекватно охоплені чинними нормами про шахрайство, підроблення документів чи

несанкціонований доступ до інформації. Це актуалізує потребу в оновленні кримінально-правових конструкцій з урахуванням технологічних змін.

Істотним обмеженням ефективності кримінально-правового реагування є також недосконалість механізмів конфіскації активів у справах корупційної спрямованості, особливо у складних і транснаціональних випадках. Наявні інструменти конфіскації часто виявляються недостатніми в ситуаціях, коли майно перебуває за межами юрисдикції України або формально оформлене на третіх осіб. Водночас національне законодавство не передбачає повноцінного інституту цивільної конфіскації без обвинувального вироку, який широко використовується в низці держав-членів ЄС і рекомендований міжнародними організаціями [200, с. 320].

Необхідно констатувати, що кримінальне законодавство України у сфері протидії корупції характеризується певною структурною незавершеністю та недостатньою чутливістю до умов воєнного часу, еволюції корупційних практик і потреби в комплексному правовому реагуванні. Подолання виявлених прогалин є необхідною передумовою формування ефективної, гнучкої та стійкої кримінально-правової політики в умовах міжнародного збройного конфлікту та подальшої трансформації правової системи України.

Оновлення кримінально-правової політики у сфері протидії корупції повинне здійснюватися на основі системного підходу, що поєднує кримінально-правові, інституційні та превентивні механізми відповідно до *acquis communautaire*. Така модернізація є необхідною умовою формування стійкої, адаптивної й ефективної системи протидії корупції в умовах міжнародного збройного конфлікту та подальшої інтеграції України до правового простору ЄС.

Істотним недоліком чинної моделі кримінально-правової протидії корупції в Україні є надмірно формалізований підхід до визначення суб'єкта корупційного кп, який ґрунтується переважно на наявності формального статусу службової

особи в розумінні ст. 18 КК України. Такий підхід не відповідає сучасним трансформаціям публічного управління, зокрема, в умовах воєнного стану, коли значна частина владно-розпорядчих та управлінських повноважень фактично реалізується особами поза класичною державною службою. З огляду на це доцільним є перехід від формально-статусної до функціональної моделі визначення суб'єкта корупційного правопорушення, яку широко використовують у праві ЄС та практиці ЄСПЛ. Йдеться про кримінально-правове визнання суб'єктами відповідальності осіб, які де-факто здійснюють публічні функції, впливають на ухвалення управлінських рішень або беруть участь у розпорядженні публічними ресурсами незалежно від формального входження до штатної структури органів державної влади чи місцевого самоврядування.

У цьому контексті пропонується розширити законодавче визначення суб'єкта корупційного кп доповненням ст. 18 КК України або приміток до відповідних статей Особливої частини положенням, яке б охоплювало осіб, залучених на підставі цивільно-правових договорів до виконання управлінських чи контрольних функцій, зокрема, радників, помічників, консультантів (зокрема, позаштатних), які реально впливають на ухвалення управлінських рішень; представників благодійних, волонтерських або міжнародних організацій, залучених до розподілу гуманітарної допомоги, бюджетних коштів чи іншого публічного майна; осіб, яким делеговано владні або розпорядчі повноваження в межах спеціальних режимів (воєнного стану, надзвичайних ситуацій, оборонних закупівель). Пропонується також запровадити критерій «фактичного здійснення публічної функції» як ключовий для кримінально-правового оцінювання поведінки особи. Такий критерій має ґрунтуватися не на формальних ознаках посади, а на характері ухвалених рішень, обсязі впливу на публічні ресурси, здатності визначати або змінювати правове становище інших осіб.

Пропонується також гармонізувати національний підхід із європейськими стандартами в контексті того, що функціональне розуміння публічної служби

відповідає положенням Конвенції ООН проти корупції, рекомендаціям GRECO та усталеній практиці ЄСПЛ, у якій наголошується, що визначальною є не формальна назва посади, а реальний зміст виконуваних функцій. Реалізація цього підходу дасть змогу мінімізувати ризики уникнення кримінальної відповідальності через формальний брак статусу службової особи, забезпечити рівність перед законом та підвищити ефективність кримінально-правового захисту публічних інтересів.

Сфера державного оборонного замовлення в умовах збройної агресії проти України набула статусу критично важливої для забезпечення національної безпеки, що зумовлює необхідність її підвищеного кримінально-правового захисту [60]. Проте чинне кримінальне законодавство України не містить достатньо спеціалізованих норм, які б ураховували підвищений рівень суспільної небезпеки корупційних правопорушень, учинених у процесі оборонних закупівель, виробництва, постачання або приймання військового майна, озброєння та матеріально-технічних ресурсів.

З метою гармонізації національного кримінального законодавства з правом ЄС та міжнародними стандартами належного врядування доцільним є *запровадження спеціальних складів кп, що передбачали б відповідальність за корупційні діяння у сфері державного оборонного замовлення, зокрема, зловживання повноваженнями під час укладання, виконання або контролю оборонних контрактів; одержання або надання неправомірної вигоди в контексті оборонних закупівель; умисне постачання неякісного, непридатного або фіктивного військового майна; маніпулювання процедурами визначення постачальників у сфері оборони.*

Активна цифровізація публічного управління, запровадження електронних закупівель, цифрових реєстрів, автоматизованих систем обліку та управління бюджетними ресурсами істотно змінюють механізми вчинення корупційних правопорушень, надаючи їм нових, технологічно опосередкованих форм [198,

с.166]. Водночас чинне кримінальне законодавство України здебільшого орієнтоване на традиційні способи вчинення корупційних і суміжних злочинів та не завжди дає змогу адекватно реагувати на цифрові корупційні схеми.

У цьому контексті доцільним є оновлення складів кп, пов'язаних із шахрайством, підробленням документів та незаконним доступом до інформації, з урахуванням використання електронних документів і цифрових підписів, маніпулювання даними в державних електронних реєстрах, втручання в автоматизовані системи ухвалення управлінських рішень.

Також пропонується запровадження кваліфікувальних ознак, пов'язаних із використанням цифрових технологій, зокрема, з учиненням корупційного правопорушення із застосуванням автоматизованих або алгоритмічних систем; використанням цифрових платформ публічних закупівель, фінансового обліку чи гуманітарного розподілу для одержання неправомірної вигоди; навмисним спотворенням даних, використовуваних для ухвалення управлінських рішень.

Такий підхід сприятиме формуванню кримінально-правових механізмів протидії цифровій корупції, підвищить адаптивність правової системи та забезпечить її відповідність сучасним технологічним викликам.

Оновлення кримінально-правової політики у сфері протидії корупції має здійснюватися не фрагментарно, а на основі цілісного, системного підходу, що враховує стратегічний курс України на європейську інтеграцію та виконання зобов'язань, передбачених *acquis communautaire*. У цьому контексті модернізація кримінально-правової політики повинна передбачати гармонізацію кримінального законодавства України з правом ЄС включно з імплементацією європейських стандартів криміналізації корупційних діянь, диференціації відповідальності та захисту публічних фінансових інтересів.

Логічним є необхідність поєднання репресивних і превентивних інструментів, зокрема, ефективних механізмів кримінального переслідування,

інституційної незалежності антикорупційних органів розвитку систем внутрішнього контролю та доброчесності в публічному секторі.

До складових компонентів удосконалення кримінально-правової політики у сфері протидії корупції доцільно віднести інституціоналізацію міжвідомчої координації у сфері протидії корупції з урахуванням європейського досвіду функціонування наднаціональних та мережевих антикорупційних механізмів.

Комплексна модернізація кримінально-правової політики з урахуванням євроінтеграційних орієнтирів є необхідною передумовою формування стійкої, ефективної та легітимної системи протидії корупції, здатної функціонувати в умовах міжнародного збройного конфлікту й забезпечити подальше входження України до правового простору ЄС.

Висновки до розділу 3

1 Установлено, що ефективність кримінально-правової політики у сфері протидії корупції зумовлюється не лише якістю та внутрішньою узгодженістю кримінально-правових приписів, а й управлінсько-організаційними можливостями інституційного механізму їх імплементації. З огляду на це результативність антикорупційного реагування має оцінюватися через призму взаємозв'язаних елементів, зокрема, належного розмежування компетенцій між уповноваженими суб'єктами, процедурної узгодженості їх діяльності, оперативності та повноти міжвідомчого обміну інформацією, забезпечення єдності правозастосовної практики, а також гарантій інституційної незалежності ключових органів. Запропонована багатокритеріальна класифікація суб'єктів реалізації кримінально-правової політики (за функціональним призначенням, ступенем спеціалізації, інституційним статусом і роллю у формуванні (реалізації) політики) має не лише описове, а й істотне методологічне значення, оскільки

уможливило систематизацію складної архітектури антикорупційної діяльності, виявлення нормативних прогалин і перетинів підвідомчості, а також обґрунтування оптимальних моделей координації та юридичного розмежування повноважень. Функціональна диференціація суб'єктів протидії корупції підтверджує об'єктивну потребу комплексного (а не виключно репресивного) підходу, за якого органи досудового розслідування, прокуратура, судові інституції, правотворчі органи формують цілісну систему взаємозв'язаних інструментів реагування від превенції та раннього виявлення ризиків до кримінального переслідування й здійснення правосуддя, що потребує балансу між превентивними, контрольними та каральними інструментами. Встановлені структурні дисфункції у вигляді дублювання повноважень між окремими правоохоронними органами (включно з потенційними конфліктами підслідності) та дефіциту інституціоналізованого координаційного центру є істотними бар'єрами для ефективного кримінально-правового реагування, оскільки спричиняють конкуренцію юрисдикцій, фрагментацію доказової бази, втрату процесуального часу й неоднорідність практики, що безпосередньо ускладнює досягнення мети невідворотності кримінальної відповідальності за корупційні кримінальні правопорушення.

2 Обґрунтовано необхідність інституційного закріплення стабільного та постійного координаційного механізму у сфері протидії корупції. Такий механізм має виконувати функцію центру стратегічного узгодження, забезпечуючи системне планування антикорупційної політики, функціональне розмежування компетенцій між уповноваженими суб'єктами, а також безперервну міжвідомчу взаємодію на операційному та аналітичному рівнях. Брак подібного інституціоналізованого формату координації зумовлює фрагментарність управлінських рішень, конкуренцію юрисдикцій та зниження ефективності кримінально-правового реагування на корупційні правопорушення.

У цьому контексті доцільним є створення такого координаційного центру в межах уже наявних інституційних структур, зокрема, Офісу Генерального прокурора як органу, що має необхідні наглядові та координаційні повноваження, або за допомогою функціонального посилення ролі НАБУ з питань антикорупційної політики. Запровадження відповідного механізму сприятиме підвищенню узгодженості дій антикорупційних органів, а також забезпеченню єдності державної антикорупційної політики в умовах воєнного стану та євроінтеграційного поступу України.

3 Детермінанти корупційних кп в Україні в умовах дії правового режиму воєнного стану мають комплексний, багаторівневий і динамічний характер. Вони формуються під одночасним впливом традиційних факторів корупційної злочинності (інституційна слабкість, правова невизначеність, соціально-економічна нерівність, толерантність до корупційних практик) та чинників, зумовлених специфічними умовами функціонування держави, зокрема, концентрацією владних повноважень, спрощенням адміністративних процедур, обмеженням механізмів контролю та перерозподілом значних фінансових і матеріальних ресурсів. Систематизація виявлених детермінант засвідчує, що корупційна злочинність у період воєнного стану не є виключно наслідком індивідуальної девіантної поведінки окремих посадових осіб, а є проявом структурних дисфункцій публічного управління, дефіциту ефективних контрольних інструментів і збереження елементів так званої «корупційної культури». Особливої кримінологічної значущості набувають корупціогенні ризики у сферах оборонних закупівель, розподілу гуманітарної допомоги, управління публічними фінансами та мобілізаційних процесів, де поєднання терміновості рішень і розширеної дискреції створює підґрунтя для зловживань. Ефективна протидія корупційним кп потребує відходу від фрагментарних і виключно репресивних підходів та впровадження системної моделі реагування, що поєднує кримінально-правові, інституційні, організаційні й соціально-

превентивні заходи. Така модель має бути спрямована не лише на покарання вже вчинених правопорушень, а й на усунення їх глибинних детермінант, що є необхідною передумовою виконання Україною міжнародних антикорупційних зобов'язань і реалізації євроінтеграційного курсу.

4 Обґрунтовано висновок про появу нового виду корупційних кп – цифрової корупції, що виникає внаслідок упровадження інформаційно-комунікаційних технологій, автоматизованих систем управління та інструментів із використанням елементів ШІ в публічному секторі. В умовах воєнного стану цифровізація процесів оборонного управління, публічних закупівель, мобілізації, розподілу гуманітарної допомоги та адміністрування публічних фінансів, з одного боку, сприяє підвищенню ефективності державного управління, а з іншого – створює нові, складні для виявлення корупційні ризики. Цифрова корупція характеризується опосередкованістю корупційного впливу, що реалізується не стільки через безпосередні дії посадової особи, скільки маніпулюванням алгоритмами, цифровими реєстрами, автоматизованими процедурами ухвалення рішень або оброблення даних. Особливу небезпеку становить так звана алгоритмічна корупція, за якої корупційні інтереси «вбудовуються» в логіку функціонування цифрових систем, що ускладнює їх виявлення засобами традиційного кримінально-правового інструментарію та підвищує рівень латентності таких діянь. У контексті євроінтеграційних процесів України проблема цифрової корупції набуває додаткової актуальності, оскільки право ЄС та стандарти Ради Європи висувають підвищені вимоги до прозорості, підзвітності, пояснюваності й етичності використання цифрових технологій у публічному управлінні. Протидія цифровій корупції потребує адаптації національного кримінального законодавства до нових форм протиправної поведінки, посилення експертного потенціалу антикорупційних органів, а також формування комплексної стратегії, що поєднує правові, технологічні та етичні механізми регулювання.

5 Установлено, що доцільним є концептуальний перегляд підходів до визначення суб'єкта корупційного кп. Чинна модель, що ґрунтується переважно на формально-статусному розумінні службової особи в значенні ст. 18 КК України, неповною мірою відповідає сучасним трансформаціям публічного управління, особливо в умовах воєнного стану, цифровізації й розширення практик делегування владних та управлінських повноважень поза межами класичної державної служби. З огляду на це обґрунтованим є перехід від формально-статусної до функціональної моделі визначення суб'єкта корупційного правопорушення, за якої вирішальним критерієм кримінально-правового оцінювання є не юридично закріплений службовий статус особи, а фактичне здійснення нею публічних функцій або реальний вплив на розподіл, управління чи контроль публічних ресурсів. Такий підхід відповідає положенням Конвенції ООН проти корупції, рекомендаціям GRECO, а також усталеній практиці ЄСПЛ, у якій акцент робиться на матеріальному змісті виконуваних повноважень, а не на формальній назві посади чи організаційно-правовій формі залучення особи.

ВИСНОВКИ

У дисертаційному дослідженні на основі комплексного та системного аналізування науково-теоретичних і науково-практичних напрацювань вітчизняних учених, а також з урахуванням правового та інституційного досвіду Європейського Союзу у сфері формування й реалізації антикорупційної політики сформульовано систематизовані висновки та науково обґрунтовані рекомендації, спрямовані на досягнення поставленої мети – розроблення цілісних пропозицій щодо комплексного вдосконалення кримінально-правової політики України у сфері протидії корупційним кримінальним правопорушенням в умовах інтенсифікації євроінтеграційних процесів.

1 Кримінально-правова політика є цілісною, ієрархічно вибудованою системою доктринальних засад, ціннісних орієнтирів, принципів, стратегічних пріоритетів і правових рішень, що реалізуються в нормотворчій та правозастосовній діяльності держави з метою охорони суспільно значущих відносин засобами кримінального права. У контексті європейської інтеграції України така політика набуває особливого значення, оскільки її зміст і спрямованість мають відповідати стандартам ЄС щодо забезпечення верховенства права, доброчесності публічної влади та захисту фінансових інтересів держави. У сфері протидії корупційним кримінальним правопорушенням, що характеризуються підвищеним рівнем суспільної небезпеки, заподіюють істотну шкоду публічним фінансовим інтересам і підривають довіру до інститутів влади, модернізація кримінально-правової політики не може обмежуватися лише тенденціями гуманізації кримінальної відповідальності. Вона має передбачати збалансоване поєднання поміркованої лібералізації кримінально-правового впливу з ефективними майновими санкціями. Хоча ідеї гуманізації та лібералізації кримінально-правової репресії загалом узгоджуються з принципами правової держави й міжнародними стандартами у сфері прав людини, у сфері протидії корупції, проте їх застосування має селективний і диференційований характер. Така реалізація повинна ґрунтуватися на доказово обґрунтованому оцінюванні ступеня суспільної небезпеки корупційних діянь, урахувати їх системний вплив на публічне управління та супроводжуватися посиленням майнових, інституційних і процесуальних механізмів кримінально-правового впливу, що відповідає європейським підходам до забезпечення загальної й спеціальної превенції та ефективного захисту публічних фінансових інтересів держави.

2 Періодизація криміналізації корупційних правопорушень в Україні відображає поступову трансформацію від поодиноких історико-правових заборон до комплексної системи кримінально-правових механізмів, інтегрованих

у європейський правовий простір. Історико-правові витоки заклали підґрунтя розуміння зловживання владою як суспільно небезпечного явища; радянський період сформував окрему систему «посадових злочинів», яка, попри декларативність, визначила базові конструкції складів; період незалежності започаткував формування нормативної основи та орієнтацію на міжнародні стандарти; кодифікаційний етап 2001 року систематизував кримінально-правові заборони й розширив предмет криміналізації; сучасний євроінтеграційний етап, ускладнений воєнними викликами, характеризується інституційним укріпленням антикорупційної політики та її перевіркою на практиці. Еволюція криміналізації корупційних правопорушень свідчить про закономірність їх розвитку під впливом історичних, соціально-економічних і політичних чинників, а також про необхідність подальшої оптимізації кримінально-правової політики з урахуванням стандартів верховенства права, європейської інтеграції та потреб забезпечення національної безпеки.

33 позицій євроінтеграційних процесів проблематика системного розміщення корупційних і пов'язаних із корупцією кримінальних правопорушень у різних розділах КК України не відповідає вимогам системності та узгодженості кримінального законодавства, визначеним у міжнародних антикорупційних стандартах, зокрема, Конвенції ООН проти корупції (2003 р.), Кримінальній конвенції про боротьбу з корупцією (1999 р.), та рекомендаціях Групи держав проти корупції (GRECO). Брак єдиного підходу до структурування складів корупційних кп у межах КК України ускладнює адаптацію національної правової системи до європейських правових стандартів і перешкоджає формуванню послідовної кримінально-правової політики у сфері протидії корупції. Отже, оптимізація кримінально-правових положень про корупційні правопорушення потребує концептуального перегляду їх розміщення в системі Особливої частини КК України з метою забезпечення логічної структурованості, системності та узгодження з європейськими підходами до їх класифікації.

4 Корупційна злочинність в Україні в умовах дії правового режиму воєнного стану характеризується складною багаторівневою детермінацією, що формується під впливом поєднання зовнішніх (збройна агресія, розширення дискреційних повноважень органів публічної влади, концентрація значних публічних ресурсів) та внутрішніх чинників (інституційна вразливість, фрагментарність нормативного регулювання, стійкі соціокультурні установки толерантності до корупційних практик). Така сукупність детермінант зумовлює необхідність системного переосмислення чинних механізмів протидії корупції з урахуванням змін у характері корупційних посягань та умов їх учинення. Окремо обґрунтовано, що цифровізація публічного управління, зокрема, упровадження автоматизованих та алгоритмічних систем із використанням елементів ШІ, поряд із підвищенням ефективності та прозорості управлінських процесів породжує нові корупційні ризики, пов'язані з можливістю маніпулювання цифровими даними, втручання в електронні реєстри та прихованого впливу на алгоритмічні рішення. Через брак належного нормативного регулювання, алгоритмічної прозорості та незалежного контролю такі технології трансформуються в інструмент латентних корупційних практик, що становить особливу небезпеку в умовах воєнного стану.

5 Доведено, що ефективна імплементація антикорупційних стандартів ЄС в кримінально-правову політику України потребує переходу від формально-нормативного до функціонально-орієнтованого підходу, що передбачає запровадження визначених, інституційно забезпечених і правозастосовно верифікованих заходів протидії корупційним кп. Обґрунтованою є необхідність нормативного закріплення системних механізмів кримінально-правового оцінювання та прогнозування корупційних ризиків за допомогою інституціоналізації обов'язкової антикорупційної експертизи змін до кримінального законодавства з урахуванням рекомендацій GRECO, стандартів *acquis communautaire* та релевантної практики ЄСПЛ. Водночас підвищення

результативності кримінально-правової політики неможливе без посилення її процесуального й аналітичного виміру, що зумовлює доцільність нормативного врегулювання обов'язкового використання фінансово-аналітичних інструментів, даних державних електронних реєстрів і механізмів міжвідомчого інформаційного обміну під час виявлення та розслідування корупційних кримінальних правопорушень відповідно до європейської моделі risk-based approach.

6 Установлено, що сфера державного оборонного замовлення в умовах воєнного стану набуває статусу об'єкта підвищеного кримінально-правового захисту, оскільки корупційні посягання в цій сфері заподіюють шкоду не лише публічним фінансовим інтересам, а й безпосередньо впливають на обороноздатність держави, національну безпеку та виконання міжнародних зобов'язань України. Чинне кримінальне законодавство не забезпечує належної диференціації відповідальності за корупційні діяння, пов'язані з оборонними закупівлями, що призводить до заниження оцінки їх суспільної небезпеки та ускладнює ефективне кримінально-правове реагування.

У контексті гармонізації національного законодавства з правом ЄС, стандартами захисту публічних фінансових інтересів і принципами підвищеної добросовісності у сфері оборони доцільним є запровадження спеціальних складів корупційних кп, спрямованих на протидію зловживанням у сфері державного оборонного замовлення. Такий підхід дасть змогу відобразити специфіку корупційних ризиків у цій сфері, забезпечити адекватне кримінально-правове оцінювання відповідних діянь і підвищити превентивний потенціал кримінального права. Пропонуємо запровадити спеціальний склад корупційного кп у сфері оборонного замовлення й доповнити розділ XVII КК України ст. 368⁶, а саме «Зловживання у сфері державного оборонного замовлення», та викласти диспозицію відповідної кримінально-правової норми таким чином: «Умисне зловживання владою, службовим становищем або повноваженнями публічної

функції під час планування, укладення, виконання або контролю договорів державного оборонного замовлення, якщо такі дії вчинені з метою одержання неправомірної вигоди для себе чи інших осіб або заподіяли істотну шкоду публічним інтересам.

7 Застосування цифрових технологій з елементами ШІ дає змогу підвищити спроможність держави до раннього виявлення корупційних ризиків, ідентифікації складних багатосуб'єктних корупційних схем і прогнозування корупційних загроз у сферах із підвищеним рівнем корупціогенності. Використання алгоритмічних та аналітичних можливостей ШІ є особливо доцільним у сферах публічних та оборонних закупівель, розподілу гуманітарної й бюджетної допомоги та контролю за використанням публічних фінансових ресурсів. Інструменти ШІ здатні забезпечити оброблення великих масивів даних у режимі реального часу, виявлення аномальних операцій, прихованих зв'язків між суб'єктами та нетипових управлінських рішень, що істотно знижує рівень латентності корупційної злочинності та підвищує ефективність превентивних заходів. Упровадження інструментів ШІ у сферу протидії корупції має здійснюватися виключно в межах визначених правових меж із додержанням принципів законності, пропорційності, підзвітності й захисту прав людини, не може підмінювати дискреційні повноваження органів досудового розслідування та суду, а повинно виконувати допоміжну, аналітично-превентивну функцію, забезпечуючи підвищення обґрунтованості управлінських і процесуальних рішень.

8 Сформульовано обґрунтоване авторське тлумачення категорії «європейські стандарти боротьби з корупцією», під якою пропонується розуміти цілісну, нормативно й інституційно структуровану систему принципів, правил та обов'язкових вимог, закріплених у праві ЄС, конвенційних актах Ради Європи, а також рекомендаційних і моніторингових документах GRECO, FATF і MONEYVAL та відповідних складових *acquis communautaire*. Зазначена система

стандартів спрямована на забезпечення належного рівня прозорості, підзвітності й доброчесності публічної влади, ефективного захисту публічних фінансових інтересів і функціональної спроможності антикорупційних інституцій, а також водночас є ключовим критерієм оцінювання інституційної та правової готовності України до набуття статусу повноправного члена ЄС.

9 З урахуванням установлених у процесі дослідження закономірностей трансформації корупційної злочинності в Україні в умовах дії правового режиму воєнного стану доцільним є подальше вдосконалення кримінально-правової політики за допомогою її секторальної адаптації до новітніх форм корупційних загроз. Сучасні корупційні практики набувають ознак спеціалізованих, організованих і багатосуб'єктних схем, що інтегруються в ключові сфери публічного управління та розпорядження публічними ресурсами, зокрема, процедури публічних та оборонних закупівель, механізми розподілу гуманітарної й бюджетної допомоги, функціонування оборонно-промислового комплексу, реалізацію державних програм у сферах охорони здоров'я та енергетики, а також у процесі надання відстрочень від мобілізації й перетину державного кордону. Пропонується відійти від універсального підходу до кримінально-правового реагування на корупцію та запровадити секторально орієнтовану модель криміналізації й диференціації відповідальності, що враховуватиме специфіку корупційних ризиків у стратегічно чутливих сферах публічного управління. Доцільним є розширення інструментарію кримінально-правового оцінювання корупційних діянь з урахуванням їх організованого та багатосуб'єктного характеру. У сучасних умовах кримінально-правове оцінювання корупції повинне виконувати не лише карально-превентивну, а й системоутворювальну функцію. Реалізація запропонованого секторального підходу сприятиме підвищенню адаптивності кримінально-правової політики України до умов воєнного стану, зміцненню довіри до публічних інституцій та

узгодженню національної моделі протидії корупції з європейськими стандартами належного врядування й захисту публічних фінансів.

10 Проблематика розміщення корупційних і пов'язаних із корупцією кп у структурі чинного КК України набуває особливої актуальності в контексті гармонізації національного кримінального законодавства з європейськими стандартами та підвищення ефективності реалізації державної антикорупційної політики. Аналізування чинного КК України засвідчує фрагментарний характер розміщення складів корупційних кп у різних розділах Особливої частини, що зумовлено історичною еволюцією кримінального законодавства та прагненням законодавця охопити різноманітні форми корупційних проявів. Водночас такий підхід свідчить не лише про міжгалузевий характер корупційних посягань, а й про брак належної системності щодо визначення їх кримінально-правової природи, що негативно позначається на єдності правозастосовної практики. З огляду на це в межах удосконалення кримінально-правової політики України щодо протидії корупції доцільним є перегляд структурної побудови КК України в частині систематизації корупційних і пов'язаних із корупцією кримінальних правопорушень із концептуальним групуванням таких складів за єдиними кримінально-правовими критеріями або розгляд можливості їх комплексного об'єднання в межах спеціалізованого розділу Особливої частини КК України.

11 Обґрунтовано доцільність виваженого підходу до оцінювання корупційних проявів, учинених із необережності, який не повинен автоматично зумовлювати їх криміналізацію. Визнання можливості існування таких діянь свідчить про необхідність забезпечення раціонального співвідношення між кримінально-правовими, дисциплінарними та іншими заходами юридичного впливу залежно від ступеня суспільної небезпеки вчиненого та характеру вини. Такий підхід відповідає європейським засадам кримінальної політики, згідно з якими кримінальне право виконує функцію *ultima ratio*. З огляду на це криміналізація корупційних діянь має здійснюватися

виключно за умови доведення їх підвищеної суспільної небезпеки та вмісного характеру протиправної поведінки. У межах гармонізації національного кримінального законодавства з *acquis communautaire* особливого значення набуває принцип пропорційності та індивідуалізації юридичної відповідальності. Реалізація зазначеного підходу дасть змогу уникнути надмірної криміналізації та забезпечити відповідність кримінально-правової політики України європейським стандартам справедливого й ефективного реагування на корупційні правопорушення.

12 Обґрунтовано доцільність переходу від формально-статусного до функціонального підходу у визначенні суб'єкта корупційного кримінального правопорушення. Такий підхід зумовлений трансформацією механізмів публічного управління, розширенням практик делегування владних та управлінських повноважень, а також зростанням ролі осіб, які, не маючи формального статусу службової особи, де-факто здійснюють публічні функції або реально впливають на розподіл публічних ресурсів. Законодавча реалізація зазначеної пропозиції можлива розширенням диспозиції ст. 18 КК України або закріпленням спеціальних приміток до статей Особливої частини КК України, що встановлюють відповідальність за корупційні кп, із входженням до кола суб'єктів кримінальної відповідальності осіб, які фактично беруть участь у здійсненні владних, організаційно-розпорядчих чи адміністративно-господарських функцій незалежно від формального службового статусу. Зокрема, до таких суб'єктів доцільно віднести позаштатних радників, помічників і консультантів, зокрема, залучених на громадських засадах або на підставі цивільно-правових договорів; осіб, які виконують публічні завдання за цивільно-правовими договорами; представників благодійних, волонтерських або міжнародних організацій, залучених до розподілу гуманітарної допомоги, бюджетних коштів чи іншого публічного майна, а також суб'єктів, яким делеговано владні або розпорядчі повноваження в умовах спеціальних правових режимів, зокрема, воєнного стану,

надзвичайних ситуацій, або у сфері оборонних закупівель. Ключовим елементом запропонованої моделі вважаємо критерій «фактичного здійснення публічної функції», що передбачає комплексне оцінювання характеру та юридичної значущості ухвалених рішень, обсягу впливу особи на публічні ресурси, а також її здатності формувати, змінювати або визначати правове становище інших осіб.

13 Обґрунтовано необхідність інституційного оформлення постійного й стабільного координаційного механізму у сфері протидії корупції, який би забезпечував цілісність, узгодженість і стратегічну спрямованість кримінально-правової політики держави. Брак єдиного інституціоналізованого центру координації зумовлює дублювання або конкуренцію повноважень між антикорупційними суб'єктами, а також знижує ефективність кримінально-правового реагування на корупційні кп, особливо в умовах воєнного стану та зростання корупційних ризиків. Рекомендуємо створення спеціалізованого координаційного органу, який би виконував функції центру стратегічного узгодження антикорупційної політики, забезпечував системне планування заходів протидії корупції, здійснював функціональне розмежування компетенцій між уповноваженими суб'єктами та організовував безперервну міжвідомчу взаємодію на стратегічному, операційному й аналітичному рівнях. Як оптимальну інституційну модель пропонуємо створення Національного координаційного центру протидії корупції (НКЦПК), який має бути інтегрований у межах чинних інституційних структур, зокрема, на базі Офісу Генерального прокурора як органу, наділеного визначеними наглядовими та координаційними повноваженнями, або організований за допомогою функціонального розширення координаційної ролі НАБУ з одночасним чітким нормативним закріпленням його повноважень у сфері стратегічної антикорупційної координації.

14 Доведено необхідність виокремлення цифрової корупції як самостійної кримінально-правової норми – одного з напрямків модернізації кримінально-правової політики України у сфері протидії корупції. Така

необхідність зумовлена якісною трансформацією корупційних практик унаслідок цифровізації публічного управління, упровадження електронних реєстрів, автоматизованих систем ухвалення рішень, цифрових платформ публічних закупівель і розподілу публічних ресурсів. Виокремлення самостійної кримінально-правової норми про цифрову корупцію дасть змогу окреслити межі кримінально караної поведінки у сфері використання цифрових та автоматизованих систем публічного управління, урахувати підвищений рівень суспільної небезпеки цифрових корупційних схем, пов'язаних із масштабністю наслідків і складністю їх викриття, гармонізувати кримінально-правову політику України з європейськими стандартами протидії зловживанням у сфері електронного публічного адміністрування та захисту публічних фінансових інтересів. Запропоновано доповнити розділ XVII КК України ст. 368⁷ «Цифрова корупція» та викласти її диспозицію таким чином: **«Умисне одержання, надання, вимагання або прийняття пропозиції чи обіцянки неправомірної вигоди, а також умисне зловживання владою, службовим становищем або повноваженнями публічної функції, учинені за допомогою використання інформаційно-комунікаційних технологій, автоматизованих систем, електронних інформаційних ресурсів, державних електронних реєстрів або цифрових платформ публічного управління, зокрема, маніпулюванням даними, втручанням у роботу таких систем, впливом на ухвалення управлінських рішень або спотворенням цифрової інформації, використовуваної у сфері розпорядження публічними чи гуманітарними ресурсами, караються...».**

15 Упровадження систем ІІІ у сферу публічного управління, державних закупівель, розподілу бюджетних і гуманітарних ресурсів, адміністрування соціальних виплат та інших публічних сервісів трансформує механізми ухвалення управлінських рішень і змінює способи вчинення корупційних кп. Використання алгоритмічних систем зумовлює появу нових, технологічно

опосередкованих форм корупційних зловживань, не охоплених традиційними кримінально-правовими конструкціями. У цьому контексті інституціоналізація цифрової корупції є необхідною реакцією кримінально-правової політики на якісно новий рівень корупційних ризиків, пов'язаних з алгоритмізацією публічного управління. Йдеться не лише про використання інформаційно-комунікаційних технологій як інструмента вчинення корупційного діяння, а про формування автономного корупційного середовища, у межах якого алгоритмічні рішення можуть бути навмисно спотворені в інтересах конкретних осіб чи груп без видимих ознак традиційного зловживання владою. З позицій кримінально-правової доктрини розвиток ІІІ обумовлює необхідність переосмислення способу вчинення корупційного кп як складової об'єктивної сторони діяння. Використання ІІІ істотно підвищує латентність корупції, масштаби завданої шкоди та складність викриття, що свідчить про підвищений рівень суспільної небезпеки таких діянь і потребу в спеціальній кримінально-правовій реакції. Найбільш обґрунтованою формою такої інституціоналізації, на нашу думку, є **закріплення використання систем ІІІ або алгоритмічних рішень як спеціальної кваліфікувальної ознаки корупційних кп**, що дасть змогу забезпечити адекватну диференціацію відповідальності, підвищити превентивний потенціал кримінального права та гармонізувати національне законодавство з європейськими стандартами алгоритмізованого публічного управління.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. A Blueprint for the Reconstruction of Ukraine / T. Becker et al. Paris & London : CEPR Press, 2022. 40 p. URL: <https://cepr.org/publications/books-and-reports/blueprint-reconstructionukraine>.
2. Adobor H., Yawson R. The promise of artificial intelligence in combating public corruption in the emerging economies: A conceptual framework. *Science and Public Policy*. 2023. Vol. 50, Issue 3. P. 355–370. DOI: <https://doi.org/10.1093/scipol/scac068>. URL: <https://academic.oup.com/spp/article-abstract/50/3/355/68898>.
3. Agence française anticorruption. URL: <https://www.agence-francaise-anticorruption.gouv.fr/fr>.
4. An official website of European Union. Enlargement and Eastern Neighbourhood. Chapters of the acquis. Background document 6 June 2012 Directorate-General for Neighbourhood and Enlargement Negotiations. URL: <https://enlargement.ec.europa.eu/enlargement-policy/conditions-membership/chapters-acquisen>.
5. An official website of European Union. EU legislation on anti-corruption. URL: https://commission.europa.eu/strategy-and-policy/policies/justice-and-fundamental-rights/democracy-eu-citizenship-anti-corruption/anti-corruption/eu-legislation-anti-corruption_en.
6. An official website of European Union. EU network against corruption. URL: https://commission.europa.eu/strategy-and-policy/policies/justice-and-fundamental-rights/democracy-eu-citizenship-anti-corruption/anti-corruption/eu-network-against-corruption_en.
7. An official website of European Union. European Anti-Fraud Office. URL: https://anti-fraud.ec.europa.eu/policy_en.
8. An official website of European Union. The independent public prosecution office of the EU. URL: <https://www.eppo.europa.eu/en>.

9. Autorità Nazionale Anticorruzione, ANAC. URL: <https://www.anticorruzione.it/>.
10. Clementucci F., Miekina A. The Commission Proposal for a Directive on Combating Corruption. *Eucri*m. European Law Forum: Prevention, Investigation, Prosecution. 2023. DOI: <https://doi.org/10.30709/eucri-m-2023-023>. URL: <https://eucri-m.eu/articles/the-commission-proposal-for-a-directive-on-combating-corruption>.
11. Copeland B. J. Artificial intelligence. *Encyclopedia Britannica*. URL: <https://www.britannica.com/technology/artificial-intelligence>.
12. De Schamp K., & Stiegel U. The Impact of the European Commission's Rule of Law Report in Monitoring the Prevention and Fight against Corruption. *Eucri*m: *European Criminal Law Associations' Forum*. 2023. № 18 (4). P. 345–349. URL: <https://eucri-m.eu/articles/the-impact-of-the-european-commissions-rule-of-law-report-in-monitoring-the-prevention-and-fight-against-corruption/>.
13. Decarolis F., Giorgiantonio C. Corruption red flags in public procurement: new evidence from Italian calls for tenders. *EPJ Data Sci*. 2022. № 11 (1). P. 16. DOI: 10.1140/epjds/s13688-022-00325-x. Epub 2022 Mar 18. PMID: 35371906 ; PMCID: PMC8933377.
14. Direcția Națională Anticorupție, DNA. URL: <https://www.dna.ro/>.
15. Document 52021PC0206. Proposal for a Regulation of the European Parliament and of the Council Laying Down Harmonized Rules on Artificial Intelligence (Artificial Intelligence Act) and Amending Certain Union Legislative Acts. COM/2021/206 final. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legalcontent/EN/ALL/?uri=celex:52021PC0206>.
16. EU and Denmark launch Euro 16 million EU Anti-Corruption Initiative in Ukraine. An official website of the European Union. URL: https://www.eeas.europa.eu/node/19719_en.
17. European Council meeting conclusions (23–24 June 2022). URL: <https://www.consilium.europa.eu/media/57442/2022-06-2324-euco>

conclusionsen.pdf?fbclid=IwAR06sBgyr5Ss1owQB6oUo-SiqBZpB56e8iogkBNB1wUZfCr0-tcNIflh_u.

18. Human Rights Watch. Україна: Новий закон загрожує незалежності антикорупційних інституцій скасувати законодавчі поправки, що підривають верховенство права. 29 липня 2025 р. URL: <https://www.hrw.org/uk/news/2025/07/29/ukraine-new-law-undercuts-independence-of-anti-corruption-bodies>.

19. Klochko A. M., Zelenskyi O. M. Exploring the capacity of AI technologies to combat corruption. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2024. № 2. С. 493–497. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2024-2/122>.

URL: http://lsey.org.ua/2_2024/124.pdf.

20. Klochko A. M., Zelenskyi O. M. International experience for the formation of the anti-corruption concept of Ukraine. II Scientific readings in memory of Hans Gross: international scientific and practical conference. II *Наукові читання пам'яті Ганса Гросса* : Міжнародна науково-практична конференція (Чернівці, 9 грудня 2022 року). Чернівці, 2022. С. 128–132.

21. Köbis N., Starke C., Rahwan I. The promise and perils of using artificial intelligence to fight corruption. *Nature Machine Intelligence*. 2022. Vol. 4. P. 418–424. DOI: <https://doi.org/10.1038/s42256-022-00489-1>.

URL: <https://doi.org/10.1038/s42256-022-00489-1>.

22. Kos D. War in Ukraine: legal and political challenges for the EU. *Eucrim: the European Criminal Law Associations' forum*. 2022. Issue 2. P. 152–157. URL: <https://dialnet.unirioja.es/servlet/articulo?codigo=8559848>.

23. Lemaitre Sophie. Official website of the Basel Institute on Governance. Seedlings of hope: New report on promising efforts to address environmental. URL: <https://baselgovernance.org/blog/seedlings-hope-new-report-promising-efforts-address-environmental-corruption>.

24. Levstik S. Understanding Anti-Corruption Networks: Structure and Functions. *Ius Publicum Working Paper*. 2024. P. 1–30.

25. LOI n°2016-1691 du 9 décembre 2016 relative à la transparence, à la lutte contre la corruption et à la modernisation de la vie économique.

URL: <https://www.legifrance.gouv.fr/loda/id/JORFTEXT000033558528?init=true&page=1&query=2016-1691+du+9+decembre&searchField=ALL&tabselection=all>.

26. Márton B. Independence of the European Public Prosecutor's Office in the context of the appointment procedures. *New Journal of European Criminal Law*. 2024. № 15 (2). P. 146–163. DOI: <https://doi.org/10.1177/20322844241228721>.

27. Matthijs M. Ukraine could become an EU member. What would that mean? Council on Foreign Relations. 2022. URL: <https://www.cfr.org/inbrief/ukraine-could-become-eu-member-what-would-mean>.

28. Mechanisms for interaction of law enforcement agencies in the field of countering money laundering / O. Bondarenko, M. Utkina, O. Reznik, M. Dumchikov. *Journal of Money Laundering Control*. 2024. Vol. 27, No. 1. P. 34–50. DOI: <https://doi.org/10.1108/JMLC-01-2023-0006>.

29. Mutual Evaluation of Ukraine. First Evaluation Round on-site visit: 26–29 April 1999. Committee of Experts on the Evaluation of Anti-Money Laundering Measures and the Financing of Terrorism Home. URL: <https://www.coe.int/en/web/moneyval/home>.

30. Odilla F. Bots against corruption: Exploring the benefits and limitations of AI-based anti-corruption technology. *Crime Law Social Change*. 2023. Vol. 80. P. 353–396. DOI: <https://doi.org/10.1007/s10611-023-10091-0>. URL: <https://link.springer.com/article/10.1007/s10611-023-10091-0>.

31. OECD Recommendation of the Council on Artificial Intelligence, OECD/LEGAL/0449.2023. URL: <https://legalinstruments.oecd.org/en/instruments/oecd-legal-0449>.

32. Opinion on the draft amendments to the legislation on the anti-corruption court of Ukraine = Висновок щодо проєкту змін до законодавства про антикорупційний суд України : CDL-PI(2020)018. Strasbourg, 2020.

URL: <https://www.venice.coe.int/webforms/documents/default.aspx?pdffile=CDL-PI%282020%29018-e>.

33. Opinion on the draft law on the selection procedure of judges of the Constitutional Court of Ukraine = Висновок щодо проєкту закону про процедуру добору суддів Конституційного Суду України: CDL-PI(2021)004. Strasbourg, 2021. URL: <https://www.venice.coe.int/webforms/documents/default.aspx?pdffile=CDL-PI%282021%29004-e>.

34. Opinion on the Law of Ukraine on preventing threats to national security related to excessive influence of persons who have significant economic or political weight in public life (oligarchs) = Висновок щодо Закону України про запобігання загрозам національній безпеці, пов'язаним із надмірним впливом осіб, які мають значну економічну або політичну вагу в суспільному житті (олігархів): CDL-AD(2023)018. Strasbourg, 2023. URL: <https://www.venice.coe.int/webforms/documents/default.aspx?pdffile=CDL-AD%282023%29018-e>.

35. OSW, Ukraine: corruption scandal over fake disability certificates (30 Oct. 2024). URL: <https://www.osw.waw.pl/en/publikacje/analyses/2024-10-30/ukraine-corruption-scandal-over-fake-disability-certificates>.

36. Parisi N. Assessment of the effectiveness of anti-corruption measures for the public sector and for private entities. *Rule of Law and Anti-Corruption Journal*. 2018. № 2. DOI: <https://doi.org/10.5339/rolacc.2018.2>.

37. Practical Law. EU Anti-corruption: European Commission adopts package of measures. 2023. URL: [https://uk.practicallaw.thomsonreuters.com/w-039-3629?transitionType=Default&contextData=\(sc.Default\)](https://uk.practicallaw.thomsonreuters.com/w-039-3629?transitionType=Default&contextData=(sc.Default)).

38. Proposal for a Directive of the European Parliament and of the Council on Combating corruption, replacing Council Framework Decision 2003/568/JHA and the Convention on the fight against corruption involving officials of the European Communities or officials of Member States of the European Union and amending Directive (EU) 2017/1371 of the European Parliament and of the Council

(EUR-Lex-52023PC0234-EN-EUR-Lex (europa.eu)). URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=COM%3A2023%3A234%3AFIN>.

39. Recommendation No. R (88) 18, adopted by the Committee of Ministers of the Council of Europe on 20 October 1988, was prepared by the Select Committee of Experts on the Criminal Liability of Corporate Bodies (PC-R-CL), set up under the authority of the European Committee on Crime Problems (CDPC). The text of the Recommendation is reproduced hereafter. URL: <https://rm.coe.int/16804c5d71>.

40. Sanchez-Graells A. Procurement Corruption and Artificial Intelligence: Between the Potential of Enabling Data Architectures and the Constraints of Due Process Requirements. 2021. *SSRN Electronic Journal*. URL: https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=3952665.

41. Schmeer L. The establishment of the European Public Prosecutor's Office: integration with limited supranationalisation? *Journal of European Integration*. 2023. № 45 (6). P. 845–869. DOI: <https://doi.org/10.1080/07036337.2023.2196069>.

42. Swinko Claire M. Judicial corruption in Eastern Europe: An examination of causal mechanisms in Albania and Romania. *Senior Honors Projects, 2010-current*. 2017. 334 p. URL: <https://commons.lib.jmu.edu/honors201019/334>.

43. The legal regulation of artificial intelligence security in Ukrainian banking / A. Klochko et al. *Journal of Infrastructure, Policy and Development*. 2024. Vol. 8, Issue 2. P. 1–14. DOI: <https://doi.org/10.24294/jipd.v8i2.2582>. URL: <https://systems.enpresspublisher.com/index.php/jipd/article/view/2582/2129>.

44. Transparency International. Our Work in Ukraine. Corruption Perceptions Index 2024. URL: <https://www.transparency.org/en/countries/Ukraine>.

45. Treaty on European Union (TEU) / Maastricht Treaty. Signed in: Maastricht (the Netherlands) 7 February 1992. Entry into force: 1 November 1993 (Accession criteria (Copenhagen criteria)). Art. 2, 49. URL: <https://www.europarl.europa.eu/about-parliament/en/in-the-past/the-parliament-and-the-treaties/maastricht-treaty>.

46. Unconstitutionality of criminal liability for filing inaccurate information in Ukraine: critical legal analyses / A. Vozniuk et al. *Cuestiones Políticas*. 2021. № 39 (69). P. 133–145. DOI: <https://doi.org/10.46398/cuestpol.3969.07>. URL: <https://produccioncientificaluz.org/index.php/cuestiones/article/view/36201>.
47. ZMINA. Єврокомісія відзначила поступ України в реформах, але наголосила на ризиках в антикорупційній сфері та судочинстві. 4 листопада 2025 р. URL: <https://zmina.info/news/evrokomisiya-oczinyla-progres-ukrayiny-na-shlyahu-do-yes-pozytyvni-kroky-u-reformah-ale-zasterezhennya-shhodo-antykorpucziynoyi-sfery-j-sudochynstva/>.
48. Абдуллаєв В. А. Роль громадянського суспільства у запобіганні і протидії корупції. *Публічне управління та митне адміністрування*. 2021. № 3. С. 5–13.
49. Андрушко П. П. Об'єкт кримінально-правової охорони, об'єкт злочину, об'єкт злочинного посягання та об'єкт злочинного впливу: основний зміст понять та їх співвідношення. *Адвокат*. 2011. № 12. С. 3–10.
50. Аніщенко М. А. Міжнародні стандарти державної антикорупційної політики. *Право та державне управління*. 2022. № 3. С. 145. URL: <http://dspace.zsmu.edu.ua/handle/123456789/19047>.
51. Арістова І. В., Котвяковський Ю. О., Ключко А. М. Застосування штучного інтелекту як інструменту протидії корупції в Україні. *Приватне та публічне право*. 2025. № 2. С. 38. URL: http://pp-law.in.ua/archive/2_2025/8.pdf.
52. Арсентьев Д. С. Перспективи вдосконалення механізму протидії корупційним кримінальним правопорушенням в Україні. *Українська поліцейстика: теорія, законодавство, практика*. 2025. № 1. С. 59–63.
53. Бабанін С. В. Напрями удосконалення кримінально-правових заходів запобігання корупції. *Дискусійні питання застосування антикорупційного законодавства* : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (Дніпро, 15 листопада 2019 р.). Дніпро : ДДУВС, 2019. С. 202.

54. Балобанова Д. О. Теорія криміналізації : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.08. Одеса, 2007. 9 с.
55. Берзін П. С. Незаконне використання засобів індивідуалізації учасників господарського обороту, товарів та послуг: аналіз складів злочину, передбаченого ст. 229 КК України : монографія. Київ : Атіка, 2005. 311 с.
56. Бондаренко О. С., Малетов Д. В. Типологізація корупції: теоретико-прикладні критерії. *Аналітично-порівняльне правознавство*. 2022. № 1. С. 249–253. DOI: <https://doi.org/10.24144/2788-6018.2022.01.46>.
57. Буряк К. Особливості антикорупційного законодавства в країнах Європейського Союзу. *Підприємництво, господарство і право*. 2020. Вип. 2. С. 356. URL: <http://pgp-journal.kiev.ua/archive/2020/2/61.pdf>.
58. Буряк М. В. Корупційні ризики в державних оборонних закупівлях: шляхи мінімізації. *Юридичний часопис Національної академії внутрішніх справ*. 2019. № 2 (18). С. 104–115. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/aymvs_2019_2_14.
59. Бюро економічної безпеки України (БЕБ). Офіційний вебпортал. URL: <https://esbu.gov.ua/>.
60. Вальковець А., Поляк К. Сучасний стан та перспективи розвитку електронних публічних закупівель в Україні. *Економіка та суспільство*. 2023. № 49. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2023-49-1>.
61. Вища рада правосуддя. Офіційний вебсайт. URL: <https://hcj.gov.ua/>.
62. Вищий антикорупційний суд України. Офіційний вебсайт. URL: <https://hcac.court.gov.ua/hcac/>.
63. Вікторчук М. В., Цевух А. І. Принципи запобігання корупції як елемент конституційного порядку. *Нове українське право*. 2025. № 5. С. 34–39. URL: <http://newukrainianlaw.in.ua/index.php/journal/article/view/860>.
64. Войтенко Ю. М. Європейська практика боротьби з корупцією: досвід для України в рамках євроінтеграційних процесів. *Науковий журнал «Політикус»*. 2022. Вип. 4-2. С. 29. URL: http://politicus.od.ua/spec_2022/4.pdf.

65. Гаман П. І. Антикорупційна державна політика: проблеми та перспективи розвитку. Державне управління: удосконалення та розвиток. 2018. № 10. С. 3. URL: <http://www.dy.nayka.com.ua/?op=1&z=1316>.
66. Голіна В. В., Лукашевич С. Ю., Колодяжний М. Г. Державне програмування і регіональне планування заходів запобігання злочинності в Україні / за заг. ред. В. В. Голіни. Харків : Право, 2012. 304 с. С. 243.
67. Головкін Б. М. Про детермінацію злочинності. *Часопис Київського університету права*. 2020. № 1. С. 275. URL: <https://chasprava.com.ua/index.php/journal/article/view/301/286>.
68. Горпинюк О. П. Деякі шляхи вдосконалення кримінально-правових норм про корупційні злочини та інші посягання, пов'язані зі службовим зловживанням. *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. Серія юридична*. 2016. Вип. 2. С. 275–282.
69. Грищук М. Політика України у сфері запобігання і подолання корупції: проблемні аспекти та перспективи удосконалення. *Теорія та історія держави і права. Історія політичних і правових вчень. Філософія права*. 2021. № 2 (26). С. 26.
70. Гродецький Ю. В., Зайцев О. В. Поняття суб'єкта кримінального правопорушення. *Вісник Асоціації кримінального права України*. 2024. № 1 (21). С. 259.
71. Гуржій В. В. Досвід впровадження технологій ШІ в державних та приватних ініціативах України. *Штучний інтелект: досягнення, виклики та ризики* : тези доповідей Міжнар. наук. конф. (Київ, 15–16 березня 2024 р.). Київ : ІППШ «Наука і освіта», 2024. С. 55–59.
72. Давидова М. М., Коцюбинська Ю. М. Детермінанти корупції в Україні. *Реалізація державної антикорупційної політики в міжнародному вимірі* : матеріали VI Міжнар. наук.-практ. конф. (Київ, 9–10 грудня 2021 р.). Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2021. С. 226.

73. Далецька Ю. Цензор.НЕТ. Бізнес Цензор. Правоохоронці викрили розкрадання десятків мільйонів на закупівлі медичного обладнання. URL: https://censor.net/biz/news/3419925/pravoohorontsi_vykryly_rozkradannya_de syatkiv_milyoniv_na_zakupivli_medychnogo_obladnannya.
74. Департамент стратегічних розслідувань. Офіційний вебпортал. URL: <https://dsr.npu.gov.ua/>.
75. Державна аудиторська служба України. Офіційний вебпортал. URL: <https://dasu.gov.ua/>.
76. Державне бюро розслідувань. Офіційний вебсайт. ДБР передало Нацгвардії бронепластини та балістичні шоломи на 8 млн грн. 10 січня 2023 р. URL: <https://dbr.gov.ua/news/dbr-peredalo-nacgvardii-broneplastini-ta-balisticzni-sholomi-na-8-mln-grn>.
77. Директива (ЄС) 2017/1371 Європейського парламенту та Ради від 5 липня 2017 року «Про боротьбу з шахрайством, спрямованим проти фінансових інтересів Союзу, кримінально-правовими засобами». URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_008-17?find=1&text=%D1%8E%D1%80%D0%B8%D0%B4%D0%B8%D1%87#w1_1.
78. Діордіца І. В., Дасюк В. В. Концептуальні засади формування антикорупційної функції держави. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2024. № 2. С. 31–34. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2024-2/4>. URL: http://lsej.org.ua/2_2024/6.pdf.
79. Дія. Відкриті дані. Центр компетенцій в сфері відкритих даних. URL: <https://diia.data.gov.ua/>.
80. Додатковий протокол до Кримінальної конвенції про боротьбу з корупцією (ETS 191). Рада Європи. Міжнародний документ від 15.05.2003 р. № ETS 191. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_172#Text.
81. Дудник Р. М. Система права та правова система України в добу глобалістики (інтеграції). *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія:*

Право. 2023. Вип. 79, ч. 1. URL: <https://visnyk-juris-uzhnu.com/wp-content/uploads/2023/10/8.pdf>.

82. Дудоров О. О. Удосконалення кримінально-правових засобів протидії корупції (аналіз окремих законодавчих ініціатив). Київ : Національна академія прокуратури України, 2022. С. 68.

83. Дудоров О. О., Хавронюк М. І. Кримінальне право : навч. посіб. /за заг. ред. М. І. Хавронюка. Київ : Ваіте, 2014. 944 с.

84. Дудоров О., Мовчан Р., Каменський Д. Кримінальна відповідальність за незаконне використання гуманітарної допомоги: проблеми кваліфікації та вдосконалення законодавства. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2023. № 1 (122). С. 21–37.

85. Європейська комісія. Робочий документ служб Комісії Ukraine 2025 Report. Додається до Повідомлення Комісії Європейському парламенту, Раді ЄС, Європейському економічному і соціальному комітету та Комітету регіонів. 2025 Communication on EU Enlargement Policy. 4 листопада 2025 року. URL: https://enlargement.ec.europa.eu/document/download/17115494-8122-4d10-8a06-2cf275eecd7_en?filename=ukraine-report-2025.pdf.

86. Європейська правда. ЄСПЛ заявив про порушення у справі про корупцію ексглави НАБУ Ситника. Міжнародна безпека та євроінтеграція України. 2 квітня 2025 року. URL: <https://www.eurointegration.com.ua/news/2025/04/24/7210207/>.

87. Європейський суд з прав людини. Справа «Ситник проти України» (Case of Sytnyk v. Ukraine) / Заява № 16497/20. Стислий виклад рішення від 24 квітня 2025 року. URL: <https://mvs.gov.ua/upload/2/1/3/8/7/4/stislii-viklad-risennia-jespl-u-spravi-sitnik-proti-ukrayini.pdf>.

88. Єдиний державний реєстр судових рішень. Категорія справи № 127/9221/25: Кримінальні справи (з 01.01.2019); Кримінальні правопорушення проти власності; Привласнення, розтрата майна або заволодіння ним шляхом

зловживання службовим становищем. Надіслано судом: 22.09.2025. Зареєстровано: 22.09.2025. Забезпечено надання загального доступу: 23.09.2025. Дата набрання законної сили: 23.10.2025. Номер судового провадження: 1-кп/127/313/25. Номер кримінального провадження в ЄРДР: 12023000000000820. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/130378594>.

89. Єдиний державний реєстр судових рішень. Категорія справи № 759/20101/24: Кримінальні справи (з 01.01.2019); Кримінальні правопорушення у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів та інші кримінальні правопорушення проти здоров'я населення; Викрадення, привласнення, вимагання наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів чи заволодіння ними шляхом шахрайства або зловживання службовим становищем. Надіслано судом: 12.03.2025. Зареєстровано: 13.03.2025. Забезпечено надання загального доступу: 14.03.2025. Дата набрання законної сили: 12.06.2025 (частково). Результат оскарження: 12.06.2025. Апеляційний суд міста Києва: змінено вирок. Номер судового провадження: 1-кп/759/656/25. Номер кримінального провадження в ЄРДР: 12023100080004052. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/125778863>.

90. Зеленський О. М. Prospects for the Development of Anti-Corruption Legislation in Ukraine. Науково-практична конференція викладачів, аспірантів та студентів Сумського НАУ (Суми, 25–28 квітня 2023 р.). Суми, 2023. С. 551.

91. Зеленський О. М. Європейська інтеграція як детермінанта трансформації антикорупційної системи України. *Дев'яносто восьмі економіко-правові дискусії*. Серія: Соціальні та гуманітарні науки: Міжнародна мультидисциплінарна наукова інтернет-конференція / Громадська організація «Наукова спільнота» (Україна) та Вища школа управління та адміністрації в Ополе (Wyższa Szkoła Zarządzania i Administracji w Opolu). Ополе, Польща (26–27 червня 2025 р.). С. 46–49. URL: <http://www.spilnota.net.ua/ua/article/id-5333/>.

92. Зеленський О. М. Корупційні ризики у сфері земельних відносин в умовах дії правового режиму воєнного стану в Україні. Матеріали науково-практичної конференції викладачів, аспірантів та студентів. Сумського НАУ (Суми, 14–18 квітня 2025 р.). Суми, 2025. С. 407.
93. Зеленський О. М. Кримінально-правова політика України у сфері протидії корупції в умовах євроінтеграції. *VIII Міжнародний молодіжний науковий юридичний форум*. Київ : Державний університет «Київський авіаційний інститут» (15–16 травня 2025 р.). Київ, 2025. С. 194–196.
94. Зеленський О. М. Перспективи розвитку антикорупційного законодавства в Україні. Науково-практична конференція викладачів, аспірантів та студентів Сумського НАУ (Суми, 14–16 травня 2024 р.). Суми, 2024. С. 642.
95. Зеленський О. М. Сучасні детермінанти корупційних кримінальних правопорушень. *Електронний журнал «Наука і техніка сьогодні»*. Серія «Право». 2025. № 7 (48). С. 121–131. DOI: [https://doi.org/10.52058/2786-6025-2025-7\(48\)-121-131](https://doi.org/10.52058/2786-6025-2025-7(48)-121-131).
96. Зеленський О. М. Штучний інтелект як перспективний інструмент протидії корупції в Україні». Всеукраїнська наукова конференція студентів і аспірантів, присвячена Міжнародному дню студента (Суми, 13–17 листопада 2023 р.). Суми : СНАУ, 2023. С. 431.
97. Кікалішвілі М. Світовий досвід реалізації антикорупційної політики та його застосування в Україні. *Jurnalul juridic național: teorie și practică. National law journal: theory and practice*. December 2019. P. 154. URL: <http://www.jurnaluljuridic.in.ua/archive/2019/6/35.pdf>.
98. Кікалішвілі М. В. Програмування стратегії й тактики протидії корупційній злочинності. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. Серія: *Право*. 2019. Вип. 59 (2). С. 90–94.
99. Ключко А. М., Зеленський О. М. Європейські стандарти боротьби з корупцією: міжнародно-правові джерела та зобов'язання України.

- Держава та регіони. Серія «Право»*. 2024. № 4 (86). С. 471.
DOI: <https://doi.org/10.32782/1813-338X-2024.4.75>.
URL: http://law.stateandregions.zp.ua/archive/4_2024/77.pdf.
100. Клочко А. М., Зеленський О. М. Проблеми кримінально-правової протидії корупційним правопорушенням в умовах посилення євроінтеграційних процесів в Україні. *Науковий журнал «Приватне та публічне право»*. 2025. № 2. С. 42–47. DOI: 10.32782/2663-5666.2025.2.7.
URL: http://pp-law.in.ua/archive/2_2025/9.pdf.
101. Клочко А. М., Зеленський О. М. Прояви корупції у сфері регулювання земельних правовідносин в умовах воєнного стану та імплементації європейських стандартів врядування в Україні. *Права людини та публічне врядування: матеріали VIII Міжнародного правничого форуму (Чернівці, 30 травня 2025 р.)*. Львів; Торунь: Liha-Pres, 2025. С. 383–386. DOI: <https://doi.org/10.36059/978-966-397-501-6-102>. URL: <http://catalog.liha-pres.eu/index.php/liha-pres/catalog/book/390>.
102. Колос С. Об'єкт злочину у науці кримінального права. Підприємництво, господарство і право. *Кримінальне право*. 2018. № 11. С. 196.
103. Комітет з питань правоохоронної діяльності Верховної Ради України.
URL: <https://komzakopr.rada.gov.ua/>.
104. Конвенція Організації Об'єднаних Націй проти корупції. Міжнародний документ від 31.10.2003. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_c16#Text.
105. Конвенція Організації Об'єднаних Націй проти транснаціональної організованої злочинності. Міжнародний документ від 15.11.2000. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод 1950 року.
URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_789#Text.
106. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод (з протоколами) (Європейська конвенція з прав людини).
URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text.

107. Конституційний суд України. Офіційний вебсайт.
URL: <https://ccu.gov.ua/index.php>.
108. Коржанський М. Й. Об'єкт і предмет злочину : монографія.
Дніпропетровськ : Ліра ЛТД, 2005. 252 с.
109. Корнякова Т. В. Кримінологічна стратегія нової антикорупційної політики України. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. 2016. № 5. С. 149–151.
110. Корупційна злочинність в Україні: сучасний стан, детермінанти та запобігання : навч. посіб. / за ред. О. М. Джужи, Е. В. Расюка. Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2018. 340 с.
111. Корупційний бекофіс: НАБУ затримало голову Верховного Суду через ймовірне отримання хабаря. URL: <https://suspilne.media/478138-nabu-zatrimalo-golovu-verhovnogo-sudu-knazeva-so-vidomo-pro-gucnu-korupcijnu-spravu-u-sudovij-sistemi/>.
112. Костенко О. М. Соціальний натуралізм як методологічний принцип філософії права. *Філософія права і праворозуміння*. 2006–2007. Т. IV–V. С. 96–106.
113. Котляренко О. П. Сучасний стан протидії корупції у сфері використання коштів оборонного бюджету та військового майна. *Юридична наука*. 2013. № 7. С. 54–62.
114. Кравченко І. О., Клочко А. М., Котвяковський Ю. О. Механізми реалізації кримінально-правової політики протидії корупції та напрями її вдосконалення в Україні. *Держава та регіони. Серія «Право»*. 2025. № 1 (87). С. 221.
DOI: <https://doi.org/10.32782/1813-338X-2025.1.31>.
115. Кримінальна конвенція про боротьбу з корупцією (ETS 173). Рада Європи. Міжнародний документ від 27.01.1999 р. № ETS 173.
URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_101#Text.
116. Кримінальний кодекс України : Закон України від 05.04.2001 № 2341-III. *Відомості Верховної Ради України*. 2001. № 25–26.

117. Кузніченко С. О. Огляд стандартів Ради Європи у сфері протидії корупції та законодавство України. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2021. № 1. С. 17. URL: http://www.lsej.org.ua/1_2021/4.pdf.
118. Ландіна А. В. Проблема визначення об'єкта злочину в кримінальному праві. *Теоретичні та прикладні проблеми сучасного кримінального права* : матеріали II Міжнар. наук.-практ. конф. (Луганськ, 19–20 квітня 2012 р.). Луганськ : РВВ ЛДУВС ім. Е. О. Дідоренка, 2012. С. 276–280.
119. Лукашова С. Українська права. Як у лікарнях Київщини розподіляють мільйони та воюють за вплив. 17 липня 2023 р. URL: <https://www.pravda.com.ua/>.
120. Лукашук О. М. Державна кримінально-правова політика протидії корупції : дис. ... д-ра філософії : спец. 281 – публічне управління та адміністрування. Державний університет «Житомирська політехніка» МОН України. Житомир, 2025. С. 3.
121. Максименцева Н. О., Максименцев М. Г. Виклики застосування штучного інтелекту у процесах прийняття управлінських рішень у сфері публічного управління, врядування та послуг. *Інвестиції: практика та досвід*. 2024. № 4. С. 204–212.
122. Малетова О. С. Смарт-протидія: вплив штучного інтелекту на зміну заходів протидії корупції. *Право і суспільство*. 2024. № 5. С. 262–267. DOI: <https://doi.org/10.32842/2078-3736/2024.5.38>.
123. Матвійчук В. К. Об'єктивна сторона складу злочину. Її складові та зміст. *Право*. 2003. № 1 (39). С. 163–168.
124. Матвійчук В. К., Тильчик В. В. Поняття, сутність та зміст «суб'єктів корупційних кримінальних правопорушень»: теоретичне дослідження. *Держава та регіони. Серія: Право*. 2023. № 3 (81). С. 327. URL: http://www.law.stateandregions.zp.ua/archive/3_2023/52.pdf.

125. Матвійчук В. К., Харь І. О. Суб'єкти корупційних кримінальних правопорушень. *Правова позиція*. 2023. № 3 (40). С. 107–113. URL: <https://legalposition.umsf.in.ua/archive/2023/3/20.pdf>.
126. Матишевський П. С. Кримінальне право України. Загальна частина : підручник. Київ : А. С. К., 2001. 352 с.
127. Міністерство внутрішніх справ України (МВС України). Офіційний вебпортал. URL: <https://mvs.gov.ua/uk/>.
128. Міністерство юстиції України. Офіційний вебпортал. URL: <https://www.kmu.gov.ua/catalog/ministerstvo-yustitsii-ukraini>.
129. Мовчан А. В. Актуальні проблеми протидії корупції в Україні. *Вісник кримінального судочинства*. 2017. № 1. С. 117.
130. Мовчан Р. О., Янівський В. М. Криміналізація діянь, передбачених статтями 366-2 та 366-3 Кримінального кодексу України: аналіз на предмет відповідності принципу суспільної небезпеки. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2022. № 7. С. 74–78. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2022-7/14>. URL: http://lsej.org.ua/7_2022/14.pdf.
131. Мосейчук С. В. Правові аспекти реалізації державної політики у сфері запобігання та протидії корупції в Україні. *Вчені записки ТНУ імені В. І. Вернадського. Серія: Публічне управління та адміністрування*. 2024. Т. 35 (74), № 3. С. 29. URL: https://pubadm.vernadskyjournals.in.ua/journals/2024/3_2024/8.pdf.
132. Надточієва А. П. Ознаки суб'єктів корупційних кримінальних правопорушень. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2022. № 8. С. 440–444. URL: http://lsej.org.ua/8_2022/100.pdf.
133. Національна поліція України. Офіційний вебпортал. Нацполіція та СБУ викрили корупційні схеми ухилення від мобілізації у двох регіонах держави. 2 грудня 2025 р. URL: <https://npu.gov.ua/news/natspolitsiia-ta-sbu-vykryly-korupsiini-skhemy-ukhylennia-vid-mobilizatsii-u-dvokh-rehionakh-derzhavy>.

134. Національне агентство з питань запобігання корупції (НАЗК). Антикоруptionний портал. Офіційний вебпортал. URL: <https://www.nazk.gov.ua/>.
135. Національне агентство з питань запобігання корупції. Корупційні схеми та ризики під час виїзду з України в умовах воєнного стану. 2022. URL: https://nazk.gov.ua/wp-content/uploads/2022/10/Koruptsiy-ni_shemy_ta_ryzyky_pid_chas_vyi-zdu_z_Ukrai-ny_v_umovah.pdf.
136. Національне агентство з питань запобігання корупції. Офіційний вебсайт. Антикоруptionна стратегія на 2026–2030 роки : проєкт. URL: <https://nazk.gov.ua/uk/antykoruptsiyna-strategiya-na-2026-2030-roky/>.
137. Національне антикорупційне бюро України. Офіційний вебсайт. URL: <https://nabu.gov.ua/>.
138. Національне антикорупційне бюро. Офіційний вебсайт. Корупція в оборонці: заволодіння понад 102 млн грн на динамічному захисті для танків. 11 грудня 2025 р. URL: <https://nabu.gov.ua/news/koruptciia-v-oborontci-zavolodinnia-ponad-102-mln-grn-na-dynamichnomu-zakhysti-dlia-tankiv/>.
139. Національний банк України. MONEYVAL: Україна є надійною юрисдикцією у питаннях боротьби з відмиванням коштів та фінансуванням тероризму. 2018. URL: <https://bank.gov.ua/ua/>.
140. Никифорова Н. А. Детермінанти кримінальних правопорушень, пов'язаних з корупцією. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право*. 2024. Т. 2, № 81. С. 318.
141. Об'єкт кримінального правопорушення і його зміни / П. А. Воробей, С. С. Мірошніченко, О. В. Микитчик, О. В. Воробей. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2023. № 12. С. 611–613. URL: http://www.lsej.org.ua/12_2023/152.pdf.
142. Огляд судової практики Касаційного кримінального суду у складі Верховного Суду (актуальна практика). Рішення, внесені до ЄДРСР / упоряд.: управління аналітичної та правової роботи Касаційного кримінального суду

департаменту аналітичної та правової роботи; заст. голови Касаційного кримінального суду у складі Верховного Суду канд. юрид. наук Н. О. Антонюк. Київ, 2024. 65 с. URL: https://supreme.court.gov.ua/userfiles/media/new_folder_for_uploads/supreme/ogliady/Oglyad_KKS_05_2024_1.pdf.

143. Острогляд О. В. Напрямки реалізації сучасної кримінально-правової політики. *Приватне та публічне право*. 2023. № 1. С. 69. URL: http://pp-law.in.ua/archive/1_2023/11.pdf. DOI: 10.32782/2663-5666.2023.1.1.

144. Офіс Генерального прокурора. Спеціалізована антикорупційна прокуратура. Офіційний вебсайт. URL: <https://www.gp.gov.ua/ua/posts/specializovana-antikorupciyna-prokuratura>.

145. Офіс Ради Європи в Україні. Коротко про Раду Європи. URL: <https://www.coe.int/uk/web/kyiv/the-coe/about-coe>.

146. Охотнікова О. М., Корпачова С. В. Штучний інтелект у публічному адмініструванні земельних відносин : проблеми та перспективи. *Часопис Київського університету права*. 2021. № 1. С. 132–135.

147. Панченко С. С. Інституційні механізми боротьби з корупцією в Європейському Союзі. *Альманах міжнародного права*. 2020. Вип. 23. С. 30. URL: <http://www.inlawalmanac.mgu.od.ua/v23/6.pdf>.

148. Письменський Є. О. Кримінально-правова політика України під впливом факторів воєнного характеру та її віддзеркалення в експертній думці : монографія. Київ : Норма права, 2025. С. 18.

149. Політова А. С. Корупція в Україні: проблеми та шляхи вирішення. *Кримінально-правові та кримінологічні засади протидії корупції*. Харків, 2017. С. 149.

150. Пономарьова Т. І. До питання щодо стану та перспектив вирішення проблем забезпечення невідворотності кримінальної відповідальності за корупцію, визначених у Державній антикорупційній програмі на 2023–2025

роки. *Вісник Луганського навчально-наукового інституту імені Е. О. Дідоренка*. 2024. № 4. С. 96–107.

151. Про боротьбу з корупцією : Закон України від 05.10.1995 р. № 356/95-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/356/95-%D0%B2%D1%80#Text>.

152. Про введення воєнного стану в Україні : Указ Президента України від 24.02.2022 № 64/2022. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/64/2022#Text>.

153. Про Вищий антикорупційний суд : Закон України від 07.06.2018 р. № 2447-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2447-19#Text>.

154. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо виконання Плану дій щодо лібералізації Європейським Союзом візового режиму для України стосовно відповідальності юридичних осіб : Закон України від 26.04.2015 р. № 314-VII. *Відомості Верховної Ради України*. 2014. № 12. Ст. 183.

155. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо відповідальності за корупційні правопорушення : Закон України від 07.04.2011 р. № 3207-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3207-17#Text>.

156. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо встановлення відповідальності за декларування недостовірної інформації та неподання суб'єктом декларування декларації особи, уповноваженої на виконання функцій держави або місцевого самоврядування : Закон України від 04.12.2020 р. № 1074-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1074-20#n16>.

157. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо забезпечення особистого голосування народними депутатами України на пленарних засіданнях Верховної Ради України : Закон України від 19.12.2019 р. № 404-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/404-20#n6>.

158. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо конфіскації незаконних активів осіб, уповноважених на виконання функцій держави або

місцевого самоврядування, і покарання за набуття таких активів : Закон України від 31.10.2019 р. № 263-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/263-20#n13>.

159. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо приведення національного законодавства у відповідність із стандартами Кримінальної конвенції про боротьбу з корупцією : Закон України від 18.04.2013 р. № 221-VII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/221-18#Text>.

160. Про державне регулювання діяльності щодо організації та проведення азартних ігор : Закон України від 14.07.2020 р. № 768-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/768-20#n1027>.

161. Про державну службу : Закон України від 10.12.2015 р. № 889-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/889-19#Text>.

162. Про запобігання впливу корупційних правопорушень на результати офіційних спортивних змагань : Закон України від 03.11.2015 р. № 743-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/743-19#n14>.

163. Про засади державної антикорупційної політики на 2021–2025 роки : Закон України від 20.06.2022 р. № 2322-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2322-20#n93>.

164. Про затвердження Кримінального кодексу Української РСР : Закон України від 28.12.1960 р. № 2000-05. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2000-05#Text>.

165. Про Національне антикорупційне бюро України : Закон України від 14.10.2014 р. № 1698-VII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1698-18#Text>.

166. Про правовий режим воєнного стану : Закон України від 12.05.2015 р. № 389-VIII. *Відомості Верховної Ради України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#Text> (дата звернення: 07.08.2025).

167. Про проголошення незалежності України : Постанова Верховної Ради України. Акт від 24.08.1991 р. № 1427-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1427-12#Text>.

168. Про ратифікацію Угоди між Україною та Європейським Союзом про участь України у програмі Європейського Союзу «Цифрова Європа» (2021–2027): Закон України від 23.02.2023 р. № 2926-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2926-20#Text>.
169. Про утворення Національного агентства з питань запобігання корупції: Постанова Кабінету Міністрів України від 18.03.2015 р. № 118. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/118-2015-%D0%BF#Text>.
170. Проект Закону «Про внесення змін до Кримінального процесуального кодексу України щодо особливостей досудового розслідування кримінальних правопорушень, пов'язаних із зникненням осіб безвісти за особливих обставин в умовах воєнного стану». № 12414 (реєстр. 16.01.2025). URL: <https://itd.rada.gov.ua/billinfo/Bills/Card/55640>.
171. Проект Плану відновлення України. Матеріали робочої групи «Відновлення та розвиток економіки». 2022. URL: <https://www.kmu.gov.ua/storage/app/sites/1/recoveryrada/ua/digitization.pdf>.
172. Прямий. Розкішне святкування Нового року: підозрювана у розкраданні гуманітарної допомоги чиновниця Запорізької ОВА відпочила у Таїланді. 14 січня 2023 року. URL: <https://prm.ua/rozkishne-sviatkuvannia-novoho-roku-pidozriuvana-u-rozkradanni-humanitarnoi-dopomohy-chynovnytsia-zaporizkoi-ova-vidpochyla-u-tailandi/>.
173. Рахункова палата. Державна казначейська служба України. Офіційний вебпортал. URL: <https://www.treasury.gov.ua/file-storage/rakhunkova-palata>.
174. Рішення від 04.12.2018 р. № 11-р/2018 у справі за конституційним поданням Верховного Суду України щодо відповідності Конституції України (конституційності) положень частин третьої, десятої статті 133 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» у редакції Закону України «Про забезпечення права на справедливий суд». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/v011p710-18>.

175. Рішення від 05.06.2019 р. № 4-р(П)/2019 у справі за конституційною скаргою акціонерного товариства «Запорізький завод феросплавів» щодо відповідності Конституції України (конституційності) положень пункту 13 частини першої статті 17 Закону України «Про Національне антикорупційне бюро України». URL: https://zakon.rada.gov.ua/go/v4_r2p710-19.

176. Рішення від 26.02.2019 р. № 1-р/2019 у справі щодо конституційності статті 368-2 Кримінального кодексу України (незаконне збагачення). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v001p710-19>.

177. Рішення від 27.10.2020 р. № 13-р/2020 у справі за конституційним поданням 47 народних депутатів України щодо відповідності Конституції України (конституційності) окремих положень Закону України «Про запобігання корупції» та Кримінального кодексу України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/v013p710-20>.

178. Рішення РНБО України «Щодо протидії корупційним та іншим правопорушенням під час встановлення інвалідності посадовим особам державних органів» (22 Oct. 2024). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/n0020525-24#Text>.

179. Савчук Р. М. Напрями впровадження зарубіжного досвіду в контексті адміністративно-правових засад створення та діяльності Державного бюро розслідувань. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія «Право»*. 2024. Т. 3, № 85. С. 101. URL: <http://visnyk-pravo.uzhnu.edu.ua/article/view/315514>.

180. Служба безпеки України. Офіційний вебпортал. URL: <https://ssu.gov.ua/>.

181. Статут Групи держав по боротьбі з корупцією (GRECO). Рада Європи. Міжнародний документ від 05.05.1998. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_144#Text.

182. Статути Великого князівства Литовського // Юридична енциклопедія : у 6 т. / ред. кол.: Ю. С. Шемшученко (відп. ред.) та ін. Київ : Українська енциклопедія ім. М. П. Бажана, 2003. Т. 5 : П – С. 736 с.
183. Стефанчишен Р. В. Трансформація діяльності щодо запобігання корупції в умовах воєнного стану. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія «Юриспруденція»*. 2024. № 72. С. 59.
184. Суспільне Київ. У Києві правоохоронці викрили керівництво мережі військових магазинів на розкраданні захисного спорядження Національної гвардії на понад 8 мільйонів гривень. Ця амуніція ввозилася в Україну як гуманітарна допомога ЗСУ. 22 липня 2022 р. URL: <https://suspilne.media/kyiv/263205-u-kievi-vikrili-shemu-rozkradanna-gumanitarnoi-dopomogi-dla-vijskovih/>.
185. Суспільне Новини. Корупція в енергетиці: суд обрав запобіжні заходи підозрюваним, проти Міндіча і Цукермана запровадили санкції. 14 листопада 2025 року. URL: <https://suspilne.media/1162310-korupcia-v-energetici-sud-obirae-zarobizni-zahodi-pidozruvanim/>.
186. Суспільне Новини. Михайлов Дмитро. Справа про яйця Міноборони по 17 грн: ВАКС заочно арештував власницю компаній-постачальниць Глиняну. 28 липня 2023 року. URL: <https://suspilne.media/1077735-sprava-pro-ajca-minoboroni-po-17-grn-vaks-zaosno-arestuvav-vlasnicu-kompanij-postacalnic-glinanu/>.
187. Тацій В. Я. Об'єкт і предмет злочину в кримінальному праві України : монографія. Харків : Право, 2016. 256 с.
188. Текст проєкту нового Кримінального кодексу України / Draft of the new Criminal Code of Ukraine станом на 15.10.2025. URL: <https://newcriminalcode.org.ua/criminal-code>.
189. Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони. Україна, Європейський Союз, Євратом. Міжнародний

документ від 27.06.2014 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_011#Text.

190. Українська правда. Правоохоронці викрили масштабну схему розкрадання на закупівлі медобладнання для онкохворих. До злочинної організації були залучені працівники Інституту раку. 18 червня 2025 року. URL: <https://life.pravda.com.ua/society/sap-ta-nabu-vikrili-shemu-rozkradannya-na-medichnih-zakupivlyah-308729/>.

191. Українські національні новини. Ліквідовано ще три схеми ухилення від мобілізації, в одному із вишів викрито 225 фейкових «студентів». 15 жовтня 2024 року. URL: <https://unn.ua/news/likvidovano-shche-try-skhemy-ukhlyennia-vid-mobilizatsii-v-odnomu-iz-vyshiv-vykryto-225-feikovykh-studentiv>.

192. Уткіна М. С. Вплив громадянського суспільства на ефективність антикорупційних інституцій. *Академічні візії*. 2024. № 37. С. 1–8. DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.14222885>.

193. Цивільна конвенція про боротьбу з корупцією. Рада Європи. Міжнародний документ від 04.11.1999 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_102#Text.

194. Чубатий М. Огляд історії українського права: історія джерел та державного права / за ред. доц. В. Іваненка. Мюнхен ; Київ : Ноосфера. *Український діловий журнал*. 1994. № 2-4 (4-6). С. 32.

195. Шведова Г. Л. Кримінально-правова політика України у сфері запобігання та протидії корупції. Правова політика України: історія та сучасність. Матеріали II Всеукраїнського науково-практичного семінару (Житомир, 8 жовтня 2021 р.). 2021. С. 54. URL: <https://conf.ztu.edu.ua/wp-content/uploads/2021/10/53.pdf>.

196. Штучний інтелект буде перевіряти декларації держслужбовців. Національне агентство з питань запобігання корупції змінило підхід

до перевірки декларацій. 22 грудня 2023 р. URL: <https://www.kyivpost.com/uk/post/25822>.

197. Шуп'яна М. Ю. Корупційна злочинність: до питання детермінації. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції* : науковий збірник Дніпровського національного університету імені Олеся Гончара. 2023. № 5. С. 161.

198. Шевченко В. Контроль за діяльністю державних службовців: проблеми та шляхи вирішення. *Наукові праці Національного університету "Острозька академія"*. Серія "Право", № 4 (37). 2018. С. 165-171.

199. Юдін О. В. Антикорупційна політика в Україні: шляхи удосконалення : кваліфікаційна робота магістра. Миколаїв, 2023. 85 с.

200. Яременко С., Яременко О. Альтернативний звіт з оцінки ефективності впровадження державної антикорупційної політики. К.: Центр політико-правових реформ. 2019. 366 с

ДОДАТОК А

СПИСОК ПУБЛІКАЦІЙ ЗДОБУВАЧА ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Наукові праці, у яких опубліковані основні результати дисертації:

1. Klochko A. M., Zelenskyi O. M. Exploring the capacity of AI technologies to combat corruption. *Юридичний науковий електронний журнал*. Електронне наукове фахове видання юридичного факультету Запорізького національного університету. 2024. № 2. Р. 493–497. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2024-2/122>. URL: http://lsej.org.ua/2_2024/124.pdf. (Здобувач провів дослідження можливостей цифрових технологій з елементами штучного інтелекту як перспективного інструменту для боротьби з корупційними кримінальними правопорушеннями. Надав рекомендації щодо гармонізації наявного правового регулювання ШІ в Україні з чинними регуляціями ЄС).

2. Клочко А. М., Зеленський О. М. Європейські стандарти боротьби з корупцією: міжнародно-правові джерела та зобов'язання України. *Науково-виробничий журнал «Держава та регіони». Серія «Право»*. 2024. № 4 (86). С. 470–477. DOI: <https://doi.org/10.32782/1813-338X-2024.4.75>. URL: http://law.stateandregions.zp.ua/archive/4_2024/77.pdf. (Здобувач проаналізував міжнародно-правові джерела, що формують європейські стандарти протидії корупції. Висвітлив питання реалізації міжнародних антикорупційних стандартів в умовах українського правового простору та акцентував на процесах імплементації цих стандартів до антикорупційного законодавства України).

3. Клочко А. М., Зеленський О. М. Проблеми кримінально-правової протидії корупційним правопорушенням в умовах посилення євроінтеграційних процесів в Україні. *Науковий журнал «Приватне та публічне право»*. 2025. № 2. С. 42–47. DOI: [10.32782/2663-5666.2025.2.7](https://doi.org/10.32782/2663-5666.2025.2.7). URL: http://pp-law.in.ua/archive/2_2025/9.pdf. (Здобувач здійснив огляд проблем кримінально-правової протидії

корупційним кп в Україні. У процесі дослідження встановив, що європейська інтеграція є ключовим зовнішньополітичним вектором розвитку держави. Це потребує адаптації національного законодавства до *acquis communautaire*. Надав пропозиції щодо оптимізації положень розділу XVII КК України «Кримінальні правопорушення у сфері службової діяльності та професійної діяльності, пов'язаної з наданням публічних послуг»).

4. Зеленський О. М. Сучасні детермінанти корупційних кримінальних правопорушень. *Електронний журнал «Наука і техніка сьогодні»*. Серія «Право». 2025. № 7 (48). С. 121–131. DOI: [https://doi.org/10.52058/2786-6025-2025-7\(48\)-121-131](https://doi.org/10.52058/2786-6025-2025-7(48)-121-131). URL: <https://perspectives.pp.ua/index.php /nts/article/view/26844/26817> (Здобувач здійснив класифікацію сучасних детермінант корупційних кп, що сприяють легітимізації, виникненню та толерантному сприйняттю корупційних проявів. Запропонував класифікацію відповідних чинників з огляду на умови дії правового режиму воєнного стану в Україні).

5. Зеленський О. М. Модернізація кримінального законодавства України як умова протидії корупції. *Науковий журнал «Приватне та публічне право»*. 2025. № 3. С. 137–141. DOI: <https://doi.org/10.32782/2663-5666.2025.3.20>. URL: http://pp-law.in.ua/archive/3_2025/22.pdf. (Здобувач констатував, що глибоке вкорінення корупції в державне управління, оборонну та гуманітарну сфери зумовлює потребу в оновленні інструментів кримінально-правової політики насамперед за допомогою модернізації кримінального законодавства. Наголосив, що чинне законодавство не належно реагує на нові виклики: немає спеціальних кваліфікувальних ознак для воєнного часу, не визначено нових суб'єктів кп).

Наукові праці, що засвідчують апробацію матеріалів дисертації:

1. Klochko A. M., Zelenskyi O. M. International experience for the formation of the anti-corruption concept of Ukraine. Збірник тез Міжнародної науково-

практичної конференції «II Наукові читання пам'яті Ганса Гросса». Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича (м. Чернівці, 9 грудня 2022 року). Чернівці. С. 128–132. *(Здобувач проаналізував зарубіжний досвід формування антикорупційної політики з акцентом на держави ЄС та Швейцарську Конфедерацію. Виділив нові види корупційних зловживань, що виникли після повномасштабного вторгнення РФ на територію України, проаналізував нові детермінанти корупційних кп та зобов'язання України в контексті досягнення Копенгагенських критеріїв вступу до ЄС).*

2. Зеленський О. М. Prospects for the Development of Anti-Corruption Legislation in Ukraine. Матеріали науково-практичної конференції викладачів, аспірантів та студентів Сумського НАУ (м. Суми, 25–28 квітня 2023 р.). Суми. С. 551. *(Автор дослідив напрями гармонізації національних норм із європейськими стандартами, зокрема у контексті виконання Україною міжнародних зобов'язань та імплементації acquis ЄС. Окрему увагу приділено перспективам удосконалення кримінально-правових механізмів протидії корупції з урахуванням принципів верховенства права та забезпечення інституційної спроможності антикорупційної системи).*

3. Зеленський О. М. Штучний інтелект як перспективний інструмент протидії корупції в Україні». Матеріали Всеукраїнської наукової конференції студентів та аспірантів, присвяченої Міжнародному дню студента (м. Суми, 13–17 листопада 2023 р.). Суми. С. 431. *(Здобувач проаналізував потенціал застосування технологій ШІ як інструменту підвищення ефективності антикорупційної політики в Україні. Досліджено можливості використання алгоритмічних систем для виявлення корупційних ризиків, автоматизованого аналізу даних у сфері публічних закупівель та фінансового контролю).*

4. Зеленський О. М. Перспективи розвитку антикорупційного законодавства в Україні. Матеріали науково-практичної конференції викладачів, аспірантів та студентів Сумського НАУ (м. Суми, 14–16 травня 2024 р.). Суми.

С. 642. *(Здобувач здійснив аналіз сучасних тенденцій розвитку антикорупційного законодавства України в умовах євроінтеграційних процесів та воєнного стану. Автор також обґрунтував необхідність підвищення узгодженості між кримінально-правовими, процесуальними та інституційними механізмами протидії корупції).*

5. Зеленський О. М. Корупційні ризики у сфері земельних відносин в умовах дії правового режиму воєнного стану в Україні. Матеріали науково-практичної конференції викладачів, аспірантів та студентів Сумського НАУ (м. Суми, 14–18 квітня 2025 р.). Суми. С. 407. *(Здобувач проаналізував специфіку прояву корупційних ризиків у сфері земельних відносин в умовах дії правового режиму воєнного стану в Україні. Досліджено вплив спрощених процедур управління земельними ресурсами, розширення дискреційних повноважень органів влади та обмеження контролю на формування нових корупційних загроз і запропоновано напрями їх мінімізації).*

6. Клочко А. М., Зеленський О. М. Прояви корупції у сфері регулювання земельних правовідносин в умовах воєнного стану та імплементації європейських стандартів врядування в Україні. *Права людини та публічне врядування* : матеріали VIII Міжнародного правничого форуму (м. Чернівці, 30 травня 2025 р.). Львів ; Торунь ; Чернівці. С. 383–386. *(Здобувач висвітлив прояви корупційних зловживань у сфері земельних відносин в умовах продовжуваної земельної реформи в Україні. Проаналізував корупційні ризики, що супроводжують функціонування ринку землі, серед яких виділив найбільш поширені, а саме: зловживання службовим становищем, підроблення документів, незаконну зміну цільового призначення земельних ділянок, одержання неправомірної вигоди під час розподілу чи відчуження земель.)*

7. Зеленський О. М. Кримінально-правова політика України у сфері протидії корупції в умовах євроінтеграції. Матеріали VIII Міжнародного молодіжного наукового юридичного форуму. Державний університет «Київський

авіаційний інститут» (м. Київ, 15–16 травня 2025 р.). Київ. С. 194–196. *(Здобувач проаналізував особливості формування та реалізації кримінально-правової політики України у сфері протидії корупції в умовах євроінтеграційних трансформацій. Увагу приділено проблемам гармонізації національного кримінального законодавства з європейськими стандартами та забезпеченню ефективності антикорупційних механізмів у контексті виконання міжнародних зобов'язань України).*

8. Зеленський О. М. Європейська інтеграція як детермінанта трансформації антикорупційної системи України. *Дев'яносто восьмі економіко-правові дискусії. Серія: Соціальні та гуманітарні науки*: матеріали Міжнародної мультидисциплінарної наукової інтернет-конференції (м. Львів, Україна, м. Ополе, Польща, 26–27 червня 2025 р.). Львів. С. 46–49. *(Здобувач проаналізував європейську інтеграцію як ключовий фактор інституційної та нормативної трансформації антикорупційної системи України. Досліджено вплив імплементації стандартів ЄС на модернізацію кримінально-правових механізмів, підвищення прозорості публічного управління та зміцнення інституційної спроможності антикорупційних органів).*

*Свідоцтва про реєстрацію авторського права на твори,
в яких опубліковані результати дисертації:*

1. Свідоцтво на наукову статтю «Exploring the capacity of AI technologies to combat corruption». Літературний письмовий твір наукового характеру / Klochko A.M., Zelenskyi O.M. Свідоцтво № 142891 ; зареєстр. 18.02.2026.

2. Свідоцтво на наукову статтю «Європейські стандарти боротьби з корупцією: міжнародно-правові джерела та зобов'язання України». Літературний письмовий твір наукового характеру / А. М. Ключко, О. М. Зеленський. Свідоцтво № 142890; зареєстр. 18.02.2026.

ДОДАТОК Б

**Акт про впровадження результатів дисертаційного дослідження
в навчальний процес кафедри правосуддя та філософії
Сумського національного аграрного університету**

ЗАТВЕРДЖУЮ

Проректор з науково-педагогічної

та навчальної роботи

Сумського національного аграрного

університету, д. е. н., професор

Маргарита ЛИШЕНКО

2025 року

АКТ

впровадження результатів дисертаційної роботи
аспіранта 4 року навчання Зеленьського Олексія Миколайовича
у навчальний процес кафедри правосуддя та філософії
Сумського національного аграрного університету

Основні положення дисертаційного дослідження Зеленьського Олексія Миколайовича виконаного на здобуття наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 «Право» на тему: *«Кримінально-правова політика України у сфері протидії корупційним правопорушенням в умовах євроінтеграції»* впроваджені в навчальний процес при викладанні навчальних дисциплін «Кримінальне право», «Кримінальний процес» на кафедрі правосуддя та філософії Сумського національного аграрного університету.

Акт впровадження обговорений та схвалений на засіданні Вченої ради юридичного факультету Сумського національного аграрного університету (Протокол № 1 від 8 вересня 2025 року).

Зав. кафедри правосуддя
та філософії, к.ю.н., доцент

Юрій
КОТВЯКОВСЬКИЙ

Декан юридичного факультету,
д.ю.н., професор, професор кафедри
адміністративного
та інформаційного права

Олег РОГОВЕНКО

ДОДАТОК В

Акт про впровадження результатів дисертаційного дослідження в практичну діяльність адвоката Нежевело Валентини Вікторівни

АКТ впровадження в практичну діяльність адвоката Нежевело Валентини Вікторівни

результатів дисертаційного дослідження аспіранта кафедри міжнародних відносин Сумського національного аграрного університету Зеленського Олексія Миколайовича на тему: *«Кримінально-правова політика України у сфері протидії корупційним правопорушенням в умовах євроінтеграції»*

м. Суми

«05» травня 2025 р.

Даний акт складено адвокатом Нежевело Валентиною Вікторівною відносно впровадження у практичну діяльність результатів дисертаційного дослідження аспіранта кафедри міжнародних відносин Сумського національного аграрного університету Зеленського Олексія Миколайовича на тему: *«Кримінально-правова політика України у сфері протидії корупційним правопорушенням в умовах євроінтеграції»*.

Дисертаційне дослідження на тему: *«Кримінально-правова політика України у сфері протидії корупційним правопорушенням в умовах євроінтеграції»* є актуальним науковим внеском, що відповідає потребам сучасного етапу розвитку української правової системи в умовах поглиблення євроінтеграційних процесів та дії правового режиму воєнного стану. Реалії сьогодення засвідчують зростання ризиків системної корупції у публічному секторі, що потребує перегляду існуючих підходів до формування та реалізації кримінально-правової політики з урахуванням міжнародних стандартів та практики ЄС. У цьому контексті особливого значення набуває теоретичне осмислення природи корупційних кримінальних правопорушень, у тому числі їх нових форм, що виникають у надзвичайних умовах, а також розроблення ефективних механізмів правозастосування. Вирішення цих проблем є важливою передумовою зміцнення інституційної спроможності держави у сфері протидії корупції, забезпечення верховенства права та досягнення євроінтеграційних цілей України.

Результати дисертаційного дослідження мають значну наукову та прикладну цінність для практики адвоката, особливо у сфері захисту прав та інтересів клієнтів у справах, пов'язаних із корупційними кримінальними правопорушеннями. Вони можуть бути використані при наданні правових консультацій щодо запобігання та мінімізації корупційних ризиків, розробленні стратегії захисту у кримінальних провадженнях, а також під час

Продовження додатка В

складання процесуальних документів, з урахуванням сучасного підходу до кримінально-правової оцінки таких діянь.

На основі наукових висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертаційному дослідженні Зеленського О.М., було реалізовано низку практичних заходів, що сприяли підвищенню ефективності адвокатської діяльності у сфері протидії корупційним кримінальним правопорушенням, а саме:

консультаційна практика: застосування положень дисертації при наданні правових консультацій клієнтам з метою мінімізації кримінально-правових ризиків, пов'язаних з вчиненням або підозрою у вчиненні корупційних діянь;

процесуальна діяльність: використання аналітичних матеріалів дослідження під час підготовки процесуальних документів у кримінальних провадженнях, пов'язаних з фактами одержання неправомірної вигоди;

формування стратегії захисту: впровадження практичних рекомендацій у розробку правових позицій для захисту інтересів громадян, зокрема потерпілих осіб, у справах про корупційні кримінальні правопорушення.

З урахуванням викладеного, результати дисертаційного дослідження Зеленського Олексія Миколайовича мають не лише високий теоретичний рівень, але й істотну практичну значущість для адвокатської діяльності, насамперед у контексті захисту прав та законних інтересів осіб, постраждалих від корупційних та пов'язаних із корупцією правопорушень. Зазначені напрацювання дають можливість їх використання у професійній практиці адвоката Нежевело Валентини Вікторівни.

Адвокат

Валентина НЕЖЕВЕЛО

ДОДАТОК Г

**Акт про впровадження результатів дисертаційного дослідження
в практичну діяльність Сумського місцевого центру
з надання безоплатної вторинної правової допомоги**

Сумський місцевий центр
з надання безоплатної
вторинної правової допомоги

вул. Петропавлівська, 108,
м. Суми, 40014, Україна
Т/ф: (066) 7713261
E-mail:
sumy1.sumy@legalaid.sm.ua
Website: www.legalaid.gov.ua
Код ЄДРПОУ 39770338

АКТ № 5

про впровадження у практичну діяльність результатів дисертаційного дослідження на здобуття наукового ступеня доктора філософії Зеленьського Олексія Миколайовича на тему: «Кримінально-правова політика України у сфері протидії корупційним правопорушенням в умовах Євроінтеграції»

Комісія у складі:

Голова – Шестерніна Наталія Петрівна, заступник голови з реорганізації;

Члени комісії – Ведрушкіна Свєтліана Іванівна, член комісії з реорганізації;

Рубан Вікторія Миколаївна, член комісії з реорганізації;

Комісія складала цей акт з приводу розгляду результатів дисертаційного дослідження: «Кримінально-правова політика України у сфері протидії корупційним правопорушенням в умовах Євроінтеграції», підготовленого Зеленьським Олексієм Миколайовичем (науковий керівник: д.ю.н., професор кафедри міжнародних відносин СНАУ Ключко А.М.) та їх використання у практичній діяльності Сумського місцевого центру з надання безоплатної вторинної правової допомоги. Дисертаційне дослідження підготовлене на базі юридичного факультету Сумського національного аграрного університету.

Актуальність теми визначеного дисертаційного дослідження обумовлена наступним:

1. *Подолання корупції та Євроінтеграція.* Прогрес антикорупційних реформ визначає успіх переговорного процесу про членство України в ЄС. У січні 2024 року Європейська комісія розпочала офіційний скринінг відповідності законодавства України праву ЄС, що стало ключовим етапом у процесі визначення подальших кроків Євроінтеграції. Цей інституційний механізм покликаний не лише засвідчити досягнутий прогрес України у сфері протидії корупції, а й забезпечити подальшу гармонізацію національної правової системи з *acquis communautaire*, створюючи необхідні передумови для просування до наступних фаз набуття повноправного членства в ЄС. Проте, відповідно до даних НАЗК, у суспільній свідомості громадян корупція посідає друге місце серед п'яти ключових проблем, з якими стикається Україна. У 2024 році першочерговою загрозою населення визначало війну, то корупція була окреслена як друга за значущістю проблема: 79,4 % респондентів оцінили її як «дуже серйозну», ще 15,4 % як «скоріше серйозну». У цьому контексті Сумського місцевого центру з надання безоплатної вторинної правової допомоги як інституція, уновноважена на надання правової допомоги, має своєчасно адаптуватися до сучасних викликів. Це передбачає інтеграцію новітніх методологічних підходів та

Продовження додатка Г

забезпечення правової підтримки з урахуванням потенційних ризиків, спрямованих на запобігання та мінімізацію корупційних кримінальних правопорушень.

2. *Зростання кількості окремих видів корупційних кримінальних правопорушень.* У сучасних умовах зростає кількість правопорушень, пов'язаних з корупцією у сфері відбудови та відновлення (розкрадання коштів на будівництві інфраструктури, житла для переселенців), маніпуляцій з реєстрами внутрішньо переміщених осіб (отримання подвійних виплат, надання фіктивних статусів), проведенні непрозорих тендерів у сферах, критичних для оборони й життєзабезпечення, у цифровій та інформаційних сферах (маніпуляції з цифровими платформами). Актуальність дослідження Олексія Миколайовича Зеленького міститься в тому, що він здійснює глибокий аналіз цих ризиків та пропонує ефективні механізми для протидії сучасним проявам корупційних кримінальних правопорушень.
3. *Правозастосовна практика.* Одним з ключових завдань Сумського місцевого центру з надання безоплатної вторинної правової допомоги є вдосконалення правозастосовної діяльності. Дослідження здобувача надає цінні рекомендації щодо покращення правової бази та підвищення ефективності кваліфікації корупційних та пов'язаних з корупцією правопорушень, що є критично важливим для забезпечення належного функціонування та підвищення ефективності роботи Сумського місцевого центру з надання безоплатної вторинної правової допомоги.
4. *Нові прояви корупційних зловживань.* В умовах дії правового режиму воєнного стану в Україні прояви корупційних зловживань набули нових форм, що значною мірою зумовлено специфікою кризових обставин та пріоритетом питань національної безпеки. Дисертаційне дослідження спрямоване на глибоке розуміння цих ризиків та розробку дієвих механізмів їх мінімізації. Особлива увага приділяється запобіганню корупційним правопорушенням у сфері розподілу гуманітарної допомоги, закупівель для потреб оборони, використання бюджетних коштів на відбудову та забезпечення військових потреб, що зумовлює необхідність перегляду антикорупційної політики держави.

Ми, представники Сумського місцевого центру з надання безоплатної вторинної правової допомоги, підтверджуємо, що результати дисертаційного дослідження Зеленького Олексія Миколайовича на тему: *«Кримінально-правова політика України у сфері протидії корупційним правопорушенням в умовах євроінтеграції»*, були впроваджені у практичну діяльність Сумського місцевого центру з надання безоплатної вторинної правової допомоги.

Метою впровадження результатів дослідження є підвищення ефективності роботи, а саме надання правової допомоги щодо попередження та виявлення корупційних кримінальних правопорушень, зокрема в умовах реформування кримінального законодавства України, дії правового режиму воєнного стану у державі та необхідності виконання вимог Копенгагенських критеріїв, спрямованих на наближення України до повноправного членства у ЄС. В процесі проведеного здобувачем дослідження було розроблено комплекс науково обґрунтованих пропозицій, спрямованих на вдосконалення консультативної діяльності та надання правової допомоги Сумського місцевого центру з надання безоплатної вторинної правової допомоги щодо застосування антикорупційних заходів та протидії новим формам проявів корупційних зловживань (зокрема у гуманітарній сфері, під час мобілізації, а також у сфері оборони та безпеки) та своєчасності адаптації процедур антикорупційного контролю до реалій воєнного стану. Основні впроваджені результати включають: аналіз національної антикорупційної правової політики в контексті набуття державою статусу кандидата на вступ до ЄС; рекомендації, спрямовані на покращення ефективності окремих антикорупційних заходів та протидію корупційним діям; пропозиції щодо ефективного застосування положень кримінального законодавства для належної кваліфікації корупційних кримінальних правопорушень.

Впровадження результатів дисертаційного дослідження Зеленького Олексія

Продовження додатка Г

Миколайовича підвищило ефективність роботи Сумського місцевого центру з надання безоплатної вторинної правової допомоги у діяльності спрямованій на консультування та надання правової допомоги щодо протидії корупційним кримінальним правопорушенням в умовах посилення євроінтеграційних процесів в Україні. Розроблені здобувачем рекомендації сприяли вдосконаленню правозастосовної практики та визначили важливі напрямки оптимізації та модернізації кримінально-правової політики держави в контексті запровадження дієвих антикорупційних заходів.

Акт складений у 2-х примірниках.
Голова комісії
Члени комісії

Handwritten signatures in blue ink, including the name 'Шестерніна'.

І. ШЕСТЕРНІНА
С. ВЕДРУШКІНА
В. РУБАН

26.08.2025р

ДОДАТОК Д

Сучасні прояви корупційної злочинності

ДОДАТОК Е

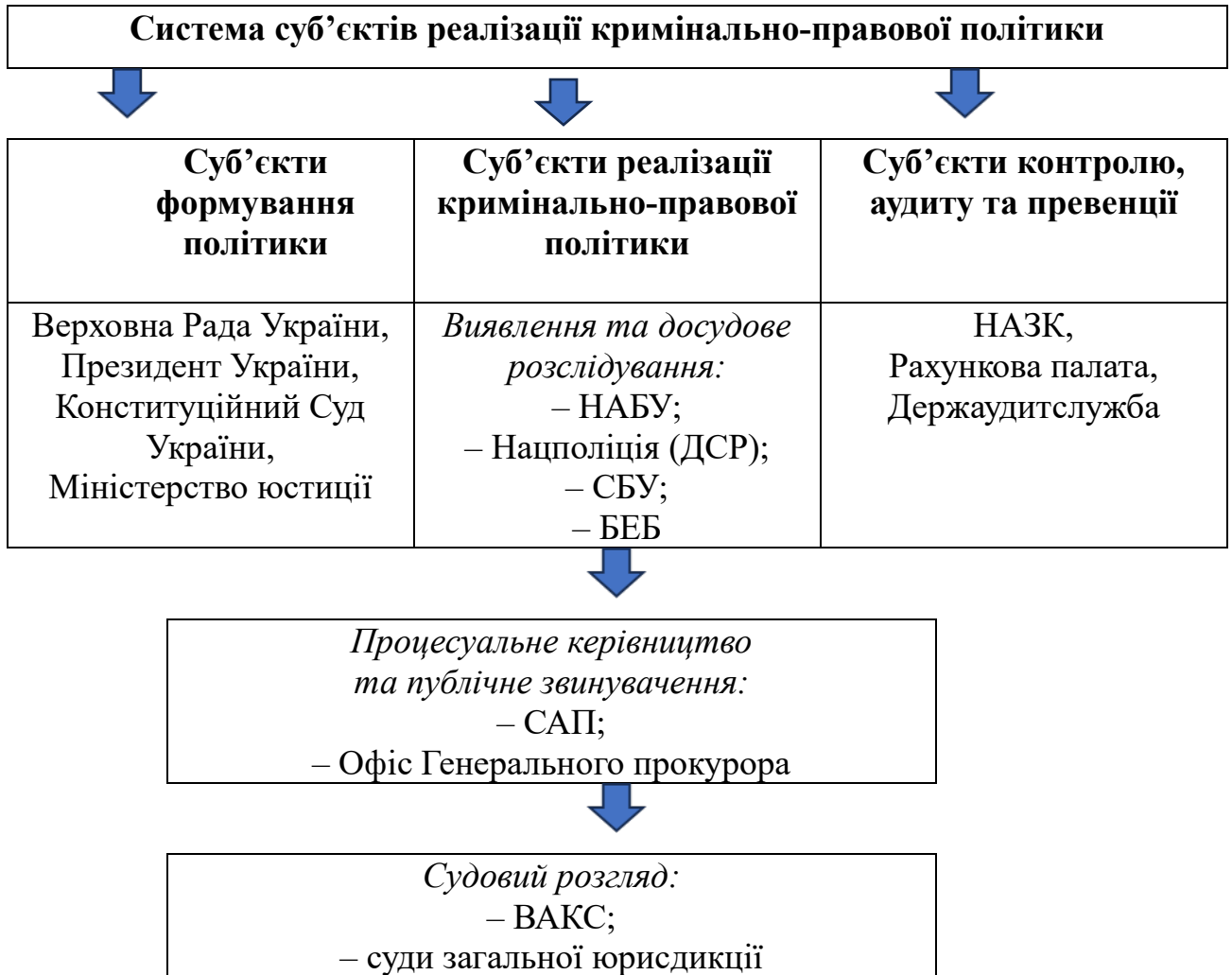

Рисунок 1.1 – Система суб'єктів протидії корупційній злочинності в Україні (у межах реалізації кримінально-правової політики)

ДОДАТОК Ж

Динаміка розвитку кримінального законодавства України щодо корупційних кримінальних правопорушень і правопорушень, пов'язаних із корупцією (2019–2024 рр.)

№ пор.	Стаття КК України	Категорія правопорушення	Сутність законодавчих оновлень (2019–2024)	Правове значення змін
1	ст. 191 «Привласнення, розтрата майна або заволодіння ним шляхом зловживання службовим становищем»	Корупційне кримінальне правопорушення (у разі зловживання службовим становищем)	Посилення практики застосування у сфері публічних фінансів, оборонних закупівель, гуманітарної допомоги; активне використання у провадженнях ВАКС	Розширення антикорупційного інструментарію без зміни диспозиції
2	ст. 210 «Нецільове використання бюджетних коштів, здійснення видатків бюджету чи надання кредитів із бюджету без установлених бюджетних призначень або з їх перевищенням»	Корупційне кп	Посилення кримінально-правового реагування на порушення бюджетної дисципліни в умовах воєнного стану	Захист фінансової безпеки держави
3	ст. 354 «Підкуп працівника підприємства, установи чи організації»	Корупційне кп	Уточнення практики застосування щодо неправомірної вигоди в приватному секторі	Гармонізація з міжнародними стандартами
4	ст. 364 «Зловживання владою або службовим становищем»	Корупційне кп	Конкретизація підходів до визначення «істотної шкоди» та «тяжких наслідків» у судовій практиці	Обмеження надмірної криміналізації
5	ст. 364 ¹ «Зловживання повноваженнями службовою особою юридичної особи приватного права незалежно від організаційно-правової форми»	Корупційне кп	Посилення ролі в протидії корупції в юридичних особах приватного права	Розширення антикорупційної юрисдикції

Продовження додатка Ж

№ пор.	Стаття КК України	Категорія правопорушення	Сутність законодавчих оновлень (2019–2024)	Правове значення змін
6	ст. 365 ² «Зловживання повноваженнями особами, які надають публічні послуги»	Корупційне кп	Актуалізація застосування щодо осіб, які надають публічні послуги	Закриття прогалин відповідальності
7	ст. 368 «Прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди службовою особою»	Корупційне кп	Диференціація відповідальності, уточнення ознак неправомірної вигоди	Підвищення ефективності кваліфікації
8	ст. 369 «Пропозиція, обіцянка або надання неправомірної вигоди службовій особі»	Корупційне кп	Посилення відповідальності за активне хабарництво	Виконання зобов'язань UNCAC
9	ст. 369 ² «Зловживання впливом»	Корупційне кп	Розвиток конструкції «торгівлі впливом», зокрема, через посередників	Боротьба з непрямою корупцією
10	ст. 366 ² «Декларування недостовірної інформації»	Кримінальне правопорушення, пов'язане з корупцією	Запровадження кримінальної відповідальності за подання недостовірних відомостей	Реакція на рішення КСУ
11	ст. 366 ³ «Неподання суб'єктом декларування декларації особи, уповноваженої на виконання функцій держави або місцевого самоврядування»	Кримінальне правопорушення, пов'язане з корупцією	Диференціація відповідальності залежно від ступеня суспільної небезпеки	Забезпечення пропорційності

ДОДАТОК И

ЦЕНТР ДЕМОКРАТІЇ ТА
ВЕРХОВЕНСТВА ПРАВА

СЕРТИФІКАТ

засвідчує, що

ОЛЕКСІЙ ЗЕЛЕНСЬКИЙ

пройшов/ла навчальну програму
«MIL Навігатор: Онлайн-курс з медіа-, інформаційної грамотності
та ШІ-грамотності» та за 6 годин навчання

ОЛЕСЯ ХОЛОПІК
Директорка Центру демократії
та верховенства права

Серпень, 2025 рік

Посилення медіа- та інформаційної грамотності і навичок у сфері штучного інтелекту для підвищення стійкості України у партнерстві з ЮНЕСКО та за підтримки Японії.
Проект є частиною ширших зусиль ЮНЕСКО щодо підтримки безпеки журналістів і свободи слова в Україні.

ДОДАТОК К

ДОДАТОК Л

021/2025

Co-funded by
the European Union

СЕРТИФІКАТ

надається

Олексій ЗЕЛЕНСЬКИЙ

на підтвердження завершення сертифікатного навчального курсу

**КОРПОРАТИВНА СОЦІАЛЬНА
ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ / ВІДПОВІДАЛЬНА ДІЛОВА
ПОВЕДІНКА та СОЦІАЛЬНЕ ПІДПРИЄМНИЦТВО**

організованого протягом 26 по 31 травня 2025 року проектом
КОРПОРАТИВНА СОЦІАЛЬНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЄС: ВИКЛИКИ ТА МОЖЛИВОСТІ
ТРАНСФОРМАЦІЇ ВІДНОСИН БІЗНЕС-СУСПІЛЬСТВО В УКРАЇНІ – 101094100 – EECORE –
ERASMUS-JMO-2022-HEI-TCH-RSCH-UA-IBA / ERASMUS-JMO-2022-HEI-TCHRSCH
 Загальний обсяг усіх занять склав **60 навчальних годин**
 Кількість кредитних пунктів ECTS – **2 (два)**

Координатор проєкту

Олег ПАСЬКО

10 червня 2025

ДОДАТОК М

ДОДАТОК Н

Свідоцтво про реєстрацію авторського права на твір (наукову статтю)
у межах теми дисертаційного дослідження

УКРАЇНА

СВІДОЦТВО

про реєстрацію авторського права на твір

№ 142891

Стаття «EXPLORING THE CAPACITY OF AI TECHNOLOGIES TO COMBAT CORRUPTION»

(вид, назва твору)

Автор (співавтори) **Клочко Альона Миколаївна (Klochko Alona Mykolaivna),
Зеленський Олексій Миколайович**

(прізвище, ім'я, по батькові (за наявності), псевдонім (за наявності))

Твір оприлюднено: **Опублікування: Klochko A. M., Zelenskyi O. M. Exploring the capacity of AI technologies to combat corruption // Юридичний науковий електронний журнал. - 2024. - № 2. - Р. 493-497.**

(відомості про факт і дату оприлюднення твору (за наявності))

Авторські майнові права належать спільно **Клочко Альона Миколаївна, вул. Герасима Кондратьєва, 158/4, кв. 11, м. Суми, 40021; Зеленський Олексій Миколайович, вул. Трихліба, 4, с. Михайлівка, Лебединський р-н, Сумська обл., 42218**

(прізвище, ім'я, по батькові (за наявності) фізичної особи / найменування юридичної особи, адреса)

Дата реєстрації 18 лютого 2026 р.

Директор Державної організації
«Український національний
офіс інтелектуальної власності
та інновацій»

Олена ОРЛЮК

ДОДАТОК П

**Свідоцтво про реєстрацію авторського права на твір (наукову статтю)
у межах теми дисертаційного дослідження**

УКРАЇНА

СВІДОЦТВО

про реєстрацію авторського права на твір

№ 142890

Стаття «Європейські стандарти боротьби з корупцією: міжнародно-правові джерела та зобов'язання України»

(вид, назва твору)

Автор (співавтори) **Клочко Альона Миколаївна, Зеленський Олексій Миколайович**

(прізвище, ім'я, по батькові (за наявності), псевдонім (за наявності))

Твір оприлюднено: **Опублікування: Клочко А. М., Зеленський О. М. Європейські стандарти боротьби з корупцією: міжнародно-правові джерела та зобов'язання України // Держава та регіони. - 2024. - № 4 (86). - С. 470-477.**

(відомості про факт і дату оприлюднення твору (за наявності))

Авторські майнові права належать спільно **Клочко Альона Миколаївна, вул. Герасима Кондратєва, 158/4, кв. 11, м. Суми, 40021; Зеленський Олексій Миколайович, вул. Трихліба, 4, с. Михайлівка, Лебединський р-н, Сумська обл., 42218**

(прізвище, ім'я, по батькові (за наявності) фізичної особи / найменування юридичної особи, адреса)

Дата реєстрації 18 лютого 2026 р.

Директор Державної організації
«Український національний
офіс інтелектуальної власності
та інновацій»

Олена ОРЛЮК

УКРАЇНА • UKRAINE • УКРАЇНА • UKRAINE • УКРАЇНА • UKRAINE • УКРАЇНА • UKRAINE • УКРАЇНА • UKRAINE • УКРАЇНА • UKRAINE • УКРАЇНА • UKRAINE • УКРАЇНА • UKRAINE • UKRAINE • UKRAINE • UKRAINE • UKRAINE • UKRAINE